



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

SURİYELİ GÖÇMENLERİN DENEYİMİNDE İNSAN-NESNE İLİŞKİSİ VE DUYGULANIM

Selçuk GÜNDÜZ

Doktora Tezi

Ankara, 2023

SURİYELİ GÖÇMENLERİN DENEYİMİNDE
İNSAN-NESNE İLİŞKİSİ VE DUYGULANIM

Selçuk GÜNDÜZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Selçuk GÜNDÜZ tarafından hazırlanan “Suriyeli Göçmenlerin Deneyiminde İnsan-Nesne İlişkisi ve Duygulanım” başlıklı bu çalışma, 24.11.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hamiye DURAN (Başkan)

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Danışman)

Prof. Dr. Melike KAPLAN (Üye)

Doç. Dr. Şirin YILMAZ (Üye)

Doç. Dr. Zehra KADERLİ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

24/11/2023

Selçuk GÜNDÜZ

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde
- (4) hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR** danışmanlığında tarafımdan retilildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Selçuk GÜNDÜZ

TEŞEKKÜR

En başta istediğim konuyu çalışmama izin veren ve süreç boyunca desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR'e, tez izleme komitemde yer alan beni dinleyen ve katkılarını sunan Prof. Dr. Gülin ÖĞÜT EKER'e, Prof. Dr. Melike KAPLAN'a; savunma jürisinde yer alan ve görüşlerini paylaşıp değerli hocalarım Prof. Dr. Hamiye DURAN'a, Doç. Dr. Şirin YILMAZ'a ve Doç. Dr. Zehra KADERLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Hacettepe Üniversitesi'nde görev yaptığım süre boyunca desteklerini esirgemeyen bölüm başkanımız Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU'na ve kendilerinden aldığım derslerde bilimsel anlamda gelişimime katkıda bulunan hocalarım Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN ve Prof. Dr. Gülay MİRZAOĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

Tez yazım süreci kuşkusuz uzun ve zahmetli bir süreç. Bu süreçte birçok kişiye danıştım, fikirlerini sordum ve yardım aldım. En başta bana Queen's University of Belfast'ta kendisiyle çalışma imkânı bulduğum, yazım sürecinde görüşlerini paylaşan ve katkılarını sunan Prof. Dr. Maruska SVAŠEK'e, teşekkür ederim. Tezin dijital ortamlarda nesne paylaşımı konulu bölümü için beni dinleyen ve görüşlerini paylaşan Prof. Dr. Daniel MILLER'a, duygu ve duygulanım konusunda kimi zaman düştüğüm çıkmazlara yanıt veren Dr. Öğr. Üyesi Ayşe USLU POOYANI'ye, yine bu anlamda duygu ve duygulanım konulu beraber okuma seansları yaptığımız felsefe bölümü Arş. Gör. Bulut YAVUZ'a ve tez hakkında görüşlerini paylaşan Doç. Dr. Serdar ERKAN'a teşekkürlerimi sunarım. Süreç boyunca yardımlarını esirgemeyen ve maddi/manevi desteğiyle tez yazım sürecimi kolaylaştıran Arş. Gör. Yiğit ATEŞGÜL'e teşekkür ederim. Tezin düzenlenmesinde yardımlarını esirgemeyen, görüşlerini benimle paylaşan Başak ACINAN'a, tezin son okumasını yapan ve bu yolculuğumda beni yalnız bırakmayan Deniz Şule ÇALIŞKAN 'a, birlikte çalışmaktan mutluluk duyduğum, maddi/manevi desteğini esirgemeyen çalışma arkadaşım Arş. Gör. Ebru KILIÇ'a ve yine yardımlarından dolayı Arş. Gör. Doğan Bekir BİLGE'ye teşekkür ederim.

Tez, elbetteki onlar olmadan yazılamazdı. Benimle görüşme yapmayı kabul eden, bilgi veren Suriyeli göçmenlere teşekkür ediyorum. Bu hususta en başta bana vaktini ayıran ve beni kaynak kişilere ulaştıran Leyla Ablaya, Muhammed Bey'e, Cavit Bey'e, Hüseyin Bey'e, benimle fotoğraf arşivini paylaşan Muhtar Bey'e ve daha adını sayamadığım, aklıma gelen her soruda yeniden dönüp soru sorduğum ve bu süreçte cevap vermekten imtina etmeyen herkese ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışma aynı zamanda TÜBİTAK 2214 Yurtdışı Doktora Araştırma Bursu Programı kapsamında desteklenmiştir. Bu anlamda TÜBİTAK'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Son olarak bu süreçte beni anlayan ve varlıklarını her daim hissettiren aileme teşekkür ederim.

ÖZET

GÜNDÜZ, Selçuk. *Suriyeli Göçmenlerin Deneyiminde İnsan – Nesne İlişkisi ve Duygulanım*, Doktora, Ankara, 2023.

İnsan, içinde bulunduğu çevreden ve çevresini meydana getiren her bir bileşenden izole değildir. Evinde kullandığı dekorasyon ürünlerinden, manzaralara, hava durumundan kişisel eşyalara her bir unsurun bireyin üzerinde bir etkisi vardır. Bu anlamda yaşamın bir parçası olarak eşyalar, maddi kültür ürünleri ve diğer nesneler de etkiler üretir. İnsanlar, nesnelerle çeşitli bağlamlarda ilişkilendirilir. Göç deneyimi, insanların nesnelerle ilişkilendiği bağlamlardan biridir. Göç, bir yoksunluk deneyimidir. Bunun bir sonucu olarak göçmenler, nesnelerle ilişkilendirilir ve bu bağ, duygulanımlar meydana getirir. Onlara yeni anlamlar yükler, duygusal yatırımlar yapar. Bu çalışmada Suriyeli göçmenlerin deneyiminde insan-nesne ilişkisi serimlenmeye çalışılmış ve ilişkinin hangi kültürel kategorilere karşılık geldiği bir sınıflandırma denemesiyle çözümlenmiştir. Buna göre bu çalışmada Suriyeli göçmenlerin deneyimlerini biçimlendiren duygulanımsal dinamiklerin neler olduğu ortaya konmuştur. Bu kapsamda nesneler üzerinden izlenen bir yöntemle Suriyeli göçmenlerin deneyimlerinin duygulanımsal dinamikleri, memleket, aile, ev, inanç, yakınlık ilişkileri gibi kategorilerde ele alınmıştır. Kimi zaman Suriyeli göçmenlerin memleketten ayrılırken yanlarına mutlaka bir nesne aldıkları tespit edilmiştir. Kimi durumlarda ise ani verilen göç kararı ile ilişkili olarak yanlarına her zaman bir şey alamadıkları fakat buna karşın o an üzerlerinde ne varsa, sınır geçmekle bir anlam kazandıkları görülmüştür. Kimi durumlarda ise Suriye'deki eski yaşam biçimlerini hatırlatan eşyalar kullandıkları görülmüştür. Bunun özellikle ev duygusunun inşasında yeni yerleşilen meskenin dekorasyonu yoluyla yapıldığı söylenebilir. Kimi eşyaların ise güven ile ilişkisi açısından inanç/inanış kaynaklı nesneler olduğu görülmüştür. Kimi nesneleri ise kaybedilen veya ayrı düşülen aile bireyleri, akraba ve yakın arkadaşlıkların yerine ikame edilen eşyalar oluşturmaktadır. Bunun yanında çalışmada nesnelerin dijital ortamlarda paylaşımına değinilmiş ve buna istinaden göçmenlerin ayrı düşülen anlam ve olgulara ilişkin olarak deneyimlenen yoksunluğu nasıl yönettikleri sorusuna cevap aranmıştır. Akıllı telefonlar yoluyla, ilgili nesnelerin gruplar arasında dolaşımı sağlanmakta, yeni ortak deneyimler üretemeyen gruplar arasında nesnelerin paylaşımı ile iletişimin sürdürüldüğü, duygulanımların üretildiği ve bu sayede yakınlık duygusunun korunduğu, memlekete ilişkin hatıraların canlı tutulduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Nesne, duygu, duygulanım, göç, maddi kültür, Suriye, hafıza

ABSTRACT

Gunduz, Selcuk. *Human-Object Relationship and Affect in Syrian Immigrant Experiences*, PhD, Ankara, 2023.

Human beings are not isolated from their environment and each component that makes up their environment. Every element has an impact on the individual, from the decoration products used in his home, to the views, from the weather to personal belongings. In this sense, goods, material culture products and other objects are a part of life. People relate to objects in a variety of contexts. The experience of migration is one of the contexts in which people relate to objects. Migration is an experience of deprivation. This experience brings about a relationship with objects, and this relationship creates emotions. In this study, the human-object relationship in the experience of Syrian immigrants was examined and the cultural categories that the relationship corresponded to were analyzed through a classification attempt. Accordingly, this study reveals the affective dynamics that shape the experiences of Syrian immigrants. In this context, the affective dynamics of Syrian immigrants were discussed in categories such as hometown, family, home, belief and close relationships, with a method followed through objects. It has been determined that sometimes Syrian immigrants take an object with them when they leave their country. In some cases, it has been observed that they cannot always take anything with them due to the sudden decision to migrate, but on the contrary, whatever they have on them at that moment, these objects gain a meaning by crossing the border. In some cases, it has been observed that they use items that remind them of old ways of life in Syria. It can be said that this is done especially through the decoration of the newly settled house in the construction of the feeling of home. It has been observed that some items are objects of faith/belief in terms of their relationship with trust. Some objects are items that replace lost or separated family members, relatives and close friendships. In addition, the study sought answers to questions such as the role of objects in remembering and how immigrants manage the deprivation experienced regarding the separated meanings and facts in relation to digital technologies. It can be said that through smartphones, related objects are circulated between groups, communication is maintained by sharing objects between groups that cannot produce new common experiences, emotions are produced and thus the sense of closeness is preserved and memories of the homeland are kept alive.

Key Words: Object, affect, emotion, migration, material culture, Syria, memory

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METADOLOJİK ÇERÇEVESİ	7
1.1. TEMEL KAVRAMLAR VE OLGULAR	7
1.1.1. Göç, Zorunlu Göç ve Göçmenlik	7
1.1.2. Suriyeli Zorunlu Göçmenler.....	9
1.2. TEMEL KAYNAKLAR VE YAKLAŞIMLAR.....	14
1.3.1. Kitaplar.....	15
1.3.2. Kitap Bölümleri.....	24
1.3.3. Tezler.....	27
1.3.4. Makaleler.....	29

1.3.5. Diğer.....	34
1.3.ÖNERİLEN ÇÖZÜMLEME YAKLAŞIMI	34
1.3.1.Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	34
1.3.2.Hipotez	35
1.3.3.Yöntem	36
1.3.4.Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve: Duygulanım, Nesneler ve Göç	44
2. BÖLÜM: MEMLEKETİN KOKUSUNU TAŞIYAN NESNELER	60
2.1. MEMLEKETTEN AYRILIRKEN SEÇTİKLERİ NESNELER.....	64
2.1.1. Anahtarlar	65
2.1.2. Geleneksel Kıyafetler	70
2.1.3. Toprak	76
2. 2. SINIRI GEÇTİKTEN SONRA ANLAM KAZANAN İŞLEVSEL NESNELER	82
2.2.1. Çanta ve Bavullar	84
2.2.2. Resmi Evraklar	89
3. BÖLÜM: EVİN ANLAMI VE YENİDEN EV KURMAK	96
3.3. ZORUNLU GÖÇ DENEYİMİNDE EVİN ÖNEMİ.....	97
3.4. EV DUYGUSUNUN İNŞASINDA EŞYALARIN ROLÜ	101
3.4.1.Vitrinler	105
3.4.2. Bitkiler.....	114
4. BÖLÜM: İNANIŞ KÖKENLİ NESNELER.....	124
4.1. KUR'AN- I KERİM	126
4.2. TESPIHLER VE SECCADELER	131
5. BÖLÜM: AYRILIK VE ÖLÜM SONRASI NESNELERLE İLİŞKİLENME.....	138

5.1. DEVAM EDEN BAĞLILIK.....	140
5.1.1. Kişilerin Yerine İkame Edilen Nesneler	143
5.2. NESNELERİN HATIRLATTIKLARI.....	148
6. BÖLÜM: TOPLULUK EMANETİ VE KİŞİSEL EŞYA OLARAK İKİ NESNENİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	156
6.1. TOPLULUK EMANETİ BATTALNAME’NİN SOSYAL HAYATI ...	159
6.2. KİŞİSEL BİR EŞYA: SECCADE	169
7.BÖLÜM: ZORUNLU GÖÇ VE FOTOĞRAFLAR.....	175
7.1. FOTOĞRAFLAR VE DUYGULANIM.....	176
7. 2. BASKI ALTINDA FOTOĞRAFLARIN ANLAMI	180
8. BÖLÜM: DİJİTAL PAYLAŞIMLAR	185
8.1. DİJİTAL ORTAM VE NESNE PAYLAŞIMI: “BUNU HATIRLIYOR MUSUN?”	186
8.2. AKILLI TELEFONLAR VE PAYLAŞIM.....	188
8.2.1. Dijital Ortam ve Nesne Fotoğraflarının Paylaşımı.....	192
8.2.2. Görüntülü Video Konuşmaları: Nesnelerle Birlikte Mevcudiyet	197
SONUÇ.....	204
KAYNAKÇA	2100
Elektronik Kaynaklar	2311
Kaynak Kişiler.....	233
EKLER.....	235

EK-1: GÖRSELLER	235
EK-2: ORİJİNALLIK RAPORU	238
EK-3: Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT	239
EK-3: ETİK KOMİSYON İZNİ FORMU	240



GİRİŞ

Göç olgusu en genel ifadeyle bir laboratuvar olmakla birlikte bu mevzu genel olarak politika ve ekonomik veçheleri ile ele alınmakta fakat göçmenlik deneyimine yeterince yer verilmemektedir. Göçün ne olduğu, öznelerinin nasıl bir süreçten geçtiği, terk edilen ülkenin nasıl hatırlandığı ve burayla kurulmaya devam edilen bağ, yeni yerleşilen yere dair aidiyet, göçmenlik öznelliklerinin nasıl şekillendiği gibi mevzular nispeten daha arka planda kalan konulardır. Son dönemde yapılan çalışmalar göçmenlik deneyimine yeni perspektifler getirmeye çalışmaktadır. Bu sayede göç deneyimine daha yakından bakılmaya ve bu deneyimin somut bir hale getirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Göçmenlik deneyiminin bu perspektifle ele alınmasına olanak veren yöntemlerden birinin duygulanım olduğu söylenebilir. Duygulanım, göçün fenomenolojik olarak ele alındığı çalışma alanlarından biridir ve duygulanım, aynı zamanda nesneler üzerinden göçmenlik deneyiminin okunmasına alan açmaktadır. Bu nedenle de nesnelerin dokunmak, hissetmek, görmek, tatmak gibi duysal veçheleriyle ve bunların yarattığı hislerle çalışılmasını mecbur kılmaktadır (Braunlein 2016: 12).

Duygulanımın, göç deneyiminin ekonomik boyutunun yanında ikincil bir etken olarak değil fakat odağında bir durum olması gerektiğine dair teklifler bulunmaktadır (Conradson ve McKay, 2007). Ekonomik ve politik veçhelere odaklanan çalışmalar, göçün makro düzeylerine odaklanırken göçmen özneleriyle de aralarına mesafe koymaktadır. Bu nedenle göçün gündelik hayata yansımaları görünmez kılınmaktadır. Bu çalışma ise farklı bir metodoloji ile nesnelere odaklanarak göçmenlik deneyimini, duygulanım perpektifiyle ele almakta ve bu sayede göçü daha da yakınsak kılmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre göçün duygulanım açılımını yapmak için ise yöntemsel olarak nesneler, yardımcı öğeler olarak kullanılmaktadır.

Miller (1998), maddi kültür çalışmalarının diğer geleneksel disiplinler gibi katı sınırlara sahip olmadığını ve araştırmacıya farklı perspektiflerden bakma imkânı verdiğini ifade eder. Nesnelerle kurulan ilişki, göçmenlik deneyiminin anlaşılır hale gelebilmesi için

pencereler açar. Nesnelerin ne olduğu, ona ithaf edilen anlam, bir nesne ile açığa çıkan, hatırlanan anılar vs hepsi göç bağlamında anlamlı verilerdir ve bütün bunların hepsi aynı zamanda bir duygulanım meselesidir. Nitekim nesnelerle kurulan ilişki tek yönlü değildir ve nesneler de duygusal eyleyicidirler.

Nesnelere odaklanan bu yaklaşım sosyal bilimler araştırmalarında maddi dönüş (material turn) olarak ifade edilmektedir. Sosyal bilimlerde maddi dönüş, sosyal bilimlerdeki dil ve söylemin hâkimiyetini kırmış ve araştırmacıların hem metodolojik hem de içerik olarak çalışma kapsamına girmiştir (Knapp and Pence 2003). Maddi dönüş, nesnelere odaklanarak nesnelerin sadece bir ürün olmadığı ve sadece insanların değil, nesnelerin ve maddi kültür ürünlerinin de anlam ve işlevsellikle ilişkili olarak toplumu etkilediği ve yeniden ürettiği görüşüne dayanır (Lauser vd. 2022:7). Özellikle Daniel Miller (1998, 2001, 2005) ile maddi kültür çalışmaları müstakil bir çalışma alanına dönüşmüştür. Miller, interdisipliner bir perspektif ile nesnelerin ekonomik, inançsal ve duygulanımsal gibi çeşitli veçhelerine dair çalışmalar yapmıştır. Nesneler, metodolojik olarak önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Maddi kültür ürünlerine ve nesnelere farklı perspektiflerden bakılmıştır. Örneğin Drazin and Kuchler (2015: 1-29) nesnelere daha materyalist bir açıdan bakmaktadır. Maddenin ne’liği ile ilgilenmekte ve transformasyonlarını ve maddenin ne’liğinin toplumsal ilişkileri nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır. Fuglerud ve Wainwright (2015), nesneler yoluyla yokluğun yeniden var edilmesine odaklanmıştır. İlgili çalışmaları, daha çok müze ve sanat odağında bir araştırmadır. Psikoloji alanında da Vamık Volkan (1972) nesneleri, kayıpla olan ilişkisi bağlamında ‘bağlantı nesneleri’ olarak ele almıştır. Nesnelerin biyografisi (Kopytoff 1986), nesnelerin sosyal hayatı (Appadurai 1988) nesneler üzerinden yapılan ve nesnelerin farklı veçhelerine değinen çalışmalardır. Parkin, kişinin materyale bir anlam atfederek onu dışsallaştırmasını 'sosyo-maddi protez' olarak (1999: 303-304) adlandırırken, Gibson (2010) bu nesneleri hiçlik ile birey arasında aracılık ettiğinden varoluşsal bir boyutunun olduğunu ifade ederek onları ‘geçiş objeleri’ diye tanımlamaktadır. Benzer bir çalışmada O’Neill de (2012) ‘geçiş nesneleri’ kavramını kullanmaktadır. Türkiye’de yapılan insan-nesne ilişkisine dair çalışmalar ile ilgili yapılan taramalarda ise eşyayı sadece dekor ve ev bağlamında ele alan çalışmalar mevcuttur. İnsan-nesne ilişkisi üzerine Türkiye’de Nuri Bilgin’in (2011) “Eşya-İnsan”

başlıklı çalışması örnek gösterilebilir. Nuri Bilgin (2011: 4) "Eşya ve İnsan" başlıklı çalışmasında eşyayı "insanın dış dünyaya uzantısı, dışa açılımı ve genişlemeyi sağlayan araç gereç" ve "kültürümüzün üzerine yansıdığı ve kayıt edildiği ürünler" olarak tanımlamaktadır. Bunun yanında Birikim Dergisi, Funda Dörtkaş sunuşuyla (2019), "Eşya Bize Ne Anlatır?" başlıklı bir sayı çıkarmış ve burada eşyanın sadece kullanım amacından çok daha fazlası olduğu dergideki farklı alanlardaki çeşitli yazılarla vurgulanmıştır.

Nesne odaklı çalışmalar, genel olarak sanat tarihi alanında kümelenmiştir. Bu çalışmalarda nesnenin daha çok 'ne'liği üzerine odaklanılmış ve insanın nesne ile nasıl ve ne şekilde ilişki kurduğuna değinilen, etnografik, duygulanımsal, kültürel ve toplumsal boyutunu ele alan çalışmalar yeterli değildir. Sanat tarihi dışında, maddi kültür alanında koleksiyonculuk hakkında iki tez bulunurken, nesnenin değişen anlamı üzerine tasarım alanında Emrah Özturan'ın (2015) yapmış olduğu İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünden çıkan "Bir Nesnenin Değişen Anlamları Üzerine Tarihsel Bir İnceleme: Maddi Kültür Bağlamında Fesin Biyografisi" başlıklı tez çalışması bulunmaktadır. Bu tezin daha çok sosyal tarihsel bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Maddi kültür ürünleri ve nesneler kimi çalışmalarda da hafıza ile birlikte düşünülmüştür. Jones (2007: 15-18) ise yine birey ile geçmişi arasındaki ilişki ve hatırlama bağlamında bu tür nesneleri geçmişin indeksleri olarak okumaktadır. Aynı şekilde Draizing ve Frohlich'in (2007: 61) çalışmalarında 'dışsal odak noktaları' olarak ifade ettiği bu nesnelerin dışarıdan gelenler ile karşılıklı olarak kabul edildiği hafıza işlevine sahip olduğunu ifade etmektedir. Orhon (2019), bellek mekanları çerçevesinde nesnelerin kişilere, daha az dolaylı bir şahitlik deneyimi sunduğunu ifade ederek nesne-bellek ilişkisine vurgu yapar. Göç deneyiminde hafızanın rolü ve evin nasıl hatırlandığı çeşitli çalışmaların araştırma konusu olmuştur. Örneğin, Marschall (2019) göçmenlerin evlerini nasıl hatırladığı sorusu üzerine kurduğu çalışmasında Durban'da göçmenlerin ilişkilendiği nesneleri, hafıza nesneleri olarak niteler ve bunların nostalji duygusu uyandırdığından bahseder. Buna göre nesneler nostalji duygusu uyandırır, göç ve diaspora bağlamında ev ve kimlik duygusunu oluştururlar.

İnsan-nesne ilişkisini odağına alan bu çalışmaların bir veçhesini de duygulanım oluşturmaktadır. Pek tabii bir şekilde duygulanım bu çalışmaların doğal bir bileşenini oluşturmaktadır, zira nesneler de insanlar ve hayvanlar gibi bireyde etkiler uyandırır ve bu yönüyle nesneler de birer ‘eyleyici’ olarak görülebilir. Kimi çalışmalar, duygulanımı çalışmalarının ana problemi olarak görüp nesneleri araçsal nitelikleriyle kullanmışlardır. Bu çalışmaların bir kısmı, nesneler üzerinden bir duygulanım okuması yapmaktadır. Bu anlamda maddi kültür, insan nesne ilişkisi üzerinde yapılan çalışmalar aynı zamanda *duygulanımsal dönüş* (affective turn) kesişimselliğinde bulunmaktadır. Nesneleri yöntem olarak kullanan bu çalışmalar, duygulanım ve hafıza ekseninde nesnelere ‘eyleyicilik’ atfetmektedir (Svašek 2012).

Nesnenin kendisi; dildeki temsiliyetinden ve bir görsel olarak resmedilmesinden farklıdır ve farklı duyulara hitap eder. Örneğin bir sigaranın resmi, bizde onun bir tasavvurunu yaratmakla birlikte, duyusal olarak sigaranın kendisinin, koku ve dokunma ile meydana getirdiği etkileşimi uyandırmaz. Buna göre kendinde bir nesne, onun dildeki temsiliyetine veya imgelemine indirgenemez (Svašek, 1996: 50). İnsanlar nesnelerle ilişkilendirir. Buradaki etkileşimden kasıt ya da anlaşılması gereken de nesnelerin kişilerde uyandırdığı duygulanımlar ve hatırlamalardır. Nesnelerin duygu ile birlikte düşünülmesi aynı zamanda duygulanımsal dönüşü de çerçeveye sokmaktadır. Yöntemsel olarak nesneleri merkeze alan çalışmalar aynı zamanda duygu ile birlikte düşünülmelidir (Braunlein 2022: 159). Buna göre kimi çalışmalar objeler ve duygulanımı birlikte düşünmekte ve insanların nesnelerle olan etkileşimine nesnelerin meydana getirdiği duygulanım meselesine odaklanmaktadır (Frykman ve Frykman 2016).

Son dönemde göç bağlamında nesne ve duygulanım meselesini ele alan çalışmalarda bir artış görülmektedir. Bu çalışmaların başında Svašek’in (2012) editörlüğünde yapılan “Moving Subjects Moving Objects” isimli çalışması gelmektedir. Kitap, göçmenlerin nesnelerle ilişkisine, bu ilişkinin açığa çıkardığı duygulara odaklanan etnografik bir çalışmadır. Aynı şekilde Svašek ve Skrbiš (2007) ‘Passions and Powers: Emotions and Globalization’ başlıklı çalışmalarında duygusal süreçlerin bireylerin göç deneyimlerini nasıl biçimlendirdiğini nesneler, imgeler, fikirler ve eylemler üzerinden anlatmaktadır. Yine elinizdeki bu çalışma hâlâ devam ediyorken Yi-Neumann vd. (2022)

editörlüğünde benzer bir çalışmada nesne merkezli bir metodoloji takip edilerek farklı coğrafyalar örnekleminde insan- nesne ilişkisinin göç ile temasına odaklanılmıştır. Kathy Burrell (2008) göçün maddeselliğini anlattığı çalışmasında Birleşik Krallık'ta yaşayan Polonyalı göçmenlerin memleketlerine seyahatlerine eşlik eden eşyaları ve değişen seyahat prosedürleri ile resmi dökümanların yokluğunun, Polonyalı göçmenlerin seyahat deneyimlerini nasıl etkilediğini ele almıştır. Dudley (2010) çalışmasında zorunlu göçün kültürel boyutlarına nesne, duyuşsal algı, zaman ve yer algısı perspektifinden bakmaktadır. Dudley, nesnelerin, yeryüzü ve bedenimizle birlikte sosyal hayatın ve değişimin bir parçası olduğunu belirtmektedir.

Yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak bu çalışma, Suriyeli göçmenlerin göçmenlik deneyimlerini, nesne merkezli bir yöntem ile duygulanım lensleriyle ele almakta ve buna göre bir sınıflandırma denemesi yapmaktadır. Hem maddi dönüş hem de duygulanımsal dönüş lensleriyle Suriyeli göçmenlerin deneyimlerine odaklanmakta ve bu sayede nesneler aracılığıyla bir yandan onların deneyimlerini görünür kılmakta iken bir yandan da Suriyeli göçmenlerin dünyasına açılarak etnografik ve fenomenolojik veriler sunmaktadır. Bu anlamda gelecekte Türkiye'deki göç çalışmalarına, özelde Suriyeli göçmenler üzerine yapılan çalışmalara ve göç politikalarına önemli bir katkı sunması amaçlanmaktadır. Nitekim Boccagni ve Baldassar'ın da (2015: 74) göç ve duyguyu ele aldıkları çalışmalarında ifade ettiği gibi yabancı düşmanlığı, aidiyet ve entegrasyon gibi mevzular ve dolayısıyla göç politikaları aynı zamanda bir duygulanım meselesidir. Bu vesileyle nesneler özelinde kişilerin hayat öyküleri ve nesne ile birlikte açığa çıkan anlatıların bütünü duyguların etnografik haritasını ortaya koyarken aynı zamanda duygulanım ve anlam ilişkisinde Suriyeli göçmenlerin gündelik hayatlarına dair etnografik bir kapı açmaktadır. Buna göre bu çalışmada Suriyeli göçmenlerin memleketlerinden getirdikleri veya yeni göçtükleri yerde ilişkilendikleri veya benzerini buldukları nesnelere odaklanmaktadır.

Bu çalışmada, özellikle maddi kültür terimi yerine 'nesne' ifadesi tercih edilmektedir. Nitekim göçmenlerin getirdiği şeyler arasında toprak gibi doğaya ait maddeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla madde yerine 'nesne'nin daha kapsayıcı bir kelime olduğu

düşünülmüş fakat çalışmanın geri kalan kısmında bağlamına göre maddi kültür ürünleri, obje, eşya vb. gibi ifadeler de kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde temel kavramlar ve yöntemle yer verilmiş ve yine kuramsal ve kavramsal çerçeve bu bölümde sunulmuştur. Öncelikle duygulanımsal dönüş hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra bu çalışma özelinde maddi dönüş ile ilgisi kurulmuştur. İnsan-nesne ilişkisi duygulanımdan ayrı düşünülemez. Bu ilişkinin dinamikleri aktarıldıktan sonra da göç özelinde, insan-nesne ilişkisi ve duygulanım bir bağlama oturtulmuş ve son olarak da hafıza ile ilişkisi kurulmuştur. Çalışmanın diğer bölümlerini, Suriyeli göçmenlerin deneyimleri doğrultusunda ele alınmış bulgular teşkil etmektedir. Buna göre ikinci bölümde, Suriyeli göçmenlerin memleketlerinden getirdikleri kimi nesneler üzerine odaklanılırken, sınırı geçtikten sonra bu nesnelerin nasıl bir role büründüğü ve ortaya çıkardığı duygulanımlar tasvir edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise memleketlerinden getirdikleri veya yerleştikleri yeni yerde benzerini buldukları eşyalar ile nasıl ev duygusunu inşa ettikleri aktarılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde inanç kökenli nesneler ele alınmıştır. Dini anlamların nesneler ile maddileştirilmesi ve bu nesnelerle nasıl ilişkilendiği, hangi nesnelerin neden tercih edildiği gibi açıklamalara yer verilmiştir. Beşinci bölümde ise bu kez vefat eden veya uzak düşülen aile bireyleri veya akrabaların yerine ikame edilen nesnelere yer verilmiştir. Altıncı bölümde iki nesnenin karşılaştırılması yapılmıştır. Topluluk emaneti bir nesne ile kişisel bir eşyanın, göç sonrası deneyimle nasıl bir anlamsal farklılık yarattığı ortaya konmuştur. Yedinci bölümde ise Suriyeli göçmenlerin memleketlerinden getirdikleri fotoğraflara yer verilmiş, onların bir materyal olarak önemine dikkat çekilmiş ve daha sonra, Suriye Savaşı gölgesinde fotoğrafların dini ve kültürel anlamına yer verilmiştir. Son olarak sekizinci bölümde fotoğrafların dijital ortamda paylaşılmasına yer verilmiş, görüntülü konuşmalarda ‘nesnelerle birlikte var olma’ kavramsallaştırılarak göçmenlerin sınırlar ötesinde birbirileri ile iletişimde nesnelerin rolüne dikkat çekilmiştir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METADOLOJİK ÇERÇEVESİ

1.1. TEMEL KAVRAMLAR VE OLGULAR

1.1.1. Göç, Zorunlu Göç ve Göçmenlik

Göç, bugünün dünyasının en önemli sosyal olgularından biri olduğu söylenebilir. Savaşlar, iklim krizi, otoriter rejimler, doğal felaketler tüm dünyada kitlesel bir insan hareketliliğine neden olmaktadır. Bu hareketlilik sadece insanların yer değiştirmesiyle değil aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimlere de yol açmaktadır. Haliyle, göçün daha uzun vadede krizlere ve dolayısıyla değişim ve dönüşüme yol açacağını ön görmek zor değildir. Göç olgusu, tüm dünyanın etkilendiği bir süreçtir ve etkilenmeye devam edeceği de sadece bir tahmin değildir. Nitekim önemli bir araştırma konusu olarak göç çalışmaları, bugün sosyal bilimler alanında büyük bir yer teşkil etmektedir ve bütün bu çalışmaların işaret ettiği en önemli bulgulardan biri göçün, gelecekteki yaşam biçimlerimizi nasıl etkileyeceği ve değiştireceği üzerinedir.

Dinamik bir olgu olarak göç ve göçe ilişkin kavramlar ve içerikleri de her zaman bir değişim dönüşüme tabiidir. Buna karşın en genel ifadeyle göç; toplumsal, kültürel, ekonomik, doğal afetler ve iklim koşulları gibi nedenlerle bir yer değiştirmedir. Bu yer değiştirme aynı sınırlar içinde çok küçük bir coğrafya içinde olabileceği gibi, ülke sınırlarını aşan bir yer değiştirme de olabilir (Yalçın, 2004: 13). Yasal ve resmi bir kabul olmadığını belirtmekle birlikte Birleşmiş Milletler¹, (Url-5: Migrant) göçmeni, herhangi bir nedenle sınır değiştiren kişi olarak tanımlar. BM, uzun ve kısa süreli

¹ Migrant. Birleşmiş Milletler (Erişim Tarihi: 20.08.2023)

göçmenlik ayrımı yapar ve uzun süreli göçmenliği en az bir yıl olarak belirtir. Göç etme biçimleri ve nedenlerine göre göç, farklı şekillerde ele alınmaktadır (Yalçın, 2004): ilkel göç, serbest göç, kitlesel göç ve bu çalışmanın da konusu olan zorunlu göç. Göçe ilişkin sınıflandırmalar ve kavramlar sabit olmamakla birlikte biri diğerinin yerine geçebilir veya geçişler olabilir, nitekim göç dinamik bir olgudur (Öner, 2012: 14).

Göç yazınında en yaygın göçmen sınıflandırması, gönüllü ve gönüllü olmayan göçmenler tipolojisidir ve gönüllü olmayan göçmenlerden anlaşılması gereken mülteci, sığınmacı ve sürgün edilenlerdir (Sert, 2012: 30) ve bunlar uluslararası göç akımlarının bir parçasıdır. Düzensiz göç, bulundukları ülkelere yasal olmayan yollarla giren veya buraya yasal olarak gidip belirlenen sürelerde mevcut yeri terk etmeyen, çalışma izin süreleri yenilenmeyen ve daha sonra aileleri ile burada yaşamaya başlayan göç biçimine verilen addır (Öner, 2012: 16). Transit göç ise, asıl varılmak istenen hedef ülkeye gitmeden önce, geçici bir süreliğine ikamet edilen ara durak olarak ifade edilebilir (Öner, 2012: 17). Zorunlu göç ise, çatışma, etnik baskılar, doğal afetler ve salgın ile diğer sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı insanların hayatta kalma çabası sebebiyle yer değiştirmesi anlamına gelmektedir (Öner, 2012: 17). Göçü mecburi kılan veya bunun boyutunu etkileyen faktörler, göç edenlerin maruz kaldığı şiddetin seviyesi ve türüdür. Hedef seçimini belirleyen etkenlerin başında ise coğrafi yakınlık ve tarihsel ve kültürel bağlar gelmektedir (Sert, 2012: 37-8).

Göç deneyimi bir kez gerçekleştikten sonra, kişi hiçbir zaman artık eski kişi değildir. Göç deneyimi, kimliği yeniden ve yeniden biçimlendirir (Chambers 1995). Göçmenlik kimliğini, tarihsel anlamda örneklediren Keser (2011: 7-9), İbranilerin, Babiller tarafından sürgün edilmesinin zorunlu göç ve ona ilişkin geri dönüş anlatılarının İbrani kimliği için nasıl temel bir inşa unsuru haline geldiğini aktarır. Buna göre göçün nasıl yapıldığı, göçü önceleyen koşulların ne olduğu, göçün nereye yapıldığı gibi etkenler göçmenlik deneyiminde belirleyicidir ve bu, göç edenlerin kimliğini de biçimlendirmektedir.

1.1.2. Suriyeli Zorunlu Göçmenler

Suriye İç Savaşı Arap Baharı adı verilen halk hareketlerinin bir devamıdır. İlk olarak Tunus'ta başlayan protestolar, daha sonra çevre ülkelere sirayet etmiş ve özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde yankı bulmuştur. Suriye, bu ayaklanmaların başladığı ve bu ayaklanmaların bir iç savaşa dönüştüğü yerlerden biridir. Suriye'de rejime karşı protestolar ilk olarak Dera kentinde başlamıştır (Dilek 2018: 43). Halkın reform talebine şiddetle karşılık veren rejim, ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesinin önüne geçememiştir. Ayaklanmalar, daha sonra ülke geneline yayılmıştır. İç savaş, kısa sürede IŞID, El-Nusra, Rusya, Amerika gibi örgüt ve devletlerin dahil olduğu uluslararası bir krize dönüşmüştür (Dilek 2018).

İç savaşın bir sonucu olarak Türkiye'ye ilk sığınmacı kafilesi 29 Nisan 2011 tarihinde gelmiştir (Erdoğan 2017; Dilek 2018: 62). Suriye'den gelen göçmenlerin %90 'dan fazlasını Sünni Arap grupların oluşturduğu, bunu %5 civarında da Türkmen grupların takip ettiği belirtilmiştir (Erdoğan 2017: 122). Suriyelilerin Türkiye'yi tercih etmesindeki en önemli etkenlerden birinin fiziksel yakınlık olduğu söylenebilir. Bu konuda İnce (2018: 182) şu yorumu yapmıştır: *“Fiziksel yakınlık zorunlu göç sürecinde toplumsal alt tabakada bulunan bireyler için daha önemli hale gelmektedir”*. Ekonomik kaynaklara erişimin sınırlılığı uzun seyahatleri, toplumun alt tabakaları için sınırlı hale getirmektedir. Görüşme yaptığım Suriyeli göçmenlerin çoğunluğunun eski yerleşim yerlerini Halep ili kazaları oluşturmaktadır. Bunlar arasında önemli şehirleri El-Bab, Cerablus, A'zaz, Münbiç gibi kazalar yer almaktadır. Yine Rakka'dan gelen görüşmeciler de yer almaktadır. Bunun dışında İdlib ve Şam'dan da görüşmeciler bulunmaktadır.

Bu çalışmada Suriyelilerin göç deneyimleri, bu gerçekler ışığında zorunlu göç kapsamında ele alınmıştır. Zorunlu göç sonucu Türkiye'ye yerleşen Suriyeliler

uluslararası hukuk düzeyinde Birleşmiş Milletlerin ifade ettiği şekliyle ‘mülteci’dirler²(Url-6: Refugee).

Mülteciler, korkulan zulüm, çatışma, yaygın şiddet veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan diğer koşullar nedeniyle menşe ülkelerinin dışında bulunan ve bunun sonucunda uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerdir.

Zorunlu göçü meydana getiren en önemli faktörler olarak şiddet, zulüm ve savaş gibi nedenlerden ötürü yerinden edilmeler gösterilebilir (Bratram vd. 2017: 152). Suriyeli göçmenler, iç savaşın gölgesinde hem rejim güçlerine karşı yaşam mücadelesi vermiş hem de bir süre beraber yaşamak zorunda kaldıkları dini radikal unsurların zulmüne maruz kalmışlardır. Aşağıda bir odak görüşme sırasında görüşmeciler, bu deneyimlerine dair şu sözleri aktarmıştır:

Azimet: Biz yalınayak çıktık Suriye’den. IŞID’ler geldi. Işidlerden kaçarken kurşunların altından geçtik. 4 ay yaşadık beraber. Sigara içmek bile yasaktı.

Fatıma: Kadının sesi dışarı çıkmayacak. Yalnız bir yere gidemez. Kara çarşaf mecburi. Gözün bile gözükmeyecek. Annen karşıda otursa bile oraya yanında bir erkek olmadan gidemezsin. ...

Azimet: Köyümüzün olduğu yere füze koydular. E karşıdan da füze geliyor bu tarafa. Mecbur çıktık. Tekrar geri gidip eşyalarımızı almaya gittiğimizde eve gittim ki çocuklarımızın oyuncak ayılarının bile kafasını koparmışlar. Haram diye... Yüreğim yandı. Çocuklarım kıyamazdı oyuncaklarına...

Fatıma: İdam kararı verdiler bir çocuğa. Bütün herkesi çağırdılar meydana, herkese ibret olsun diye. Çocuk biraz noksanmış. Annesi, oğlunun cebine bir muska koymuş. Vay sen büyü mü yapıyorsun diye çocuğu idam etmişler. Mesela teyzemin gelini oradan geçiyormuş. Hamile kadın. Hayır, gitmeyeceksin, sen de göreceksin bunu demişler. Kadın kafayı oynattı. Düşük yaptıydı korkusundan. Hatta bir adama da ceza vermişlerdi. Öldürdükleri çocuğun kafasını kesip adamın kendisiyle birlikte mezarlığın ortasında hapsediyorlar günlerce. İnanamazsın. Çok zordu.

Bazı ailelerin bir çocuğu Esad rejimine karşı savaşırken bir diğer çocuğu Esad rejiminin askeri olarak muhalefete, kardeşinin olduğu tarafa karşı mücadele etmek durumunda kalmıştır. Suriye’den kocası ile birlikte gelen Reyyan’ın (52) iki evladı bu şekilde

² Mülteci (Refugee), Birleşmiş Milletler (Erişim tarihi: 20.08.2023).

birbirilerine karşı savaşmak durumunda bırakılmıştır. Reyyan durumu aşağıdaki şekliyle anlatmaktadır:

Fatıma: 4 kızı 3 oğlu var. En küçük oğlu şehit oldu. Bir oğlu burada. Bir oğlu da Esad'ın yanında asker.

SG³: Zorlandığı için mi Esad'a hizmet ediyor?

Fatıma: Yok o Şam'da. Bu tarafa geçmesi imkânsız.

Reyyan: Küçük oğlum Esad'a karşıydı. Bu oğlum da Esad'ın yanında savaşıyor.

Kocası: Suriye adeta çorba gibi oldu.

Fatıma: Mesela buradaki oğlu var ya, o kaçtı geldi. Ama bu kaçıp gelemiyor. Bu kaçıp gelen Halep'teydi. Ama hâlâ orada olan Şam'daydı, kaçamazdı. Şimdiki görev yapan Ürdün sınırında. Yani Şam'dan da ötede. Yani gelmesi imkânsız.

Reyyan: Birkaç kez gelmek istedi, ayağından vurdular. Ha yani zorla tutuluyor, yoksa Esad' hizmet etmek istediğinden değil.

Aynı şekilde aşağıdaki örnekler de Suriye savaşına ayna tutan, göç etme kararının nasıl verildiğini gösteren önemli örneklerdir:

Atifa (66): Eşimle geldim. Çocuklar bizden önce çıkmıştı zaten. Benle eşim köyde kaldık bir yıl kadar. Tayyareler üstümüzde vuruyor, eşim korkusundan kalp krizi geçirdi. Kalktık benle eşim sınıra geldik. Eşimi geçirttiler, beni geçirtmediler. Önce Kilis'e geldi. Geldiğinde akli başında değildi. Akrabalarımı aradım, dedim bir gidin, bakın ne oldu adama diye. Hem kalp krizi hem kısmı felç geçirdi.

Aşağıda bir diğer görüşmecinin söyledikleri ise savaşın yaşanılan yerde yarattığı tahribat ve korku ortamını tasvir ederken bir yandan da göç etme kararına uzanan süreci aktaran önemli bir örnektir.

Abdurrahman: Suriye'den ilk geldiğimizde, geri gideceğiz diye geldik. Varil bombaların yakınlarımıza düşmeye başladığı bir zamanda çıktık. Üç dört gün boyunca varil bombaları düşüyordu gece boyunca. O süreçte çıkmaya karar verdik. Normalde buraya gelmek gibi bir fikir yoktu. İşte o sabahın birinde sabaha karşı çıktık, Kilis sınıra yürüdük. Ölümü göze almıştık artık.

³ Araştırmacı

Suriye iç savaşının vahametini gösteren bu örnekler, Suriyelilere göç etmek dışında başka bir seçenek bırakmamıştır. Burada kısaca değindiğimiz savaşa ilişkin hikâyeler, çalışmanın geri kalanında da yanlarında getirdikleri nesnelerin hikayelerini betimlerken temas ettikleri anılar olarak karşımıza çıkacaktır. Burada sadece göç etme kararının nasıl ortaya çıktığı gösterilmek istenmiştir. Suriye savaşı ve zorunlu göç kararına uzanan süreç, bu sayede sahadan somut örneklerle ortaya konulmuştur.

Zorunlu göçün çalışmanın içeriğini belirleyici bir etken olduğu akılda tutulmalıdır. Nitekim Heidegger felsefesine göre insanın, mekân ile ilişkisi varoluşsal bir anlam taşır (Gözel, 2018: 127-148). Bu açıdan zorunlu göç, aynı zamanda travmatik bir deneyim (Porter ve Haslam 2005: Carswell vd. 2011: Silove vd. 1997; Kaderli 2008) olarak da düşünüldüğünde bu durumun Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki deneyimlerini belirlediği kadar memleketleri ile olan ilişkilerine de tesir etmektedir. Merleau- Ponty (2016: 526), varoluşun daima geçmişten beslendiğini ifade eder. Van Gogh’un bir resmini gördükten sonra tüm estetik deneyiminin bundan sonra “Van Gogh’un resmini bilen birinin deneyimi” olacağını vurgulayarak geleceğin deneyimden koparılamayacağını ileri sürer. Bu anlamda Suriyeli göçmenlerin nesnelerle kurduğu ilişkiyi zorunlu göç üzerinden okumak elzemdir. Suriyeli göçmenlerin yanlarında getirdikleri, bu çalışmanın da odağına aldığı nesneler üzerinde de belirleyici olduğu unutulmamalıdır. Bu çalışmada metodolojik olarak nesneler odağa alınmıştır. Zorunlu göçün bir sonucu olarak bu travmatik deneyimin, göçmenlerin yanlarına alacağı şeyleri düşünmesine her zaman izin vermediğini de söylemek gerekir. Bu nedenledir ki bazen üstlerinde hâlihazırda yer alan bir nesne, ‘alamadığı’ şeylerin yerine geçer. Bu aynı zamanda bu tezde de ilerleyen bölümlerde karşınıza çıkacak bir başlık olarak ele alınmıştır.

Suriyeliler için çeşitli çalışmalarda ‘sığınmacı’, ‘mülteci’, ‘göçmen’ gibi kavramlar kullanılmıştır. Özellikle Yöktez taramalarında da uluslararası ilişkiler, sosyoloji ve sosyal hizmetler gibi alanlarda yapılan makro çalışmalarda ‘sığınmacı’, ‘mülteci’ terimlerinin daha çok tercih edildiği söylenebilir. Bu çalışmada Suriyeliler için daha kapsayıcı olduğu ve deneyimin anlaşılmasına daha çok alan açtığı için ‘göçmen’ ifadesi kullanılmış ve deneyimin kendisi ise ‘göçmenlik’ olarak adlandırılmıştır. ‘Sığınmacı’ ve

‘mülteci’ gibi terimler bu çalışma kapsamında verimli görülmemiştir. Bu kavramlar çalışmanın amacı ve ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Nitekim insan-nesne ilişkisi ve duygulanımı göç deneyimi özelinde ele alan bu çalışma için ‘göçmenlik’ bir deneyim arz ederken ‘sığınmacı’ ve ‘mülteci’ kavramları politik ve statüsel bir duruma işaret etmekte ve Suriyelilerin deneyimlerini, ‘nasıl’ geldiklerine indirgemektedir. Zorunlu göç konusunu ele aldığı çalışmada Hazan (2012: 183), ‘mülteci’ kelimesinin uluslararası siyaset arenasında ve hukuki anlamda sorunlu bir kavrama dönüştüğünü ve bu nedenle de ‘mülteci çalışmaları’ yerine daha kapsayıcı olan ‘zorunlu göç çalışmaları’ üst başlığının tercih edildiğini ifade eder. Türkiye’de Suriyelilerin yerleşik ve gündelik hayata içkin fakat deneyimlerinin ‘göçmen’ olmak üzerinden belirlendiği göz önüne alındığında bu kavramın kullanılmasının daha yerinde olduğu görülmüştür.

Erdoğan’ın yaptığı (2017) barometrik çalışmalarda da Suriyelilerin büyük ölçüde burada kalıcı olduğu ortaya konmuştur. Suriyelilere Türkiye’de kendilerine ve ailelerine ilişkin bir gelecek tahayyül edip etmedikleri sorulduğunda ise %50 civarında evet dendiğini (Erdoğan 2017: 147) ve bunun bir anlamda Suriyelilere yönelik ‘savaş bitti artık dönsünler’ şeklindeki söyleminin gerçekçi olmadığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde de görüşmecilerin çoğu Suriye’ye geri dönmek istemediklerini, zira geri dönelebilecek ‘bir yer kalmadığını’ söylerken kimileri de Suriye’nin artık yaşanılacak bir yer olmadığını ifade etmiştir. Aşağıda bir görüşmecinin Suriye’ye dönüp dönmeyeceğine ilişkin bir soruya yanıt olarak söyledikleri önemlidir:

... Yani bu insandan insana değişir. Şahsi olarak tabii ki ancak bazı gerçekler var, bu da göç ile ilgili. Her ne kadar özlem uyansa da bazı nesneler sizi oraya geri çekmiş olsa da bizim istemeyerek de olsa birtakım şeyler değişti orda. Yani artık gitsen de evin yok. Her yer bombalanmış, oturduğün oda yok ... O köy eski köy değil. Demografik yapısı değişmiş bir köy artık. Her ne kadar özlem duygusu olsa da geri dönüş özlemini tetiklemiş olsa dahi yaşanan olaylar, normal göçe sebep olan olaylar olduğu için bu duyguyu bastırıyor maalesef. Ben normalde bir Türkün Almanya’ya çalışmak için gittiği gibi olsaydım ve döneceğim zaman köy aynı köy, insanlar aynı insanlar, aynı ağaçlar, işte aynı fındık ağaçları olsaydı, muhakkak ki uyandırırdu bu duyguyu ancak Suriye durumu, özellikle Suriye durumu çok farklı. Dediğim gibi özlem var, yad ediyorsun çocukluğunu, gençliğini, arkadaşlarını, evini ortamını, birtakım eşyalar tetikliyor bunu sende. Geri dönme özlemini, hedefini koyuyor ancak oluşan olaylar orda anormal bir durum var. Göç isteğin bir kere senin hür iradenle olmadı. Belli sebepler var ve bunlar çok ciddi sebepler. İnsanın özlemini de ruhunu da yani her şeyini etkileyen sebepler. Yani düşünüsenize, sizin en sevdiğiniz iki tane sınıf arkadaşınız, birden dokuza kadar beraber okuduğunuz sınıf arkadaşlarınız şu an hayatta yok. Ve köydeki geçen o bütün hatıralarınız o iki arkadaşla birlikte geçiyor. Ancak

onlar hayatta yok. Gittiğiniz her köşede o arkadaşla yad edeceğiniz bir hatıran var. ... Sonra birileri girmiş, vurmuş yıkmışlar, her yer yıkık dökük. Tekrardan inşa edilmiş bir yer artık. Senin o sevdiğin eski köy ortamı yok, çünkü adamların hiçbir hayatta değil. Özellikle de yaşlılar. Çok kişi kaybetmişsin, yaklaşık 40 kişi ölmüş. Her evde bir can kaybı var.

Yukarıdaki, bir görüşmecinin Suriye'ye geri dönme meselesinden bahsederken hem elindeki eşyalara hem de yoksunluğunu yaşadığı şeylere ilişkin söyledikleri hem göç deneyimine hem de nesnelerin bireyler üzerinde yarattığı duygulanımlara ilişkin konunun özünü vermesi itibarıyla ayrıca dikkate değerdir.

Buna göre Suriyelilerin burada bizimle birlikte bir yaşam sürecekleri gerçeğini kabul edip buna göre aksiyomlar alınması gerekliliği artık bir zorunluluktur. Suriyelileri, yerlilerin gözünden ele aldıkları çalışmada Koca ve Altınoluk (2022), Suriyelilerin yerliler tarafından ilk olarak 'misafir' olarak görüldükleri ve bu misafirliğin uzamasıyla da Suriyelilere karşı bir tepkinin oluştuğunun altını çizmişlerdir. Ayrıca Türkiye'de Suriyelilerin bireysel koruma talepleri alınmadığından mülteci olarak görülmemekte ve ara bir formülle %95'ine 'Geçici Koruma' statüsü verildiği bilinmektedir (Erdoğan 2017: 146). 'Geçicilik', 'misafirlik' gibi gündelik hayatlarında karşılarına çıkan söylemlerin ve aynı zamanda resmi anlamda vatandaşlıktan mahrum olmanın Suriyelilerin, Türkiye'de gündelik hayat deneyimlerini etkilediğini göz önünde bulundurmak gerekir. Suriyeli göçmenlerin bu 'aradalık' durumu yakın zamanda çıkan 'Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration' başlıklı çalışmada tartışılmıştır (Şahin-Menütek vd. 2023). Bu durumun, zorunlu göç ile birlikte bu çalışma özelinde önemli bir husus olduğu söylenebilir.

1.2. TEMEL KAYNAKLAR VE YAKLAŞIMLAR

Bu çalışma interdisipliner bir çalışmadır ve bu yüzden de bu tür bir literatür taraması yapmanın zorluğu da aşıkardır. Zira belli bir konu hakkında bile binlerce kaynak bulunabilirken interdisipliner bir çalışmanın temelini oturduğu farklı fenomenlere ilişkin çalışmaların nicelik açısından fazlalığını tahmin etmek zor değildir. Bu bölümde mümkün olduğunca göç, duygulanım ve nesne kesişimselliğinde yapılan çalışmalar mercek altına alınmış olmakla birlikte, sadece nesne odaklı ve duygulanım odaklı

alışmalara da bakılmış ve bunun yanında genel olarak akademik çalışmalarda gce ilişkin literatür de gözden geçirilmiştir. Bu başlıkta özellikle temel kaynaklara yer verilmeye çalışılmış olup, çalışmanın seyri ve ilgisi doğrultusunda giriş ve kuramsal çerçevede daha geniş bir literatüre yer verilmiştir.

1.3.1. Kitaplar

Duygular ve sinirbilim ilişkisi üzerine yazılan temel kaynaklar:

- Damasio, A. R. (1999). *The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness*. Houghton Mifflin Harcourt.

Dr. Damasio'nun bu çalışmada temel araştırma konusu, zihnin nörobiyolojisi, özellikle hafızaya, dile, duyguya ve karar vermeye hizmet eden sinir sistemleridir. Söz konusu araştırma duyguların sinirsel temellerinin aydınlatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Çalışma özellikle duyguların sosyal biliş ve karar verme açısından önemine dikkat çekmiştir. Damasio somatik belirteçler hipotezini formüle etmiştir.

Damasio, doğuştan ve evrensel olduğunu söylediği birincil duygular ile karmaşık, öğrenilmiş ve kültürel olarak etkilenmiş olduğunu söylediği ikincil duygular arasında ayırım yaparak işe başlar. Duyguların rasyonellikten ayrı olmadığını, onun ayrılmaz bir parçası olduğunu, kararlarımıza ve eylemlerimize rehberlik ettiğini savunmaktadır. Kitap, bilincin sinirsel temellerini derinlemesine incelerken beyin yapılarının bilinçli deneyimler üretmedeki kritik rolünü vurgular.

- LeDoux, J. E. (1998). *The emotional brain: The mysterious underpinnings of emotional life*. Simon and Schuster.

Bu kitapta LeDoux, beynin karmaşık işleyişini ve duygusal tepkilerin altında yatan sinir yollarını araştırmaktadır. Yazar, amigdalanın, özellikle korku ve kaygıyla ilgili olarak

duygusal tepkileri işlemekten ve başlatmaktan sorumlu anahtar bir yapı olarak rolünü vurgular.

LeDoux'nun araştırması, amigdalanın travmatik deneyimlerle ilişkili olanlar da dahil olmak üzere duygusal anıların oluşumuna ve ifadesine olan katkısına odaklanmaktadır. Bu duygusal anıların nasıl depolandığı ve geri çağrıldığına dair veriler sunarak duyguların insan davranışı ve karar verme üzerindeki derin etkisine ışık tutmaktadır. Ayrıca LeDoux, duygusal tepkilerdeki bilinçli ve bilinçsiz süreçler arasındaki etkileşimi tartışmakta ve duyguların öncelikli olarak bilinçli deneyimler olduğu yönündeki geleneksel görüşlere karşı çıkmaktadır. Duyguların derin evrimsel kökleri olduğuna ve insanın hayatta kalması için hayati öneme sahip olduğuna dair evrimsel ve sinirbilimsel bir bakış açısı sunmaktadır.

Duygulanım ve duygular ile ilgili bazı çalışmalar:

- Parkinson, B. (2006). Ideas and realities of emotion

Duygular genellikle kişisel olarak kabul edilir ancak Parkinson, ilgili çalışmasında duyguların sadece bireysel değil aynı zamanda sosyal olduğunu, her zaman başkalarıyla ilişkili ve onlara yönelik olduğunu ve dahası sosyal etkileri olduğunu belirtmektedir. Duygular, aynı zamanda ilişkiseldir: *“Ancak bu sonuç aynı zamanda duyguların nedenleri olduğu kadar kişilerarası etkilerinin de olduğu, örneğin diğer insanların duygularını etkileyebileceği yönünde ikincil bir çıkarıma yol açmaktadır”* (Parkinson 2006: 189).

İnsanlar toplumsal bir varlık olarak aynı zamanda duygularını kontrol eder ve bağlamlara göre performe eder: *“Kültürümüzün değerlerine bağlı kalarak ve duygunun uygun görüldüğü durumlarda toplumun önerdiği şekilde duygusallaşarak, eylemlerimize yön veren değerleri ve duygusal rolleri de yeniden üretiyoruz”* (Parkinson 2006: 223). Kimliklere ilişkin duygular; duyguları yaparız ve günlük yaşamda onu ara sıra temsil

ederiz, bu da kişinin bunu belirli durumlarda gerçekleştirmesine ve böylece normları, değerleri ve duygusal rolleri yeniden üretmesine yol açar.

İnsan-nesne ilişkisi ile ilgili kaynaklar:

İnsan-nesne ilişkisi çalışmalarının, Daniel Miller (1998, 2005, 2008) önderliğinde müstakil bir çalışma hüviyeti kazandığı söylenebilir. Burada Miller'ın maddi dönüş çalışmalarına yön veren iki çalışmasına yer verilmiştir.

- Miller, D. (1998). Why some things matter. *Material cultures: Why some things matter*, 3-21.

Maddi nesnelerin hayatımızdaki önemine dair düşündürücü bir araştırmadır. Bu kitapta Miller, bu nesnelerin sadece pasif öğeler olmadığını, aynı zamanda kimliklerimizi, ilişkilerimizi ve günlük deneyimlerimizi şekillendirmeye aktif olarak katıldığını savunarak geleneksel maddi kültür kavramlarına nesne odaklı bir yaklaşımla bakar.

Miller'ın bu eseri, birey ile çevresini oluşturan maddi dünya arasındaki etkileşimlere odaklanır. Miller, bu çalışmada nesnelerin nasıl kültürel anlamlar taşıdığını ortaya koyar ve buna göre bu nesnelerin duygularımızı ve sosyal etkileşimlerimizi nasıl etkileyebileceğini ortaya koyar. Miller'ın ilgi çekici yazıları, bireyler ile etraflarındaki maddi dünya arasındaki karmaşık ve çok yönlü ilişkiyi derinlemesine inceliyor. Miller bu çalışmada, giyim ürünlerinden cep telefonlarına uzanan geniş bir yelpazede nesnelerin toplumu ve insanı nasıl yeniden biçimlendirdiğini örnekler.

- Miller, D., Meskell, L., Rowlands, M., Myers, F. R., ve Engelke, M. (2005). *Materiality*. Duke University Press.

Hegel felsefesine dayandırdığı yaklaşımına göre Miller, insan ve maddeselliğin birbirinden ayıramayacağını ileri sürer. Miller'a göre insan ve materyal çevresi arasında diyalektik bir ilişki vardır. İnsan aynı zamanda ürettiği şeyin de çıktısıdır. Bizden önce

üretileen tarihin bir sonucuyuz. Miller, maddi kültürün günlük hayatımızdaki önemini ve davranışlarımızı ve kimliklerimizi nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Miller, maddi nesnelerin sadece pasif mülkler değil aynı zamanda sosyal ve kişisel dünyalarımızı şekillendiren aktif aktörler olduğunu savunur. Duygularımızı, deneyimlerimizi ve ilişkilerimizi nasıl etkilediğini anlamak için nesnelerin maddiliğinin önemli olduğu fikrini vurgular. Miller'in çalışmaları, insanlar ve onların maddi çevreleri arasındaki karmaşık ilişkinin ve günlük olarak kullandığımız ve etkileşimde bulunduğumuz nesnelere atfedilen derin kültürel anlamların altını çizer.

- Tilley, C., Keane, W., Küchler, S., Rowlands, M., ve Spyer, P. (2005). *Handbook of material culture*. Sage.

İnsan-nesne ilişkisini çeşitli veçheleriyle ele alan, alanda yazılmış en kapsamlı kitapların başında Tilley'in (2005) editörlüğünde kaleme alınmış “Handbook of Material Culture” kitabının geldiği söylenebilir. Nitekim bu çalışma maddi kültür çalışmaları alanının kapsamlı ve disiplinler arası bir incelemesidir. Editörlüğünü Christopher Tilley'nin üstlendiği bu kapsamlı cilt, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji ve daha fazlası dahil olmak üzere farklı disiplinlerdeki maddi kültürün çeşitli veçheleriyle vermekte olup zengin bir içerik sunmaktadır. Kitap işlevsel olarak maddi kültürün insan hayatındaki rolüne göre farklı bölümlere ayrılmıştır. Buna göre kitapta maddi kültürün kimlik ve gündelik hayattaki rollerine, gelenekler ve uygulamalar özelinde anlamına göre farklı yönlerine ilişkin içerikler yer almaktadır. Bunun dışında evlerin maddi kültür boyutu, hafıza, mekanlar, gelenekler ve insan varlığının estetik boyutlarına ilişkin bölümler yer almaktadır. Buna göre çalışmada yer alan her bir yazar, maddi kültürün toplumu, tarihi ve çağdaş yaşamı anlamadaki önemine dair bir bakış açısı sunmaktadır.

Maddi kültür çalışmalarının önemli bir kısmını ölüm ve yas çalışmaları oluşturduğu söylenebilir. Burada ölümle ilişkili olarak maddi kültür çalışmalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir:

- Hallam, E., ve Hockey, J. (2020). *Death, memory and material culture*. Routledge.

Bu çalışmada ölüm, maddi kültür ve hafıza ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Araştırma kapsamında, maddi kültür ürünleri ve bunların etrafında gelişen pratikler aracılığıyla kişilerin, mevta ile kurduğu ilişki, onun nasıl hatırlandığı incelenmiş olup maddi kültürün anma ve hatırlama kapsamında nasıl bir role sahip olduğu araştırılmıştır. Kitap antropoloji, sosyoloji, arkeoloji ve kültürel çalışmalar gibi alanlardan faydalanarak çok yönlü ve disiplinler arası bir yaklaşımı benimsemiştir. Kitap maddi metodolojik olarak maddi kültürü odağına alarak ölüm, yas ve hafıza alanındaki çeşitli konulara yeni perspektifler sunmaktadır. Anma uygulamaları, cenaze geleneklerinin zengin dokusu ve maddi nesnelerin ölen kişinin anılarını koruma ve aktarmadaki rolü başlıca olarak ele alınan konulardır.

Maddi kültür ürünleri, anıların süregelen varlığına katkıda bulunur ve bireylerin keder ve kayıpla ilişkili karmaşık duyguları yönlendirmelerine aracılık eder. Buna göre bu çalışmada nesnelerin ve ritüellerin insanların vefat etmiş kişilerle bağlantı kurmasına nasıl yardımcı olduğuna ışık tutmakta ve bu bireylerin yaşayanların yaşamlarında varlığını sürdürmesine olanak tanıdığını ileri sürer.

- Tarlow, S. (2015). *The archaeology of death in post-medieval Europe*. Walter de Gruyter GmbH ve Co KG.

Bu çalışmada 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan dönemi kapsayan, orta çağ sonrası Avrupa'daki ölüm ve gömme uygulamalarıyla ilgili zengin ve çeşitli arkeolojik maddi kültür ürünlerini araştırmaktadır. Tarlow'un çalışması, bu çağdaki insanların maddi kültür ve arkeolojik kalıntılar aracılığıyla ölümle nasıl etkileşim kurduğunu, onu nasıl andığını ve ölümü nasıl anlamlandırdığını gösteren bir incelemedir.

Kitap, mezar alanları, mezar işaretleri, tabutlar ve mezarların düzenlenmesi gibi çok çeşitli konuları ele almaktadır. Tarlow, maddi kültür ürünleri odağında ölüm ve cenaze töreninin bu maddi yönlerinin kültürel tutum ve uygulamaları, gelişen anma kavramlarını ve toplumsal değişimleri ele almaktadır. Tarlow, Orta çağ sonrası mezarlıkların ve maddi kültür incelemelerinin, bu dönemde Avrupa'daki insanların ölüme yaklaşma biçimlerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağladığını ileri sürer.

Maddi kültür çalışmalarının bir bölümünü de hafıza çalışmaları oluşturmaktadır. Burada da maddi kültürü, hatırlama ile ilişkili olarak ele alan çalışmalara yer verilmiştir.

- Jones, A. (2007). *Memory and material culture*. Cambridge University Press.

Jones, bu eserinde insan zihninin yapısıyla ilgilenmez, bunun yerine insanlarla maddi kültür ürünleri arasındaki ilişkiyi mercek altına alır ve bu ilişkinin nasıl hafızayı ürettiğiyle daha çok odaklanır. Fiziksel materyaller olarak eski eserler geçmişle özgün bir bağlantı kurar ve bu nedenle yeniden deneyimlenebilir. Bu yeniden deneyimleme yoluyla geçmişin dünyası, yani öteki, şimdiki zamanla temasa geçirilir. Bu kitabın içeriği bu nokta üzerine bir dolayım lamadır. Çalışma, maddi kültürün dayanıklılığı göz önüne alındığında, eserlerinin kültürün yeniden üretimde oynadığı role ilişkin anlayışımız açısından sonuçlarının neler olduğunu araştırır.

Jones'un araştırması, maddi kültürü hafıza ile ilişkisinde ele alırken çeşitli faktörleri de göz önünde bulundurulmasını ve yeniden değerlendirilmesini teklif eder. Buna göre çalışma, nesnelerin sınıflandırılması, arkeolojik kültürlerin tanımı ve bağlamı, arkeolojik alanların tanımı gibi çeşitli başlıklara değinir. Dolayısıyla ilgili çalışma, 'geçmişte geçmiş' olarak tanımlanan yaklaşımla daha az ilgilenmekte; bunun yerine, hatırlama pratiklerinin değerlendirilme biçiminin, tarih öncesi eserlerin yeniden üretimini ve değişimini inceleme şeklini nasıl etkilediğine bakmaktadır.

Jones, nesneler ve toplum arasındaki bağlantıya ciddi bir ilgi gösterilmesine rağmen, maddi nesnelerin nasıl yaratıldığına ve bunların toplumsal gelişim sürecinde ne ölçüde hayati bir rol oynadıklarına yeterince odaklanılmadığına vurgu yapmaktadır. Buna göre yazar bu çalışmada, nesnelerin toplum üzerindeki aracılık ve şekillendirici etkisini mercek altına almaktadır. Yazara göre, insanların nesnelerle nasıl etkileşim kurduğunu ve nesnelerin sosyal eylemleri nasıl etkilediğini anlamak son derece önemlidir. Yazar, toplumsal yeniden üretimi anlamak için insanların nesnelerle nasıl ilişki kurduğunu ve nesnelerin onlara nasıl aracılık ettiğini araştırmamız gerektiğini salık verir. Zira, belleğin bu süreçlerdeki rolünün incelenmesi, toplumu ve geleneksel olarak kültür olarak adlandırdığımız şeyi anlamamız için çok önemlidir. Özetle yazar, 'toplumların

nasıl hatırladığı'nın ötesinde, nesnelerin toplumlara hatırlama eyleminde nasıl yardımcı olduğuyla ilgilidir.

- Henare, A., Holbraad, M., ve Wastell, S. (2007). Thinking through things. *Theorising artefacts ethnographically*. Routledge.

"Thinking Through Things", sosyal bilimlerde insan eliyle yapılmış eserlerin ve maddiliğin rolünü araştıran giderek büyüyen literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Henare vd. bu çalışmada çok geniş bir coğrafyada, Moğolistan'dan Yeni Zelanda'ya maddi kültür ürünlerin sosyal hayatı nasıl biçimlendirdiği üzerine odaklanmaktadır. Papua Yeni Gine'deki bir hapisanedeki sigaranın öneminden, Kuzey Moğolistan'daki tılsımların kültürel önemine, Yeni Zelanda'daki mülkiyet hukukundan Svaziland'daki krallık kavramına kadar çok çeşitli konuları ele almaktadır. Bu çalışma koleksiyonu, analitik yaklaşımlarda nesnelerin önemini araştırmakta ve etnografin varsayımlarını ve metodolojilerini eleştirel bir şekilde inceleme görevini vurgulamaktadır. Çalışma nesneleri odağına almaktadır ve nesneleri, doğrudan başka bir şeyi ifade ettiklerini, temsil ettiklerini veya temsil ettiklerini varsaymak yerine, alanda karşılaşılan 'şeyleri' kendilerini sundukları haliyle ele almaktadır. Bu yönüyle Heidegger felsefesinden beslenen çalışmanın içeriği aynı zamanda ontolojik bir nitelik taşımaktadır.

Nohl'un (2018) eşya pedagojisi alanındaki bu kitabında, eşya ile nasıl öğreniriz sorusuna yanıt aramıştır. Aynı başlıkta bir de Nuri Bilgin'in farklı bir alanda kaleme aldığı bir başka çalışma mevcuttur. Türkçede nesne üzerine yazılmış kitaplardan "Eşya ve İnsan" örnek olarak verilebilir. Nuri Bilgin, "Eşya ve İnsan" çalışmasında ise eşyaları, insanların dış dünyaya uzantıları olarak tanımlar ve kültürün bu eşyalara yansıdığını ileri sürer.

Göç Folkloru özellikle Amerika'daki Macar topluluklarını anlatı ve performans odaklı bir yöntemle araştıran Linda Degh (1995; 1996) ve Yahudi toplumunun halk kültürünü araştıran Barbara Kirshenblatt-Gimblett (1987) gibi isimler öncülüğünde bir çalışma alanı hüviyeti kazanmıştır. Alanın kimlik ve aidiyet kapsamında en önemli

çalışmalarından biri Fortier'in "Migrant Belongings: Memory, Space, Identity" başlıklı çalışmasıdır denilebilir.

- Fortier, A.-M. (2020). *Migrant belongings: Memory, space, identity*.

Bu çalışma, Birleşik Krallık'taki İtalyan göçmenlerin aidiyet duygusunun oluşumunun izlerini sürmekte ve bunların inşasında önemli rol oynayan kimlik anlatılarını incelemektedir. Bu çalışmanın ana savını kimliğin hem hareketlilik halinde geliştiği hem de birtakım olgulara ilişkin bağlılık duyguları ile oluştuğu yönündedir. Çalışma bu konunun özelinde kanaat önderlerinin 'görünmez göçmenlerin geleceği' konusundaki kaygılarını dile getirdiği İtalyan kimlik projesini takip etmektedir. Yazar, araştırmasının başlangıç noktası olarak 'görünmez göçmenler' kavramsallaştırmasını kullanmaktadır. Zira bu, İtalyanların Birleşik Krallık'ın politik ve toplumsal alanlarda işgal ettiği çelişkili konumu yansıtmaktadır. Beyaz Avrupalı çoğunluk içinde gri bir alan teşkil eden kültürel bir azınlık olarak projeleri, çeşitli 'varlık gösterilerine' uzanan görünürlük çabalarıyla doludur. Yazar buna göre çalışmasında, tarihsel anlatılardan siyasi tartışmalara, gösterilere ve protestolara, dini ritüellere, kadınlar kulübü etkinliklerine, savaş hatıralarına, kart oyunlarına ve güzellik yarışmalarına kadar geniş bir yelpazedeki materyallerden yararlanmaktadır. Performans eylemleri ile yeniden üretilen kimlikleri ortaya koymaktadır. Bu eylemlerin, göçmenlerin, ait oldukları mekanları yeniden hatırlamak için tarihi ve kültürel çevre üzerinde nasıl bir rol oynadığını ve bunun aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş, kuşaksal ve etnikleştirilmiş özneler ürettiğini ortaya koyduğunu ileri sürer.

- Salman Akthar, Göç ve Kimlik

Yazar, bir ülkeden başka bir ülkeye göçün bireyin üzerinde psikososyal etkileri olan bir süreç olduğunu vurgular. Zira bu yolculuk, aşına bir çevreden tuhaf ve öngörülemezliğe doğru bir süreçtir. Bir ülkeden diğer bir ülkeye göç, bireyin kimliğinde önemli ve uzun soluklu etkileri olan karmaşık bir psikososyal süreçtir.

Yabancı bir ülkeye belirli bir süre için atanan diplomatın durumu, yeni topraklara yerleşme umuduyla memleketinden ayrılan bir göçmenin durumundan farklıdır. Ülkeden aniden gitmek, öngörülen yası engeller ve sonraki uyum sürecini karmaşılaştırır. Menşei ülkelerini kolaylıkla ve sık sık ziyaret edebilen kişiler, "duygusal ikmal" den alıkonulmuş olanlara göre daha az acı çekerler. İlki memleketini ziyaret etme hakkını elinde bulundururken 'aidiyet bağı'nı koparan sürgünler, zorla göç ettirilmiş olanlar, bu duygusal ikmal nesnelerinden mahrumdurlar. Güven, aşinalık ve tarihsel devamlılıktan yoksundurlar. İhtiyaç duyulan bu referansların kaybı, şiddetli bir ıstırap yaratır ve ancak menşei ülkeye ziyaretler, bunu bir nebze azaltabilir.

Göçmen içsel düzeyde de iki uç arasında; memleketinden kaynaklı kendilik temsili ile yerleştiği ülkenin bir sakini olarak yeni yeni gelişen kendilik temsili arasındaki mesafede gidip gelir. Arasında mesafe olan bu iki kendilik temsili uzlaştıramaması kimlikte iki soruna yol açar:

Etnomerkezci geri çekilme ve fobi-karşıtı benzeşim. Etnomerkezci geri çekilme kişinin önceki kültürünü idealleştiren bir görüşe yapışmasıdır. Bu durumda göçmen sadece kendi etnik mutfağının yemeklerini yer ve sadece aynı etnik grupla ilişki kurar. Evi "memleketinden" getirdiği kültürel nesnelerle dolup adeta bir mabede dönüşür. Menşei ülkesiyle ilgili, orada yaşadığı zamandan daha milliyetçi bir duruş benimser. ... Etnomerkezci geri çekilmenin aksine fobi-karşıtı benzeşi [durumunda] ise kökensel kültüründen tamamen vazgeçer. ... ev sahibi kültüre dahil olurlar.

- Şahin-Mencütek, Z., Gökalp-Aras, N. E., Kaya, A., ve Rottmann, S. B. (2023). *Syrian refugees in Turkey: Between reception and integration*.

Çalışma, büyük çerçevede Türkiye'nin Suriye savaşı sonucunda gelişen göç akınına ne şekilde yanıt verdiği üzerine odaklanmaktadır. Buna göre, göç politikaları ve söylemleri üzerinden kabul, koruma ve entegrasyon konularını tartışmaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin göç politikalarının yarattığı belirsizliğin Suriyeli göçmenlerin öznelliklerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Buna göre göç politikalarının yarattığı belirsizlik, göçmenler üzerinde 'aradalık' hissi oluşturduğunu, Suriyeli

göçmenlerin gelecekte kendilerini neyin beklediğini bilmediğini ve bunun da alacakları kararlar konusunda yetkinliklerini belirlediğini aktarmıştır.

- Celal İnce, Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Mekansal Yoğunlaşması

İnce bu çalışmanın ilk bölümünde kuramsal çerçeveye yer vermiştir. Burada göç olgusunu ve kavramlarını anlatan yazar, özelde Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin statüsü ile ilgili olarak zorunlu göç kavramını ayrıca bir başlık altında ele almıştır. Akabinde Suriye göçünü aktarmıştır. Suriyelilerin Türkiye’ye göç etme nedenlerinin ayırıcı unsurlarını tartışmıştır. Araştırmacı, bulgular kısmında ise göç anlatılarına yer vermiş ve burada kişilerin göç etme kararını nasıl aldıklarına ve Türkiye’deki deneyimlerine yer ayırmıştır.

Benzer şekilde “Göçmen Bavulu” da göç hikayelerini ihtiva etmektedir. Gülerce (ve Şahinöz ve Duman) Suriyeli Göçmenler ile Almanya’ya göç eden gurbetçi Türklerin göç anlatılarının toplandığı, kimi zaman alamadıkları ‘bavulların’ hikayelerinden müteşekkil bir eserdir.

1.3.2. Kitap Bölümleri

- Svašek, M. ‘What You Perceive Is What You Conceive’. *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*, 1, 245.

Svašek (2012: 249), duyguların deneyim ve algılarla ilişkisi üzerine şunları ifade eder: “Daha önceki deneyimlere ait somutlaşmış anıların, dünyayı farklı ortamlarda bize görüldüğü biçimiyle nasıl algıladığımızı, değerlendirdiğimizi ve ona nasıl yaklaştığımızı etkilediğini ima eder”. Bu ifade bizi aynı zamanda Austin sözedimleri teorisindeki “index” kavramına götürür. Yaşadıklarımız gördüklerimizi etkiler. Bir restorana gitmek ve nasıl çalıştığını bilmek deneyimlerimizin bir sonucudur.

Svašek, Gells'in nesne failliği teorisine atıfta bulunarak, insanların eyleyciliklerini çevrelerindeki nesnelere dağıttığını ve bunların eyleycilik nitelikleri kazandıklarını ileri sürer ve bunları 'ikincil eyleyciler' olarak isimlendirir. Böylece insanların maddi gerçeklikleri şekillendirdikleri ve karşılığında onlardan etkilendikleri diyalojik bir ilişki kurduklarını aktarır. Nesnelerin, imgelem ve maddi kültür ürünleri olarak tetikleyici ve araçlar olabildiklerini ve buna göre birer eyleyici olarak duygusal bir boyutlarının olduğunu ileri sürer.

- Grønseth, A. S. (2012). Moving Tamils, moving amulets: Creating self-identity, belonging and emotional well-being.

Gronseth bu çalışmasında nesnelerin, sadece nostalji duygusu yaratmadığı aynı zamanda Tamil göçmenlerinin Kuzey Norveçte radikal olarak çok farklı bir çevrede gündelik sıkıntılarla yüzleşirken sosyal ve ahlaki hiyerarşinin, kimliğin ve aidiyetin oluşturduğu duygusal süreçlerle baş edebilmesini sağladığını ileri sürmektedir. Nesneler taşındığı yeni coğrafyada yeni anlamlar kazanır ve bu da kimliği yeniden biçimlendirir. Bu nesneler yeni coğrafyada öfkeden yokluğa/kayba negatif duygular uyandırırken bir yandan nostalji ve gurur gibi pozitif duygular da uyandırabilirler.

Çalışma, Ponty'nin insanın kendisini sadece bir başka insanla değil fakat çevresi ve etrafındaki nesnelerle etkileşime girerek inşa ettiği görüşünden hareket etmiştir. Yine duyguların biyolojik değil deneyimsel ve kültürel tarafları olduğu bilgisi üzerine temellendirilmiştir.

Dilbilim çalışmalarında dil ve söylem yoluyla üretilen anlam, maddi kültür üzerinden de okunabilir. Buna göre insanların maddi kültür ürünleriyle kurduğu ilişki, bu anlamda kültürel ve toplumsal hayat hakkında içerikler sunabilir.

- Milton, K. (2020). Meanings, Feelings and Human Ecology. Meanins, feelings and human ecology.

Milton, duyguların bedensel algılar ve duyumlar ile dil ve söylemin bilişsel süreci arasındaki etkileşimden kaynaklandığını ileri sürer. Duyguların bazı bilim adamları tarafından biyolojik olduğu varsayılırken, bazı bilim adamları onları kültürel olarak tanımlıyor ve bu ikilemi aşarak duyguların her iki alana da atanmadığını, hepsini kapsadığını iddia eden bilim adamları da var. Milton'ın önerisi şu: Bunlar mutlaka uyumsuz olmak zorunda değil. Duygular üzerine yapılan çalışmaları ilerletmenin bir yolu, anlamların inşa edildiği ve kültüre özgü olduğunu, duyguların ise evrensel ve biyolojik olduğunu öne sürmektir. Milton daha sonra, duyguların bizi insanlara ve çevremize bağladığını dile getirir ve duyguların hafızada önemli bir rol oynadığını ve daha sonra da öğrenmenin duygulanımsız gerçekleşmediğini ileri sürerek duyguların önemine vurgu yapar.

- Parrott, F. R. (2012). Materiality, memories and emotions: A view on migration from a street in South London.

Bu bölüm, nesnelerin ve görüntülerin duygusal ve duysal etkilerinin, coğrafi hareketlilik yoluyla ortaya çıkan kültürel ve kişisel değerlerin, özdeşleşme dinamikleriyle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaya odaklanmıştır. Yazar, burada duygunun anlamla birlikte ele alınması gerektiğini, dolayısıyla zihin ve beden arasında köprü kurulması gerektiğini söylüyor. Yazara göre eserler yalnızca kişisel ve kolektif önem taşıyan taşıyıcılar değil, aynı zamanda bedenlerde duyguları uyandıran araçlardır. Yazar, Dudley'in çalışmasına referansla, müze objeleriyle ilgili anlatımında duygu, duygulanım, hafıza ve duyumların hepsinin obje deneyiminin bir parçası olduğunu vurguluyor.

Yazar, Londra'da yaptığı saha çalışmasından bir örnek üzerinden durumu açıklar. Buna göre kişilerin göç ederken getirdiği nesnelerin göçmenlik deneyimi ile ilişkili olarak kimlikleri dönüşüme uğrattığının bir örneğini veriyor. Buna göre görüşme yaptığı kişi, dah önceden Singapur'da büyük bir aileyle yaşamaktaydı. Bir evlilik ile İngiltere'ye taşınan kişi, sahip olduğu sosyal çevreyi geride bırakıp yabancı olduğu bir topluluğa karışıyor. Bu anlamda İngiltere'de kendini yalnız ve yalnız hissetmektedir. Yeni evinde geçmişinden nesneler bulunmaktadır. Örneğin, Singapur'dan getirdiği fotoğraflarını

evinin belirli köşelerine yerleştirmiştir. Singapur'da ne kadar sosyal olduğunu hatırlatan bu fotoğraflar, yaşadığı izole edilmişlik duygusunu daha da arttırmıştır.

Yani temelde nesnelerin duyguları yarattığını ve göçe özgü bu duyguların kültürel kimlik dinamikleriyle iç içe geçtiğini söylüyor. Bu nedenle nesneler duygu uyandırarak bizi dönüştürür. Göç tek başına bir zorluktur ve kimliği şekillendiren bir deneyimdir. Nesneler bu deneyimde kimliği yeniden şekillendirerek veya insanların içinde bulundukları koşullar meydana getirdiği duyguların anahtarı olarak rol oynar.

- Derya Acuner- Kumaştan/İp(lik)ten Objelerle Hatırlamak: Hrisprime Sarkisyan'ın Nakışları

Ayşe Akalın (2023), “Temasın İmkanları” kitabında yer alan bu çalışmadır. Derya Acuner'in bu çalışması, insan nesne ilişkisi ve duygulanımı ‘dokuma’ ürünleri üzerinden ele almıştır. Acuner'in (2023: 93) aşağıdaki ifadeleri, duyular arası aktarım açısından oldukça dikkat çekicidir. Acuner, dokunamadığı ama gördüğü bir dokuma ürün karşısında şunları aktarır:

Dokunmanın imkân dışı olduğu bu iki karşılaşmada da görerek deformasyonlarını algıladığım dokular, bir temasın hayalini ve bu hayali dokunuş aracılığıyla birtakım hisleri ve düşünceleri tetikliyor. Devre dışı bırakılan dokunma, hayali de olsa, görme ile birlikte işliyor.

1.3.3. Tezler

Öncelikle Türkiye’de göçle ilgili yapılan çalışmaların genelinin makro düzeyde çalışmaları kapsadığını söylemek yanlış olmaz. Yöktez’de 2012’den sonra yapılan çalışmaların çok büyük bir kısmını uluslararası, siyaset bilimleri ve sosyoloji gibi alanlarda yapılan göç ve entegrasyon politikaları, Türkçe eğitimi ve medyada temsili

gibi konulara odaklanmıştır. Buna karşın Suriyeli göçmenlere daha yakından bakan, onların deneyimlerini odağa alan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Yöktez’de Suriye ve Suriyeli sözcükleri ile yapılan aramalarda bu başlıklarda yapılan tezlerin daha çok siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler, sosyoloji ve sosyal hizmetler gibi alanlarda kümelelendikleri görülmüştür. Buna göre tezlerin daha çok makro araştırmalar oldukları söylenebilir. Halkbilimi ve Antropoloji gibi alanlarda birkaç örnek dışında doktora düzeyinde teze rastlanılmadığı gibi, mevcut tezlerin de fenomenolojik araştırmalar olmadığı, daha çok nicel çalışmalar olduğu söylenebilir. Bu kapsamda göçmenlik deneyimine odaklanan iki doktora tezi de Psikoloji alanında yapılmıştır.

Beyza Boyacı (2022) otobiyografik bellek anılarının Suriyeli ve Türk gençlerinin kültürleşme deneyimleri üzerindeki etkisine yönelik karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Özelde göç deneyimini, bir değişken olarak alan çalışma bu deneyimin Suriyeli ergenlerde iyi oluş açısından sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bir diğer tezde Deniz Yılmaz Zambak (2021), savaş hatıraları, Türkiye’de yeniden bir yaşam kurmak, kayıplar gibi temaları ruh sağlığı etrafında tartışmıştır. Göç ettikten sonra Suriyeli göçmenlerin gündelik ve dini hayatlarındaki değişimlere ilişkin bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır (Yaşar, 2019).

Nesne üzerine yapılan çalışmalar ise daha çok sanat tarihi alanında kümelenmiştir. Bunların çoğunluğu nesnelerin ‘ne’liğine ilişkin çalışmalardır. İnsanın nesneler ile nasıl ve ne şekilde ilişkilendiğini ele alan, bunların birey üzerindeki etkisine değinen duygulanım çerçevesinde yapılmış çalışmalara rastlanılmamıştır. Sanat alanında yapılan çalışmaların haricinde koleksiyonculuk konulu nesne çalışmalarına rastlanılmıştır. Bunun haricinde nesneyi çalışmanın problemi olarak ele alan ve nesnenin sosyal tarihsel öyküsünü ortaya koyan Emrah Özturan’ın (2015) “Bir Nesnenin Değişen Anlamları Üzerine Tarihsel Bir İnceleme: Maddi Kültür Bağlamında Fesin Biyografisi” başlıklı yüksek lisans tezi dikkate değerdir. Furkan Kaçar (2022), Yahudilik ve Hristiyanlık’a ilişkin kutsal nesneleri simgesel bir yöntemle ele almıştır.

1.3.4. Makaleler

Bu başlıkta öncelikle Türkçe kaleme alınan ve özellikle Suriyeli göçmenlerin deneyimine yer veren belli başlı çalışmalara yer verilmiştir. Türkçe yazında göçe fenomenolojik bakın çok az kaynak olmakla birlikte mevcut çalışmalarda insan-nesne ilişkisini ve duygulanımı birlikte alan kaynak görülmemiştir. Buna karşın yapılmış belli başlı çalışmalar aşağıda verilmiştir. Batılı yazında konu ile ilgili yapılan çalışmalar da akabinde verilmiştir.

Suriyeli göçmenlerin gündelik hayat deneyimlerine yer veren çalışmalarda makale türünde çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda Suriyelilerin gündelik hayatta karşılaştıkları ötekileştirme pratiklerini gözler önüne serer (Ekinci 2015; Ekinci vd. 2017). Koca ve Altınoluk (2022), Suriyelileri, yerlilerin gözünden ele almışlardır. Yerlilerin, Suriyelileri ilk olarak ‘misafir’ olarak benimsediklerini fakat sürecin uzamasıyla Suriyelilere karşı bir tepkinin oluştuğunun altını çizmişlerdir. Kaya (2021), Suriyeli öğrencilerin göç etme nedenlerine yer verdiği çalışması da öğrencilerin göç deneyimlerine yer veren nitel bir çalışmadır. Erdoğan’ın (2022) zorunlu göçün kadınların dini pratiklerine etkisini ele alan bir çalışması mevcuttur.

Selma Baş (2007) Sepetçioğlu’nun eserlerinde insan- nesne ilişkisinin izlerini sürmüştür. Bu kapsamda yazar, Sepetçioğlu’nun eserlerinde yer alan eşya ve nesnelerin, yazarın iç dünyasını yansıttığını ve ruh haline göre bu nesnelerin de şekil değiştirdiği ifade eder ve nesnelerin çeşitli duygulanımlara karşılık geldiğini aktarır.

- Bruchac, M. (2017). Object Matters: Considering Materiality, Meaning, and Memory.

Müze koleksiyonlarında bulunan yerel öğeler, bunların yaratımı, edinimi, küratörlüğü, sunumu ve gözleminde yer alan kişilere önemlerini nasıl aktarıyor? Bu objeler inkâr edilemez bir şekilde farklı estetik değerler, inançlar ve geleneklerle maddi bağlantılar barındırırken, aynı zamanda onları şekillendiren yetenekli zanaatkarların anılarını da

koruyorlar mı? Bu nesneler kültürler arası ve zamansal iletişimi kolaylaştırabilir mi? Kendileriyle etkileşime giren bireylerin ötesine uzanan bir etki biçimine sahipler mi? Penn Müzesi'ndeki Kızılderili eserleri koleksiyoncuları, koleksiyonları ve toplulukları birbirine bağlayan karmaşık ilişkiler ağını ne ölçüde simgeleyebilir? Çalışmanın genelinde bu sorulara yanıt aranmıştır. Pennsylvania Üniversitesi'ndeki "Müzelerin Antropolojisi" dersimdeki öğrencilerin 2017 sonbahar döneminde bir araya getirdiği çalışmalardan müteşekkildir. Karmaşı dinamikleri daha iyi anlamak için Penn Müzesi'nin Amerika Bölümü'nden araştırmacılar, Kızılderili nesnelerinin seçilmiş bir seçkisi üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapmışlardır.

- Svašek, M. (2010). On the move: Emotions and human mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(6), 865-880.

Svašek, tesir ve duygunun, göçün ikincil veya önemsiz bir parçası olmaktan uzak olduğunu ve aksine uluslararası göç deneyimlerinin merkezinde olduğunu ileri sürer. Svašek, bu çalışmasında duyguların nasıl tanımlandığı sorunsalı ile başlar ve sonra ekler: Göç deneyimlerini anlamak için bunu nasıl kullanabiliriz? Svašek, duyguları, insanların değişen dünyalarını deneyimleyip yorumladığı, kendilerini ötekilere karşı konumlandığı ve öznelliklerini biçimlendirdiği dinamik bir süreç olarak tartışır. En önemlisi, bu kitaptaki genel yaklaşım, duygusal karşılaşmaların yalnızca başkalarıyla doğrudan etkileşimle değil, aynı zamanda anılar ve hayal gücüyle de şekillenmektedir. Buna göre duygusal karşılaşmalardaki 'öteki' sadece insanlar değildir, öteki, hayvanlar, maddi nesneler, imgeler ve olayları da içeren ve insanları duygusal olarak etkileyen kavramlar da olabilir.

Elbetteki maddi nesneler ikincil eyleyicidirler ve insanlarla karşılaştırıldığında konuşmazlar ya bağımsız olarak hareket edemezler fakat nesneler, imgeler, kokular belirli 'insanlar' yerine geçerler. Örneğin bir kızın ölen annesinin kolyesini takması ve onu annesinin yerine koyması gibi. 'Evden nesnelerle' kurulan çoklu duyumsal bir bağ, evinin yokluğunu yaşayan göçmenlerin içsel bir diyalog kurması ve aidiyet hissi oluşturmaları için önemli bir yol olabilir.

- Marschall, S. (2019). 'Memory objects': Material objects and memories of home in the context of intra-African mobility.

Bu makale, göç ve maddi kültür ürünlerini bir araya getiren bir çalışmadır. Hafıza nesneleri olarak nitelediği maddi kültür ürünlerinin göç bağlamında nostalji duygusu uyandırdığını aktarır. 'Hafıza nesneleri', kişinin anavatanına, ev kültürüne, sosyal ilişkilerine ve göç öncesi geçmişine dair kasıtlı veya istemsiz anıları ortaya çıkaran özel kişisel eşyalar olarak kavramsallaştırılmıştır. Yazar, mevcut literatürün aksine, ilk bulgular katılımcıların çoğunun hatıralara veya evdeki duygusal hatıralara değer vermediğini ifade eder. Buna karşın, bazılarının, çoğunlukla hediye olarak alınan, zamanla anısal nitelik kazanan kimi nesnelerin dönüşen, rutin kullanım ve performans yoluyla anıları ve duygusal bağlılığı pekiştirdiğini aktarır.

- Boccagni, P., ve Baldassar, L. (2015). Emotions on the move: Mapping the emergent field of emotion and migration.

Göçmenlik deneyimi hem geride bırakılan yere olan bağ, aidiyet ve hem de yeni yerde deneyimlenen hem 'orada' hem de 'burada' olmak üzerinden tanımlanan bir olgu olması vesilesiyle zaten bir duygulanım meselesidir ve bu nedenle de göç politikalarının da bir parçasıdır. Kimlik ve aidiyet de duygulanım çerçevesinde ele alınmalıdır.

Duygu gruplar arasında aracılık da eder. Ev sahipleri topluluklar ile 'yabancılar' arasında köprü kurabileceği gibi mesafenn açılmasında da neden olabilir. Örneğin, Göçmen nefreti söylemleri bir duygulanım inşa etmeye yöneliktir ve bu duygu bireylerin göçmenlere karşı bir tavır almak ya da onlara karşı eyleme geçmelerine neden olmak gibi amaçlara hizmet eder. Bu yüzden göçmenlerin yeni yerleşilen yerde kabul görmesi veya istenmemesi de bir duygulanım meselesidir ve tam da bu yüzden de duygulanım aynı zamanda göç politikalarının da ya da hükümetlerin ajandalarının bir parçasıdır.

- Conradson, D., ve McKay, D. (2007). Translocal subjectivities: Mobility, connection, emotion. *Mobilities*.

Araştırmacılar, göçün yeni öznelliklerin ve duyguların ortaya çıkmasına alan açtığından bahseder. Buna göre göçmenlik beraberinde nesnelerle kurulan ilişkiyi de getiriyor denilebilir. Öyle ki göçmen birey terk etmek zorunda kaldığı yer ve yoksunlukla mücadele edebilmek için o yer ile bağ kurmaya ve yerellikötesi bir kendilik yaratmaya çalışır. Göç deneyiminin, farklı coğrafyalara hareketin beraberinde çeşitli duygular oluşturduğunu söyleyen Conradson, mutluluk, üzüntü, öfke, heyecan ve belirsizlik gibi duyguların toplumsal hayatın merkezinde olduğunu ifade eder ve ben ile öteki arasındaki ilişkiyi biçimlendirdiği gibi dış dünya ile ilişkilerde etkilediğini aktarır. Göç bağlamında deneyimlenen yokluk da daha geniş çerçevede aidiyet, nostalji gibi sosyal duyguların yeşermesine veya dış dünya ile ilişkimizde daha merkezi bir role bürünmesine neden olabilir. Bu görüşe göre, sosyal etkileşim ve hareketlilik çevre ile ya da insanlarla ilişkilennmeler sürecinde belirli duyguların belirleyicisi konumundadır (Conradson 2007: 170). Conradson, yasın evrensel olduğu görüşüne karşın yas için farklı dillerdeki farklı ifadelerin, kişilerin deneyimlerinde yarattığı farklılığa vurgu yapar. Conradson, kültürel, toplumsal, dinsel ve cinsiyet farklılıklarının duygulanım biçimlerini kodladığını ve göçmenlerin öznelliklerinin biçimlenmesi noktasında önemli olduğunu belirtir (Conradson 2007: 172).

- Basu, P., ve Coleman, S. (2008). Introduction: Migrant worlds, material cultures. *Mobilities*.

Yazarlar, nesnelerin, yalnızca yeni bir ülkede bir hane ve geçim kaynağı kurmanın ilk aşamalarında değil, aynı zamanda, minimal ve büyük ölçüde sembolik de olsa, uzun yolculukta bir yuva görünümü sağlamada yararlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu eşyalar, eğer bir diaspora sözkonusu ise farklı bir anlam kazanarak miras/yadigâr niteliği edinebilir ve aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılabilir veya müzeye de taşınabilirler.

Yazarlar, çalışmalarında 'maddesellik' terimini doğrudan fiziksel nesnelere ve dünyalara atıfta bulunmak için kullanmaktadırlar. Ancak aynı zamanda hem öznel ile nesnelerin etkileşimleri yoluyla somutlaşan daha çeşitli deneyim ve duyum biçimlerine gönderme yapmak için de kullandıklarını ifade ederler. Bu tür etkileşimler, duyguları harekete geçirmeleri anlamında genellikle eyleyicidirler. Aynı nesneler, mimariler veya manzaralar, bağlama bağlı olarak belirsiz bir çeşitlilikteki anlam ve önemi aktarabilen araçlar, yüzen göstergeler olarak hareket edebilir. Yazarlara göre nesnelerin varlığı, hem hareketliliğe hem de gelecekteki kişisel dönüşüm durumuna bakan azmin veya isteğin ifadesidir.

- Williams, S. J. (2000). Emotion and social theory: corporeal reflections on the (ir) rational. *Emotion and Social Theory*.

Yazara göre duygular, akla 'rehberlik' yapar, ona karşılaşılan birçok amaç ve seçenek içinde dikkat, amaç ve öncelikler sunar. Bu süreçte aslında karar verme eyleminin doğruluğunu ve verimliliğini arttırırlar. Buna göre yazar bu açıdan, kartezyen bakış açısına, ima ettiği zihin/beden, akıl/duygu ayrımlarına karşı bir duruş sergiler. Yazar, duygunun eyleme geçme ve karar verme noktasında önemine vurgu yaparak duygusunun sürece katkıda bulunduğunu ifade eder ve bu anlamda ancak en iyi ihtimalle destekleyici bir rol üstlendiğini savunur.

Yazara göre, duygularımız aracılığıyla dünyayla iletişim kurarız. Bu sadece sahip olduğumuz bir şey değil, aynı zamanda yaptığımız ve içinde bulunduğumuz çevreye bağlandığımız bir şeydir. Williams, buna göre tüm insanların, 'günlük olarak hissettikleri ve deneyimledikleri kişisel hisler ve duygular aracılığıyla topluma katıldığını' vurgulamaktadır.

Williams'a göre bir kişi, 'başkalarının örtülü veya hayali varlığı' olmadan bir duyguyu deneyimleyemez (Williams 2001: 59). Ve bu diğerleri, sadece insanlar değildir. Buna

göre, yatırım yaptığımız ikincil araçlar olan nesneler de bu ‘diğerlerine’ dahildir. Nesneler, duygusal olarak bizi etkiler ve harekete geçirir. Duygular uyandırır. Kayıp bir kişinin yokluğu, ev, ülke, manzaralar nesnelerin içinde vücut bulmuş olabilir ve bunlar görüntüleri, anıları ve dolayısıyla duyguları çağrıştırabilir.

Williams'ın bu çalışmasında amaç, akıl ve duyguların örtüşen ilişkisini vurgulamaktır. Williams'ın ifadesiyle "zihinleri tekrar bedenlere, bedenleri topluma ve toplumu tekrar bedene yerleştirmek olduğunu" amacındadır (Williams 2001: 133).

1.3.5. Diğer

Besim Can Zırh vd. Lülüfer Körükmez, Didem Danış ve Gülbin Özdamar Akarça, Göç Araştırmaları Derneği iş birliği ile “Göç Yollarında Nesneler” (Url-2: Göç Araştırmaları Derneği Göç Yollarında Nesneler Atölyesi, 2022) atölyesi düzenlenmiş ve burada göç nesneleri aracılığıyla göçmenlerin deneyimlerine odaklanılmış ve bu nesnelerin, göçmenler için nasıl birer imgeye dönüştüğü aktarılmıştır.

1.3. ÖNERİLEN ÇÖZÜMLEME YAKLAŞIMI

1.3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Suriyeli göçmenlerin memleketlerinden getirdikleri ya da Türkiye’de benzerini buldukları nesnelere ve bunların meydana getirdikleri duygulanımlara odaklanılmaktadır. İnsan-nesne ilişkisi özelinde duygulanımlara alan açılmakta ve deneyime duygulanım merceğinden bakılmaktadır. Suriyeli göçmenlerin bu nesnelerle nasıl ilişkilendikleri ve bu ilişkilene biçimleri ve duyguların hangi kültürel

kategorilere karşılık geldiği bu çalışmanın konusu kapsamındadır. Buna göre Suriyeli göçmenler özelinde şu sorulara yanıt aranmıştır: Göçmenler, nesnelerle nasıl ve ne şekilde ilişkilendirirler? Nesnelerin, göç deneyiminde rolü nedir? Göçün duygulanım dinamikleri nelerdir? Açığa çıkan bu duygular hangi kültürel kategorilere karşılık gelmektedir ve göç bağlamında insan-nesne ilişkisi nasıl bir farklılık ortaya koymaktadır? Göç bağlamında nesneler hatırlamada nasıl bir rol üstlenir?

Bu çalışmada üst çerçevede, göç bağlamında insan-nesne ilişkisinin örneklendirilmesi ve bunun duygulanım dinamiklerinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bunun için örneklem olarak Suriyeli göçmenlerin deneyimleri mercek altına alınmıştır. Buna göre daha özelde ise Suriyelilerin göç deneyimlerinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Sosyal bilimler alanında yapılan göç çalışmaları genel olarak makro yapılara odaklanmaktadır. Bu anlamda bu tez, göç çalışmalarında genel olarak ıskalanan deneyime yer veren fenomenolojik bir çalışmadır. Bunun yanında çalışma, insan-nesne ilişkisini, duygulanım ve göç ile ilişkisinde ele almakta ve bu anlamda Türkiye’de alandaki boşluğu doldurmaktadır. Daha özelde ise Suriyeli göçmenlerin nesnelerle kurduğu ilişkinin kültürel boyutlarını ortaya koyarak alanda eksikliği görülen etnografik bir çalışma niteliği taşımaktadır. Göç ve buna ilişkin meseleler (yabancı düşmanlığı, nefret söylemleri, öteki), aynı zamanda bir duygu meselesidir ve bu anlamda Türkiye’nin yürüteceği göç politikalarına katkıda bulunmak çalışmanın amaçlarından biridir ve çalışmanın bu boyutu aynı zamanda çalışmanın önemine tekabül eden tezin bir diğer niteliğidir.

1.3.2. Hipotez

İnsanlar, nesnelerle ilişkilendirir ve nesneler bu ilişkide birtakım duygulanımlar meydana getirir. Göç bağlamında ise bu duygulanımlar memleket, aile, gelenekler ve ev gibi

birtakım kültürel kategorilere karşılık gelir. Buna göre bu çalışma, nesnelerle ilişkilene biçimlerine ve bu ilişkinin göç bağlamında açığa çıkan duygulanım dinamiklerine odaklanmaktadır.

1.3.3. Yöntem

Bu çalışmada Suriyeli göçmenlerin deneyimleri özelinde nesne ve duygulanım ilişkisine odaklanılmaktadır. Maddi dönüş (material turn), insanın merkeze alındığı bir yaklaşım yerine nesneler odağında insana ve dünyaya bakmayı teklif eder ve bu yeni perspektif daha önceki yaklaşımların gözden kaçırdıklarını serimlemeye çalışır. Buna göre bu yaklaşım yalnızca insanın maddi kültürü ürettiği düşüncesiyle değil aynı zamanda ürettiğinden etkilendiği ve onun tarafından yeniden biçimlendirildiği düşüncesini takip eder. Miller (1998), maddi dönüşün araştırmacıya farklı perspektiflerden bakmak üzere alan açtığından bahseder. Maddi dönüş, keskin sınırlara sahip değildir ve interdisipliner bir yaklaşım sunar. Duygulanım çalışmaları, bu kesişimsellikte yer alan bir teoridir.

Nesneler üzerinden izlenen bir yöntem aynı zamanda duygulanımsal dönüşe de temas eder ve bu ikisi arasındaki ilişkiyi açıklamayı zaruri kılar. Buna göre nesnelerle kurulan ilişki aynı zamanda duygulanımsal bir ilişkidir (Frykman ve Frykman 2016; Yi-Neumann vd. 2022; Svašek 2012). İnsan-nesne ilişkisi, göç bağlamında memlekete, aileye, eve ve inanış pratiklerine ilişkin veriler sunar ve bu sayede, nesneler merkezietinde, duygulanımsal dönüş lensleriyle bir topluluğu anlamayı mümkün kılar.

Öncelikle, çalışma genelinde, maddi kültür yerine nesne kullanılmıştır. Bunun nedeni, maddi kültür insan veya toplum tarafından yapılmış nesnelere karşılık gelmektedir. Hâlbuki çalışmanın içeriğinde de görüleceği üzere insan-nesne ilişkisi insan yapımı ürünleri de aşan, doğaya uzanan bir olgudur. Örneğin görüşmeciler memleketlerinden ‘toprak’ getirmiş bulunmaktadır. Buna göre nesne, daha kapsayıcı bir kullanımdır. Buna karşın çalışma içerisinde ‘maddi kültür’, ‘eşya’ gibi ifadeler de çalışmanın seyri

içerisinde gerekli görülmüş ve kullanılmıştır. Bu anlamda çalışmanın kuramsallaştırılması açısından maddi kültür literatürü çalışmanın olgunlaşmasında önemli bir kaynak olarak görülmüştür. Maddi dönüş, maddi kültür çalışmalarının başvurduğu bir yöntem ve kavramdır. Maddi dönüş, sadece insanların maddi kültürü üretmekle kalmadığını, aynı zamanda insanın da onların bir sonucu olduğunu ileri sürer. Maddi dönüş çalışmaları nesnelere bir eyleycilik (agency) atfetmektedir. Bu çalışmada da nesneler birer eyleyici olarak kuramsallaştırılmıştır. İnsanlar, bir öteki olarak diğer insanlarla ilişkilendiği gibi, nesnelerle de ilişkilendirilir. Nesnelere, duygusal yatırımlar yapar veya onları deneyimleriyle kodlar ve bunun akabinde nesneler de bir yankı gibi onları etkiler. Onlarda bir duygulanım meydana getirir. Nesnelere atfedilen eyleycilik, bir anlamda duygulanım çalışmalarının (affective turn) alana önemli bir katkısıdır. Duygulanım, bedenin bir durumdan ötekine geçişi; bir bedensel değişim hissidir. Nesneler, duygulanımsal veçhelerinden ayrı düşünülemez ve bu anlamda duygulanımsal dönüş de bu çalışmanın kullandığı araştırma merceklerinden biridir. Duygulanım, dil öncesi olup yoğunluklar ve tesir olarak tarif edilebilirken duygu ise adı konulmuş, anlatıya dökülmüş deneyimlerdir. Bu çalışma genelinde bu iki kavram arasında çok katı bir ayırım yapılmamıştır fakat duygulanım ifadesinin çok daha kapsayıcı olduğu düşünüülerek belirli duygulardan bahsedildiği durumlar haricinde duygulanım kavramı tercih edilmiştir.

Sosyal ve beşerî bilimlerin genelinde göç araştırmalarının, daha çok rakamlar ve kurumlar üzerinden ele alan makro araştırmalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu haliyle göç olgusu, ekonomi, medya, siyaset gibi yapılar ile ele alınmakta ve bu yapıların gölgesinde bireylerin kendileri ise kaybolmaktadır. Halbuki ötekini tanımak ve anlamak da göç olgusuna içkindir ve uzun vadede duygulanım, kimlik ve aidiyet bağlamında göç politikalarının da bir parçasıdır. Konu ile ilgili aşağıda Boccagni ve Baldassar'ın (2015: 74-77) söyledikleri önemlidir:

Göçmenlik deneyimi hem geride bırakılan yere olan bağ, aidiyet ve hem de yeni yerde deneyimlenen hem 'orada' hem de 'burada' olmak üzerinden tanımlanan bir olgu olması vesilesiyle zaten bir duygulanım meselesidir ve bu nedenle de göç politikalarının da bir parçasıdır.

Kaderli (2016: 1084), göç çalışmalarının sadece bir perspektif ve disiplin özelinde ele alınamayacak kadar karışık ve çok yönlü bir olgu olduğunu söyler ve göçü, buna göre sadece sembol ve dile indirgemek yerine bütüncül bir bakış açısı ile alınması gerektiğini salık vererek deneyime vurgu yapar. Bu araştırma nitel bir araştırma olup göç deneyimine daha yakın bir yerden bakmaktadır. Buna göre göç deneyimlerine duygulanım ve nesneler lensleriyle bakmaktadır ve bu anlamda fenomenolojik ve etnografik bir araştırmadır.

Göç çalışmalarına yöntemsel olarak bakan Kümbetoğlu (2012: 50), iki tür yaklaşımdan bahseder: göçü sonuçları ve etkileri ile ele alarak göçün, makro düzeyde dinamiklerini ortaya koymaya çalışan araştırmalar ve daha aşağıya inerek göçün, bu deneyimi yaşayanların dünyasındaki etkilerine odaklanan mikro düzeyde çalışmalar. Neyzi (1999: 5), sosyal bilimcilerin toplumu, düşünsel bir zeminde soyut bir nesne olarak ele almasının sakıncalarına değinerek, aksine teoremin deneyimin kavramsal olarak ele alınmasının bir ürünü olması gerektiğini ifade eder. Suriye göçüne ilişkin yukarıdaki araştırma sonuçlarında da görüleceği üzere geniş bir literatür bulunmakla birlikte bunların büyük bir kısmı makro düzeyde araştırmalardır. Elinizdeki bu çalışma ise duygulanım ve insan-nesne ilişkisini göç bağlamında ele alan, nesne üzerinden deneyimlere odaklanan, daha özelde Suriyeli göçmenlerin deneyimlerini daha görünür kılmaya çalışan bir çalışmadır. Kümbetoğlu (2012: 51) bu tür etnografik ve fenomenolojik araştırmaların, daha büyük genellemeler yerine göç edenin hikayesine odaklanarak daha fazla ayrıntılara yer verdiğini ve daha zengin veriler sunduğunu aktarır.

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış sorularla derin görüşmeler yapılmıştır. Görüşmenin seyrine göre sorular çeşitlenmiştir. Nitel yöntemlerle yürütülen veri toplama teknikleri, göçü sadece araştırmacının perspektifinden görmek yerine, göçmenin kendi anlatılarından çıkarılma çabasıdır (Kümbetoğlu, 2012: 59) ve denilebilir ki göç özelinde nitel araştırmalar, bu anlamda daha işbirlikçi bir yöntemdir. Bu yaklaşım çerçevesinde görüşmecilere yöneltilen araştırma soruları ile beraber, kimi zaman görüşmecilerin biyografilerine de başvurulmuştur.

Beatyy (2014), duyguları anlamak için kişilerin otobiyografilere başvurmanın anlamlı bir yöntem olduğunu ifade eder. Smith ve Watson (2010: 253-186) “Sixty Genres of Life Narrative” çalışmasında yer alan anlatı türleri arasında yer alan ‘Autotopography’ ve ‘Gastrography’ başlıkları bir ev eşyasına veya bir yemeğe atfedilen anlam ve bu anlam üzerinden tahkiye edilen bir yaşam öyküsü, insanların hafızalarını somut bir maddi kültür ürünü üzerinden uzantılaştırması ve onlar üzerinden anılarını bedenleştirmesini göstermesi bakımından üzerinden düşünmeye değerdir. Otobiyografik anlatılar, kimlik algısının kurgulanmasının ve devamlılık duygusunun geliştirilmesinde önemli bir araçtır (Hecht 2021).

Çalışma içinde kullanılan fotoğrafların, görüşmecilerden kendilerinin çekmesi istenmiştir. Onlara, Suriye ile en çok ilişkilendirdikleri eşyalar, nesneler sorulmuştur ve onlardan bunları fotoğraflamaları istenmiştir. Bu kapsamda fotoğraflar da çalışma içerisinde yöntemsel anlamda görüşmecilerin deneyimleri doğrultusunda, kendi perspektifleriyle yer almaktadır.

Bu çalışmanın örnekleme, Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır. Görüşmecilere rumuz atanmıştır, çalışma içerisinde hiç kimsenin gerçek adı kullanılmamıştır. Yapılan görüşme sayısı daha fazla olmakla birlikte çalışma içerisinde Yirmi iki (22) kadın, yirmi bir (21) erkek olmak üzere toplamda kırk üç (43) kişinin adı geçmektedir. Yaş aralığı 19 ile 66 arasındadır ve yaş ortalaması kırk (40)’tır. Görüşmeler sırasında kişilere, görüşmelerin ses kayıt cihazı ile kaydedileceği söylenmiştir. Görüşmelerin bir kısmı odak görüşmelerdir. Hatta ev ziyaretleri sırasında genel olarak diğer aile fertleri de görüşmelere katılmıştır. Çoğu zaman ziyaret edilen evler kalabalık bir aile grubundan oluşmaktaydı, hatta komşular ve tanıdıklar da görüşmelere dahil olmuştur. Bu anlamda görüşmeci sayısının ifade edilenden çok daha fazlası olduğu söylenebilir fakat görüşmelere katılan herkesin isimlerini kayıt etmek bu tip ortamlarda her zaman mümkün olmamıştır.

Genel olarak eğitim seviyesinin kadınlarda çoğunlukla ortaokul olduğu, erkeklerde ise eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu ve kadınlara kıyasla lisans mezuniyet oranının daha büyük bir oran oluşturduğu ileri sürülebilir. Yine kadınların büyük çoğunluğunu

ev hanımlarının oluşturduğu söylenebilir. Ev hanımı, öğretmen, memur, öğrenci, çiftçi, doktor gibi çeşitli meslek gruplarına ait kişiler ile görüşmeler yapılmıştır. Özellikle belirli bir statüden ve yaştan kişiler seçilmemekle birlikte görüşmecilerin yaşlarının 18 yaşından büyük olması gerekliliği aranmıştır. Görüşmecilerin büyük bir kısmını Suriye'nin Halep şehri ilçelerinden gelenler oluşturmaktadır. Bunun dışında Rakka, Deyrizor, Şam ve Lazkiye gibi yerlerden görüşmeciler de bulunmaktadır. Görüşmecilerin büyük bir kısmı Suriyeli Arap olmakla birlikte çalışma kapsamında Suriyeli Türkmen ve Suriyeli Kürt görüşmeciler de yer almaktadır. Görüşmeciler arasında gayri müslim yer almamaktadır. Çalışmanın örneklemini daha da genişletmek üzere online teknolojiler de kullanılmıştır. İstanbul, Mersin, Gaziantep, Hatay gibi illerden görüşmecilerle zoom ve whatsapp görüşmeleri yapılmıştır. Zoom görüşmeleri kaydedilmiştir.

Çoğunlukla kişiler evlerinde ziyaret edilmiştir. Ev ziyaretlerinin büyük çoğunluğu Ankara'da Altındağ ve Mamak ilçelerinde Siteler, Önder, Hüseyin Gazi, Karapürçek gibi mahallelerde yapılmakla birlikte bazı ev ziyaretleri de Antalya, Manavgat'ta yapılmıştır. Ankara'daki görüşmeler belirli aralıklarla farklı zaman dilimlerinde yapılmıştır. İlk görüşmeler, 2021 yılında gerçekleşmiştir. Daha sonra yapılan görüşmeler Kızılay ile birlikte 2022 yılı şubat ayında ev ziyaretleri ile gerçekleşmiştir. Bir süre sonra yeniden fakat bu kez Suriyeli göçmenlerin güvendiği isimler ile ev ziyaretleri yapılmıştır. Bu aşamada gerçekleştirilen görüşmeler yeterli olmamakla birlikte, belirli bir teorik çerçeve içerisinde fikir yürütülebilecek kadar veri sunduğu düşünülmüş ve buna göre literatür taramasına devam edilmiştir.

Bu aşamada 2022 yılı mart ayında TÜBİTAK 2214 bursu ile Queens University of Belfast'a gidilmiş, burada konu ile ilgili çalışmaları bulunan Prof. Dr. Maruska Svašek ile teorik okumalara devam edilmiş ve fikir alış- verişinde bulunulmuştur. Bu çerçevede yapılan görüşmeler çözümlenmeye başlanmıştır. 2022 yılı ağustos ayında saha çalışmaları için Türkiye'ye geri dönmüştür. Ağustos ve Eylül ayları içerisinde hem Antalya'da hem Ankara'da görüşmelere yaklaşık olarak bir ay boyunca devam edilmiştir. Ardından yeniden Birleşik Krallık'a döndükten sonra bu kez kartopu yöntemiyle zoom ve whatsapp uygulamaları üzerinden görüşmeler yapılmıştır. 2023 yılı

mart ayında Türkiye'ye kesin dönüş yapıldıktan sonra da yüz yüze görüşmeler yapılmaya devam edilmiştir. Bu aşamada yapılan görüşmelerin sayısı ve niteliğinin yeterli olduğuna kanaat getirilmiştir.

Dil bariyeri olduğu için her zaman, herkesle Türkçe iletişime girmek mümkün olmamıştır. Görüşmelerin bir kısmı tercüman yardımı ile yapılmıştır. Buna karşın çalışmada yer alan görüşmelerin hatırı sayılır bir kısmı Türkçe yapılmıştır. Özellikle Türkçe bilen kişiler ile görüşülmeye çalışılmıştır. Türkçe bilen görüşmecilerin yaşları genel olarak 19- 35 arasında değişmektedir. Buna karşın yaşları 35 yaş üstü olup Türkçe konuşan Suriyeli göçmenlerle de görüşülmüştür.

Bu bölüm saha deneyimlerimi de içermektedir ve kısmen reflektif bir yazım dili tercih edilmiştir. Reflektif yazım, doğası gereği öznelidir. Daha en baştan sunulan, yazarın deneyimleri ve algılarıyla ilgilidir (Jasper 2005: 250). Araştırmacı, bilgi verenler ile arasındaki iletişimin nasıl şekillendiği ve müzakere edildiğini dikkate alarak saha çalışmasında kullanılan metodolojiyi detaylandırır ve analiz eder. Bu bölümde saha çalışmasının duygusal doğası ve cinsiyet ile kimliğin sahadaki kişilere ve bilgi verenlere erişim sağlamadaki etkisi ele alınacaktır. Özdemir (2010: 326), nitel araştırmalarda gerçekliğin araştırmacının öznel değerleri doğrultusundan kurulduğunu aktarır:

Oysa nitel araştırma söz edilen bu varsayımların aksine, gerçekliğin araştırmacı tarafından kurulduğu; gerçekliğin anlaşılmasında söz konusu gerçeklik ile etkileşim içerisinde olunması gerektiği; gerçekliğin araştırmacının kendi öznel değerleri perspektifinden kavranması ve araştırma raporunda kişisel bir dil kullanılması gerektiği varsayımlarından hareket etmektedir.

Buna göre araştırmanın nesnesi, araştırmacının öznel dünyası ve algılama süreçlerinden bağımsız olmadığından pozitif bilimlerden sosyal bilimlere aktarılan objektiflik görüşü reddedilmektedir. Gerçeklik, araştırmacının kendisi tarafından kurgulandığı bilgisinden hareketle, tarafsızlık iddiası da tartışmalıdır. Bu bölümde araştırma yöntem ve süreçlerinden, sahada karşılaştığım süreçlerden ve bunların bende nasıl yankılandığından bahsedeceğim. Yukarıdaki nitel araştırmalara ilişkin son dönemlerde oluşan ortak görüşten hareketle araştırmacının deneyimlerini yansıtmaktadır.

Görüşülen kişilerin çoğu, yapılan görüşmelerin rejim güçlerinin eline geçeceği korkusuyla özellikle yerel halkın göçmenlere yönelik algısı ve bakış açısı nedeniyle bu görüşmeleri yapmaktan çekiniyorlardı. Aslında yanımda tanıdıkları ve güvendikleri biri olmasaydı bu toplantıların çoğu muhtemelen gerçekleşmeyecekti.

Öncelikle sahaya inmek için kurumsal organizasyonlar ile birlikte çalışmanın daha faydalı olacağını düşündüm ve bu nedenle de STK'lar ve Kızılay gibi araçlara başvurdum. Kızılay 'dan onay aldıktan sonra sosyal hizmet uzmanları ile ev ziyaretlerine katıldım. Grupta bir tercüman zaten vardı. Sosyal hizmet uzmanları kendi sorularını sorduktan sonra ben kendi sorularımı sordum. Bunlar daha sonra tercüme edilmiştir. Yalnız daha sonra bunun araştırmanın seyri açısından tek başına çok verimli bir yöntem olmadığını düşündüm. Zira, görüşmelerin çoğu zaman yarım saatten fazla sürmekteydi. Kızılay programında yürütülen sosyal hizmet görüşmeleri ise daha hedefe odaklı ve kısaydı. Dolayısıyla projeyi yürütenlerin, araştırmacının sorularını yöneltmesi için uzun bir süre beklemeleri gerekiyordu. Bundan dolayı bunun yerine sahaya kurumlar olmadan çıkılmaya karar verilmiştir. Bunun için de Suriyeli göçmenlerin aşına olduğu kişilerle temasa geçilmesi gerekmekteydi. Kar topu yöntemiyle bu kişilere ulaşılmıştır.

Görüşmeler sırasında en çok zorlanılan kısım Suriyeli göçmenlerin, araştırmacının kendilerine yardım edebilecek bir devlet kurumundan geldiğini düşünerek sıkıntılarını anlatmalarıydı. Hemen hepsinin bir derdi vardı ve bunlar daha temel ihtiyaçlardı. Örneğin birisi, annesini getirebilmesi için izin alamadığından yakınıyor, bir başkası çocuğunu dokuz yıldır göremediğini söylüyordu. Nüfus işlemleri dolayısıyla sağlık hizmetlerinden yararlanamadığını söyleyenler vardı. Örneğin bir görüşmeci, farklı isim kaydından dolayı evli olmasına rağmen Türkiye'de dul olarak gözüktüğünü aktarmıştır. Suriye'de kültürel olarak kişiler, iki isim kullanıyor. Bir isim doğuştan, resmi isim olarak kullanılırken, bir diğeri ise genel olarak aile içinde kullanılıyor. Bir hışımla terk ettiği Suriye'den çıkarken sınırda jandarmalara aile içinde kullanılan ismini veren görüşmecinin adı, daha sonra gelen eşinin verdiği kayıt bilgisi ile eşleşmediği için burada evli gözükmüyor ve bu da Türkiye'de resmi dairelerde yapılan işlemlerde bir sorun teşkil ediyordu. Birçoğu seyahat kısıtlamalarından dert yanıyordu. Velhasıl, kimi

zaman, araştırmacının pozisyonu nedeniyle verilen cevaplar, sorulan soruların ötesine geçerek mevcut göçmen politikalarına yönelik eleştirilere dönüşüyordu. Zira, bu konuda araştırmacı aracılığıyla bir şeylerin yapılabileceğine inanıyorlardı. Bazen bu ihtiyaçların karşılanması yönünde talepler aldım. Bu sorular karşısında onların bu önemli ihtiyaçlarına cevap verememek, karşılaştığım zorluklar arasındaydı. Bazen onların bu temel ihtiyaçlarının ciddiyetinin, yapılan bu araştırmayı değersiz kıldığını düşündüm ve bu da bazen kendimi sorgulamama neden olan bir süreçten geçmeme neden olmuştur.

Sahada bir tercümanla çalışılmıştır fakat bazı nedenlerden dolayı görüşmelerin bir tercümanla yapılmasına devam edilmemiştir ya da tek yöntem olarak kullanılmamıştır. Genel olarak kendini Türkçe ya da İngilizce olarak ifade edebilen kişiler bulunmaya çalışılmıştır. İlk etapta duygular, anlaşılmaya ve analiz edilmeye çalışılıyordu ve doğal olarak hali hazırda duygular ile hislerimiz arasında aracılık eden dil dolayımına, bir de çevirmen dolayımının eklenmesini istemedim. Tabii çoğu zaman çevirmenin araştırmacıyı anladığından ya da duyduklarının ne kadarını araştırmacıya aktardığından da emin olunmamıştır. Deneyim odaklı bir çalışma yapıldığından tercüme ile herhangi bir şeyin kaçırılması yerine görüşmeciler ile direkt olarak diyalog kurulmak istenmiştir. Bu yüzden de görüşmelerin çoğu Türkçe konuşurlarla yapılmıştır. Kimi görüşmeler, İngilizce yapılmıştır. Tercüman gerektiği noktada ise Suriye kültürüne hâkim, göçmenlerin tanıdığı ve güvendiği kişilerden yardım alınmıştır.

Görüşmeler sırasında trajik hikâyeler dinledim ama bunlara olabildiğince mesafeli durmaya çalıştım. Buna rağmen tamamen bu konuda başarılı olduğum elbette söylenemez. Özellikle görüşme sırasında anlatılan deneyimlerin yankısını daha çok çalışmayı meydana getirdiğim sırada hissettim. Elbette ki Suriyeli göçmenlerin yaşadığı ve deneyimlediği şeyleri araştırmacı, onlar gibi hiçbir zaman hissedemez. Zira Ponty'nin de vurguladığı gibi *başkasının yası ve öfkesi benim için aynı anlama gelmez. Göçü deneyimlemiş insan için bunlar, yaşanmış durumlardır. Benim için ise benim yorum ve algılarımla şimdiye taşınarak mevcut kılınmış başkasının deneyimidir* (Merleau – Ponty, 2016: 479).

1.3.4. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve: Duygulanım, Nesneler ve Göç

Tarihsel olarak duygular hep mantığın karşısında ve hiyerarşik olarak altında yer almıştır. Hatta duygular, sürekli olarak mantığın egemenliği altında zapt edilmesi gereken bir vahşilik ve zayıflık olarak düşünülmüştür. Duyguların felsefe tarihinde bu şekilde ele alındığı dönemlere gittiğimizde ilk olarak karşımıza Platon çıkmaktadır. Platon duyguların mantık tarafında hizaya getirilmesi gerektiğini savunur. Aristoteles ise bu düşüncenin karşısında mantığın duygular ile birlikte düşünülmesi gerektiğini salık verir. Descartes'in bedeni ruhtan ayıran kartezyen yaklaşımı ise Spinoza tarafından reforme edilmiş ve duygulanımların birbirlerine karşı mücadele ettiği ve zayıflattığı görüşünü savunmuştur. Hume de aynı şekilde Spinoza'nın görüşünü desteklemiş ve bu görüşü biraz daha ileriye taşıyarak bedenin davranış ve eyleme içkin ve etkin olduğu vurgusunu yapmıştır (Svašek 2020: 2-3).

Kartezyen anlayışta duygular, aklın karşısına konulmuş ve bu dikotomik görüşe göre duygular, kadın olmak ve zayıflıkla ilişkilendirilerek terbiye edilmesi, kontrol edilmesi gereken bir olgu olarak kodlanmıştır. Fakat buna karşın bir futbol maçında öfkelenen erkeklerin öfkesinin de bir duygu olduğu çoğu zaman unutulmaktadır⁴. Spinoza ise bu dikotomik görüşe karşın daha bütüncül ve kaynaşık bir perspektif benimser ve akıl ile duyguyu birbirinin karşısına koymak yerine birlikte ele alır. Buna göre Spinoza, ruh ve beden ikiliğini reddeder. İnsan kendisini, ruhunu, zihnini beden dolayımından geçen bilgilerle tanır. Spinoza, beden derken sadece fiziksel olandan bahsetmez. Bedeni, fiziksel, duygusal ve duyusal tüm boyutlarıyla tartışır (Frederic 2019: 81-83). Spinoza, akıl-duygu ikiliğinin yerine duyguları etken ve edilgen olarak ele alır. Edilgenlik, dış uyarıcılara bağlı olarak geliştirilen uygun olmayan fikirlere tekabül ederken; doğamıza uygun fikirler geliştirerek eyleyciliğimizi artıran karşılaşmalarda ise beden ve zihnen etkin olmaktan bahseder (Balanuye 2023; Frederic 2019: 102).

⁴ Futbol'da öfke ve şiddet üzerine bakınız: Gülin Öğüt Eker, "Futbolun Dayanılmaz Çekiciliği, Büyülenen Taraftar Portresi, Fanatizm ve Beşiktaş", *Milli Folklor*, 22(85), 2010.

Batı literatüründe ‘affect’ olarak geçen tabir, Türkçe’de ‘duygu’, ‘duygulam’ ‘duygulanım’ gibi kavramlarla karşılanmıştır (Uslu 2020; 2021; Akalın: 2007; 2023). Burdan da anlaşılacağı üzere kavramın Türkçe çevirisi üzerinde bir uzlaşa yoktur. ‘Emotion’ ise Türkçe’de ‘duygu’ olarak tercüme edilmiştir ve duygulanım ile ilgili yaşanan karmaşa ‘emotion’ çevirisi için söz konusu değildir. Buna karşın hem Batı literatüründe hem de Türkçe yazılmış eserlerde duygu ile duygulanım birbirlerinin yerine kullanılmaya devam etmektedir. Bu çalışmada ‘affect’ için ‘duygulanım’, ‘emotion’ için ‘duygu’ tabirleri kullanılmaktadır. Bireylerin, memleketlerinden getirdikleri nesnelerle kurduğu ilişki duygulanımsal bir ilişkidir. Birey, hissettiklerini bir anlatı içerisinde vermeye çalışsa da bazen deneyimlenen, dilin dışındadır ve bu durumda nesne ile etkileşimin ortaya çıkardığı fakat tam olarak ifade edilemeyen duygulanım ve hisler deneyimlenmektedir. Türkçe’deki ‘kelimelerin kifayetsiz kaldığı’ yer olarak imleyeceğimiz yoğunluklar, dilin temsiliyet fonksiyonunun erişemediği duygulanımlardır. Kimi durumlarda ise görüşmelerde hissedilenler, belirli duygular ile karşılık bulmuştur: özlem, kaygı, hüzn gibi. Bu durumda belirli bir duygudan bahsedildiği ve duygulanımın dışa vurumu, dilsel bir temsiliyet kazandığında ise karşımıza ‘duygular’ çıkar.

Bu çalışmada, nesnelerin bireyler üzerinde bıraktığı tesir gibi durumları ve genel olarak bedensel etkilenmeleri ifade etmek amacıyla ‘duygulanım’ kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca, duygulanım kavramının daha kapsayıcı olduğu düşünülmüş ve tercih edilmiştir. Bazen duygulanım ve duygu iç içe geçer ve bu yüzden çalışma boyunca birinin ötekini yerine kullanıldığı da görülebilir. Buna göre bu iki kavram arasında katı bir ayırım yapmaktan kaçınılmıştır. Kimi zaman araştırmacıların bu ayrımı nasıl yaptığı da hangi kavramın kullanıldığını belirlemiştir.

‘Duygu’, Massumi’ye göre⁵ adı konmuş, daha kişisel, dile gelen, dilde temsil bulan haller iken duygulanım, toplumsallığa katılımdan sonra fakat duygunun oluşumundan öncedir (Akalın 2023: 13) ve “somut, sayılabilir ya da görünür bir şey olmaktan ziyade,

⁵ Massumi’nin ‘Duygu Politikası’ kitabının çevirisinde ise dil ve jestler yolu ile ifade bulan duygular, ‘duygulanış’ olarak çevrilmiştir (Massumi, 2018).

bir dolaşım hali olarak” hayal edilir (Akalin 2007: 114). Shouse (2005: 2) duygulanımın, duygu ve hisleri öncelediğini ifade eder ve duygulanımın bir potansiyel olduğunu ve bedenin etkilenmelere ‘açıklığını’ ifade ettiğini aktarır. Bu anlamda duygulanım hep bir oluş ve bedenin eyleycilik kapasite ile ilgilidir (Baker 2010:168; Gregg vd. 2010: 2-3). Hislerin daha kişisel olduğunu ve buna göre kaynağını kişilerin biyografilerinden aldığını ifade ederken duyguyu da Massumi gibi ‘temsil’ meselesi olarak görür. Hisler, daha içten ve özel iken, duygular daha dışa dönük ve kamusaldır (Damasio, 1999: 35). Hisler düşüncede oluşur; duygu ise hislerin bedende somutlaşması ve yargıya dönüşmesidir (Solomon, 2008: 10). Spinoza’nın fikirlerini takip eden Leavitt (1996: 526) duyguları işaretler, dil ve dil dışı yollar aracılığıyla sosyal etkileşimler içinde öğrenilmiş bedensel dışa vurumlar olarak tarif eder. Buna göre duygulanım doğası itibariyle ele avuca gelmeyen, dilde temsili olmayan, kategorize edilemeyen bir olgu iken, duygu, dilde temsiliyet bulan ve bu sayede üzerinde fikir teatisi yapılabilir hale gelen kültürel kodlamalardır.

Frykman ve Frykman (2016: 16) duygulanımın bir temsiliyete kavuşturulduğu an, muhtemelen uygun bir kültürel duygusal reaksiyon seçerek, onunla nasıl mücadele edeceğimizi de belirlemekte olduğumuzu aktarır. Elbetteki bu her duygunun, dilde temsil bulduğu anlamına gelmez. Leavitt, tam da burda duyguların anlaşılır kılınabilmesi için araştırmacıya bir rol biçer. Leavitt (1996: 530-31) duyguların anlaşılır kılınması ve okuyucunun mercek altına alınan grupların duygularına sempatik yaklaşabilmesi için şunları söyler: *“Anlamlar gibi, duygular da genel olarak habitus meselesidir. Nasıl ki bir dilde yetkinlik ötekinin habitus örüntülerini çevirmeye imkân tanıyorsa, bir araştırmacı başka bir grubun duygular örüntüsünü etnografik bir araştırmayla da aktarabilir.”*

Duygular ve duygulanım üzerine yapılan tartışmalar her zaman onların ya bedensel ve evrensel ya da kültürel ve bilişsel olmalarıyla ilgili olmuştur. Kimi araştırmacılar ise duygulanımı sinirbilim ile ilgili olarak tartışmıştır (Rapaport 1959: Larsen vd. 2008). Sinirbilim alanında yapılan çalışmalar, duygulanımların işlemcisinin amigdala olduğunu ileri sürmüşlerdir. Özellikle korku duygusunun simülasyonu ile yapılan deneysel çalışmalarda, sonuçlar, her ne kadar bize duygular hakkında her şeyi söylemese de

duygunun beyin ile ilişkisini ortaya koymuşlardır (Ledoux vd., 2008). Sinirbilimci Damasio (1999 Bölüm II), her gruptan, yaştan, sınıftan, ırktan insanların ve hatta hayvanların dahi duygularının olduğunu ve bunların biyolojik olarak koşullandığını söylemekle birlikte, sadece insanların duygularının değerler, yargılar, karmaşık fikirler ile ilişkili olarak özel bir durum teşkil ettiğini ifade eder. Buna göre duygular, sadece bir yılandan duyulan korku veya sadece cinsellik ile ilgili bir şey değildir. Bir sanat eserinden alınan zevk de bir duygulanım uyandırır.

Evrimsel açıdan ise duyguların insanın doğada yaşam mücadelesi ile ilişkili olarak belirli reaksiyonlar göstermesi olduğu ileri sürülmüştür (Damasio 1999, Bölüm II). Buna göre duygular, sinirbilim çalışmalarından evrimsel açıklamalara uzanan bir düzlemde tartışılmaktadır. Ancak duygularla ilgili kesin olan bir şey varsa o da duyguların yalnız ve yalnızca bir kategoriye girmedikleridir. Illouz (2014), bu basit ayrımlar ve ikilikleri aşarak kişilerin duygusal deneyimlerinin, psikolojik oldukları kadar kültürel olduğunu ileri sürer. Aynı şekilde Lutz ve White (1986) da beden/ akıl gibi ikilikleri aşarak duyguların iletişim boyutuna dikkat çekerek onların aynı zamanda kültürel olduğuna vurgu yapar.

Duyguları, kültürle ilişkisini kuran kuramcıların genel olarak başvurduğu şeylerden biri, dildir. Bunlara göre duyguların, tam olarak tercüme edilemeyişi bu noktada onu bir kültür meselesi yapar. Nitekim kültürel karşılaştırma çalışmalarında da her dilde her duygunun karşılık bulmadığını veya bir dilde karşılık bulan bir sözcüğün, başka bir dilde karşılığının olmadığını bizlere göstermiştir (Illouz vd. 2014). Bu anlamda duygu ve duygulanım çalışmaları aynı zamanda kültür çalışmalarının da bir parçasıdır (Conradson ve McKay, 2007). Duygunun kültürel bir kategori olarak anlamının en kolay yollarından biri ise, onun anlam ile ilişkisinde bulunmaktadır. Bir şeyden etkilenmek, ilgili şeyin bir değerlendirilmesini gerektirir (Ahmed, 2010: 31). Buna göre bir duygulanım gerçekleştiğinde bu, bir anlamla birlikte gerçekleşir ve bedenseldir (Leavitt 1999: 515; Kaderli 2017: 416). Duygular hep bir anlamla ilişkilidir ve anlam, kimliğe ve kime ‘ait olduğumuza’ dair bir farkındalık taşır (Hall 2017: 10). Bütün bunlar ışığında, duygular da fikirler gibi insanın inşasındaki kültürel kalıntılardır (Geertz 1973: 81).

Bazı kültürlerde başka dillerde karşılığı olmayan duygular için belirli kelimeler vardır ve bunların tercümesi aynı anlamı vermez. Buna göre kültürün dil yoluyla birtakım duygulara ilişkin şablonlar sunduğu söylenebilir. Duygu tarihi çalışmaları da bize benzer bir şey söyler ve duyguların aynı zamanda kültürel bir kategori olduğunu gösterir (Url-4: The History of Emotions: The Very Short Introductions Podcast Episode 69, 2023)⁶. İlgili podcast'ta Dixon, geçmişte dışavurumunun ayıp veya uygun görülmediği duyguların bugün nasıl rahatlıkla dışa vurulduğunu aktarır ve duyguların tarihsel süreçte nasıl değiştiğinin izlerini aktarır. 'Duyguların Kültürel Politikası'nda çocuk ve ayı örneğini kullanan Ahmed (2019: 16-17), ayı imgesinin kültür ve hatıralarla 'edinilmiş' olduğunu savunur. Buna göre kültür ve toplumsal yaşam içinde oluşan fikirler, duyguların öteki yüzüdür.

Kültür, aynı zamanda bize hangi durumda ne hissetmemiz gerektiğini de dikte eder. Örneğin kimi durumlarda, olaylarda, etkinliklerde bağlama göre belirli tutumlar ve duygular takınırız. Örneğin bir etkinlik öncesi heyecanlı ve gülümsüyor gözükmemiz gerekebilir. Bu konuda örneğin havayolu çalışanlarının her daim gülümsüyor ve pozitif olması beklentisi duygusal emek (Hochschild 1979) olarak geçmektedir. Bu bir anlamda duyguları kontrol etmeyi de öğrendiğimizi gösterir. Yine başka bir örnek vermek gerekirse cenazelerde hüznü görünmemiz gerekir (Hochschild 2009: 31) ve bu da duygunun kontrolünü ve kültür ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Buna göre bütün bunlar, duyguların ve daha kapsayıcı bir kullanım ile duygulanımın, aslında sosyal ve kültürel süreçlerden etkilendiğini ve aslında onların düşüncelerle kaynaşık olduğunu ortaya koyar. Bir şeyin bizde bir duygulanım uyandırmasının başlıca meselesinin o şeye dair düşüncelerimiz olduğunu gösterir. Pek tabii bir olgu veya nesneye ilişkin fikirler de sosyal ve kültürel kodlardan azade değildir. Illouz'a (2014) göre duyguların kültürel boyutunu en net onların normlar tarafından yönlendirilir ve kontrol edilebilir olduğu durumlarda görürüz. Bunun için Elias'ın (1939) toplumsal görgü kurallarına yer verdiği eserinden hareket eden Illouz duyguların da sosyal normlar tarafından baskılandığı ve şekillendirildiği iddiasındadır. Duygular, içinde deneyimlendikleri, canlandırıldıkları, düzenlendikleri ve temsil edildikleri kültürel anlam sistemlerinden ayrı görülemez.

⁶ Dixon, T. (2023 01 June). The History of Emotions: The Very Short Introductions Podcast -Episode 69

Duygu sözcükleri, duyguların doğası ve işleyişi hakkındaki inançlar, duygusal tutumlar ve kurallar, duygusal yaşamları kaplar (Parkinson 2005: 52).

Peki duygular ve duygulanım ne yapar? Bu soruya verilecek en kısa yanıt onun aracılık işlevidir. Nitekim, dünya ile duygularımız aracılığıyla ilişkilendiririz (Williams, 2001: 59). Bourdieu'nun pratik ve habitus kavramlarından hareketle duyguyu ele alan Scheer (2012: 207), duyguların kendilerinin dünya ile pratik bir ilişki kurduğu şeklinde okunması gerektiğini salık verir ve buna göre duyguların etkisi altında ve duygular aracılığıyla özneleşiyoruz, der. Uslu'ya göre (2020: 149), bu geçişler 'bizi harekete ve düşünceye iten yaşamsal güçlerdir'. Parkinson'a göre (1996), duygular ilişkisel ve sosyaldır ve bu yönüyle de bir iletişim aracı işlevi görürler.

Duygulanıma odaklanmak eyleme gücümüze ve varoluşsal veçhelerimize de bir dönüştür aynı zamanda. Duygulanımsal dönüş bir anlamda somutlaştırmaya, insanların nasıl eyleme geçtiğini anlamaya, onları cezbeden şeyin ne olduğuna, tekrarlara, acılara, zevklere, duygulara ve hafızaya yöneliştir. Duygulanımsal teori gündemimize artık arada kalmış, isimlendirilememiş, bulanık duyguları da getirir; güçlü kayıtsızlık, zevkli melankolik anlar gibi. Bazıları için ise yeni duygu tanımlamalarının dışında daha geniş bir perspektifte ontolojik ve epistemolojik bir nitelik taşır. Bu anlamda dilsel, metin bağlamlarından sıyrılır ve daha soyut ve insan sonrası bir nitelik kazanır. Dikkat ise artık daha çok olmakta olan, potansiyel ve soyut üzerindedir (Wetherell 2012: 3).

İnsanlar, hayvanlar doğa, eşyalar, çevremizdeki her şey bizi etkiler. Aynen sahile vuran dalgaların sahili biçimlendirdiği gibi, yeniden şekillendirdiği gibi biz de bu dünyada birlikte mevcut olduğumuz her şeyden payımızı alırız, onlardan etkileniriz ve bu etkiler bizlerde izler bırakır:

Spinoza'ya göre bizi biz yapan (ve davranışlarımızı izah eden), doğduğumuzdan beri bizi etkilemiş ve içimizde çok farklı duygular yaratmış karşılaşmalardır (bedenler, fikirler). Başka bir deyişle, hayatta tüm mesele iyi veya kötü karşılaşmalardır (Frederic 2019: 91).

Spinoza felsefesinden etkilenen Deleuze de (Deleuze ve Baker 2008: 55) karşılaşmaların, karşılaşmaların yarattığı geçişlerin, bedenimizde ve ruhumuzda hissettiğimiz bu değişimin ‘duygulanım’ (affecticus) olduğunu aktarır ve bir fikre bağlı olarak bu duygulanımın geliştiğini söyler fakat bunun bir temsil olmadığını da vurgular. Bu kırılmalar/ geçişler bedensel olarak yetkinliğimizin farkına vardığımız anlardır.

Bedenimizin bir etkileme ve etkilenme kapasitesi vardır ve bu bedeni etkilere açık tutar. Duygulanımı bir durumdan başka bir durumu geçiş olarak tarif eden Deleuze’e göre (2008: 55) bu geçişlerin bedenin eyleme yetkinliği de karşılaşılan şeye dair fikrimize bağlı olarak azalır veya artar. Tabiatımıza uygun mutlu, uyumlu bir karşılaşma var olma eyleme gücümüzü artırır ve olumlu hisler (sevinç, güven, sevgi) verir. Talihsiz, münasebetsiz, değersizleştiren, zararlı bir karşılaşma kişinin gücünü azaltır ve kişiyi olumsuz duygulara (hüzün, korku, suçluluk hissi, nefret vb.) sürükler (Deleuze 2022: 27-41; Balanuye 2023; Frederic 2019: 91).

Göçün kendisi başlı başına bu tür bir kırılma ve geçiş olarak tarif edilebilir. Mevcut rutin zamanın kesintiye uğradığı, bir durumdan başka bir duruma geçişin gerçekleştiği ve geçiş sırasında aynı zamanda dünyada olma farkındalığının geliştiği ve duyguların hareket halinde olduğu bir deneyimdir. Heidegger (Gözel, 2022: 27) felsefesinde de ‘dünyada var olmak’ farkındalığı da yine bu anlarda, zamansal kırılmalarda, rutinin ve gündelik olanın çatlaklarında hissedilir. Bu kapsamda göç deneyimi de bir durumdan başka bir duruma geçişin gerçekleştiği, gündelik ve rutin olanın kesintiye uğradığı ve dolayısıyla da duygulanımların meydana geldiği özel bir deneyimdir.

Alışlagelmiş olanın, alışkanlıkların, bireyin kimliğini oluşturan kültür kodlarının geride bırakılarak başka bir coğrafyada yeniden bir yaşam kurmaya çalışmak sürekli karşılaşmalarla bu geçmişe gönderme yapan bir geçişler halidir. Bu karşılaşmalar, geçmişe gönderme yapan nesneler ve bunlara bağlı bedensel pratiklerdir denilebilir. Göçmenlik deneyimine bağlı olarak nesnelerle karşılaşmalar, duygulanımlar meydana getirir ve bireyi birtakım hislere sokarak etkiler. Buna göre göç deneyimi etkisi hayat boyu devam eden (Kaderli 2008: 85-86) bir duygulanış meselesidir ve nesneler ve bu nesnelerle karşılaşmalar da göç deneyiminin bir parçasıdır. Sadece nesnelerle değil

elbette, insanlarla da karşılaşmalar bizlerde duygulanışlara sebep olur fakat bu çalışma sadece nesnelere odaklanmaktadır. Göçe bağlı olarak edinilen ya da göç deneyimi ile özdeşleştirilen nesneler ile karşılaşma hem bireyleri hatırlama yoluyla zamanda hareket ettirir ve taşır hem de duyguları hareket ettirir. Hem göçün kendisi hem de nesnelerle karşılaşma, bedende değişimler meydana getirir ve göçmen öznelliğini ve yetkinliğini yeniden biçimlendirir. Bu anlamda göçmenlik deneyimi duygulanımlar arası geçişin yaşandığı ve daha uzun vadede etkilerinin devam ettiği bir deneyimdir. Conradson (2007: 169) göçe eşlik eden duygulanım ve tesir veçhelerinin göçmen öznelliğinin anlaşılması konusunda önemli bir nokta olduğunu söyler. Bu çalışmada duygulanımlar, bir anlatı ve anlatı içerisine yerleştirilen öyküleriyle nesnelerin ve kişilerin yaşam öyküleriyle kesişimselliklerinde temsiliyete kavuşturulmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere duygular, duygulanımın temsiliyete kavuşmuş halidir.

Deneyimlenen geçişler, karşılaşılan nesneye dair sahip olunan fikir sayesinde gerçekleşir (Deleuze ve Baker 2008: 16). Sosyal bilimlerde duygulanımsal dönüş olarak adlandırılan bu yeni paradigma dil, sembol ve temsile odaklanan paradigmadan ayrı fakat tamamen söylemi de dışlayan bir teori değildir (Massumi, 2019: 161). Bu yönüyle dilbilim araştırma metodlarının ürettiği söylem incelemelerinden ayrılarak fakat onu dışlamayarak farklı bir perspektiften göç deneyimi anlaşılmaya çalışılmaktadır. Nitekim Wetherell (2012: 19), duygulanımı daha güçlü yapan şeyin söylem olduğunu ve duygulanımın dolaşımını sağlayan şeyin söylem olduğunu düşünmektedir.

Bu çalışmanın, duygulanımsal dönüş ile birlikte yöntemsel olarak izlediği bir diğer dönüş, maddi dönüştür. Bu çalışma aynı zamanda nesneleri uyarıcı ve duygulandırıcı nitelikleriyle ele alarak onlara eyleycilik (agency) atfetmekte ve bu yönüyle maddi dönüş çalışmalarının da alanına girmektedir. Maddi dönüş çalışmaları en geniş manasıyla maddi kültür ürünlerinin sadece kültür ürünü olmadıkları aynı zamanda kültürü ürettikleri anlayışından hareket eder (Miller 2005: Yi- Neumann 2022). Bu çalışma özelinde ise nesnelere ve onların eyleyciliğine vurgu yapılmakta, insanların onlarla kurduğu ilişkilere, bu ilişkilerin meydana getirdiği etkileşimlere ve anlamın nesnenin duyumsal ve duygulanımsal veçheleriyle ilişkisine değinmektedir.

Maddi dönüş, dilbilimsel dönüşün aksine sadece simgeselcilik ve işaretler gibi maddi kültür ürünlerine atfedilen temsiliyet niteliğinin yerine nesne ile olan karşılıklı ilişkiye odaklanır. Bu sayede nesnelerin yarattığı çağrışımlar ve duygulanım araştırmacının kendi deneyimleriyle birlikte yeniden yorumlanarak etnografik bir çalışma içerisinde tercüme edilmektedir. Buna göre insanların nesnelerle kurduğu ilişki aynı zamanda içinde olduğu topluluk hakkında kültürel anlamlar, normlar ve değerler hakkında içerikler sunabilir (Gronseth 2012: 120). Tabii bu ilişki diyalojiktir. Appadurai (1988) bu noktada insan-nesne ilişkisinin dinamik bir süreç olduğunu ve sosyal ve kültürel bağlamlara dayalı bir niteliğe sahip olduğunu ifade eder.

Conradson' un (2007: 170) sosyal etkileşim ve hareketliliğin çevre ile ya da insanlarla ilişkilene sürecinde belirli duyguların koşullayıcısı konumunda olduğu görüşünden hareketle göç bağlamında yokluk deneyiminin, kültürel kimlik üzerinde etkin bir rol oynadığı ve onu yeniden biçimlendirdiği söylenebilir. Zira birey, bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya gittiğinde kültürel kimliğini anlamlı kılan fiziksel çevreden mahrum kalır ve buna göre göç deneyimi, insan-nesne ilişkisi üzerinde belirleyici bir olgu olarak karşımıza çıkar. Göç bir yoksunluk deneyimidir ve bu anlamda göçmenlerin, mahrum kalınan anlamları, olguları ve kişileri nesnelerle ikame etmesi göçün bir vechesini oluşturduğu söylenebilir. Akthar (2018: 4) göç etmenin kimlikle ilişkisi açısından bir vazgeçiş olduğunu ifade eder: *"Göçmenin yeni çevresiyle bütünleşebilmesi için bireyselliğinin bir kısmından en azından geçici olarak vazgeçmesi gerekir."* Göç, bu açıdan, bir yönüyle hatta büyük bir yönüyle bir kayıp meselesidir.

Nesneler öncelikle somut bir madde olması ve duyularla alımlanabilir oluşları itibarıyla, yokluğu yaşanan şeylerin yerlerine konularak bir boşluk doldurmaktadır. Nesnelerin varoluşumuz üzerindeki rolü düşünüldüğünde, yani kişilerin benliklerini sadece kişilerle ilişkisel değil aynı zamanda nesnelerle ilişkilerinde de inşa ettiği görüşü göz önüne alındığında nesnelerin rolü daha da anlaşılır bir hal almaktadır. Bu sayede göçmenler, nesneler yoluyla kimliksel anlamda bir devamlılık yakalarken bir yandan da bu nesnelerle süreç boyunca çeşitli etkileşimlere girerek deneyimlerine bağlı olarak kimliğini yeniden biçimlendirmektedir.

Göç sonrası olağan ortamının dışında kalan birey, artık benlik kimliği için gerekli tasdikleyici geri bildirimlere sahip değildir... Dolayısıyla yeni gelenin kimlik sürekliliğindeki kopuş ne kadar ciddiye, geçmişte rahatlatıcı bir süreklilik hissi sağlayan ve artık kaybettiği sevgi nesnelere (terk ettiği kültüre) o kadar özlem duyar. Diğer yandan bu kayıp sevgi nesnelere özlemin boyutu, kimliğe yönelik tehditleri de aynı ölçüde acı verici kılar (Garza-Guerrero 1974 418-19 aktaran Akthar 2018: 67).

İçinde yaşadığımız dünyayı nasıl algıladığımız bedensel deneyimlerimizle olduğu kadar toplumsal ve kültürel kodlarımızla da ilgilidir. Duyusal algılarımızın kültürel ve tarihsel olduğu uzun zamandır tartışılmaktadır. Kültür ve kimlik sadece insanlar arası ilişkilerde değil aynı zamanda çevremiz ve çevremizdeki nesnelerle birlikte şekillenmektedir (Dudley 2010: 3).

Göçmenlerin nesnelerle kurduğu bu ilişki onların duygulanımsal haritalarını çıkarmamıza da olanak sağlar. Nesneler bu yönüyle duygulara ve dolayısıyla göçmenlik deneyimine açılan pencerelerdir. Nesneler üzerinden kurulan bu bağ, göçmenlik deneyiminin daha yakınsak kılınmasını sağlamakta ve aynı zamanda bu deneyimi kendi gibi daha da somut hale getirmektedir. Nesneler, çağrışımlar yaparak anılara, duygulara ve hikayelere uzanan bir yelpaze sunar ve göçe dair makro araştırmaların ıskaladığı ‘göçmeni’ tasvir ederek onları daha insan yapar.

İnsan-nesne ilişkisi göç deneyiminin temel dinamiklerindendir. Bu anlamda göç deneyimini nesneler üzerinden anlamaya çalışmak, göç bağlamında nesneler üzerinden bir analiz, öznelğin ve hislerin farklı boyutlarına dair yansımalar sunar (Parrott 2012). Göç tek başına bir zorluktur ve kimliği şekillendiren bir deneyimdir. Nesneler, bu deneyimde kimliği yeniden şekillendirerek veya insanların içinde bulundukları koşullara ilişkin duygularının anahtarı olarak rol oynar. Nesnelerin göçe özgü tetiklediği duygular, kültürel kimlik dinamikleriyle iç içe geçer. Bu nedenle nesneler, uyandırdığı duygular yolu ile bizi etkileme ve dönüştürme kapasitesine sahiptirler (Parrott, 2012: 50).

Nesneler üzerinden göç deneyimini anlamaya çalışmak aynı zamanda bu deneyimi daha da somutlaştırır. Nesneler üzerinden bir araştırma hem duygulara hem de göç edenlerin gündelik ve toplumsal hayatına dair etnografik bir açılıma izin verir. Bu anlamda Ayşe

Uslu'nun (Url-10: Duygu, Duygulanım ve Emek Podcast, 2022) duygular üzerine söyledikleri oldukça anlamlıdır:

Toplumsal duyguların okumasını yaparak çok güzel anlayabilirsiniz. Etnografi bunun için biçilmiş kaftandır. Çünkü kültürün, dilin ve toplumsal kodların hafızasını ... ölçüp biçilebilir bir hale getirmek daha kolaydır duyguları. Çünkü duygular en nihayetinde, aslında duygulanımsal geçişlerin bedenler arasından henüz ifadeye gelmemiş, temsile gelmemiş olan, arada olan geçişlerin, oluş durumlarının göstergelere dönüşmüş halidir. Dolayısıyla yüzeyde duygulanımsal sirkülasyonun göstergelere dönüşmüş halleri olarak duyguları çalışabilirsiniz. Belki bu sayede etnografi kategorilere sokamadığımız duyguların keşfini yapabilir.⁷

Ponty (2016), bireyin çevresini duyuları ve bedeni dolayımında algıladığını ve dolayısıyla benliğin inşasının beden-akıl ikiliği yerine 'dünyada bir varlık' olarak bütüncül bir çerçevede düşünülmesi gerektiğini ileri sürer. Buna göre insanın kendisini sadece bir başka insanla değil fakat çevresi ile kurduğu ilişkilerle etkileşime girerek inşa ettiği görüşü, insan-nesne ilişkisi çalışmalarının da temelini oluşturur. Svašek (2010: 868) duygusal karşılaşmalarda başkalarının sadece başka insanlar olmadığını; hayvanların, manzaraların, maddi nesnelerin, resimlerin veya olayların da insanları duygusal olarak etkilediğini ifade etmektedir. Yine aynı zamanda bu çalışma duyguların sadece biyolojik ve nörolojik değil deneyimsel ve kültürel taraflara sahip olduğu bilgisi üzerine temellendirilmiştir (Scheer 2012: 198; Rosenwein ve Christiani 2017).

Nesneler, duygusal eyleyicidirler (Svašek 2013; Hoskins: 2006; Yael- Navaro: 2009; Miller 2001: 107-123). İnsan- nesne ilişkisi duygulanımı anlamak için bize olanaklar sağlar. Hegel'in diyalektik felsefesinden hareketle Miller (2005: 8), insan ve maddeselliğin birbirinden ayrılamayacağını ileri sürer. Miller'a göre (2005: Introduction), insan ve materyal çevresi arasında diyalojik bir ilişki vardır. İnsan, aynı zamanda ürettiği şeyin de çıktısıdır. Bizden önce üretilen tarihin bir sonucuyuz. Miller burada nesnelerin kullanımına yönelik olarak bu cümleleri sarf etse de nesnenin eyleyciliğini vurgulaması açısından dikkat çekicidir. Nesnelerin eyleycilik niteliğinin kuramsallaştırılmasında önemli isimlerin başında Alfred Gell gelmektedir. Gell'e göre

⁷ Ayşe Uslu, İstanbul Tabip Odası Felsefe Etkinlikleri (Spotify Podcast). Duygu, Duygulanım ve Emek. 20 Ekim 2022

(1998: 17) sosyal ilişkilerdeki öteki, sadece yine başka bir insan olmak zorunda değil. Sosyal eyleycilik (agency) ‘nesneler’e uygulanabilir ve sosyal eyleycilik ‘şeyler’ tarafından icra edilebilir. Svašek (2012: 253) imgelerin ve maddi kültür ürünlerinin hislerin tetiklenmesinde aktif bir uyarıcı olabileceklerini ve bu nedenle de birer duygusal eyleyici niteliği taşıdığını aktarır.

Nesnenin, insan ömrünü aşan niteliği zaten hâlihazırda nesne ile insan ilişkisini ontolojik açıdan anlamlı kılan bir etkidir, göçmenlik deneyiminin bir yoksunluk deneyimi göz önüne alındığında kişilerin kaybettiği anlamların yerine nesneleri ikame etmesi anlaşılır bir durumdur. Sahadan bir anekdotla bu durum net bir şekilde ortaya konulabilir. Suriye’de halen yaşıyorken oğlu Esad rejimi tarafından hapse atılan Nazira (47), oğlunun hapisneden gönderdiği el işleri için şu sözleri sarf etmiştir: *“İnsanoğlu gider ama bunlar kalır.”* Nubar’ın (60) oğluna ait telefon için söyledikleri ise eşyanın taşınabilirliğinin yine neden nesnelerle ilişkilendiğini ve onların geride bırakılan her şeyin yerine ‘geçebilir’ olduğunu anlatmaktadır. Oğlunu kaybeden Nubar, oğluna ait eski telefonunu neden hâlâ kendinde tuttuğunu şu sözlerle açıklamıştır: *“Diğer şeyler elde taşınmazlar. Telefon sürekli elimde.”* Nesnelerin bu açıdan taşınabilir oluşu, kolay saklanabilir oluşu, göçmenlik ‘yolculuğunda’ her yere götürülebilir oluşu gibi niteliklerinden dolayı kişilerin neden nesnelerle ilişkilendiğini ortaya koymaktadır.

Göçmenlerin ilişkilendiği nesneler, çeşitlilik göstermektedir. Memleketten getirilen nesneler, kimi zaman bir mutfak eşyası, kimi zaman vefat eden birine ait bir tespih, kimi zaman ise bir avuç toprak olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç bağlamında nesneler, birey üzerinde çeşitli duygulanımlar ve tesir uyandırır ve göçün nasıl deneyimlendiği ve anlamlandırıldığı açısından belirleyici bir nitelik kazanır. Conradson’un (2007: 172) da dediği gibi çeşitli boyutları olan duygulanım ve duygu, göçün ikincil veya önemsiz bir parçası olmaktan çok uzak, uluslararası göç deneyimlerinin merkezindedir. Dolayısıyla nesnelerin bireyde birtakım duygular uyandırarak onu yönlendirdiği, etkilediği ve harekete geçirdiği bunun göç bağlamında ise sosyal duygulara, kimliksel dinamiklere tekabül ettiği söylenebilir. Nesneler taşındığı yeni coğrafyada yeni anlamlar kazanır ve bu da kimliği yeniden biçimlendirir (Svašek and Skrbis 2004). Bu nesneler, yeni

coğrafyada öfkeden yokluğa/kayba negatif duygular uyandırırken bir yandan nostalji ve gurur gibi pozitif duygular da uyandırabilirler (Burrell 2012: 172).

Nesneler, genel olarak literatürde kültürel bellek nesneleri (Sağlamtimur 2018; Depeli 2010) gibi kavramlarla çalışılmıştır. Bu çalışmalar, nesne ile olan ilişkiyi sabitleyerek nesnenin anlamının değişkenliği, akışkanlığı gibi niteliklerini göz ardı etmiş ve nesnelerin aynı zamanda duygulanımsal niteliğine yeterince yer vermemiştir. Basu ve Coleman (2008: 317) nesnelerle etkileşimin duyguları harekete geçirdiklerini ve nesnelerin birer yüzen göstergeler olarak hareket ettiklerini ileri sürer. Bu çalışma nesneyi tek yönlü ele alan çalışmalardan ayrılmaktadır. Nesne ile kurulan ilişkinin sabit olmadığı, zamanla farklı formlara girebildiğini ve hatta aynı nesnenin farklı bağlamlarda farklı anlamlar teşkil ettiği ve hatta bu nitelikleriyle ‘karmaşık’ duygulanımlar uyandırdığını savunmaktadır.

Nesnelerin göçle ilişkisinin bir diğer boyutu ise hafıza ve hatırlama üzerinedir. Nesneler zamana direnen ve uyarıcı nitelikleriyle aynı zamanda hafızayı harekete geçirerek hatırlamayı sağlayan/ kolaylaştıran bir role sahiptir. Hatırlama insan zihninde başka her şeyden izole halde gerçekleşen içsel bir süreç değildir. Hatırlama, deneyimleyen insan ile nesne arasında meydana gelen diyalojik bir karşılaşmadır (Jones 2007: 25-26).

Deneyimlerimiz ve onlara ilişkin anılarımız, mekânlarla birlikte mevcudiyet kazanırlar (Casey, 2000: 353; Ricoeur 2004: 41). Assman’a göre ise (2001: 42) hatırlama, zaman ve mekâna bağlıdır. Bu anlamda göç deneyimiyle birlikte ilgili nesnelerin direkt olarak memlekete gönderme yaptığını söylemek yanlış olmaz. Göçmen için yurtsuzlaşmış olmak nesnede cisim bulan bir vatana gönderme yapar ve hafızanın mekânla ilişkisi de böylece kurulmuş olur. Toprak, bu açıdan anlamlı bir örnektir. Kişilerin bir toprağı alıp gelmesi bu yüzden boşuna değildir. Zira toprak, yeri imgeler. Bu anlamda görüşmecilerden Yazan’ın kullandığı şu ifade durumu örnekleme itibariyle önemlidir:

Evimi hatırlıyorum çünkü onu evden getirdim. Bahçemden aldım. Babamı hatırlıyorum çünkü babam çiçekleri, gülleri ve bitkileri severdi. Aynı zamanda ülkemi de hatırlıyorum.

Bir nevi bağlantı 'wireless' kuruyorum. Böylece ülkeme dönmek için onu 'kablolu' [bağlantı] gibi kullanabilirim.

Birçok araştırmacı hafızayı mekânla ilişkili olarak ele almıştır (Nora 2006: Casey 2000) ya da mekân ile ilişkisini vurgulamıştır (Karaarslan 2019: 106). Anıt, heykel ve bunların kolektif hafıza ile kurulan ilişkisine dair birçok araştırma bulunmaktadır (Noiriel 1995: Levinson 1998: Ladd 1998). Casey (2000) deneyimlerimizi hatırlayıp geri çağırdığımızda genellikle aklımıza gelenin zaman değil mekân olduğunu aktarır. Hatırlanan her şey, bir öykü içinde taşınır, toplumsal ve kültürel şemalar içine yerleştirilir (Karaarslan 2019: 105-6). Aynı zamanda “bellek bir inşadır” (Traverso, 2019: 21). Olayın gerçekleştiği andan itibaren edinilen yeni bilgiler ve deneyimlerin filtresinden geçer. Bu kapsamda bu çalışmada mekânlar, anlamlar ve hatırlama iç içe geçmiş olgulardır.

Bu çalışma nesnelerin hatırlamadaki rolü ile beraber, bu sürece eşlik eden duygulanımlara odaklanmakta ve bunu yaparken duygulanımın, hatırlama ile ilişkisine de değinmektedir. Rapaport (1959), duyguların hatırlama üzerindeki tesirini ‘Emotions and Memory’ başlıklı çalışmasında koymuştur. Rapaport’a göre, duygular hafızadan ayrı değildir, tam aksine onun bir bileşenidir. Hatırlamaya, aynı zamanda duygulanım eşlik eder. Hatırlama ile duygulanım arasında birbirlerini dönüştüren bir etkileşim vardır. Hafıza, duygulara tesir eder ve büyülüdür (Traverso, 2019: 30) ve duygular da hafızaya tesir eder; en çok hatırladığımız ayrıntılar, en yoğun hissettiğimiz anlardır (Kensinger ve Schacter, 2008: 602-4) ve ayrıca öğrenme üzerinde de önemli bir rol oynar (Tyng vd. 2017).

Hatırlamak, aynı zamanda kişinin kimliğini oluşturan kültürel çevreyi ve kodları da hatırlamak anlamına gelir. Ricoeur’un (2004: 96) deyişiyle bir şeyi hatırladığımızda, kişi aynı zamanda kendini de hatırlar. Hatırlama, göçmenlik deneyiminde bir süreklilik arayışıdır. Neyzi’ye göre (1999: 5), zamansal ve mekânsal kopmalar bireyi, biyografik sürekliliği geçmişte aramaya yönlendirir. Göç deneyiminin, bir yokluk deneyimi olduğu ve her şeyin geride bırakıldığı bir deneyim olduğu göz önüne alındığında, hatırlanan her şey aynı zamanda kişinin kendisini var eden anlamlara ilişkin referansları bulması

anlamına geldiği söylenebilir. Sadece bir şeyin hatırası, bir duygulanım meydana getirebilir (Ahmed 2019:16). Nitekim göç deneyiminde geride bırakılan sadece aile ve ev değil, aynı zamanda kişinin kimliğidir (Leavitt 1999: 528). Basu ve Coleman (2008) nesnelerin somut varlığının hem hareketliliğe hem de gelecekteki bir kişisel dönüşüm durumuna bakan azmin veya özlemin ifadesi olduğunu ifade eder. Buna göre hatırlama aynı zamanda bir kimlik meselesidir.

Uslu (2020: 179), duyguların, kimlik ve benlik algısının oluşumunda kurucu bir işleve sahip olduğunu ifade eder. Nesnelerle karşılaşma, onlarla etkileşim, duygulanımsal bir ilişkidir. Bu karşılaşmalar sadece duygulanım üretmekle kalmaz, duygu-hafıza ilişkisi çerçevesinde aynı zamanda kişiyi deneyimlere sürükler. Kişi, nesneler üzerinden geçmişi hatırladığında aynı zamanda kendini hatırlamakta ve şimdi ile geçmiş arasında bir köprü kurarak geleceğini de biçimlendirmektedir. Bu sayede biyografik bütünlük teyit edilmekte ve göçün yarattığı zamansal kopuş nesnelerle yeniden yamanmaktadır, denilebilir. Buna göre kimlik, bu çalışmada hafıza gibi değişken, etkileşimsel ve yeniden yorumlanan bir olgu olarak ele alınmıştır. Nesnelerle hatırlanan geçmiş nasıl her hatırlamada yeniden yorumlanmakta ise kimlik de aynı şekilde her hatırlamada potansiyel bir değişime açıktır. Kimlik dinamik ve diyalojiktir. Sürekli ötekilerle etkileşim halinde ilişkisel ve bir yapma halindedir (Mollaer 2014: 214).

Kimlik, bu çalışmada bireysel ve toplumsal kimlik dikatomisini aşarak bütüncül bir şekilde kullanılmıştır. Zira bireysel olan sosyal olandan, sosyal olan ise öznel yorumdan ayrıştırılamaz (Scott 1991: 795) ve hareket içinde yeniden ve yeniden biçimlenir (Chambers 1995: 40). Kimlik, ilişkisel bir olgudur fakat genel olarak bu ilişkiselliğin yine bir başka öteki ‘insan’ ile kurulduğu kabul edilir. Son dönem araştırmaları kimliğin oluşumunun sadece insan ile değil aynı zamanda nesne ile de inşa edildiğini ve insanın şeyler ile olan etkileşiminin diyalojik olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre bu ‘öteki’nin her zaman bir ‘insan’ olması gerekmez. Dağ, deniz, binalar ve nesneler, içinde bulunduğumuz çevrenin bir parçasıdır ve kimliğimizle diyalojik bir ilişki halindedir (Scott 1991: 795). Aynı zamanda Halkbilimsel ve Antropoljik perspektifte ise kimlik kavramı her şeyden önce bir kültür meselesidir (Bilgin 2007: 35-45). Kimliğin inşa

süreci aynı zamanda kültüre ayna tutmakta, kültür de kimliği yeniden üretmektedir, denilebilir.

Bu çalışmada maddi unsurların Türkiye'deki göçmenlerin yaşamlarında nasıl bir role sahip olduğu ele alınacaktır. Bu kapsamda Suriyeli göçmenlerin duygu dinamikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece Suriyeli göçmenlerin sevinçlerine ve özlemlerine bir başka ifade ile yaşamlarına kapı aralanacaktır. Göç deneyimi sonrası dünya ile nasıl bir ilişki kurdukları ortaya konacaktır. Nesneler bu anlamda birer yol gösterici rolü üstlenirken bu nesneler aracılığıyla vuku bulan hikayeler ve duygulanımlar ise Suriyeli göçmenlerin çevreleri ile kurduğu ilişkilerin formları olarak görülmelidir. Nitekim duygulanım, toplum ile bireyler arasında bir bağ kurduğu gibi bireyler ile fiziksel çevresi arasında da bir bağ kurar (Svašek 2013: 12; Frevert 2014: 5).

2. BÖLÜM

MEMLEKETİN KOKUSUNU TAŞIYAN NESNELER

Bizim bir sözümüz vardır: Memleket kokusu. Yani insan memleketinden bir şey gelince hemen şunu söylüyor. 'Oooh, memleketin kokusu esti'. Her şey için söylenebilir. Belki bir sigara, bir eşya, bir çeşit yiyecek. Onlara memleketlerini hatırlatan her şey hakkında böyle söylenir (Yazan, 2022).

2004 yıllarında yayımlanan bir skeçte, şakacı Çetin Çiftçioğlu, metro çıkışında bekleyerek gelen geçene memleketinin neresi olduğunu sorar ve onlara 'memleketlerinin' havasını satmaya çalışır (Url-3: "Hava Satıyorum Hava")⁸. Kişiler, memleketlerine göre sınıflandırılmış şişelerin kapağını açar ve 'koklar'. Memleket havası, bu skeçte olduğu gibi belki bir şişeye sığdırılabilecek bir şey değil elbette ama bunun bize gösterdiği bir şey var ki o da memleketin bir 'kokusu' var. Bu koku, belki bir toprak kokusu belki bir ağacın bahar mevsimindeki kokusudur. Taşınamaz belki fakat bir nesne ile hafızaya kodlanan koku, yeniden duyulabilir. Gülerce vd.'nin (2022) hazırladığı, içinde göç hikâyelerinin yer aldığı 'Göçmen Bavulu' başlıklı kitapta Amir Mustafaalhasan, evinin kokusunu anlatır. Burada kullandığı "... *Ve ben hâlâ evimin kokusunu, esen her rüzgârda arıyorum.*" cümlesi de yine bunu destekler niteliktedir. Etrafımızı alımlama biçimimizde duyuların rolüne değinen Merleu-Ponty (2016: 313), gördüğümüz şeyi aynı zamanda dokunsal olarak hissediyoruz, der ve buna göre duyular arası etkileşime vurgu yapar. Bu açıdan denilebilir ki kimi zaman, kokunun o anda orada olması gerekemeyebilir. Dokunarak veya görerek, duygular aracılığıyla koku yeniden duyulabilir ve yeniden bedenleşebilir.

Bu bölümde nesnelerin hatırlamadaki rolüne değinilmiştir ve yukarıda alıntılanan bir görüşmecinin kullandığı ifadeden başlık için ilham alınmıştır. 'Memleket Havası', bir nesne yardımıyla taşınabilir hale gelir. Metafor ile forma sokulan memleket, koku ile dolaşır, siner ve yeniden duyulur. Dış dünyayı duyularımızla algıladığımız ve hafızanın

⁸ Çiftçioğlu, Çetin. Hava Satıyorum Hava. Youtube. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

dış dünyadan ve duyularımızdan bağımsız olmadığı düşünüldüğünde (Merleau-Ponty 2016), görüşmecinin kullandığı bu deyim konunun genel çerçevesini çizmektedir. Hatırlamak, çevremizden ve nesnelerden ayrı olarak yapılan bir şey değildir. Görsel tetikleyiciler, kokular, dokunma geçmiş olaylarla bağlantı kurmaya ve bir süreklilik duygusu yaratmaya yardımcı olur.

Kişinin yaşam dünyasının merkezinde yer alan şeyleri geride bırakmak zorunda kalması çifte bir kayıp trajedisidir: mülklerin kendilerinin kaybı ve tutarlı bir benlik duygusunun devamlılığının sekteye uğraması. Ancak kriz anında, göç etme kararı verildiğinde, kişi bu çifte kayıp olasılığıyla karşı karşıya kalır ve bir unutma kaygısı içine girer. Bu nedenle, yapılan görüşmelerden hareketle denilebilir ki göç kararı sonrası kişiler ve aileler, Suriye'deki hayatlarını 'hatırlamak' için kasıtlı olarak bazı nesneleri yanlarına almaya karar verirler ya da bu amacı gütmeyen Türkiye'ye gelirler ve yanlarında getirdikleri herhangi bir nesneye 'tutunurlar'. Bu bölümde, tüm bu nesnelerin hatırlamada merkezi bir rolü olduğu veya hatırlamanın merkezinde olduğu iddia edilmemektedir, daha çok hatırlamaya nasıl 'yardımcı oldukları' ortaya konulmuştur (Jones, 2007: 19). Bu yüzden bu çalışmada nesneler, duygularımızı ve anılarımızı içine koyduğumuz bir kutu olarak ele alınmamıştır. Onları hatırlamada pasif bir nesne olarak görmek yerine, bu çalışmada daha çok insanların nesnelere duygu ve hafıza yatırımı yaptıkları ve daha sonra onlardan etkilendikleri savunulmaktadır. Jones'un (2007: 26) hatırlamayla ilgili yorumları konuyu çerçevelemesi itibariyle önemlidir: *“Hatırlamak, insan zihninin içsel bir süreci değildir; daha ziyade, insanlar ve nesneler arasındaki bedensel karşılaşmada meydana gelen bir süreçtir, çünkü insanlar tek başlarına hatırlamazlar, nesneleri de öyle.”*

Hatırlama, duyular yoluyla ve duygularla bağlantılı olarak gerçekleşir ve aynı zamanda duyular arası aktarımlar söz konusudur. Taşınamaz belki fakat bir nesne ile hafızaya kodlanan koku, yeniden duyulabilir. Etrafımızı alımlama biçimimizde duyuların rolüne değinen Merleau-Ponty (2016: 313), gördüğümüz şeyi aynı zamanda dokunsal olarak hissederiz, der ve buna göre duyular arası etkileşime vurgu yapar. Tayland'daki Karenni göçmenlerinin mülteci kamplarındaki deneyimlerini anlatan Dudley (2010:6), yemeğin sadece tat ve koku ile ilişkili olmadığını aynı zamanda tüketilirken kişilerin bedenlerinin

hareketini, o an orada ne yaptığını da hatırladığını ifade eder ve duyguların duygulanımlardan ayrılamayacağını ileri sürer. Bu hatıralarla beraber duyguların da yeniden yaşandığını söyleyen Dudley, bu duygulanımlara bir değer atfedildiğini ifade ederek aslında bu değerlerin kültürel bağlamlarından da bağımsız olmadığını aktarır.

Duyguların hatırlamadaki önemi ve etkisi çeşitli araştırmacılar tarafından tartışılmıştır (Christianson 2014; Damasio 1999) Duyguların hafıza üzerindeki etkisi hakkında Milton (2020: 33-34) şunları belirtmiştir:

... Birincisi, duygu olmadan öğrenme gerçekleşmez ve ikincisi, duygular hafızada önemli bir rol oynar, ne hatırladığımızı ve dolayısıyla dünya hakkında ne öğrendiğimizi belirlemeye yardımcı olurlar... Duyguların hafızası, çevremizi keşfetme sürekliliğini yönlendirecek ve motive edecektir.

Duyularımızla çevremizi algılarız ve nesnelerin 'ses', 'koku', 'tat', 'görüntü' gibi tüm özelliklerini sadece imgelerden bile hatırlayabiliriz. Dolayısıyla hatırlama, duyum ve duygulardan bağımsız değildir. Buna göre hatırlamak aynı zamanda duygularla ilişkilendirilen bir dizi duygudur (Graham 2009: 101).

Hatırlamak, bedenın duygularımız aracılığıyla katıldığı bir eylemdir. Fiziksel olarak hissettiğimiz acının, duygularımızı ifade etmek için kullandığımız 'acı' ifadesi ile aynı olup olmadığını soran Csordas (2002: 254), anlamı yalnızca bir duygu ya da biyolojik bir mesele olarak görmenin duyusal deneyimlerini ve kültürel yönlerini göz ardı etmek anlamına geldiğini belirtir. Görmek, duymak, tatmak, bunların hepsi duyumlardır ve dünya ile bedensel bir ilişkidir. Bu tartışmadan yola çıkarak, bu çalışmada hatırlama eylemine, hatırlanana bağlı olarak bir dizi duygunun eşlik ettiği ve bu duyguların canlı bir şekilde yeniden deneyimlendiği savunulmaktadır.

Locke, dünyayı duygularımızla algıladığımızı ve dokunmaya özel bir önem verdiğimiz belirtir, çünkü ona göre bir yerde, her an 'temas halindeyiz'. Buna göre insanın dokunma duyusu aracılığıyla dünyayı algılayışını 'uzam' ve 'katılık' ile ilişkilendiren Locke (1975: 122-127) şöyle devam eder: *“katı maddenin kapladığı herhangi bir alanı, ona sahip olacak şekilde tasavvur ederiz ve bu diğer tüm katı maddeleri dışlar...”* Bu açıdan

bakıldığında, dünya ile sürekli iletişim halinde olmamız, her şeyi maddeleştirme ihtiyacımız, aynı zamanda 'dünyada olma' duygusunun bir yolu olduğu için önemlidir.

Dünya, duyularla algılandığı için soyut şeyler somutlaştırarak kavramsallaştırılmakta ve bunun için de metaforlara başvurulmaktadır. Bu anlamda materyelleştirmenin bu kapsamda ayrı bir önemi vardır. Locke'un belirttiği gibi, her zaman temas halindeyiz. Olduğumuz yerde yere basıyoruz, dünyayı bir boşlukta hayal ettiğimizde bile onu bir yere konumlandırıyoruz çünkü her şey bir yerde durmalı ve yer ile temas halinde olmalı. Bu açıdan hatırlarken somutlaştırmanın gerekliliği daha iyi anlaşılabilir.

Göçmen, başka bir coğrafyada kendi kültürel anlamını ve değerlerini geride bıraktığı için yokluğu yaşar. Göçün yarattığı boşluğu, kişisel eşyalar veya birtakım nesneler ile doldurur. Vatan, dokunulmaz bir şey olduğunda onu kokuyla ilişkilendirir. Sonra onu, bir nesneye gömülü bir his olarak aşılır ve somutlaştırır. Ne de olsa vatan soyut bir kavramdır. Ayrıca vatan bir şey değil, çok şey de olabilir. Pek çok duyum ve ilgili anlam ve değer onunla ilişkilendirilebilir. Göçmenler ayrılırken vatani somutlaştırma ihtiyacı duyarlar. Bunu materyallerin yardımıyla yaparlar. Vatandan alınan nesneleri kullanırlar. Memleketin kendisi taşınabilir bir şey değildir ancak örneğin kokusu olabilir. Koku dolaşır ve cisme yapışır. Bu nedenle anavatandan gelen herhangi bir şeyin kokusu, göçmen için, onu nasıl tanımladıkları açısından çok önemli olabilir. İçinde bulunulan coğrafya ve kültür algıları etkiler. Sara Ahmed (1999) *"Yerellik duyulara müdahale eder: kişinin ne kokladığını, duyduğunu, dokunduğunu, hissettiğini, hatırladığını tanımlar"* der.

Koku, anıları yeniden canlandırır (Gibson 1966: 147). Highmore (2010: 121), duyuların ve duyguların iç içe geçmiş olgular olduğunu söyler ve duygularımızı anlatmak için kullandığımız 'tatların' aslında sadece bir metafor olmayabileceğini iddia eder. Bosna Savaşı sırasında yapılan gıda yardımlarının görüşmecileri tarafından hâlâ hatırlandığını anlatan Frykman (2016: 90), duyuları içeren bir insan-nesne ilişkisinin bedensel bir hatırlama yarattığını ve bu hatırlamanın duygusal etkisinin bir nesnenin uyarıcı niteliğini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan nesneler, duyulara hitap eden nitelikleri nedeniyle hatırlamada önemli araçlardır. Başlıkta kullanılan 'koku' da

hissettiğimiz ve somutlaştırdığımız bir olgudur. Bu anlamda koku, bir duyum olarak hafızanın oluşmasında da önemlidir ve aynı zamanda bu hatıraların duygusal bir boyutu da vardır.

Bu bölümde, göç sonrası vatan yokluğunun bir sonucu olarak nesnelere anlamlar, değerler ve anıların aşılandığı örneklenmektedir. Sonra bu objeler, yeni coğrafyada memleket duygusu uyandırarak memleketin hatırasını yaşatmaktadır. Bazı nesneler ayrılmadan önce kasıtlı olarak alınmıştır. Giysiler ve kimlik belgeleri gibi bazı nesneler ise, kişinin göç ettiğinde beraberinde veya üzerinde gelen tek eşya olması nedeniyle önemlidir. Bir sonraki bölümde göç ederken özellikle yanlarına aldıkları nesnelere odaklanıyorum.

2.1. MEMLEKETTEN AYRILIRKEN SEÇTİKLERİ NESNELER

Göç etme kararını vermek her zaman günler öncesinden planlanan bir şey olmayabilir. Özellikle savaşın gölgesinde her gün belirsizlikle yaşamaya çalışırken, göç etme kararı çoğu zaman ani gelişir. Bu nedenle göçmenler, her zaman yanlarına ne alacaklarına karar vermek için zaman ayırıp uzun uzun düşünmemektedirler. İmkânı olsa yanına ne alacağı sorulduğunda, savaştan önce evinden uzakta, Rakka'da bulunan inşaat işçisi Ahmed (36) şunları söylemiştir:

Babamdan kalan çok tespihler vardı, keşke getirebilseydim. Keşke annemi temsil eden özel bir şey getirebilseydim. Keşke köyüme ve evime özgü bir şeyler getirebilseydim, bilemiyorum. Keşke eski günlere dönebilseydim ve ne bileyim bana o eski günleri hatırlatacak bir şeyler getirebilseydim.

Göçmenlerin bu tür kriz anlarında yanlarında götürdükleri ya da ideal olarak yapabilselerdi alacakları şeyler, insanların gelecekte geçmişi nasıl hatırlamak istediklerini göstermektedir. Parkin (1999: 304) bu tür zamanlarda yapılan seçimlerin eşyaların kullanımından çok hatırlamaya yönelik olduğunu belirtmektedir: *"Baskı altında ve kriz anında alınan eşyalar daha az kullanılmaz ve daha çok seçici hatırlama, unutma ve tasavvur etme durumuna yol açar"*. Göç ederken, belirli duyguları uyandıran

belirli nesnelerin seçimi, Marcoux'nun (2021: 69-86) tanımladığı şekliyle "belleğin yeniden dekorasyonu" olarak görülebilir.

Bazen bireyler terk ederken yanlarında özellikle bir şey götürürler. Bazı durumlarda ise bireyler yıllar sonra fırsat buldukça memleketlerine dönerler, bir hatıra olarak bir şey alıp geri dönerler. Bu bölümde özellikle yanlarında almayı tercih ettikleri nesnelere odaklanılıyor ve neden bu nesnelerin özellikle seçildiği vurgulanmaktadır. Bazen bu tercih edilen nesneler, göç nedeniyle veya sevilen birinin ölümü nedeniyle iletişimini kaybettiği aile üyelerine ait olabilir. Sevilen birinin ayrılığı ve ölümü nedeniyle saklanan bu tür nesneler, altıncı bölümde ele alınacaktır. Bu bölümde yalnızca ev/yurtla özdeşleşmiş nesneler üzerinde durulmaktadır. Bunlar, bireylerin hatırlamayı seçtikleri anlamlara özel olarak karşılık gelen nesnelerdir. Elbette bu nesneye yüklenen anlamın sabit kaldığı iddia edilmemektedir. Zamanla bu nesneyle kurulan bağ değişebilir, yeni anlamlar eklenerek katmanlaşabilir veya çocuklara bırakılabilir. Bir sonraki başlıkta göçmenin ayrılırken seçtiği belirli nesnelerin hafıza ve aidiyet açısından etkisine odaklanılacaktır.

2.1.1. Anahtarlar

Anahtarlar çoğu zaman sahiplerinin bir eve sahip olduğunu ve kendilerini güvende hissedebildiklerini gösterir. Size bir anahtar verildiğinde, artık bir eviniz var demektir. O alan artık size ait ve anahtar onun imleyicisidir. Anahtarınız olduğunda kendinizi güvende hissedersiniz. Anahtarlar her şeyde 'anahtar' bir rol oynar. Yeni bir eve taşındığınızda size kopyası olmayan bir anahtar verilecek, bu da onu sizin için özel kılacaktır (bundan sonra anahtarı çoğaltmak size kalmıştır). Anahtarın kendisi küçüktür, ancak temsil ettiği şey çok daha büyüktür. Kendisiyle kıyaslanamayacak kadar büyük bir mülkün kapısını aralar. Bu nedenle problemlerin çözümü 'anahtar' metaforudur. Bütüne kıyasla bir detaydır. Anahtar kelimeler gibi metnin tamamı hakkında fikir verir. Her şeyden önce eşiği geçmek demektir. Evinize, bölgenize girmek için bir anahtar kullandığınızda, dış dünya ile bağlantınızı kesersiniz. Anahtar aynı zamanda evin içinde kendinizi ailenin diğer üyelerinden ayıran mikro kozmik alanı da yaratır. Anahtarlar, özel alanlar açar. Günlük yaşamın önemli bir parçasıdır. Anahtar sahibi, onu neredeyse

her gün evden çıkarken ve eve dönerken kullanır. Günümüzde bu tek parmak izi ile yapılmaya başlandı. Yani bir malzeme olarak muhtemelen gelecekte pek kullanılmayacak. Ancak önemi, bir metafor olarak, özellikle sahip oldukları evlerinin, bir zamanlar sahip oldukları hayatın anahtarlarına sahip olan göçmenlerin hayatlarında her zaman kalacaktır. Göç ederken bir kişi kapıyı kapatıp anahtarı kilitten çıkardığında, bu bir hikâyenin sonudur. Göç ettikten sonra ise bu kez anahtar geçmişe açılan kapıdır. Bu nedenle göçmenlerin hatıra olarak yanlarında bulundurdukları eşyalardan biri de anahtarlardır. Anahtarlar, geride bıraktıkları eşyanın, hayatın, vatanın, geçmişin anahtarıdır.

Suriye’den kocası ve beş çocuğu ile birlikte gelen Fatıma’nın (38) sözleri bir nesne olarak anahtarın göç ettikten sonra bireyler için önemini göstermesi bakımından anlamlıdır:

[Anahtarları avucunda öne doğru uzatarak] Şimdi o anahtarları neden tuttuğunuzu soracaksınız [gülerek]. Neden diye sorarsanız, bir zaman gelirse, Suriye’deki evden ne kaldı diye sorsalar, [gülerek] işte böyle diyeceğim, bu anahtarlar Suriye’den bütün kalanlardır.



Görsel 1: Anahtarlar (Abdullah ailesi 2022)

Geride kalan sadece bir ev değil, aynı zamanda bir ülkedir. Ailenin sadece sahip olduğu mülklerin yokluğu değil, aynı zamanda terk etmek zorunda kaldıkları rutinleri olan bir hayattır.

Fatıma, anahtarı neden hâlâ tuttuğunu bir başka hikâyeye bağlıyor. Savaşa kadar Suriye’de ikamet eden Filistinli Nebil’in hikâyesinde de elde kalan tek şey anahtarlardır. Nebil, İsrail ile olan savaştan dolayı Filisten’ten kaçıp Suriye’ye yerleşir fakat orada da savaş çıkınca bu kez Avrupa’ya akrabaların yanına gitmeye karar verir. Fakat önce geçici olarak bir süre Türkiye’de kalmıştır ve Fatıma da Nebil ile burada tanışmıştır. Bu karşılaşma göçmenlerin deneyimlerin benzerliğini göstermesi açısından anlamlıdır:

Bir de bunu atmamamızın bir sebebi de benim bir arkadaşım vardı Filistinli, burda Ankara’da. 60 yıl önce, Suriye’ye göç etmişler. Filistin’i bırakıp Suriye’ye göç etmişler. Bu da 2. Savaş. Ordan göçüp buraya geldi. Burdan da geri Avrupa’ya gitti. Adam Avrupa’da öldü. Nasıl biz ordan göç ettiysek, bunlar da Suriye göç etmiler. Adamlar oturdum, yaşlı bir amcaydı, rahmetli oldu bu sene. Dedim ki, Nebil Amca dedim. Efendim dedi. Ya sen dedim Filistin’den, Gazzeliymiş, sen Gazze’den çıktın Suriye’ye geldin. Suriye’de 60 sene kaldı. 8 sene de öyle oldu. 68 sene oldu. Dedim yani Nebil amca senin, Filistin’den hiçbir hatıran yok mu dedim. Bak 60 sene Suriye’ye durmuş. Burda da 8 sene durmuş. Dedim ki 60 senelik hiçbir hatıran yok mu? Çıkarttı 3 tane anahtar gösterdi bana. Anahtarlar ne anahtarı, Osmanlı döneminde, bazen filmlerde çıkar, şu büyük anahtarlar var. 3 tane anahtar. Kızım dedi, ben dedi, Filistindeki evimi satmadım. Yıkıldı dedi. Harabe şu anda dedi. Satmak da istemem dedi. Ben ordan çıktığımda kapımı kilitledim. Eski tahta kapılar var, kapıyı kilitlediğimde dedi, 3 tane anahtarım vardı. Biri avlunun anahtarı, biri dış kapının anahtarı dedi, bir de odamın anahtarı dedi. Bu 3 anahtarı dedi ölene kadar dedi saklarım dedi. Hatta şöyle bir şeyine dikkat ettim, o anahtarların üstünde numaralar yazılıyor.

Parkinson (2005: 189) duyguların nedensel olduğu kadar kişilerarası etkilerinin de olduğunu, örneğin diğer insanların duygularını etkileyebileceği yönünde ikincil bir çıkarım ileri sürer. Bu yorum, yukarıdaki örnekle birlikte duyguların ilişkiselliğini vurgulamak açısından anlamlıdır. Fatıma, Filistinli Nebil ile deneyim alışverişinde onun anahtarları saklama kararından nasıl etkilediğinden bahsederken, anahtarların, adamın geçmişinden kalan tek şey olduğunu vurgular. Anahtarlar, o zamana kadar zaten kendisindeydi. Muhtemelen de atmayacaktı fakat Nebil’in anlatısı onun deneyimine de bir anlam katmıştır ve anahtarlar, onun için daha anlamlı hale getirmiştir: *“Onun için de o aklıma geliyor. Dedim bu kalsın. Yerimi daralttırmaz. Kalsın şurda.”*

Anahtarları 'yerimi daraltmaz' şeklinde tanımlaması ilginçtir. Zira yukarıda bahsedildiği gibi, metafor olarak anahtarların temsil ettiği, kendisinden daha büyüktür. Onun küçük olması içine sığdırdığı nice anlamla beraber saklanmasını da kolaylaştırmaktadır. Böylece hatıralar, sahip olunan her şey, evden memlekete, bir anahtar özelinde saklanabilir olmuştur.

Göç, bütün bu düzenin zamansal olarak kırılmasına neden olurken, anahtarın muhafaza edilmesi bu kırılmaya karşı bir direniş olarak görülebileceği gibi 'süreklilik' olarak da okunabilir. Bu açıdan anahtarın 'dünyada olma' hissini sağlamada 'anahtar' bir rolü vardır. Moutu (2007: 103), Heidegger fenomenolojisi açısından varoluşun sıradan yönlerinin, kişinin dünyadaki varlığının gündelik hayatın varoluşsal ritimlerinde nasıl ortaya çıktığını gösterdiğini vurgular. Fatıma için de anahtar gündelik hayatının içinde sürekli kullandığı evin kapısını açıp kapattığı bir nesnedir. Fatıma'nın vaktinin büyük kısmının ev ve avlu içinde geçtiği düşünüldüğünde kapıların, evin ve bütün bunların cisimleştiği anahtarın, onun gündelik hayatının bir parçası olduğu söylenebilir.

Aslında, Fatıma, kocası Aziz (40) ve çocuklarından oluşan Abdullah ailesi, anahtarların iki nüshasını saklamaktadır. Biri kocası Aziz'e, diğeri Fatıma'ya aittir. Kendilerine anahtarlar sorulduğunda, her anahtarın hangi kapıyı açtığını canlı bir şekilde anlatmışlardır. Sohbet sırasında beslenmelerinden yaşam tarzlarına kadar uzanan bir dizi alışkanlıklar ve pratikleri hatırladılar:

Fatıma: Bu misafir odasının. Bu içrideki odanın. Çocukların yattığı odanın. Bu anahtar 2 odanın anahtarıydı, tek anahtar. Mesela şu kapı anahtarıydı (muhtemelen avlu girişi). Bu, üstte balkonun kapısı vardı. Onun anahtarıydı. Burada mesela şey bu şu, umm sizde kiler diyorlar. Bizimki merdivende banyonun üstüne tavan arası deriz. Hem tavan arası hem kiler. Bunun anahtarı, erzağımızı korduk. Kimse, bazen kedi falan girmesin diye. Erzağımızı bol bol yapardık.

Aziz: Aynı dükkân gibi. Raf da düzeriz. Zeytinyağı altı teneke alırdık.

Fatıma: Biz her zaman alışveriş yapmayız da.

Aziz: piriñ dersen onu da çuvala alırdık, şeylere boşaltırdık. Peyniri 50kg, 100 kg alırdık. Yok, bizde öyle her zaman alışveriş yapmazdık.

Fatıma: Suriye'de sistem böyle. Yarım kilodan aşağı almayız. Erzağı bol alırdık. Kışın gidip de tavuk lazım olursa, et lazım olursa onları. Bu da eşimin arabasının anahtarı.

Aziz: Kapattım çıktım. Dedim seni Allah’a emanet ediyorum. Yani inşallah yakın zamanda gelirim.

Artık savaşın tahrip ettiği ve belki de bir daha asla dönemeyecekleri bir eve ait olan anahtarlar, onlar için geçmişe açılan kapıdır. ‘Öteki’ne gösterildiğinde ise anahtarlar, 'bir zamanlar sahip oldukları şeyin' kanıtıdır. Bir başka deyişle yoksulluktan gelmedik demenin bir yoludur. Abdullah ailesinin bir kızı Türkiye’de biriyle evlenmiştir. Damadın ailesi kızı istemeye geldiğinde Fatıma, damada anahtarları göstermiş ve damadın ailesine bir nevi ‘hiçlikten’ gelmediklerini göstermiştir: “*Damadım Yozgat’ta mesela. O Türk. Ona gösterdim, dedim ki elimizde kalan bu. Birçok mülkümüzden bize kalan tek şey bu.*” Bu yönüyle bir materyal olarak anahtar, aynı zamanda bir kanıt işlevi görür. Zira bir materyaldir ve somut bir gerçekliğe işaret eder.

Görüşme yaptığım başka bir kişi de elinde tuttuğu anahtarlarla ilgili benzer bir düşünceyi dile getirmiştir. Eşi, çocukları ve torunlarıyla aynı evde yaşayan Raghad (57), Fatıma gibi evinin anahtarlarını hâlâ sakladığını ifade etmiştir. Anahtarlar, onun için gurur ve aidiyetle ilgili anlatıların kilidini açmaktadır. Tam da bu nedenle torununun anahtarların hikâyesini öğrenmesini istemektedir. Bu açıdan anahtarlar, Raghad için bir sonraki nesle kim olduklarına dair aktarmak istediklerinin imleyicisidir. Bu açıdan bakıldığında, onlara nereden geldiklerini ve eskiden sahip olduklarını hatırlatmakta ve dolayısıyla geleceklerini biçimlendirmek üzere kullanılabilecek potansiyel duygusal eyleyicidirler:

Tabii, hatta bit torunumuz Gümüşhane’de. Ona bile anlattım eskiden nerede kaldığımızı, nasıl bir yerde yaşadığımızı. Orda işte bizim dairelerimiz vardı. Dükkânımız vardı. O evin her tuğlasında emeğimiz vardı. Her bir taşı nasıl koyduğumuzu bir biz biliriz, hepsinin anısı var. Alnımızın teriyle çalışıp koyduk. Şu anahtarlık bizim hayatımızın yorgunluğuydu. Hayatımızın sevgisi, ailemizdi. İşte [bunları] çocuklara gösteriyorum. Hatıra olsun diye işte.

Bu açıdan bakıldığında ve bu nitelikleriyle anahtarlar, aynı zamanda aracı görevi görürler. Sadece geçmişi hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda dış dünyaya "kim" olduklarını ve nereden geldiklerini "göstermenin" bir aracı olarak da hizmet ederler. Bu haliyle sadece somut bir varlığa işaret etmezler. Göç sonrası yoksunluk duygusu ile

ilişkili olarak, geçmişte sahip olunan bir sosyal statü göstergesidir. Raghad'ın devamında söyledikleri, ev sahibi olmanın bir gurur kaynağı olarak görüldüğüne dair önemli bir açıklamadır: *“Anahtar varken şerefimiz daha değerlidir. Anahtarlar bana ailemi hatırlatıyor, şerefimizi hatırlatıyor, çocuklarımı, akrabalarımı, her şeyimi hatırlatıyor.”*.

Hissedilen bu gururun Türkiye'ye geldikten sonra duyulduğunu söylemek gerekir. Nitekim Suriyeli göçmenlerin birçoğu asgari yaşam koşulları içinde yaşamını idame ettirmektedir. Suriye'de savaştan önce sahip olduklarını, haliyle gururla hatırlamaları Türkiye'de yerliler ile karşılaşmaları ve deneyimleriyle de ilişkili olduğu söylenebilir.

Ayrıca, Suriye'deki yaşamla ilgili hiçbir kişisel hafızası olmayan neslin kimliğinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadıkları söylenebilir. Bu bakımdan anahtarlar, yeni neslin hafızasının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bunun yanında, geçmişte bir ev, dükkân, araba veya geniş bir bahçeye sahip olduklarının kanıtı olarak ek bir işlev görürler ve yoktan var olmadıklarını teyit ederler.

2.1.2. Geleneksel Kıyafetler

İnsanları içinde yaşadıkları toplumla buluşturan, onları ortak bir kimliğe bağlayan veya kültürel kimliği şekillendiren bazı ritüeller, kutsal günler ve gelenekler vardır. Kostümler ve giysiler bu törenlerin ve özel günlerin bir parçasıdır. Bir anlamda insanı belli bir ruh haline sokan bir tür üniformalardır. Bu elbiseler her zaman törensel olmak zorunda değildir. Bazen sadece eğlenmek için çıktığınız gecelerde giydiğiniz en sevdiğiniz kıyafetleriniz olabilir. Ne zaman giyseniz sizi bir hisse sokan elbiselerdir. Mutlu anılarla ilişkilendirilen bu giysiler, memleketten ayrılınca vatanla ilişkilendirilir. Örneğin ev hanımı Obeyda (33), kocasının, oğlunu doğurduktan sonra kendisine verdiği takım elbiseyi memleketinden Türkiye'ye gelen kız kardeşinden özellikle istemiştir. Bu elbisenin kendisi için çok değerli olduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

Yani benim eşim orada çok zengindi. Sürekli beni en güzel yerlere götürürdü, en güzelini alırdı. Ne istersem yok demezdi. Oğlum olmuştu, doğum yapmıştım. Bana bir çift bilezik yapmıştı. Hediye olarak da bana bir de bu takımı getirmişti. O vakitte o elbise bir öğretmenin bir maaşına karşılık geliyordu. Ama çok güzel bir takım. Başka bir sürü şeyim vardı ama savaşta çoğu gitti. Elbise biz annemlerin yanına gittiğimizde oraya götürmüştüm orada kalmıştı. Sınırdaki annemlerin evine bırakmıştım. Onun benim için bir değeri var.

Geniş bir aile ile birlikte yaşayan Obeyda, bir ev hanımıdır. Bir evlat vermek kendisi için olduğu kadar aynı apartmanda altı üstü yaşadığı eşinin ailesi için de önemlidir. Erkek bir çocuk doğurmak ise kendisine ayrıca bir statü kazandırmaktadır. Bu anlamda bir geçiş dönemi olarak annelik onun için hep güzel duygularla anacağı bir dönüm noktasıdır. Obeyda'nın eşi, bu geçiş döneminde kendisini yalnız bırakmamış ve eşini, ona kendisini değerli hissettirecek birtakım değerli hediyelerle hastanede ziyaret etmiştir. Kendi sözleriyle:

Manevi bir değeri var. Sürpriz yapmıştı eşim bana. Doğum yaptığımda hastaneye gelmişti. Altın ve çiçekle gelmişti. Eve geldiğimde bebeğime de bana da bir sürü eşya almıştı. Onun için ben de bir değeri kaldı. Aklıma ilk gelen o olmuştu kız kardeşim gelirken. Hatta şimdi aklıma gelince kötü oldum gerçekten.

Kız kardeşi Suriye'ye döndüğünde getirmesi için aklına ilk gelen şey de doğal olarak oradaki mutlu anılarıyla özdeşleştirdiği bu takım elbise olmuştur. Obeyda'nın *"Şimdi düşününce gerçekten kötü oluyorum"* demesinin bir sebebi bulunmaktadır. Obeyda, şimdilerde yaşadığı mahallesinde sadece bir göçmen olarak görülmekte, bunun dışında kalan bütün kimlikleri yokumsanmaktadır. Elbise ile hatırladığı, Suriye'deyken kendisini var eden statüleri, savaşla birlikte geride kalmıştır ve geçmişte sahip olduğu hiçbir şey komşuları için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu yüzden de bir göçmen olarak pahalı ve gösterişli giysiler giymesi yadırganmaktadır. Obeyda, bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

Ama dışarıda giyemiyorum, neden giyemiyorum biliyor musunuz? Burada yabancısın diyorlar. Neden böyle giyiniyorsun? Para nereden geldi? Mesela ben bunu giyip dışarı çıkarsam devlet para veriyor diyorlar. Siz maaş alıyorsunuz ama biz açız. Gerçekten öyle. Herhangi bir maaş almıyorum. Fatıma abla biliyor. Fatıma: Bir sürme bile çekemiyoruz gözümüze.

Obeyda'nın çok sevdiği bu elbiseyi giymesinin önünde sosyal engeller bulunmaktadır. O yüzden Suriye'den getirdiği bu takım elbiseyi giyememektedir. Giyemediği için dolabında saklamakta ve bu görüşme için çıkardığında kendini kötü hissetmiştir. Elbise, kaybettiği, mahrum kaldığı birçok anlama tekabül etmektedir. Elbise, doğum yapmasına, anneliğe geçiş dönemine tekabül ederken bir yandan da yaşadığı ama savaş sonrası mahrum kaldığı yaşam tarzını da hatırlatır. Bu anlamda elbisenin kendisi karmaşık duygular uyandırmaktadır, denilebilir.

Öte yandan bazı giysiler, geleneksel oldukları için değil, sadece kutsal günlerde giyildikleri için duygusal anlamlar taşır. Bu yüzden vatanlarından ayrılırken bu giysiler yanlarında getirilmiştir. Oğlu ve torunlarıyla aynı evde birlikte yaşayan Hamide (50), Suriye'den burada giymek için getirdiği elbisesinin kendisinde uyandırdığı hatıralar için şunları söylemiştir:

Bayramlar benim için önemlidir ve bu elbiseyi bayramlarda giymek için aldım. Anneme, babama, büyüklerimize, akrabalarımıza bu elbise ile giderdik. Bütün akrabalar toplanırdı. Önce babaya gideriz. Sonra amcaya, büyük amcaya. Sonra birleşe birleşe son kişiye gidiyoruz. Belki elli kişi falan oluruz diyelim. Mesele şu ki, ben ve çocuğum önce kardeşimize gideriz. Sonra bütün kardeşlerim gelir. Kaç kişi olduk mesela? Beş kişi mesela. Sonra amcaya gidiyoruz. Sonra onun çocukları bize katılır. Başka bir eve geçeriz. Belki yüz kişi oluruz, son gittiğimiz yerde iki yüz kişi.

Suriyeli göçmenler için çok değerli olan bir diğer şey de bayram, kutlamalar ve cenaze gibi özel günlerde giydikleri geleneksel kıyafetlerdir. Buna 'gellaviyye' derler. Kocasının ve çocuklarının Suriye'de iken giydiği gallabiyelerini getirdiğini söyleyen Fatıma (38), gallabiyeyi şöyle anlatmıştır.

Erkekler bunu, genel olarak cuma günleri giyiyor. Ya da örneğin bir düğüne gidiyorlarsa giyerler. Tabii bunu herkes giyemez. Özellikle belirli insanlar bu elbiseyi giyer. Fiziksel olarak böyle iri yapılı olanlar, dış görünüşüne özen gösterenler ya da işte kendilerine yakıştıranlar.

Geleneksel elbiseler, yılın belirli günlerinde veya özel etkinliklerde giyildiğinden idealleştirilir ve ona anlamlar yüklenir. Aşağıdaki örnek, bu geleneksel kıyafetin, Suriyeliler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bir şantiyede çalışan Maher (30), şunları söylemiştir: *“Gallabiye getirmiştım Suriye'den. Suriye'de kendim satın*

aldım onu. 2012'de Türkiye'ye geldim ama bir kez Suriye'ye döndüğümde arkadaşımınla beraber birlikte gallabiye satın alıp beraber Türkiye'ye dönmüştük.” Kendi yaşadığı bölge muhaliflerin kontrolüne geçince Suriye'ye giriş çıkış yapabilen Maher, ilk gidişinde Türkiye'ye getirmek üzere aklına gelen şeyin geleneksel kıyafetleri olması aidiyet ve ilişkisellik anlamında önemlidir. Kültürel belleğin aktarımında öneme sahip ritüelistik pratiklerin (Assman 2001: 25-26) bir parçası olarak aynı zamanda sembolik bir anlama sahiptir. Geleneksel kıyafetler, bu haliyle kimlik ve aidiyet duygusu oluşturmaktadır (Cohen 1999). Özellikle memleketten uzakta bir coğrafyada bu tarz sembolik nesneler daha da önem kazanmaktadır denilebilir.

Elbise, Maher için aynı zamanda geleceğe dair beklentiler taşımakta ve bu yönüyle onun için umudu temsil etmektedir, denilebilir. Nitekim gallabiyeyi Suriye'de birlikte aldıkları arkadaşı Lübnan'dayken yakalanmış ve hapse atılmıştır. Türkiye'ye geldiğinde bu özel kıyafetleri yanlarında getiren Maher, arkadaşı hapse girdiğinden beri arkadaşının gallabiyesini yanında muhafaza etmeye devam etmiştir. Arkadaşına geri vereceği günün hayalini kurduğunu söyleyen Maher, şunları söylemiştir:

Lübnan'dan dönerken orada hiçbir suç işlemeyen hapsedildi. Esad güçleri arkadaşımı yakaladı ve hapse attılar. Her iki gallabiyeyi de Reyhanlı'da evde tutuyorum. Orada arkadaşımın gallabiyesi de var. Onun hatırası olarak saklıyorum. Onları Suriye'de birlikte aldık ve o zamandan beri onu görmedim. Belki bir gün karşılaşırız diye saklıyorum ve karşılaştığımızda ona göstereceğim. Suriye'de kutsal günlerde gallabiye giydik. [Arkadaşının fotoğraflarını gösterir, özellikle gelvaniye içinde çekilenleri]. O günlerin hayalini kuruyorum. Gallabiye bayramlarda ve özel günlerde giyilirdi.



Görsel 2: Gallabiye (Aziz Abdullah 2022)

Gallabiye, erkeklerin özel günlerde giydiği bir giysi olduğu için, büyüme çağındaki çocukların seyerek giymek istedikleri giysilerdir. Giydiklerinde ne kadar mutlu olduklarını Fatıma şöyle anlatıyor:

Büyük oğlum seyerek giyiyor. O da yapılı bir çocuktur. Kocam da seyerek giyiyor. Çocuklar giyerler ve yanlarında fotoğraf çektirirler. Çocuklar onları giymeyi çok sever. Abdullah çıkardığında Mustafa giyer, Mustafa çıkardığında Huseyin giyer. Giyerken fotoğraf çekiyorlar. Hatıradır, bizim geleneksel giyimimiz böyleydi. Giydiklerinde mutlu oluyorlar.

Gallabiye, bu yönüyle bedenleri de etkileyen bir role sahiptir. Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere aile bireyleri arasında onu giymek ve onunla poz vermek bir statü göstergesi olduğundan bir sevinç kaynağıdır. Bu yüzden aile içinde önce baba üzerinde görülen bu geleneksel kıyafet, evdeki her bir erkek çocuğun giymek için yarıştığı önemli bir karşılaşmadır.

Fatıma için geleneksel bir giysi olarak gallabiye o kadar önemliydi ki, onu artık Türkiye’de eşi ve çocuklarının rahat bir şekilde giyemediği düşünüldüğünde, ona dair her şeyi daha güçlü bir özlemle hatırladığı söylenebilir. Onunla namaz vakitleri, kutsal

günler bir başkaydı. Fatıma, Türkiye'de camiden çıkanları ne zaman görse aklına Suriye'de gallabiye giymiş insanları hatırladığını söylemiştir.

Bu elbiseler kutsal günlerde çok önemli olan temiz ve 'düzgün' görünmenin de bir göstergesiydi. Fatıma bu durumu şu sözlerle aktarmıştır:

Geçen cuma bir arkadaşım ile birlikteydim. Camiden çıkanları gördük. Ben de arkadaşım ile dönüp Fatma'ya dedim ki, bizim memlekette herkesin camiden beyazlar içinde çıktığını görürsün ve o zaman anlarsın ki temizlenip camiye öyle gitmişlerdir. Giyinmeleri bile farklıydı, bilirsiniz. İster istemez özlüyor insan. ... Hatta bu elbiseyi babalar giyer ve biz de çocuklarımıza bir iki tane alırız. Çocukların hepsi 'baba gallabiye giyelim', 'haydi banyo yapıp camiye gidelim' derdi. Bu konuda heveslenirlerdi. Ama ben burada bu coşku görmüyorum. Evet, bir bayram gibi hissettirirdi. Çocuklarımızı Kur'an kurslarına gönderdiğimiz zaman çocuklar sevinirlerdi. Neden biliyor musun? Öğretmenler çocuklara gallabiye ve takke verir. Biz de onlar için bir tane alırdık. Sabahları şevkle kalkarlar ve 'anne, anne hadi yıkanalım da giyelim, neden kirli bu? neden yeterince temiz değil?' derlerdi. Çocuklarda ne tür bir coşku olduğunu anla. Ama buradaki [Türkiye] çocuklarda bu coşkuyu görmüyorum. Gerçekten, bayramın etkisi orada daha farklıydı.

Bu elbiseler sayesinde kişiler bir ritüelin, bir olayın parçası olmaktadır. Buna göre bu giysiler de bir anlamda kimliğin bir parçasıdır. Bu açıdan bakıldığında geleneksel kıyafetler ya da Suriye'deki yaşam biçimiyle özdeşleşen giysiler beden üzerinde taşınmakta, sokakta bedenlerle karşılaşmada kimliklerin çatışmasına neden olmaktadır. Bu nedenle geleneksel giysiler diğer nesnelere göre daha karmaşık duygular uyandırır. Bu tip ritüelistik kostümler giyen kişiye aidiyet hissi kazandırırken göç ettiği yerde ise öteki ile karşılaşmalarda tam tersi bir işleve neden oluyor ve zaman zaman gerginliklere neden olabilmektedir. Dolayısıyla göçmenler bu kıyafetleri giymekten kaçınmaktadırlar. Fatıma'nın kocası Aziz, sokakta gallabiye giymediğini şu sözlerle aktarıyor:

Onu burada giymiyorum. Bir kez giydim ve burada namaz kılmaya gittim. Garip bir şekilde bakıyorlardı bana. Burada garip görülüyor. Sevilmiyor. Bu yüzden artık giymiyorum. Sadece bazen içeride giyiyorum. Suriye'de cuma namazına giderken, kutsal günlerde, cenazelerde falan giyerdik. Burada giydiğimde garip görünüyorlar, bu yüzden bir daha asla giymedim.

Buna göre Suriyelilerin yanlarında getirdikleri geleneksel giysiler çelişkili duygular uyandırmaktadır. Türk toplumu ile aralarındaki farklılıkların da bir göstergesidirler ve bu nedenle gallabiye giydiklerinde gördükleri yargılayıcı bakışlar nedeniyle bir yabancılaşma duygusu yaşamaktadırlar. Goffman'ın (2014: 43) 'damga' kavramı bu kapsamda kullanışlı olabilir. Göçmen bireyler, taşıdıkları bu 'damga'lar nedeniyle

sürekli kendilerini izlemek ve denetim altında tutmak zorunda hissederler. Bu nedenle genellikle bu kıyafetler dolapta kalır ve bu durumun özlem duygusunu daha da derinleştirdiği söylenebilir.

Gallabiye erkeklerle, cemdeniyye ise kadınlarla özdeşleştirilir. Cemdeniyye, kadınların özel günlerde giydikleri geleneksel bir başörtüdür. Fatıma, Suriye’den erkek çocuklarına gallabiye, kız çocuklarına ise geleneksel Suriye başörtüsü cemdeniyye getirmiştir. Cemdeniyye’ye ilişkilendirilen anılar ve günler de gallabiyede olduğu gibi özlemle anılmaktadır. Fatıma, o günleri şöyle hatırlıyor:

Bir cemdeniye var diyoruz. Filistin’de, Irak’ta, Suriye’de giydikleri bir başörtüsü. Yaşları kaç olursa olsun, Kuran hocasına gittiklerinde Cemdeniyye denilen başörtüsünü takarlar. Kafesale (?) derdik onun için, cami elbisesi var [bu kız çocukları için], o da beyaz, kadın elbisesi olduğunu zaten anlarsın, üzerinde çiçek var, onları giyerlerdi. Böyle bakınca gıpta ediyorsunuz, huzur buluyorsunuz, neden? Bakarsınız çocuklar el ele, büyüklerden gencine ve çocuklara kadar hepsi bu beyaz elbiseleri ve başörtüleri giyer, çocuklar coşkuyla giderlerdi. Bu duygu çok güzel bir duygu.

Bu haliyle giysiler, pek çok anlamın yüklendiği maddi kültürel ürünlerdir. Çeşitli özel gün ve bayramlarda tekrar giyildiğinde ise kişiyi geçmişe, memlekete götürerek mutlu hissetmesini sağlar. Taşınabilmeleri ve çeşitli anıların yaşanmasını sağlamaları nedeniyle göç denilince akla gelen ilk maddi kültür ürünlerinden biri olmaları şaşırtıcı değildir.

Toprak, insanların göç ederken yanlarına aldıkları, güçlü anlamlar ve büyük anlatılar taşıyan bir diğer nesnedir. Aşağıdaki başlıkta toprakla ilgili örnekler incelenecektir.

2.1.3. Toprak

Toprak, hep insanlık tarihi ile birlikte ele alınmış bir maddedir. Bu sebeptendir ki toprak denildiğinde akla gelen bir diğer şey ise yaratılış mitleridir. İslam öncesi Sami mitolojisinde de toprak motifi görülür (Usta 2015: 160). Bir orijin miti olarak değerlendirebileceğimiz Sami mitolojisine göre insan, topraktan yaratılmıştır. Hristiyan

ve Yahudilikte de insanın topraktan yaratıldığı söylenir (Kaufman, D. D. 2016). Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de de toprak önemli bir motiftir: "Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi".⁹(Al-i İmran Suresi 59. Ayet: 81). Ra'd Suresi 5. Ayet'te¹⁰ de çürüyüp toprak olacağımız ifade edilmektedir. Aynı şekilde Suriye atasözlerinde de toprağa yer verilmiştir: "Toprak namustur." (Yazan, 2022). Buna göre Suriyeli bir bireyin hayatında toprağın, kültürel kodlardan dini kaidelere uzanan geniş bir anlamı vardır.

Jones (2007: 59) yerlerin fiziksel olarak ziyaret edilerek deneyimlenmesi gerekmediğini, o yer tekrardan o yerle ilişkilendirilen bir nesnenin varlığıyla yeniden canlandırılabilirdiğini aktarmıştır. Bu anlamda memleketinden ayrı kalan bir göçmenin, memleketini hayali olarak ziyaret edebilmek için aklına gelecek olan ilk nesnenin toprak olması şaşırtıcı değildir:

Sana bir örnek vereyim. Şamlı bir mülteci kardeşimle görüştüm. Bir işten bahsediyorduk. Hani alelacele çıktık mesela evinin avlusundan toprak alıp bir torbaya koydu. Toprak. Daha sonra koklamak için evinizin bahçesinden toprak aldığınızı hayal edin. İşte biraz sohbet ediyoruz, dedi, çok özlemişim iyi ki bu toprağı getirmişim, ara sıra kokusunu alıyorum dedi. Çok ilginç bir hikâyeydi (Ahmed 2022).

Toprağa dair dikkat çeken bir diğer nokta ise ona dair anlatıların, göçmenler arasındaki dolaşımı ve toprak getirmiş kişilere dair dikkatleri olduğu söylenebilir. Ahmed'in bu örneği vermesi, toprağa atfettiği anlama ilişkindir. Bu yüzden de yukarıdaki örneği veren Ahmed, memleketten getirilebilecek en anlamlı nesnenin toprak olduğunu düşünmektedir. Suriyeliler özelinde bu durumun ortak bir özellik olduğu ifade edilebilir. Nitekim saha çalışmaları sırasında sık sık toprak motifine ilişkin hikâyelerle karşılaşmıştır. Örneğin aşağıdaki anlatıda toprak getiren bir arkadaşının hikayesine dair üniversite öğrencisi Mohammad, şunları aktarmıştır:

⁹ Kur'an-ı Kerim Meali, çev. İsa Alpsoy (İstanbul: Umran, 2016). Al-i İmran Suresi 59, 81. Ayet (?)

¹⁰ Ra'd Suresi, 5. Ayet

Bazıları toprak getirdi mesela. Bir arkadaşım torba içinde toprak getirdiğini söyledi. O da Lazkiyeli. O da okumak için Bursa'ya gitti. Ondan sonra bir daha hiç konuşmadık. Burada evde buluştuk. Mesela burada bir kız arkadaşım vardı. Köyünü çok severdi, o. Hatta bir şarkı var. Ölürsem beni yıkasınlar... Sözlerini hatırlamıyorum ['Beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar' diye bir şarkıdan bahsediyor]. Hani savaş çıktı 2013'te insanlar kaçmaya başladı. Köyünü özlemekten falan bahsediyordu. Memleketimi özlüyorum diyordu. Köy, şehirden biraz farklı. Çünkü köye iniyorsun, herkesi tanıyorsun. Hapşırırsan herkes 'çok yaşa' der. Düşersen herkes 'Allah korusun' der. Herkes birbirini tanıyor. O zamanlar iş yerinde ülkeyi terk etmekten bahsediyorduk. Yemin ederim dönebilirim şimdi köyüme döneceğim demişti o. Zeytin ağaçları vardı, limon, portakal... Hepsi kendi topraklarından geldi. Çünkü neden? O adamı iyi tanıyorum ve onun hakkında konuşabilirim. O arazide, o çiftlikte çok çalıştı. On beş dönüm arazisi var. Aynı zamanda bir şeye harcadığınız çaba ve emekle de ilgili bu tabii. Bir bitki dikiyorsun, o senin çocuğunmuş gibi davranıyorsun. Mesela benim dedem de böyledir.

Genel anlamda memleketle ilişkilendirilen toprak, kırsal kesimlerde yaşayan veya toprak sahibi Suriyelilerin ekip, biçmek üzerinden toprakla gelişen emek ilişkisi, toprağı kendileri için ayrıca önemli kılar. Bu durum Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin demografik özellikleri ile birlikte düşünüldüğünde toprağa dair hikayelerin Suriyeli göçmenler arasında yer bulması anlamlıdır. Nitekim daha çok kırsal kesimlerde veya köylerden gelmiş olanların toprakla ilişkisi daha yakındır ve gündelik hayatlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır:

Örneğin kendi kitaplarımda bu kelimeleri çok kullanıyorum: toprak, çamur, su. Sanki zaten hayata anlam veriyorlar, o yüzden. Toprağın insan doğası ile bir bağlantısı vardır. O yüzden çok önem verdim. Köy temiz. Orada aşk daha yüksektir. Bakın komşu, komşusuna çok değer verir. Şehirde bakıyorsun, böyle şeyler yok. Köyde bir evde öldükten sonra yapılacak bir iş olsaydı her şeyi komşular yapardı. Mesela gençler bahçelerde filan birlikte çalışırlardı. Hatta ürünleri götürülmesi gereken belli yerlere götürüyorlardı. Ya da mesela misafir gelse, evde yoğurt yoksa komşuya gidiyorsun, inekleri, koyunları var... Sana bir kova yoğurt verirler ama parayla değil. Aksi olsa ayıplanırdı. Köyde çok fazla paylaşım ve dayanışma var. (Yazan 2023).

Suriye'de yaptığı avukatlık hizmetini Türkiye'de devam ettiren Yazan (39), memleketinden başaklar toplayıp getirmiştir (Görsel 3). Başakların toprak ve emek ile ilişkisi düşünüldüğünde Yazan'ın yaşam öyküsüne de uzayan bir anlama sahiptir ve bu anlamda başaklar da toprak ile ilişkisiyle bir anlam kazanmaktadır denilebilir.



Görsel 3: Başaklar (Yazan 2022)

Toprakla iç içelik, cemaat tipi bir toplumsal yapıya karşılık gelir. Bu toplumsal yapıda yakın ilişkiler hâkimdir ve dolayısıyla dayanışma esastır (Durkheim 2006; Tönnies 200). Bu açıdan toprak, köyden, emeğe, dayanışmadan beslenme biçimlerine birçok imge ve anlama ilişkin hatıraların kapısını aralar.

Toprak aynı zamanda memleketin kokusunu da muhafaza eder. Yukarıda da değinildiği üzere toprak vatan/ memleket ile özdeşleştirilir ve toprak denilince akla ilk olarak vatan gelir. Bu yüzden de toprağın kokusu, aynı zamanda memleketin kokusudur. Yokluğu yaşanan anlamlar, memleketten getirilen toprak ile yeniden bir cisme kavuşturulur. Toprağın dolayımı ile bağ kurulan memleket ve memlekete ilişkin her şey yeniden deneyimlenir. Türkiye’de hem avukatlık mesleğini icra eden bir yandan da edebiyatla ilgilenen Yazan (39), toprak dolayımında memleket ile kurulan bu bağ için ‘wireless’ ifadesini kullanmıştır.

Evimi hatırlıyorum çünkü onu evden getirdim. Bahçemden aldım. Babamı hatırlıyorum çünkü babam çiçekleri, gülleri ve bitkileri severdi. Aynı zamanda ülkemi de hatırlıyorum. Bir nevi bağlantı ‘wireless’ kuruyorum. Böylece ülkeme dönmek için onu 'kablosuz [bağlantı]' gibi kullanabilirim.

Yazan, bu toprağa yine Suriye’den getirdiği bir kaktüs ekmiştir. Kaktüsü tercih etmesi rastgele bir seçim değildir elbette. Kaktüs dayanıklılığıyla bilinen bir bitkidir. Kendi sözleriyle:

Bir kilo kadar toprak getirdim. Onun için de kaktüs diyorsunuz siz değil mi? Onu da Suriye’den getirdim. O toprağın içinde zaten. Kaktüsü ne için getirdim? Suriye’den geldiğim zaman biliyorsunuz bir süre geçiyor. Diğer bitkilerden alsam ölebilirlerdi o sürede. Ama kaktüs çok dayanıklıdır. O yüzden ölmez, yaşamaya devam eder. Onu da yine sürekli ülkemi hatırlamak için getirmiştım kaktüsü.



Görsel 4: Toprak ve kaktüs (Yazan 2022)

De Boeck (1998), Kongo’da bir ağaç türü olan muyoomb’un kalıcılık ve köklülük imajı sunduğunu, yer kavramını farklı coğrafyalarda sabitlediğini ve bu niteliğiyle ağacın yer duygusu ve aidiyet inşa etmeye aracılık ettiğini ileri sürmüştür. Yazan’ın hikâyesi de toprak ve kaktüs ile birleştiğinde kökleşme ve kalıcılık olarak okunabilir. Topraklarından kopmuş Yazan, bu ikisi sayesinde memleketinden uzakta fakat bir şekilde onunla hâlâ temas halinde kalmaya devam etmektedir. Bu teması sağlayan da yine evindeki bu toprak ve bitkinin birlikteliğidir. Yazan’ın aşağıda kızı için söyledikleri bu anlamda kaktüs ve toprak dolayımında kurulan kökleşme ve kalıcılık arzusunun teyidi olarak görülebilir. Yazan, yıllar sonra kızı ile bayramda Suriye’ye gittiğinde kızının da kendi elleriyle bahçelerine bir fide dikmesini şu sözlerle anlatmıştır:

Biz birlikte bir izne gittik. Zaten söylemişim, bayram zamanlarında izin almıştık. Bir bayram günü oradan dönerken aldık. Elmas da benim yanımdaydı o zaman. Hatta

Elmas'a da kendi vatanıyla bir bağlantı kurması için kendi eliyle dedesinin bahçesine bir ağaç diktirdim. Suriye'de bir fidan dikti. Bir bağlantı kurmak için.

Yazan, kendisi ve memleketi arasında kurduğu ilişkinin devamlılığı için bu bağa kızını da dâhil etmiştir. Böylece kızının geleceğinde ülkesinin varlığını taahhüt etmeye çalışmakta olduğu söylenebilir. Memleketten gelen bir toprakta ekili bir kaktüs sadece geçmiş ile kurulan bir bağ değildir. 'Kök salmak' olarak ifade edilebilecek kaktüs ve toprak aynı zamanda geleceğe de kalma çabasıdır bir yandan. Kızının da bu ilişkiye dâhil olması ise bu devamlılık arzusunun bir parçası olduğu gibi aynı zamanda kızının somut bir uyarıcı üzerinden ülkesi ile ilişkilenebilmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu eylemi, kalıcılık/ aşkınlık ve devamlılık gibi anlamlarla ilişkilendirilebilir. Yazan'a kızının Suriye ile bu duygusal bağı kurup kurmadığı sorulduğunda şu şekilde yanıt vermiştir:

Ağacı ektiği zaman oldu bence. Şimdi benim babam hâlâ Suriye'de. Sürekli onları aradığımız zaman 'Dede benim ağacımı bana gösterebilir misin? Nene benim ağacımı gösterebilir misin?' diye sorar, bir bağlantı kurdum sanırım.

Toprağın kendisine ne hissettirdiği sorulduğunda Yazan, şu şekilde cevap vermiştir: *"Bazen üzüliyorum, bazen mutlu oluyorum çocukluğumu hatırladığım zaman. Sabit bir duygu yok yani. Karmakarışık duygular çıkıyor meydana."* Toprak, hem kaybettiği memlekete ilişkin anlamlara karşılık gelmesi itibarıyla bir yokluk hissi oluştururken bir yandan da hatıralarını yeniden tahayyül edebilmesini sağladığı için karışık duygulanımlara neden olmaktadır. Toprak aracılığıyla geçmişe dönmek güvende hissettirirken, yokluğu yeniden hatırlamak ve mutlu olunan mekânlardan kopmuş olmak ise hüznlendirmektedir.

2. 2. SINIRI GEÇTİKTEN SONRA ANLAM KAZANAN İŞLEVSEL NESNELER

Normal şartlar altında göç etmeye karar verildiğinde birey, yanına ne alacağını düşünür fakat zorunlu göç koşullarında kişinin yanına ne alacağını düşünmesi, her zaman mümkün değildir. Yakınlarında bir yere bomba düşmüş veya bir yakınları ateş altında kalmıştır. Tam o sırada artık can güvenliklerinin kalmadığının farkına varılır ve birden vatani terk etme kararı alınır. Temel ihtiyaçlar ve gerekli olacağını düşündükleri birtakım evrakları küçük bir çanta veya bavula koyar ve yola koyulurlar. İşte bu bavullar, o gün giydikleri kıyafetler ve evraklar sınırın öteki tarafında memlekete dair ellerinde kalan tek şeydir. Bu nedenle bazen varılacak son durakta ihtiyaç duyabileceklerini düşündükleri kimlik kartı gibi resmî belgeler, onlar için ülkelerini imleyici birer hatıraya dönüşür. Örneğin Türkiye’de kurye olarak çalışan Abbas (31), savaştan sonra tekrar memleketine gidemediğini ve bu yüzden Suriye’den kendisine kalan her bir eşyanın kendisi için manevi bir değeri olduğunu havlu örneği üzerinden şu sözlerle ifade etmiştir:

Benim bir de banyo havlum var, Suriye’den getirdiğim. Halen durur. Niye atmıyorum bilmiyorum. Yırtılmış, ezilmiş, kullanılamayacak halde. Ama yıkadım sakladım işte. Buraya ilk geldiğimde getirmiştım. Kullandım, bir sene kadar kullandım, zaten yıpranmıştı. Yıkadım, katladım koydum valize. Duruyor yani hâlâ. Atmak istemedim. Ben öyle şeyleri çok seviyorum. İnan kimin aldığını bile hatırlamıyorum. Annem mi almış, babam mı almış... Artık dayımın oğlundan mı kalmıştı bana, nerden kalmış bilmiyorum. Hatırlamıyorum.

SG: Peki kullanmamana rağmen neden hâlâ seninle?

Abbas: İşte Suriye’den geldiği için herhalde. Memleketten getirdiğim için.

Göç deneyimi, eşyanın anlamını göç eden için değiştirmekte ve bu değişim karşılıklı ve ilişkiseldir. Nesnelerin farklı coğrafyalarda kazandığı yeni anlamlara ve bu nesnelerin yarattığı çeşitli duyguları ortaya koyduğu çalışmasında Svašek (2012: 1-41) bir yandan da ‘eyleyicilik’ (agency), ‘geçiş’ (transit) ve ‘dönüşüm’ (transition) gibi kavramlara yer

vermektedir. Buna göre bir nesnenin coğrafyanın değişmesiyle kazandığı yeni anlam ve değer ve bunun nesnenin sahibinin kimliğine ilişkin eyleyici etkisi 'dönüşüm' olarak kavramsallaştırılabilir. Nesnelerin anlamsal geçişi bireyde bir dönüşüme de tekabül eder ve nesneler, bireyleri yeniden biçimlendirirken, beri yandan bireylerin nesnelere atfettiği anlamlar da yeniden yorumlanır. Bu kapsamda nesnelerin belirli duyguları uyandırarak sosyal normları düzenleyen birer aracı işlevi kazandıkları söylenebilir.

Göç eden birey, aşına olduğu bir çevreden öngörülemez bir belirsizliğe geçiş yapar ve bu geçiş, aynı zamanda kişinin kim olduğuna dair bir kaygı taşır. Heidegger'in varlık felsefesine göre kişilerin ontolojik belirleyeni 'kaygı'dır (Çüçen 2015: 74-85). Bir kişi kaygıya kapıldığında 'dünya-içinde-varlık' olduğunu anlar. Göç sonrası yaşanan belirsizliği ve göçmenlerin kimliklerine ilişkin tedirginlikleri de bu şekilde yorumlanabilir. Yaşam odaklı ani bir şekilde gelişen göç kararı, kişiye yanına bir şey alma ihtimali bırakmamış ise bu durumda kişi o an göç ederken yanında ne var ise ona tutunur, kimliğine dair onu bir imleyiciye dönüştürür. Buna göre Suriye'den gelen her bir eşya bir değere sahip olmakta ve kişi için kimliksel, kültürel anlamlar çağrıştırmaktadır. Bu yüzden de çoğu zaman bu eşyalar, kullanılsa da muhafaza edilmektedir. Bu örnekte de görüldüğü gibi eşyanın değeri, 'memleketten gelme/kalma' oluşundan ileri gelmektedir.

Göç, kişilerin nesnelerle etkileşim içerisine girmesine neden olur ve nesne ve imgelerin duygusal ve duygulanımsal nitelikleri, kişilerin kişisel ve kültürel değerleriyle özdeşleşlik kurmasına aracılık eder (Parrott 2012: 50). Bu çalışmada bavul, çanta ve resmi evraklar gibi işlevsel niteliklere sahip nesnelerin, Suriye'den Türkiye'ye yolculuklarını ve sınırı geçtikten sonra anlamsal olarak nasıl dönüştüklerini veya yeni anlamlar kazandıklarını ve sonrasında kişileri nasıl etkilediklerini ele alıyorum. Sınırı geçen nesneler, bu haliyle sadece coğrafi olarak yer değiştirmekle kalmazlar, işlevsel bir değişime de uğrarlar. Bu sınırın ötekine tarafına geçiş eşyanın kendi tabiatına uygun kullanım değerinden, bir duygusal ikmal (Akthar 2018: 7) aracılığına da geçişir. Anlamsal açıdan nesnedeki bu değişim, birey için yeni coğrafyada bir hatırlatıcı ve uyarıcı niteliği kazanır. Geçmişten bir yankı gibi nereden geldiğini ve kim olduğunu hatırlatır ve bu anlamda bireyi de etkiler ve hatta dönüştürür. Nesneler taşındığı yeni

coğrafyada yeni anlamlar kazanır ve bu da kimliği yeniden biçimlendirir (Svašek and Skrbis 2004). Bu nesneler yeni coğrafyada öfkeden yokluğa/kayba negatif duygular uyandırırken bir yandan nostalji ve gurur gibi pozitif duygular da uyandırabilirler.

Marcoux (2021: 72), taşınmanın pratiksel, kullanışlılık ve işlevsel gibi nitelikleriyle algılanan nesneleri yeniden tasnif etmeye zorladığını ve bu kullanışlı nesnelerin aynı zamanda anımsatıcı olduğunu aktarır. Benzer bir durum Suriye savaşı sonrası Türkiye'ye göç eden bireylerin sahip oldukları eşyalar için de geçerlidir. Türkiye'ye yolculukları sırasında fonksiyonel görevler görürken burada sınırın öteki tarafında farklı bir coğrafya ve bağlamda yeni anlamlar kazanmıştır.

Memleketten gelen eşyalar ve objeler, kişileri geçmişe götürür. Kişi bir şeyi hatırlayarak kim olduğunu hatırlar. Hafıza geçmişe aittir ve bu geçmiş de kişiye aittir. Bu niteliği sayesinde hafıza, kişinin zamansal devamlılığını sağlar ve bu da kimliği oluşturur (Ricoeur 2004: 97). Nesneler hatırlamada yardımcı rolleriyle geçmişten bir yankı gibi hatıraları ve bunlara ilişkin duygulanımları şimdiye taşır.

Taşınma araçları bavullar ve çantalar bu nesnelerden bazılarıdır. Bir sonraki bölümde özel olarak bu nesneler üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Çanta ve Bavullar

Göç ve bavul imgeleri, bir birileri ile o kadar özdeşleşmiştir ki birini diğerinden ayrı düşünmek neredeyse imkansızdır (Şahinöz ve Gülerce 2022: Löfgren 2016). Bavullar, bir taşınma aracı olarak seyahat ve yolculuk denildiğinde herhalde akla gelecek ilk nesnelerden biridir denilebilir. Bavul, bu anlamda bir yeri terk etmeye, bir yerden gitmeye gönderme yapar. Göç bağlamında yolculuk ve dolayısıyla bavul, elbette burada sadece yolda geçen bir süreçten ziyade geride bırakılan ya da yoksun kalınan olgulara karşılık gelmektedir. Bu haliyle göçe eşlik eden bavulların içinde kişilerin memleketleriyle özdeşleştirdiği bir şeyleri atıp getirmiş olduğu eşyalar olduğu düşünülebilir. Yalnız, zorunlu göç deneyimlerinde bu her zaman mümkün olmayabilir.

Bu anlamda bavul, mümkün mertebe küçük bir bavuldur. İçine de en temel şeyler konulur. Zorunlu göç deneyiminde yolculuk en hafif olanı olmalıdır. Hatta bazen bavul yoktur, çanta vardır. Bazen kişiler sadece bir sırt çantası ile yola çıkar. İşte bu nedenledir ki sınırı geçtikten sonra elde kalan başka bir şey olmadığından, temel ihtiyaç malzemelerin taşındığı bu çanta ve bavullar içleri boşaltıldıktan sonra getirilmesi gereken birçok hatıranın, anının, evlerin, toprağın ikamesi olur. Yerleşilen yeni yerde çantalar atılmaz, muhafaza edilir. İçine en temel eşyaların konulduğu bu taşınma araçları, sınırın öbür tarafında içine anıların ve duyguların konulduğu birer duygusal ikmal eşyalarına dönüşür. Suriye'deyken bir muhasebecide çalışan Hassan (34), kendileriyle beraber Suriye'den Lübnan'a, oradan da Türkiye'ye gelen, içine eşyaların konulduğu bir piknik sepeti için şunları söyler:

Aslında bu sepet, piknik sepeti. Suriye'de piknik sepeti olarak kullanıyorduk. Ama ondan sonra vazifesi nasıl değişti, görevi nasıl değiştiğini düşünerek şey yapıyoruz mesela, sadece 'souvenir' gibi, anı gibi. Kapağı kırıldı mesela, atıldı. Ama olduğu gibi sepet hâlâ duruyor.

Kaur (2017: 410), Güney Asya'daki Bölünme sonrasında yaşanan trajediden bahsederken kriz sırasında aile içerisinde bir kâsenin anlam değişikliğine değinir. Bölünme zamanından itibaren kâseye, pişirme kabı olarak amacına hizmet etmekten başka bir önem verilmediğini aktaran Kaur, krizden yıllar sonra kâsenin aile tarihinin ve anılarının bir parçası olduğunu ifade eder. Bu örnek, nesnedeki anlamsal değişimi gösterir ve bir nesnenin anıları nasıl çağrıştırdığını ve bir aileyi nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır.

Nesnelere ilişkin anlamlar, hareket, dolaşım ve kullanım ile beraber değişir. Hassan, sepeti neden atamadığını anlatırken insan- nesne ilişkisine değinir. Kişilerin neden birtakım eşyaları tuttuğunu, onları neden atamadığını anlatırken kişilerin nesnelerle kurduğu bağı da ortaya koyar. Hassan bu ilişkiyi, silemediği bir şarkıya benzetir:

Valla ben hayatımda herhalde 14 kez falan taşındım. Bazen bilirsin büyükler der, işte lazım olur faydalı olur, atmayalım tutalım derler, ben bu lafı çok sevmem, hiç hoşlanmıyorum yani. Çünkü tekrar taşındığınız zaman gereksiz yük oluyor. Ama bazen düşündüğünüz zaman ben mesela neden bunu atmıyorum, gerçekten atılmıyor ama atmama sebebi ne? Düşündüğün zaman hiçbir sebep bulamıyorsun ama atmıyorsun da sonuçta. Bir karikatür görmüştüm Türkçe'de. Diyor ki benim şarkı listemde bir sürü dinlemediğim şarkılar var ama hiçbir şekilde silemiyorum. Açtığım zaman hemen zaten atlıyorum şarkıyı ama bir

şekilde yine de silmiyorum. Niye bilmiyorum yani. Onun gibi bir şey düşün. Belki onun bir hatırası var, belki bir özelliği var. İllaki bir anda sana nasıl dokunacağını bilmiyorsun. Belki de bunun için atamıyorsun.

Hassan sepeti neden atamadığını tarif ederken kullandığı “dokunmak” ifadesi dikkate değerdir. Dokunmak, değmek burada tesir anlamında kullanılmıştır. Sepeti tuttuğunu, onun, bir gün ihtiyaç duyduğu takdirde kendisine nasıl tesir edeceğini bilemeyeceğini ifade ederek açıklayan Hassan’ın burada tesirin bedenle ilişkisini de kurduğunu söyleyebiliriz. Zira dokunmak üzerinden kavramsallaştırdığı tesir, bedende gerçekleşir. Bu anlamda tesiri ‘dokunmak’ üzerinden maddileştirmesi duygulanımın bedenle ilişkisini ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

Bavullar, kişilerle beraber yolculuk eder, göçe eşlik eder. Geçtiği her yerin izlerini taşır. Anılar, duygular bu bavullara/çantalara siner. Her bir imge bu çantaya yapışır ve her etkileşime girildiğinde bu hatıralar yeniden canlanır. Türkiye’de eczacılık öğrencisi Mohammed (31) Suriye’den getirdiği çantasıyla ilgili olarak şunları aktarmıştır:

Suriye’ye gittiğimde aldım ordan. İşte o zaman belki de o çantam benim için çok değerli bir şey değildi. Sana söylüyüm. Normal çanta. Baban belki sana onlarca çanta alır, kitaplar alır, belki değersiz bir şey senin için. Ama gurbette o çantayı alıyorsun ya, otobüste bindiğinde, giderken bakıyorsun ya direkt babanın fotoğrafı geliyor ya da vatanın fotoğrafı geliyor. Ya da sokağın fotoğrafı. Bu çanta ile dolaştığın yerler, gittiğin yerler, aldığın yerler, hep aklında kalıyor. Fotoğraf gibi. Aklında tekrar canlanıyor.

Başka bir görüşmeci de benzer bir şeyi söylemiştir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerle çalışan Furkan (25) kendileri ile beraber seyahat eden bavullarını Türkiye’de yenilerini almalarına rağmen atmadıklarını söylemiştir. Seyahat ettiklerinde hep yanlarında bu bavulun olduğunu ve dolayısıyla hem yolculuğun hem de Suriye’deyken yaptıkları gezilerin hep bu bavul ile özdeşleştiğini ifade etmiş ve memleketin ‘kokusunu’ taşıdığı için ailece sakladıklarını şu sözlerle aktarmıştır:

2000 yılından bu çanta. Annem almıştı. Lübnan’da almıştı. Sonra hep bu çanta ile gezdik. Bu çanta bizimle çok gezdi. Nereye gidersek bu çantayı alıyorduk. En sonra artık Türkiye’ye gittiğimizde sonra artık şöyle söyleyeyim, içinde eski kıyafetler var. Dügün kıyafetleri, onları artık kullanmıyorlar, işte onları içinde saklıyorlar. Neden atmıyorlar, zaten eski kıyafetler var içinde. Suriye’den ilk bu çanta ile çıktık. Seyahat sürecini hatırlatıyor tabii. Türkiye’ye geldiğimizde bununla geldik. Geldiğimizde bir hafta sonra döneriz diye bu çantayı almıştık. Sonra işte uzadı. Sonra tekrar geri gittik, yine geldik, bu

çantayla. İşte şöyle söyleyeyim savaş zamanı ilk geldik, bu çantayla geldik. Hem eski hem bir kokusu var.



Görsel 5: Bavul (Furkan 2022)

Koku; yayılan, dolaşan, gezen bir şeydir ve bazen bu koku nesnelere, çevreye siner. Etrafa sinen kokuları bir nesne ‘tutar’ ve nesne ile her karşılaşma ilgili nesne dolayımında hafızada tutulan bu kokunun kapağını açar. Kokuyla beraber anılar yüzeye çıkar, havaya karışan kokunun eşyalara sindiği gibi anılar da bedene de siner ve izler bırakır. Belki de kullanımlarından dolayı gerçekten bir kokusu vardır eşyaların (eskilik, seyahat vs.) ya da insanlar, memleketlerini belirli kokularla ilişkilendirmektedir ve bu eşyaların da bu kokular ile ilişkilendirilmesinden dolayı gerçekten de bedensel birtakım reaksiyonlar gösteriyor olabiliriz. Ya da belki de her nesnenin bireyde uyandırdığı ya da gördüğünde duyduğu birtakım memleket kokuları vardır. Neticede nesnelerin salt fiziksel bir şey olarak algılanmadığına yukarıda değinilmişti. Ya da duyular arası bir aktarım da söz konusu olabilir. Örneğin Acuner (2023: 93) bir dokuma sergisinde gezerken gördüğü bir seccadeye dokunamasa da hissini aldığını ifade eder. Hayali bir dokunmanın görme duyusuyla gerçekleştiğini ve dokunun niteliğini ‘sezdiğini’ aktarır. Dokunmadığı kumaşı, hisseder. Görmeye eşlik eden bir dokunma hissinde olduğu gibi bir dokunma hissine de Furkan’ın ifade ettiği üzere koku, eşlik edebilir. Buna göre denilebilir ki insanların her bir nesneyi memleketi ona özel kılan birtakım kişisel deneyimlere bağlı olarak ilişkilendirdiği kokular vardır. Bu, belki bir yemek, belki bir çiçek, belki yağmur sonrası toprak kokusudur. Nitekim memleket pek çok şey olabilir. Oradan getirilen nesnelerin de bu şeyin içinde gezinimi, dolaşımı bu kokuya yapışır.

Böylece eşyaya sinen bu koku, onun yardımıyla da taşınabilir bir hale gelir. Eşyanın kendisi, kokunun taşınımını gerçekleştirmesi nedeniyle değerlidir.

Furkan'ın bavul ile teması sadece seyahatle sınırlı değildir. Ayrıca ona ilişkin anıları sadece kendisiyle de sınırlı değildir. Furkan'ın bavula dair anıları, hâlâ canlıdır. Nerede tutulduğunu dahi hatırlamaktadır ve bavul, ailesinden eve uzanan hatıraları canlandırır. Onunla bedensel temaslarını da hatırlar. Nitekim bavul, düzenli olarak temizlenir ve bavulun bakımı yapılırdı.

Suriye'deyken nerede durduğunu bile hâlâ hatırlıyorum. Abimle aynı odada. Yani şöyle iki tane oda vardı biri büyük biri ufak. İşte o ufak odada kalırdı bu çantalar hep. Her bir şeyi hatırlıyorum işte küçükken bu çantanın bakımı yapıldığında hatırlıyorum. Küçükken bunu hep temizlerdik. Annemle. Temizleyip bakımını yapardık. Şu an odamı bile hatırladım.

Dolayısıyla buradaki pratikler, bedeni bütün duyularıyla bavul ile etkileşime sokan bir etkinliktir ve duyuların dahil olduğu bir insan nesne ilişkisi bedensel bir hatırlama oluşturmaktadır. Bu etkileşimlerin duygulanımsal etkisi, bir nesnenin uyarıcı niteliğini ortaya çıkarmaktadır (Frykman and Frykman 2016: 90). Dolayısıyla bu etkinlik, aile bireylerinden birinin de dahil olduğu bir nevi gündelik hayat ritüeli gibi bedenlerin de dahil olduğu eylemler bütünü olarak düşünüldüğünde aile tarihi için önemi de daha iyi anlaşılacaktır.

Maddesellik ve dokunma aynı zamanda bir dünyada var olma farkındalığıdır. Dokunmak, fiziksel teması aşarak duyguların alanına girer diyen Zengin (2023: 40), dokunduğumuz, temas ettiğimiz ve kullanarak eskittiğimiz her şeyin zamanla birer duygulanımsal arşive dönüştüğünü söyler. Furkan'ın bavula dair anılarının arasında 'temasa' yer vermesi bu yüzden anlamlıdır:

Şey hatırlıyorum mesela, eski zamanlar nasıldı, kıyafetlerimizi topluyoruz, X' e mi gidiyoruz, Lübnan'a mı gidiyoruz diye. Şey vardı mesela. Tutma yeri/ kollu. Ben onu tutmayı çok seviyordum. Onu hep çektikleri zaman (valiz çekeceği, kolu) onu hep ben çekmek isterdim. Babamdan hep istiyordum. Tutmak istiyorum. Çok seviyorum diye.

Dokunuş ile temas etmek, temas içinde olduğumuz dünyaya anlam verme ve onu deneyimlemenin bir yoludur (Acuner 2023: 90). Temas etmek ve dokunmak dünyayla ilişkimizde önemli bir bağ kuma biçimidir ve bu anlamda bir göçmen için kaybın bir nesne aracılığıyla materyalleştirilmesi önem taşımaktadır. Tabii bu nesnelere yüklenen anlamlar sabit kalmayabilir ve göçle ilişkili her yeni bir yoksunluk, bu nesneye aşılarmaya devam etmektedir. Örneğin yukarıda Mohammed'in bahsettiği ve memleket ile ilgili anılarını hatırlattığını söylediği bu çanta, daha sonra babasının vefatı ile yeni bir anlam daha kazanmıştır. Savaş nedeniyle babasının cenazesine gidemeyen Mohammed, çantanın anlamlarına bir yenisini eklemiştir. Çantayı babasının aldığı hatırlayan Mohammed, babasının vefatından sonra çantanın kendisine bir de babasını hatırlatmaya başladığını aktarmıştır:

Gurbete geldikten sonra evet ama babamın vefatından sonra artık daha güçlü, her an. Babamın vefatından önce daha çok gurbette olduğumdan dolayı memleketi falan hatırlardım, Suriye'ye dönüşüm falan ama vefatından sonra daha çok babamın hatıraları işte hatırlıyorum.

Göç sırasında kendilerine eşlik eden valizler, çantalar genel olarak ellerinde tutunacak başka bir şeyleri yoksa direkt memleket ile özdeşleştiriliyorlar fakat ne kişiler aynı kalır ne de nesnelere atfedilen anlam aynı kalmaktadır. Kişiler gibi anlam da değişir, dönüşür ve dönüştürür. Örneğin Mohammed'in Suriye'den kendisine hatıra kalan çantası, babasının vefatıyla yeni anlamlar ile katmanlaşmıştır.

2.2.2. Resmi Evraklar

Anlamı sınırı geçtikten sonra değişen nesnelerden biri de resmi evraklar, kimlik kartlarıdır. Resmi evraklar ve belgeler de bavullar gibi sadece işlevsel niteliklere sahipken sınırın öteki tarafına geçmekle birlikte kullanım işlevinden ziyade daha çok duygulanımsal ve hatıra niteliğiyle değer atfedilen nesnelere dönüşür. Elbette bazı resmi evraklar, göç edilen yeni yerde birtakım yerlerde 'kullanılabilir' düşüncesiyle alınmış

olabilmektedir. Fakat örneğin çok sık karşılaştığım yemek fişleri bu motivasyonla getirilmiş değildir veya Türkiye’ye geldikten sonra bu tür bir karşılığı yoktur, dolayısıyla işlevsel nedenle tutulmadığı açıktır. Bir görüşmecim Suriye’de gıda yardımı için kullandıkları fişleri hâlâ tuttuğunu şu sözlerle aktarmıştır:

[Bu fişlerle] gidip pirinç ya da şeker diyelim, alamazsın yani kolay bir şey değildi, onları çocukları ve ailesi için ne kadar çaba sarfettiğimi hatırlıyorum. Sırada beklerken arkadaş sohbetlerini hiç unutmam (Ali, 2022).



Görsel 6: Yemek fişleri (Asmaa 2023)

Gıda fişleri, bu anlamda mekânsal bir hafızaya da tekabül eder. Onu elinde tuttuğu yeri ve onunla girdiği sırayı hatırlar. Gıda sırasında beklerken karşılaştığı arkadaşları yakınları hepsi, imgeler zincirinin bir parçası haline gelir. Suriye’den ve oraya ait anılarından geriye kalan elindeki tek şey budur ve tüm bu kayıplarının somutlaştırabildiği bu gıda fişidir. Bu anlamda gıda fişleri de diğer evraklar gibi sınırı geçtikten sonra fonksiyon değişikliğine uğrar ve Suriye’de bir kullanım değerine sahip iken Türkiye’de duygusal ikmal nesnesine dönüşür ve hatıraları yad ettiği bir nitelik kazanır. Yine örneğin yapılmamış bir askerliğe ilişkin askerlik defterleri de Türkiye’de hiçbir resmi karşılığı olmadığı halde hâlâ muhafaza edilmektedir. Örneğin Suriye’de Arapça öğretmenliği yapmaktayken savaş sonrası Türkiye’ye göç eden Raci (30), askerliğini yapmamış ve Suriye’yi terk etmiştir:

Askerlik kağıdım var, orayı hatırlatıyor. Suriye’de yaş 18 olduğu zaman askerlik şubesine gidip bu belgeyi alıyorsun. Askere gittiğinde bu deftere damga vuruluyor. Ben yapmadığım için boş, onu alıp geldim. Hatıra olarak tutuyorum. Suriye’yi hatırlamak için.

İşlevsel bir karşılığı olmadığı halde Suriye’ye ilişkin elindeki sayılı birkaç şeyden biri olan bu defteri hatıra olarak saklamaktadır. Askerlik defteri, sadece bir askerliğe onay belgesi değildir, nitekim üzerinde nereli olduğu, kaç yaşında olduğu gibi bilgileri de içermektedir ve bu anlamda ‘kim’ olduğuna dair bir belge niteliği de taşımaktadır. Başka bir coğrafyada sahip olunan fiziksel çevreden kültür ve geleneğe her şeyden yoksunluk, kişide aynı zamanda bir benlik kaybı kaygısı yaratmaktadır. Bu nedenle bu tür belgelerin başka bir coğrafyada kişiler için önemi daha iyi anlaşılabilir.

Resmi evraklar, üzerlerinde yer alan yazılar nedeniyle diğer türlü maddi kültür nesnelerinden de farklılık arz eder. Zira nesnelere ilişkin anlamlar değişebilir ve yeniden yorumlanabilirken resmi evraklar üzerindeki yazılar, anlamı kısmen sabitlemektedirler. Kâğıtta yazan ‘X şehri’ bilgisi ve kişiye ilişkin doğum ve isim gibi bilgiler hep oradadır. Elbette ki vatana, memlekete ilişkin anlam da değişebilir ve yeniden yorumlanabilir fakat resmi evrakların ‘resmi’ bilgisi değişmemektedir. Örneğin kimlik kartlarını saklayan bir görüşmeciye, artık kimlik kartını atıp atmayacağını sorduğumda *‘hayır, çünkü çocuklarımın nereden geldiklerini unutmalarını istiyorum’* şeklinde yanıt vermiştir. Askerlik belgeleri gibi kimlik kartı da kişilerin nereli oldukları bilgisini içermektedir. Üzerlerindeki bu yazıların silinmeyeceği ve değişmeyeceği gerçeği, onlara aynı zamanda geleceğe dair bir taahhüt niteliği de kazandırmaktadır.

Kimlik kartlarını aynı zamanda çocuklarının gelecekte kim olduklarını ve geçmişi nasıl hatırlamalarını istediğinin de teminatıdır. Üç çocuğu ile Türkiye’ye gelen Hafza (50), sakladığı resmi evraklar için şunları söylemiştir:

Biliyorsunuz çocuklar burada Türkiye’de büyüyor. Türk okullarına gidiyorlar. Kimlik kartları aracılığıyla ailelerinin geçmişlerini, kim olduklarını görecekler. Belki bir Türk vatandaşı olarak büyüyecekler fakat nereden geldiklerini bilecekler ve Arap olduklarını hep bilecekler.

Diğer maddi kültür ürünlerinde olduğu gibi resmî belgeler de kişilere farklı anlamların çağrışımlarını da yapmaktadır. Hafza (50), kimlik kartlarının kendisine Suriye’yi ve oradaki yaşam tarzını hatırlattığını ifade etmiştir. Navaro-Yashin (2012: 203) duygulanımın, nesnelerin sağlamlığı, mevcudiyeti, görünürlüğü ve dokunulabilirliği aracılığıyla depolandığı ve yayıldığını aktarır. Hafza hem karta dokunarak hem de onu görerek bu etkilenişlere kapılır. Kartları her çantadan çıkardığında hissettiklerini şu sözlerle aktarmıştır:

[Her gördüğümde] duygulanıyorum, ağlıyorum. Ama bu hisler bana özgü tabii. Çocuklarım aynı şeyi hissetmiyor. Bir araya geldiğimiz günleri, ailemi, kahvaltı saatlerini, içtikleri çayı, bir araya gelip sohbet ettiğimiz o günleri, mekanları hatırlıyorum. Ben duygulanıyorum ama çocuklarım bunu hissetmiyor ama tabii ki yaşlarından dolayı hissedemiyorlar.

Hafza, geleceğe dair bir umut taşımaktadır. Çocuklarının kim olduklarını unutacağı kaygısı, kimlik kartlarının varlığı ile bir umuda dönüşmektedir. Bryant ve Knight’ın (2019: 157) umut hakkındaki perspektifine göre umut, oluş ve pozitif eylemsellik olarak görülebilir. Ucu açık bir gelecek, burada ve şimdide bir eylemselliği motive eder ve buna göre potansiyeli harekete geçirmeye yönlendirir. Umud, geçmişi geleceğe bağlayarak bireyi de bir devamlılık zamanı içine yerleştirir. Bu zamansal eyleycilik gündelik hayatın ihtimallerinden doğar ve özneleşmenin bitmeyen, sosyal, zamansal ve ilişkisel bir süreç olduğuna vurgu yapar (Kırtsoğlu ve Simpson 2020: 10). Denilebilir ki Hafza’nın bu tutumu aynı zamanda geleceği de biçimlendirmeye yöneliktir. Kimlik kartlarının hikayesini de çocuklarına anlatacağı düşünüldüğünde kimlik kartlarının bir de anlatsal bir vechesi olacaktır. Aile tarihinin bir parçası olarak aileyi de ilgilendiren bir belge olduğu söylenebilir. En derin düzeyde, yani eylemin simgesel dolayımında, belleğin, kimliğin oluşumuna dahil edilmesi anlatı işlevi aracılığıyla gerçekleşir. Her bir obje ile karşılaşma anı ve aile bireyleri ve yakınlarla bunu paylaşma, onun anısını tahkiye etme aynı zamanda kimliğin de yeniden üretimi demektir (Ricoeur 2004: 84).

Yine aşağıdaki örnekte de bir izin kağıdının nasıl bir gurur kaynağına dönüştüğü görülebilir. Yazan, inanmadığı bir savaşın parçası olmak istememiştir. Suriye’den çıkış için bir plan hazırlar ve ‘seyahat izin belgesi’ çıkartmaya çalışır. İlgili evrakı bin bir güçlük almıştır. Şehirler arası bir yolculuk için çıkarması gerektiği ‘seyahat izin

belgesini’ Suriye’den çıkış için kullanmış ve bu belgeyi de ‘insanlığını kurtaran belge’ olarak tarif etmektedir:

Önemli bir kâğıt getirdim. Ben mecburi bir askerlik yapacaktım. Askerliği bırakmak için onun için bir plan yaptım. Bir izin kâğıdı gerekliydi bana. Kaçak için değil ama, korkudan kaçarsın. Ben yapmak istemedim. Sonuçta bir rejim halkını katlediyor. Savaşın her türlüsüne karşıyım. Kan dökülmesine karşıyım. Kim olursa olsun. Sonunda ben bir askerim ve bana ne zaman bir emir gelecek bilmiyorum sen de ateş et diyecekler. Avukat olarak biz her sene bir harç öderiz. Amirim vardı onun yanına gittim, dedim amirim bana bir günlük izin verir misin? Her sene bir harç ödüyoruz baroya. Bu sene de ödemem gerekiyor. Dedi walla Yazan, biz şimdi izin vermiyoruz. Malum savaş var, kimseye izin verilmiyor. Dedim ben kaçır giderim, neticede 8 sene emek vermişim bu işe. Avukat olmuşum. Dedi tamam bir üstüme sorayım, senin için bir izin almaya çalışırım. Aslında benim kaydım Halepte. Ben orada avukatlık yapıyordum. Birkaç gün sonra aradılar. Dediler Yazan, tama gidebilirsin ama sadece Şam’a gidebilirsin. Tamam dedim, ben şimdi bir arayayım olursa oradan alırım belgeyi. Harcı ödediğime dair. 3 gün geçti, gittim amirime. Dedim amirim Halepteki arkadaşlar kabul ettiler. Dediler sen Şam’da öde ve bize bir belge yolla. Biz ona göre işinizi halledeceğiz. İzin alırken bize bir belge veriyorlar. Şu gün başlıyor, şu saatte bitiyor. Sadece Şam içinde geçerlidir vs. O evrağı normalde bir memur dolduruyor. Ben o evrağı kendim el ile doldurdum. Yazdığın zaman şart olarak hiçbir beyaz boş bir yerin kalmaması gerekiyor. Ben evrağı doldururken biraz bir boşluk bıraktım. Ordan çıkınca evrakta bir sahtecilik yaptım. Yazan, nereye gidecek? Hem Halep barosuna hem Şam barosuna. İşte o şekilde kendimi kurtardım. Halep’e kadar gittim. Yeğenim geldi bizi köye kadar götürdü. O şekilde askerlikten kurtuldum. Hâlâ da bendedir. Neden önemli çünkü Yazan insanlığını kurtardı, o yüzden de hâlâ bende o belge.

Yazan’ın ifade ettiği şekliyle Yazan’ı kurtaran bir evrak olmuştur. Buna göre, sadece resmi bir evrak olan ‘seyahat izin belgesi’ Suriye’den çıktıktan sonra her baktığında kendisiyle gurur duyduğu bir imgeye dönüşmüştür. Öncelikle inanmadığı bir savaşın parçası olmaktan kendisini kurtarmış ve bu ‘kâğıt’ da bu kurtuluşun ‘anahtarı’ olmuştur. Kendisinin Türkiye’deki en önemli hatırası olduğunu söylediği bu kâğıt, resmi evrakların anlamsal değişimine ve onların sınırı geçtikten sonra bireyde nasıl yankı bulduğuna önemli bir örnek teşkil etmekte olduğu söylenebilir. Evrakın resmi fonksiyonel işlevini kaybettiği buna karşın kişinin kendisini her gördüğünde iyi hissettiği, gururlandığı bir eyleyici niteliği kazandığı söylenebilir.

Nesnelerin kullanımı yoluyla gerçekleştirilen hatırlama süreçlerinde kimlik yeniden biçimlendirilir ve kişiler yeniden üretilir (Jones 2007: 50). Hatırlama çevremizden, etrafımızdaki nesnelerden ve insanlardan bağımsız değildir. Bütün bunların hepsi hatırlamada uyarıcı niteliği taşırlar ve hatırlama bunların dolayımında ilişkisel bir niteliğe sahiptir. Nesneler ve tabii çevre, duyular aracılığıyla algılanır. Dünya ile temas, dünyaya katılım, duyuların dolayımında gerçekleşir. Dolayısıyla duyular hatırlamada da aracılık etmektedirler. Buna göre dokunma, görme, duyma ve koku hepsi birer uyarıcı niteliğine sahiptir ve aynı şekilde hatırlama sırasında duyular arası bir aktarım da söz konusudur. Görme'ye dokunma (Merleau-Ponty, 2016: 306), dokunma'ya kokunun eşlik ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Nesnelerle girilen her bir temas ve etkileşim kişilerde birtakım duygulanımlara karşılık gelir. Highmore (2010: 121) duyumsal olanın duygulardan ayırtılamayacağını ifade eder ve fiziksel ve duyumsal olanın aynı zamanda duygulanımsal bir durum olduğuna vurgu yapar.

Göç deneyiminde yoksunluğu yaşanan şeyler, nesneler aracılığıyla tekrar bedenleştirilmektedir ve bunlarla girilen temaslarda ortaya çıkan hatıralar ve duygulanımlar, kimliği yeniden biçimlendirmektedir. Zorunlu göç sonrası terk edilmek zorunda kalınan memleket ve ona ilişkin bütün her şey yeni bir coğrafyada kişileri etkilemeye devam etmektedir. Yoksun kalınan bütün bu olgular yeni coğrafyada daha yoğun bir şekilde deneyimlenmekte ve dolayısıyla hayatlarının geri kalan kısmında da bütün bu olgular, en çok hatırlanacak ve özlemi çekilecek olan şeylerdir.

Nesnenin taşıdığı anlamsal özü elbette ki her zaman verilen göç kararı ile birlikte anılmaya devam edecektir fakat bu anlamın duygusal boyutu değişime uğraması kaçınılmazdır. Bunların çocuklara, bir sonraki nesile bırakılması durumunda ise nasıl bir etkiye sahip olacağı ancak başka bir araştırmanın konusu olabilir. Bunun takibini yapabilmek bu çalışmanın kapsamı ve olanakları dışındadır.

Nesnelere ilişkin hafızamız, duygulardan bağımsız değildir. Nesneleri deneyimlerimize bağlı olarak türlü duygularla hatırlarız. Bu yüzden göç esnasında alınmasına karar

verilen nesne kadar bunun neden alındığı veya ona ilişkilendirilen anlamın ne olduğu kişilerin kimlikleri ve biyografilerinden de bağımsız değildir. Herhangi bir eşyanın alınma şansının olmadığı durumlarda ise o an üstlerinde bulunan birtakım dokümanlar, kimi zaman elbise, kimi zaman çanta veya valiz memleket ile ilişkilendirilmektedir. Bu nesneler kimi durumlarda göç kararı verildiğinde özellikle alınmaktadır. Ya da bunlar, kimi zaman, memleketi tekrar ziyaret etme fırsatı bulunduğu yanlarına aldıkları eşyalardır. Çoğu zaman da kişilerin ne alacağını oturup düşenecek vakti olmadığından sınırı geçtikten sonra üzerlerinde ne varsa bunlar, kişiler için memleketi özdeşleştirdikleri nitelikler kazanır. Bu kullanım değerlerinden duygusal ikmal araçlarına bir dönüşümdür. Bu nesneler bireyi de dönüştürüp yeniden üretir.



3. BÖLÜM

EVİN ANLAMI VE YENİDEN EV KURMAK

Yapılan ev ziyaretlerinde Suriyeli göçmenlerin evlerinde belirgin bir şekilde en fazla iki dekorasyon pratiği dikkat çekmiştir. Bir dekorasyon figürü olarak hemen her evde vitrin ve bitkiler, bulunmaktaydı. Vitrin, 90’larda Türkiye’de ev dekorasyonunda hemen her evde rastlayacağınız bir eşyadır (Url-1: "’90’lar evi’ görenleri zamanda yolculuğa çıkarıyor", Hurriyet 2019)¹¹. Bardaklar, cam takımlar, süs eşyaları vs. vitrinlerde sergilenirdi. Yine ev içinde bitkiler ise doksanlarda aksine çok sık rastlanılan bir dekorasyon değildi. Daha çok bahçe ile ilişkili olarak evin bir parçasıydı. Günümüzde daha sık olarak rastlayacağınız bir dekorasyon ürünü olduğu söylenilebilir. Suriyeli göçmenlerin evlerinde ise bir dekorasyon olarak bitkilerin, vitrin kadar vazgeçilmez bir figür olduğu söylenebilir. Zira kendilerinin de vurguladığı gibi Suriye’de her evde bitkiler mutlaka olurdu. Kendilerine size bu yeni evinizde Suriye’yi en çok hatırlatan şey nedir diye sorulduğunda genel olarak yanıtlar özellikle bu ikisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Aynı şekilde yeni evlerinde Suriye’yi hatırlatan bir yerin fotoğrafını çekmeleri istenildiğinde de aynı şekilde en çok fotoğrafladıkları yerlerin başında vitrin ve bitikler gelmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi ev ve vatan iç içe geçmekte ve bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Nitekim ev, metaforik zenginliği ile kişinin kökeninin yanı sıra yurdunu, vatanını da ifade eder (Depeli 2010: 22).

Bu bölümde ev yapma pratikleri olarak materyallere ve onlar aracılığıyla kurulan dekorasyona odaklanılmaktadır. Bu çalışmada ev, sadece dört duvar ve kapı pencereden oluşan bir mesken olarak değil, içindeki eşyalarla, bölümleriyle ve buralarda gelişen sosyal ilişkileriyle ele alınmıştır. Bu anlamda Boccagni’nin (2016) ‘homing’

¹¹ Erişim Tarihi: 13.09.2023

konseptiyle ev ve ev duygusunun oluşumu, fiziksel evin kendisi gibi stabil bir olgu olmasından ziyade bir süreç olarak, açık uçlu bir deneyim olarak ele alınmıştır. Nitekim evin kendisi stabil bir şey, fakat evi kurmak devam eden bir eylem ve süreç. Buna göre bu bölümde ‘maddi kültürün, ev duygusunun oluşmasındaki rolü nedir?’, ‘Bu eşyalar da ev gibi taşınmaz ise taşınabilir materyaller, bu noktada nasıl yardımcı olur?’ ‘Göç edilen yerde eldeki malzeme ile bu duygunun yeniden yaratımında materyallerden nasıl faydalanılmaktadır?’ gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Bütün bu eylemler aslında evin bir anlamda benzerini yeniden inşa etmek/kurmak gibi değerlendirilebilir. Materyallerin salt kendisinin, bu duygunun yaratımında varlıkları esas olmakla birlikte bir de bunların etrafında gelişen birtakım pratikler ve ritüeller de bu sürecin bir parçasıdır.

Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşmelerin yanında bir de yöntem olarak fotoğraf kullanılmıştır. Görüşmecilerimden kendilerine yeni evlerinde eski yerleşim yerlerini, ülkelerini hatırlatan herhangi bir objenin, nesnenin olup olmadığı sorulmuştur ve varsa kendilerinden evin herhangi bir yerinin fotoğrafının çekmeleri istenilmiştir. Bu doğrultuda bu bölümde göreceğiniz fotoğraflar görüşmecilerin kendileri tarafından çekilmiştir.

3.3. ZORUNLU GÖÇ DENEYİMİNDE EVİN ÖNEMİ

Göç edildiğinde aranan ilk şeylerden biri muhakkak ki evdir. Ev zaruri bir ihtiyaçtır. Göç deneyiminde ise bu zaruriyet, evin yokluğunun yarattığı kaygı ile birleşir. Wardhaugh (1999: 93)’ün ifade ettiği üzere ‘*evsiz kalmak bir yokluk farkındalığı ile birlikte gelir*’. Bu sadece evin yokluğu değil, aynı zamanda eve dair birçok şeyin; evin bölümlerinin, sosyalleşilen alanların, mobilyaların, dekorasyonun ve ilişkilerin yokluğu demektir. Hoskins (2006: 82) nesnelerin kendi kendileri ile değil, ancak etrafındakiler ile ilişkileri ile birlikte ele alınırsa toplumu, kültürü ve insan yaşamlarını anlama yönünde katkı sağlayabileceğini iddia eder. Ev ve içindeki dekorasyondan kullanılan eşyaların seçimine, bu eşyaların nerelere konulduğundan kimlere sergilendiğine, hepsi

birey için aynı zamanda bir dışavurum ve bu haliyle bireyin kimliğinin de bir parçasıdır (Bilgin 2011: 4). Bu haliyle ev ve ev yapma pratikleri, kültür ve geleneklerle içe içedir. Ev üzerindeki bireyin kontrolü aynı zamanda seçimler bütünü demek olduğundan bir anlamda da ev ile kimlik arasında bir ilişki mevcuttur.

Göçmen, ilk önce sığınacak bir yer arar. Bu yabancı bir yerde sığınılacak, güvende hissettirecek bir ev arayışıdır. Korunma ve ısınma ebetteki bu ihtiyacın en başında gelen taleplerdir. Fakat bir de burayı bir yuvaya çevirmek gerekmektedir. Bu dört duvarı ve çatıyı bulduktan sonra ikamet edilecek bu yeni yeri, bir yuvaya dönüştürmek için bireylerin bilinçli veya bilinçsiz birtakım pratikler geliştirdiği söylenebilir. Gidilen yeni yerde çevrenin, kültürün, insanların yabancılığı karşısında bireyin, kendini güvende hissettirecek bir yer inşa etmesi oldukça önemlidir. Bu anlamda ev kişilere bireyin güven ve kontrolü elinde tutacağı bir alan açar.

Sara Ahmed (1999: 343), evden ayrılmanın aynı zamanda evle ilişkili olarak kimlikssel ve bu yüzden de bir hafıza meselesi olduğunu söylediği çalışmasında hatırlamanın bir rahatsızlık hissi oluşturduğunu söyler: “... *Bu nedenle göç, bir yabancılaşıma sürecidir, bir zamanlar ev olarak görülen bir yerden yabancılaşıma süreci*”. Bu açıdan değerlendirildiğinde göç edilen yerde evin benzerinin inşa edilmeye, ya da yeni yeri eskiye benzetmeye çalışmanın ardındaki motivasyon daha kolay anlaşılabilir. Ev, bu yabancılaşıma deneyiminde bireyin, bu yabancılaşıma hissini kontrol edebileceği ya da bireyin olanaklar dâhilinde eski yaşam biçimiyle benzerlikler kurarak bu hissi en aza indirmeye çalıştığı bir alan olarak fırsatlar sunar. Göçmenler için ev, bu anlamda geçmişin yeniden üretilebildiği, ev hissini yeniden yaratımının gerçekleştiği ve geçmişini muhafaza etmenin potansiyel yeridir.

Yerleşilen yeni yerde, ev dâhil birçok şeyi yeniden vücuda getirmek elbette zaman almakta fakat bireyin ev ve ev içindeki nesneler üzerindeki kontrolü bu geçişi belki bir anlamda daha kolay atlatılabilir hale getirmektedir. Yani örneğin bireyin gittiği yerde yaşadığı yeri, çevreyi, mimariyi, toplumsal yaşam biçimlerine müdahale etme veya bunları değiştirme gibi bir şansı yok fakat bireyin kendi yaşadığı ev üzerinde sahip olduğu kontrol, ev ile kurulan ilişkinin göçmenler için bu anlamda nasıl hayati bir

öneme sahip olduğunun göstergesidir. Nerde, nasıl oturacağından karşında neyi görmek istediğine, evin hangi bölümlerinde ne tür materyallerin bulunacağına, eve gelenlerin ilk olarak görmesi istenen eşyalar ve bu eşyaların nerede sergileneceğine değin birçok faktör söz konusudur.

Göç edilen yerde en başta, dört duvarı ve çatısı olan bir yer aranır fakat sonrasında buraya ait hissetmek bundan çok daha fazlasına ihtiyaç duyar. Bu yer bulunduktan sonra bu evi bir ‘yuvaya’ dönüştürmek gerekir. Ev duvarlar, çatı ve kolonlardan oluşurken bu yeri bir yuva yapmak için bundan çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Ancak ‘oraya’ ait hissetmek, orayı bizim için ev yapar (Rykwert, J. 1991: 51-62). Dowling ve Blunt (2022: 9) da bir meskeni ev yapan şeyin duygular ve ilişkiler bütünü olduğunu şu şekilde ifade eder:

Ev ve ev halkı, evin bileşenleri olmakla birlikte, evi tanımlayan karmaşık sosyo-mekansal ilişkileri ve duyguları kendi başlarına yakalayamazlar. Bir ev, zorunlu olarak veya otomatik olarak bir yuva değildir ve evi oluşturan kişisel ilişkiler, ev ahalisinin ötesine geçer.

Ev kurmak, yuva bunların hepsi salt ‘bina’ dan farklıdır. Bu anlamda bir binayı ev yapan şey, evin içindeki nesnelerden bu nesnelerin düzenine, bu düzenin ev içindeki bireylerle ilişkisine, evin içindeki bireylerin bu alanlarda nasıl ilişkilendiğine kadar birçok unsuru kapsar. Örneğin birlikte televizyon seyrediyor olmak (televizyonun merkezîliği), mutfakta veya yemek masasında toplanmak (mekânın bölümlenmesi), evin içindeki birtakım bölümlerin veya eşyaların bakımı ya da bitkilerin bakımı vs bütün bunlar evin bir parçasıdır. Ev, bu anlamda fiziksel bir yer olmanın ötesinde aynı zamanda mekâna ve mekân içindeki materyallere bağlı ilişkiler ve ilişkilennmeler alanıdır aynı zamanda. Miller (2005: 2), bu ilişkinin, ev ve içinde yaşayanların birbirini dönüştürmesi anlamında diyalojik olduğunu savunur.

Evin -mekânsal bir yer olduğu gibi- zamansal bir boyutu da vardır. Kişilerin yaşamöykülerinin başladığı, anlamlı ilişkilennmelerin gerçekleştiği bir yer olarak ev, bireyin benliğinin bütünlüğü ve devamlılığı açısından önemli bir yer teşkil eder. Zorunlu göç nedeniyle evin yokluğu zamanda ve dolayısıyla benlikte bir kopmaya neden olmaktadır. Evden kopuşu zamansal ve mekânsal kopuş olarak ele alan

Kabachnik (2010: 331) bunu çifte yersizleştirilme (displacement) olarak ele alır ve bu ikisinin birbirilerinden kopuk olarak ilerlemediğini ifade eder. Ev hem bir mekân hem de etkileşimin kurulduğu, sosyal ilişkileneceklerin gerçekleştiği bir alan olarak tarif edildiğinde bu aynı zamanda materyal çevre ve bunun içinde ve etrafında gelişen birtakım anlamlı ilişkilenecekler olarak da ele alınabilir. Boccagni (2016: xxiv) bu ilişkiye vurgu yapar ve şöyle der: *“O halde ev, burada hem maddi bir ortam hem de bir dizi anlamlı ilişki, hatıralar ve uzam ve zaman içinde başarılı olsun ya da olmasın yerleştirilecek özlemler olarak anlaşılır.”*

Ev arayışı yeniden ve yeniden ziyaret edilen ve bu yüzden de sabit, şeylerin belirli bir düzlemde kaldığı bir alan olmaktansa açık sonlu ve muhtemelen bu nedenle de hiçbir zaman tamamlanmış olmayan bir süreçtir. Boccagni (2016: 26), evi stabil bir şey olmaktan ziyade bir süreç, bir gelişme ve ilerleyici bir şey olarak görüyor ve yazar bu yüzden ‘home’ gibi stabil bir ifade yerine hareket halindeki, gelişmeye açık bir ifade kullanıyor ve evi bir inşa süreci, ‘homing’ olarak yani devam eden bir şey olarak tanımlıyor. Zira ev, zaman ve mekânsal olarak göçle beraber yeniden yeniden inşa edilebiliyor. Yazar, ‘homing’i aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

Bunun yerine, *ev yapma* [vurgu bana ait] olarak çerçevelemeyi önerdiğim şey, göçmenlerin -önceki evlerinden uzun süreli kopukluk yaşayan insanlara örnek olarak- aracılıklarıyla, anlamlı ev benzeri ortamları, hisleri ve ilişkileri yeniden üretmeye, kurmaya ve muhtemelen yeniden inşa etmeye çalıştıkları bir dizi uzamsallaştırılmış sosyal pratiklerdir.

Buna göre evin fiziksel varlığı stabil olmakla birlikte, ev duygusunu oluşturmak, bunu devam ettirmek bir süreçtir, ucu açıktır ve zaman ve mekanla birlikte yeniden kurgulanabilir, değiştirilebilir, yeniden oluşturulabilir. Sara Ahmed (1999: 341) de evi stabil bir mesken olmaktan ziyade duygulanımsal bir mesele olarak ele alır ve şöyle der: *“Ev ve evde olma sorunu ancak duygulanım sorusu dikkate alınarak ele alınabilir: evde olmak burada kişinin nasıl hissettiği veya nasıl başaramadığı meselesidir.”*

Bu teorik çerçeveden hareketle bu çalışmada ev ve ev duygusu, bir inşa, süreç olarak ele alınmakta ve ev duygusunun göçmen bireyler tarafından materyaller aracılığıyla nasıl oluşturulmaya çalışıldığı, nelerin, nasıl hatırlandığı, bu materyallerin bireyler üzerindeki

duygusal etkisi, bunlara atfedilen anlamlar ve değerlerin neler olduğu üzerinde durulmaktadır. Ev, aynı zamanda bireylerin yaşam öykülerinin başladığı bir yer olduğundan, “anamlı anıların ve biyografik devamlılığın kaynağı” olarak değerlendirilebilir (Boccagni 2016: 65). Bu nedenle ev, kimlik, kültür ve değerlerden bağımsız değildir.

Bu bölümde ev yapma (homing) konseptinden hareketle, göçmen evinin materyaller ve bunların meydana getirdiği kompozisyonlar dâhilinde nasıl şekillendirildiğine odaklanılmaktadır. Göç edilen yerde mesken tutulan yerin ‘ev gibi’ hissini yaratabilmek üzere bu yerin gündelik yaşam biçimlerine uyarlanması yoluyla ‘evdeymiş’ gibi hissetmenin yollarına cevap aranmakta ve bu nedenle biyografi ve göç ışığında evin zamansal ve mekânsal deneyimine değinilmektedir. Bu açıdan göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri veya yeni yaşam yerlerinde eski evleriyle benzerlikler kurdukları birtakım eşyalara ve dekorasyonlara odaklanılmakta ve bu sürecin maddi olduğu kadar duygusal ve ilişkisel bir arayış da olduğu savunulmaktadır.

3.4. EV DUYGUSUNUN İNŞASINDA EŞYALARIN ROLÜ

Bu bölümde birbiriyle ilişkili olarak ev duygusunun nesneler aracılığıyla inşasında materyal kültüre ve bunların etrafında gelişen pratikler odaklanılmaktadır. Bunların kullanımı aracılığıyla gelişen ev duygusunun inşasının maddeselliğini, evin bölümleri, dekorasyon olarak kullanılan eşyaların, bitkiler ve bunlarla ve bunlar etrafında düzenli olarak girilen etkileşimin meydana getirdiği ev duygusunun ve tabii yine evde bunların merkezindeki sosyal ilişkiler, araştırmanın merkezindedir. Ev ve ev içindeki materyallerin hepsi, bu rutinler için bir alan açar. Bu sayede bireyler, evlerle duygusal bir bağ kurar ve mesken fiziksel bir yapıdan çok daha fazla bir anlam kazanır. Ev içi alanda sergilenen eşyalar, dekorasyon malzemeleri, bireylerin evde ve evle kurduğu ilişkiler bütünü, bireyin evdeki materyallerle ne yaptığı veya onlara ne yaptığı, bütün bunların hepsi kişinin evle kurduğu duygusal ve kimliksel bağı oluşturan niteliklerdir.

Birey evini terk ettiğinde aynı zamanda kendisini var eden bütün bu yapıp etmeleri de terk etmiş olmakta ve zamansal ve mekânsal bir kırılma ile karşı karşıya kalmaktadır.

Elbette ki mesken edilen evi taşımak mümkün değildir fakat taşınabilir materyaller yardımı ile veya eski ev içindeki atmosferin yeniden yakalanması bu evin taklit edilmesiyle mümkün olabilmektedir. Buna göre göçmen ya eski evden materyaller yardımı ile geçmiş yaşam tarzını yeniden canlandırmaya çalışmaktadır ya da bir benzerini oluşturmaktadır. Taşınabilir maddi kültür ürünleri, kimi durumlarda yokluğu yaşanılan evin bir bölümü veya önemli bir parçasının tamamlayıcısı niteliği kazanabilir ve bunların yeniden tasavvurunda önemli bir rol oynayabilir. Zira bireylerin alışkanlıkları, etik kuralları, kimlikleri ve ilişkileri, maddi çevrelerle olan etkileşimleri aracılığıyla hayat bulur ve şekillenir (Leslie and Hunt 2012: 419).

Eşyaların merkeze alınmasının nedeni, göçün aynı zamanda bir yoksunluk deneyimi olduğundan ileri gelmektedir. Bu yoksunluk arkada bırakılan memleket, aile ve ev gibi birtakım olgular olabiliyor ve bunların yeniden yaratımı ya da bunların yerine konulan şeyler de yine bu anlamlarla ilişkili materyaller olmaktadır. Materyaller bu sayede yokluğu deneyimlenen birtakım değer, olgu ve kültürün yeniden üretimini gerçekleştirerek göç deneyiminde ev duygusunun inşasında önemli bir rol teşkil ederler.

Bu çalışmada ev hissinin inşasında, göç edilen yerde mesken tutulan yerin, ev gibi hissini yaratabilmek için ilgili yerin gündelik yaşam biçimlerine uyarlanması yoluyla ‘evdeymiş’ gibi hissetmenin yöntemlerine odaklanılmakta ve bu nedenle biyografi ve göç ışığında evin zamansal ve mekânsal deneyimi analiz edilmektedir. Bu açıdan bu çalışmada teorik olarak ‘ev yapma’ (homing) persektifiyle göçmenlerin ev arayışlarının maddi olduğu kadar duygusal ve ilişkisel bir arayış da olduğu ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Evdeki maddi kültürle kurulan duygusal ilişki, onlara yapılan duygusal yatırım, onlarla kurulan etkileşim ve bunlarla ilgili anılar dikkate alındığında, ev duygusunun inşasında maddi kültürün rolü "bir evin tuğla ve harcından daha az değil" değildir (Boccagni 2016: 11). Benzer bir yorumu Gauvin ve Altman (1982: 27-46) da yapar ve evin ve eve ilişkin eşyaların kültür, değerler ve gelenekler tarafından biçimlendiğini ifade ederek bireysel/toplumsal diyalektin kaynaşarak kendini evin dizaynında ve kullanımında dışavurduğunu ifade eder.

Bu materyaller ve pratikler elbette ki çeşitlilik göstermektedir. Örneğin bahçeli bir evde kocası ve kocasının ailesi ile birlikte yaşayan Sümeyra (28), Türkiye’de, Suriye’de kullandığı çay bardaklarını bulmuştur. Evinde yeni bardaklar olmasına rağmen bu bardakları kullanmaya devam etmekte ve bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Sumeyra: Çay bardağı var ya, Suriye’deki bardakların aynısı mesela. Aynısını aldık. Bu direkt Suriye’yi çağırıyordu zaten. Türkiye’deki bardağı da biliyorum ama biz bunu kullanıyoruz. Suriye’yi hatırlatıyor çünkü.

SG: Senin için Türk çay bardağı ile farkı nedir?

Sumeyra: Hatıra işte. Suriye’yi hatırlatıyor. Aynısı Suriye’dekilerle.

Bu durum, memleketi terk ederken getirilemeyen nesnelerin aynısının/ benzerinin, yeni yaşamın kurulduğu yerde yeniden temin edildiği bir duruma örnek olarak gösterilebilir. Aşına olunan, eski yaşam tarzı ile bütünleşen birtakım eşyalar, bu nitelikleri sayesinde göç edilen yerde ev duygusunun inşasına katkıda bulunmaktadır.

Yine bir görüşmeci ise evinde kullandığı halının Suriye’deki halıların bir benzeri olduğundan söz konusu halıyı kullanmayı tercih ettiğini ifade etmiştir.



Görsel 8: Kilim (Haydar 2022)

Kimileri için ise ev hissi yerde oturmak idi ve bu yüzden de kimi Suriyeli, yer minderlerini Suriye’deki evleri ve yaşamları ile ilişkilendirdiğini ifade etmiştir. Buna

göre ev duygusunun oluşturulmasında çeşitli materyallerin kullanıldığı görülmektedir. Kimi zaman da ev içerisindeki gündelik yaşam rutinlerini belirleyen veya bu materyaller aracılığıyla gerçekleştirilen pratikler nedeniyle ayrıca bir önemi olan eşyalar vardır. Göçmenlerin bu nedenle kimi eşyaları, eski yaşam biçimiyle ilişkilendirdiği ve bunları yeni yaşam çevrelerinde tekrardan ürettikleri görülmektedir. Elbette ki bu materyaller ve pratiklerin belirleyiciliği yeni yaşam çevresinde karşılaşılan yabancılaşma veya ‘fark’ hissinin oluşundan ileri gelmektedir. Bu nedenle göçmenler, bizzat bu farktan ötürü eski yaşam biçimlerine daha sıkı sarılmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında ev malzemeleri, ev duygusunun oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ev taşınabilir değildir, ancak ev duygusu, nesnelerin taşınabilir veya elde edilebilir olması ve bu nedenle evin bir tamamlayıcısı olarak, yeni yerleşim yerinde, yeniden ev kurulmasına yardımcı olabilir. Bir anlamda eşyalar, evin kendisine göre taşınabilir fakat insana göre ise sabit olduğundan aslında evin 'durağanlığını' taşırlar. Bir başka ifade ile aşına olunan durağanlık, nesneden eve giden bir imgelem yolu ile yeniden üretilmektedir. Aşağıdaki alıntı bu durumu ortaya koymaktadır. Sahip olduğu bazı eşyaları ailesi ile birlikte Şam’dan Lübnan’a, oradan da Gaziantep’e taşıyan ve burada bir hayat kuran Hassan, eşyalarla kurduğu aşinalık ilişkisini, onların kendilerine verdiği rahatlık duygusu ile açıklamaktadır.

Bak, şu yorganı görüyor musun? Bu yorgan Suriye'den buraya geldi. Yıpransa da yine Suriye'den getiriyoruz. Ya da Türkiye'de Suriye'den getiren satıcıdan alıyoruz, anlıyor musun? Bu romantik bir şey değil, biz bununla daha rahatız. Belki aşına olduğumuzdandır, o yüzden olabilir.

Hassan’ın bunun, bir romantik eylem olmadığına vurgu yapması akıllara göçmen kimliklerinin, nostalji ile ilişkilendirilmesini (Ritivoi 2002; Boym 2008) getirmektedir. Bunun bu tür bir, geçmişte yaşamaktan, geçmişe duyulan özleminden çok, eşya ile kurulan aşinalık duygusu olduğunu vurgulaması, bu anlamda önemlidir. Göçmen için önemli olan bu 'istikrar'dır, çünkü aşinalık, güven ve kontrol buradan gelir. Bu açıdan göçmenler, eski evi nesneler yardımıyla başka bir yere taşırlar. Diğer bir deyişle, nesneden eve giden bir hayal gücü aracılığıyla ‘tanıdık durağanlık’ yeniden üretilir.

Sosyal ilişkiler, ev içi ve günlük rutinlerle birlikte belirli maddi ve fiziksel temellere bağlı olabilir (Boccagni 2016: 34). Aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere bir ev eşyası ve dekorasyon malzemesi olarak vitrin, Obeyda'nın hayat hikâyesi ile birleşerek cinsiyet rollerini, kaynanası ile olan ilişkisini, içeri ve dışarı ile olan ilişkilerini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde geçmiş, bitkiler aracılığıyla evin günlük yaşam ritüelleriyle birleşerek yeniden yaratılmakta ve bunların çevresinde geliştirilen benzer malzeme ve uygulamalarla günümüzde ev duygusu, yeniden inşa edilmektedir. Felski (1999: 88) evin hem fiziksel hem de sembolik olarak bir depo işlevi gördüğünü belirtmekte ve evin içindeki eşyaların anılar ve anlamlarla kodlanarak evi oluşturduğunu belirtmektedir. Bu alan aynı zamanda bireyin güvenlik, aşinalık ve sosyal yaşam üzerinde kontrol sağladığı bir alandır (Boccagni 2016: 24).

Bu çalışmada ev duygusunun, bizzat inşa edildiği savunulmaktadır. Daha çok Suriyeli göçmenlerin materyaller yardımı ile eldeki koşullar dâhilinde yaşanan çevreyi, eskisine benzetmeye çalıştıkları savunulmaktadır.

3.4.1. Vitrinler

Vitrin¹² kelimesi Fransızca bir terim olup (Url-9: “Vitrin”) eşyaların sergilendiği veya saklandığı bir mobilyadır. Bu çalışmada vitrin ‘muhafaza etmek’ yerine daha çok ‘gösterme’ üzerine kurulu bir ev eşyası olarak ele alınacaktır. Kişiler bu vitrinlerde evlerindeki en değerli parçaları, takımları burada gösterime sunarlar. Genel olarak bu dolaplar, oturma odasında hemen herkesin görebileceği bir yerde dururlar fakat içindekiler, kullanıma sadece özel misafirler için çıkarılır.

Vitrinin, ev ziyaretleri sırasında hemen her evde bulunan bir dekorasyon aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Birçok görüşmeci, kendilerine sorulduğunda, en çok vitrinlerinin kendilerine Suriye’yi ve evlerini hatırlattığını ifade etmiştir. Kendilerine

¹² “İçine konan şeylerin görünmesi için yapılmış camlı dolap” (TDK <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 14.09.2023)

Suriye’yi hatırlatan evin bölgesinin veya objesinin fotoğrafının çekmeleri istenildiğinde de yine en çok ‘vitrin’ cevabı verilmiştir. Bu anlamda neden vitrine odaklanıldığı sorusunun cevabı da buradan gelmektedir. Anlaşıldığı üzere vitrin kurmak, Suriyelilerin ev yapma pratiklerinin başında gelmektedir.

Suriye’den Türkiye’ye geldiklerinde elbette bir vitrini beraberlerinde getirmeleri mümkün değildir. Bu yüzden de bu pratiğin göç edilen yerde bir benzerinin yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. Suriyelilerin eski yaşam biçimleri ve yaşam pratikleri ile de en çok vitrin üzerinden bir ilişki kurdukları söylenebilir, zira görsel olarak kendilerine evlerini ve eski yaşam biçimlerini en çok hatırlatan ev dekorlarından birinin vitrin olduğu gözlemlenmiştir. Bu bölümde Suriyelilerin vitrin ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Vitrinin bu yeni yaşam çevresinde nasıl bir role sahip olduğu, ilgili bireylerin vitrin üzerinden geçmiş yaşam biçimleri ile kurduğu veya kuramadığı ilişki, onun özelinde sahip olunan fakat artık geride bırakılan statüsel veçheleri de ele alınmıştır.

Vitrinin bir dekorasyon pratiği olarak önemini Medhiye’nin sözlerinde görebiliriz. Medhiye (65), kocası ve bir kızı ile birlikte Ankara’da bir apartmanın giriş katında yaşamaktadır ve bütün kısıtlı imkanlarına rağmen evinde bir vitrin kurmuştur. Evde kendisine Suriye’yi en çok hatırlatan şeyin ne olduğu ve ilgili eşyanın/ bölümün fotoğraflanması istenildiğinde, Medhiye, vitrinin fotoğrafını çekmiş ve daha sonra vitrin ile ilgili şu sözleri eklemiştir:

Bizim bir evin duvarı full vitrindi. Bütün malzemeleri de hep Arabistan’dan getirmişlerdi. En değerlileri. Büyük bir televizyonum vardı. Güzel güzel, altın kaplama, tabak çatal kaşıklarımız vardı. Büyük bir cam vitrindi. Gelin olduğumdan beri biriktirdim durdum. Elbise giymezdik çalışır eşyaya para verirdik. Eşya, eşya, eşya... [her şeyin gittiği anlamında el hareketi yapıyor]. Oğlum, ev, devletten şirindir. Bütün evimizi bıraktık. Yüreğim yanmıyor mu? Acaba şunu kim aldı, acaba bunu kim götürdü? Acaba yaktılar mı? Ya! Daima kalbimizde oğlum. ... Büyük bir vitrinimiz vardı. Şu duvardan şu duvara kadar düşün. Dolapları da vardı. İçi dolu cıncık. Üstü de örtü dolu.

Bu vitrinlere konulan eşyaların bazıları kimi zaman kadınların gelin olmadan önce biriktirdiği ya da evlenirken aile bireylerinin ve akrabaların hediye ettiği eşyalardan oluşan birikimlerdir. Bunların dışında Medhiye’nin de ifade ettiği gibi çalıştıkça rafları

doldurmaya ve yenilemeye devam ederler. Eski vitrini ve bin bir emek vererek doldurduğu eşyalarına duyduğu özlemi ‘Yüreğim yanmıyor mu?’ diyerek ifade eden Medhiye’nin Türkiye’deki yeni vitrini, elbette ki Suriye’deki gibi değil. Buna rağmen yine de yeni evinde de bir vitrin kurmuş/ kurmaya devam ediyor. Eski vitrini ile yeni vitrini arasında karşılaştırma yapan Medhiye, eski vitrini olduğu gibi tasavvur ederek şu sözleri aktarıyor:

... benim [eski] vitrinimin yarısı bile değil ama bakınca hatırlıyorsun tabii. Ya ya, yüreğim yanar böyle boydan boya üstünde bitkiler vardı [yeni evdeki vitrini işaret ederek geniş zaman kullanıyor]. Bütün bunlar hepsi porselen, gümüş ayna gibi parlıyorlar ya oğlum ya dert büyük, dert büyük.



Görsel 9: Vitrin ve bitkiler (Medhiye 2022)

Vitrinden bahsederken Medhiye, eski evine dönmüş ve o manzarayı yeniden tasavvur etmiştir. Duvarı işaret ederek vitrinini ve içindekileri anlatan Medhiye’nin eski vitrinine dair anıları oldukça canlıdır. Medhiye, şu sözlerle devam etmiştir: *“Bak oğlum, emek çetin. Emek, çok çetin. İçindeki bütün eşyalarım porselendi. Ayna gibi parlardı.”*

Kobachnik (2010 324), etnografik saha araştırmasında evlerinden olan göçmen bireylerin yeni yaşam yerlerini, sürekli eski yaşam biçimiyle karşılaştırmalarını bir nevi

içinde bulundukları anormalliği, kontrol duygusunun yokluğu ve yoksulluğu vurgulamak üzere yaptıklarını ifade eder. Bunun da göçmen bireylerin ev anlayışını inşa ettiğini ve evden olmanın derin kaybını yeniden vurguladığını aktarır. Medhiye'nin eski vitrinine dair sözleri de bu çerçevede okunabilir. Kısıtlı koşullar altında yeniden vitrin kuran Medhiye, ekonomik nedenlerden ötürü, öncelikle arzuladığı gibi bir vitrini yeniden kuramamak, ev üzerindeki kontrol duygusunun kaybına işaret ederken, eşyalarının 'parlaklığı' ise yoksunlukla birlikte 'yoksulluğa' da gönderme yapmaktadır, denilebilir.

Vitrinler genellikle evin bir köşesinde duvara dayanmış şekilde görülür. Bu vitrinlerin içinde genellikle pahalı tabak çanak parçaları, süs eşyaları, gösterişli birtakım objeler yer alır. Bu özel tabak ve çanaklar, özel misafirler için veya özel zamanlarda çıkarılır. Suriye savaşı çıktığında Şam'dan Lübnan'a oradan da Türkiye'ye gelen Hassan, kendi evlerindeki vitrini şöyle anlatmıştır:

Bilmiyorum belki diğer şehirlerde de vardır ama Türkler bizimle benzer bir fikir taşıyor. Mesela tabaklar, bazı tabaklar sadece misafirler için çıkarılır. Mesela görüyorsun, salonda öyle saklı bir yerde tutuluyor ve her dokunduğunda annen 'hayır kullanma bunları, bunlar misafirlerin şeyleri' onlar duruyor mesela bizde. İşte birkaç tabak, çatal, bıçak [takım]... mesela rengi, altın rengi... Bunları sadece özel zamanlarda, özel münasebetlerde çıkarıyorsunuz. Bayramlarda ya da bilmem nelerde, misafirler olduğu zaman. Bak mesela burada annemin kendi elleriyle yaptığı işler var, bunlar mesela bonzai.

Elbette ki vitrini taşımak mümkün olmadığı için göç edilen yerde bu vitrinleri kurarken kişilerin bu vitrinlere yine benzer, aşinalık kurdukları motiflerde eşyalar koyduklarını yukarıda da gördüğümüz üzere söylemek mümkün. Bazen de vitrindeki eşyaların, bizzat eski evden gelen eşyalar olduğu görülmektedir. Hem vitrin hem de oraya konan eşyalar üzerinden aşinalık duygusu tamamlanmaya çalışılır: *"Mesela bunlar bardaklar. Bonzaileri burada yapmaya başladı, bu bardakları da aslında buradan aldı ama niye aldı, Suriyeyi hatırlatan şeyler bunlar, benzer motifler... Ama mesela bu fincanlar Suriye'den getirildi."*



Görsel 10: Vitrin (Hassan 2022)

Bu anlamda vitrine konulan bu eşyaların vitrinin tamamlayıcısı, vitrinin ise evin tamamlayıcısı olduğunu söylemek mümkün. Bu açıdan vitrin oluşturmak aynı zamanda bir kompozisyonudur. Bu kompozisyonu oluşturan her bir parçanın aynı zamanda aşına olunan görüntünün meydana gelmesi anlamına gelmektedir ve bütün bunların bir bütünde ‘ev duygusunu’ inşa etmekte olduğu söylenebilir. Vitrin bu anlamda tek başına bir anlam ifade etmemektedir. İçindeki eşyalar ile bir anlam kazanmaktadır.

Vitrin kimi zaman da hatırası olan, kişisel birtakım değerler ve anlamların atfedildiği birtakım nesnelerin de konulduğu yer olarak da karşımıza çıkmaktadır. Suriyelilerin evlerindeki vitrinlere konulan eşyaların bazıları, özellikle bir aile büyüğünden kalan bir eşya veya aile yadigârı önemli bir mutfak eşyası olabilmektedir. Burada esas olan nesnenin kadimliği, kimden kaldığı gibi birtakım nitelikleridir. Ankara’da karısı ve iki çocuğu ile beraber yaşayan ve burada Suriyelilerin yoğun olduğu bir yerde bir market işleten Ammar (40) eski evlerindeki vitrini şöyle anlatmıştır:

Bir takım bakır vardı, annemin hatırası. Onu çıkarmadık zaten. Bakır bardaklar. Zemzem suyu içilir onlarla. Onu koymuştum vitrine. Bir de yine camdan bardaklar vesaire vardı. İki tane resim vardı. Benim küçük çocukları koymuştum. İşte bardak mardak, tabak.

Ammar, Suriye’den çıkarken acilen evi terk etmiş, o sırada ilgili vitrinde duran babasından yadigâr tespihi orada görüp aldığını şöyle aktarmıştır:

İşte çıkarken bakındım etrafa, onları gördüm hemen aldım yani. Halep’teydik ya, bomba attılar ya, şirin can diyorlar ya... Bunlar vitrin üstündeydi. Babam vefat etmişti. Annem bizle beraberdi. Annem de bizle köye geldi. Annem, abimlerle orada kaldı, ben çıktım... Ben koymuştum onu oraya. Manzara niyetine. Vitrinde dururdu.

Eve geri dönmek istenilir ve objeler sayesinde eve gidip gelinir, seyahat edilir. Bu evin mekansal olmak dışında ayrıca zamansal yönüne işaret eder (Boccagni 2016: 72). Tespihin bu anlamda Ammar’ı geçmişe götürdüğü, onun aracılığıyla vitrin ve geçmişte bırakılan bir yaşam biçiminin yeniden yâd edildiği söylenebilir. Felski (1999: 88) hem fiziksel olarak hem de sembolik olarak evin, bir depo işlevi gördüğünü ifade eder ve evin içindeki eşyaların anılarla ve anlamlarla kodlanarak bir evi meydana getirdiğini aktarır.

Genel olarak vitrinde gösterişli parçalar, parlak ve pahalı birtakım değerli mutfak takımları olur fakat kimi zaman bu vitrine aile yadigârı bir eşyanın, kıymeti ve geçmişi olan bir hatıranın da konulduğu söylenebilir. Nitekim eski evlerindeki vitrinde Ammar’ın söylediği üzere, aileden kalma bakır bir kahve fincanı takımı bulunmaktaydı. Tespihi, vitrinin tamamlayıcısı olarak düşündüğümüzde Ammar ve ailesinin onun aracılığıyla hem bu eşyaların sahibi olduğu aile bireyleri ile bağ kurmasını sağladığı gibi bir yandan da eşyaların durduğu vitrinin mevcut evlerinde olmayışını hatırlatması sebebiyle farklı duygu ve hislere karşılık gelmektedir.

Ammar’ın eşi Obeyda’ya eski evindeki vitrin sorulduğunda vitrin etrafında gelişen bir ilişkiler ağı ve kendi yaşam öyküsüne de değinen bir hikâye ortaya çıkmaktadır. Obeyda’nın yaşamöyküsünü doğumundan sonra direkt evliliğine bağladığı söylenebilir. Kendisi için önemli bir dönüm noktası olarak gördüğü bu geçiş dönemi, onu, eşinin ailesi ile birlikte aynı binada yaşadığı bir hikâyeye yerleştiriyor. Obeyda’nın kendi sözleriyle:

Ben Halep’te doğdum. Oraya büyüdüm. 15 yaşında evlendim. Amcamın oğlu beni istiyordu, kuzenim. Ben istemedim. Onu be ağabey olarak görüyordum ben. Amcalarım da

zorla almak isterlerdi. Sonra kaynanam beni görmüş. Görümcem ile amcamın kızı komşular. Geldiler beni istediler görücü usulü. Kabul ettim, amcamın oğlunu almamak için. Eşim de çok zengindi, yalan olmasın. E baktım yaşamım daha kolay da olur kabul ettim. Kaynanamlarla annemlerden daha fazla yaşadım. Annem çok iyi bir insandı. Babam kızlarına hiç kıyamazdı. Erkek olanları bizim kadar sevmezdi. Kızlarına daha düşküdü. İlle de ben derlerdi yani. Herkesin yanında en kıymetli Obeyda derlerdi, Obeyda başka derlerdi. Evlendikten sonra Allahıma bin şükür kayın babam, babamdan daha iyi çıktı. Öyle çok iyi bir insandı ki. Obeyda dediğinde üç Obeyda çıkardı ağzından. Bazen ben çok utanırdım sofrada. Az az yerdim. Her şeyime fazla fazla koyarlardı. Bu da kıskançlık yaptı. Kaynımlardan, görümcelerimden çok kıskançlık gördüm. Çekemediler. Kaynanam da çok iyiydi. Şimdi Allah için söylüyorum. Kızlar geldiğinde kaynanam kötü davranırdı, kızlar gittiğinde kaynanam çok iyi olurdu ama kayınbabam hiç değişmedi. Kayınlarım aynı. Gelinler içinde en çok beni severlerdi. Kayınbabamın parası gelirdi, şeyden, çantayı bana teslim ederlerdi. Ben bakardım kayınbabamın paralarına. Ben de korkardım, küçüğüm yani onbeş yaşındayım, eşime derdim, lütfen babana söyle parasını alsın ben korkuyorum. Bir çalınsa üstümde kalır. Kayınbabam beni bir sene denemiş. İçinde bir kuruş gitmemiş. Sürekli benim yanımda bırakırdı parasını. Eşinin yanında indirmezdi, bana verirdi parasını. Sonra kasa yaptılar. Nereye koyacaklar kasayı? Obeyda'nın odasına koyalım. Ben kabul etmedim. Dedim amca lütfen yapma.

Evin zamansal ve mekânsal niteliği bir ilişkiler ağı, ortaya çıkarmaktadır. Suriyeli kadınlardan hayat öykülerini anlatmaları istenildiğinde genel olarak evlilik, bu öykülerin önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Otobiyografik anlatılarda kişilerin öykülerini nasıl kurguladıkları ve aktardıkları, kişilerin kimlik algıları ile yakından ilgilidir (Hecht 2021: 129). Aslında Türkiye’de de kadınların bir babalarının evi vardır bir de kendilerinin. Evlenmek ve ev arasındaki ilişki, ailenin kurulduğu/ başladığı yer olduğu (Eker, 1998: 16-18) göz önüne alındığında denilebilir ki belirli bir sosyal sınıfta kadınlar ancak evlendikten sonra bir ev sahibi olur. Obeyda’nın doğumundan sonra ki hayatının ikinci kısmını evliliği ile beraber bu evde başlatıyor olması bu anlamda oldukça anlamlıdır. Biyografik araştırma, insanların “çevreyle ilgili olarak kendilerini sunmalarına, geçmişle geleceği, kendiyle ötekini bağlamasına” olanak tanır (Reinders ve Van der Land, 2008). Bu, evin onun bireysel biyografisinin başlangıcında olduğu kadar kendilik algısının sürdürülmesinde de önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Obeyda’nın hayat hikâyesi büyük ölçüde oturdukları apartman dairesinden ve orada geçen ilişkiler ağından oluşur. Vaktinin çoğunu, içinde ve çevresinde geçirdiğini söyleyebileceğimiz bu ev, çocuklarıyla olan ilişkisinden, kocasına ve kocasının ailesine kadar uzanan ilişkilere ev sahipliği yapmaktadır. Hal böyle olunca da evin ve evde yaşanan ilişkilerin, Obeyda'nın hayatının merkezinde olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Aile bağları ve duygusal ilişkiler, ev duygusu inşasının önemli bir bileşenidir (Allen 2008).

Obeyda, bir ev hanımı ve kaynanası ile altlı üstlü oturmaktadır. Eşinin ailesi ile ilişkilerine değinirken aynı zamanda vitrin üzerinden örnekler vermektedir. Eşinin ailesinin, diğer gelinler arasında en çok kendisine güvendiğini ve en çok kendisini sevdiklerini ifade eden Obeyda, kaynanasının, vitrinin temizliğini bir tek kendisine bırakılmasını ya da emanet edilmesini şu sözlerle aktarıyor:

Tespihin bulunduğu vitrin kaynannemin vitriniydi. Benim vitrinim ayrıydı. Tespih ve saat o vitrinde dururdu. Annesinin evindeydi o. Kaynannem alt katta otururdu. Biz üst katta otururduk. Çok severlerdi beni. Kayınbabam vefat ettiğinde bana söylemediler. Babamdan daha kıymetliydi. Hâlâ kayınbabama ağlarım. Fotoğrafına bakamam. Öyle ki benim için değeri ağırdır. Onun vitrininde de ağır değerli kristaller, bakır bardaklar falan vardı. Sürekli temizliğine ben giderdim. Kimseye elletmezdi, derdi kızım Obeyda gelsin o yapsın. Bana kızım derdi. Obeyda kızım gelsin, o yıkasın, silsin geri bıraksın, kimseye elletmezdi. Sadece ben. Ben indirirdim, ben yıkardım, ben kuruturdum, geri de düzardım. Sürekli beni yanlarında isterlerdi. Çocuklarım çok kıymetliydi onların yanında. Benden sonra üç eltim var, sadece bana **** verdiler.

Obeyda, düzenli olarak bu vitrinin temizliğine gittiğini aktarmaktadır. Bu haliyle evin bir parçası olarak vitrin, Obeyda'nın ev hanımı kimliğiyle birleştiğinde, ayrıca Obeyda'nın gündelik yaşamının önemli bir parçası haline gelmiştir. Vitrinlerin düzenli olarak temizliği yapılır, tozu alınır. Cieraad (2010: 97) kadınların toz alırken, temizlerken veya cilalarken, miras alınan nesnelerle iletişim kurdukları ve ilgili anıları harekete geçirdiklerini savunur. Bu yönüyle vitrinlerin, bazı Suriyeli ev kadınları için gündelik yaşamının önemli bir parçası olduğu söylenebilir. Zira sadece stabil bir görsel olmaktan öte aynı zamanda vitrinlerin, bu haliyle beden de dahil olduğu bir yönü vardır. Düzenli aralıklarla yapılan bu temizlikler bir ritüele dönüşmekte ve bireyi kendi etrafında gelişen bir dizi pratiklerin içine dâhil ederek ev içinde bireyi de bir yandan tekrarlarla yeniden var eden önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu pratikler, yeni evde beden de dâhil olduğu yeniden bir hatırlama sürecine neden olur. Hatırlanan yokluk, zamanda bir kırılma meydana getirir ve birey geçmişe geri döner. Geçmişe dönen birey kaybettiği şeyleri yeniden tasavvur ederek mutluluk hissederken şimdiye dönüldüğünde de yokluğu ile hatırlanan bu eşyalar ve yaşam biçiminin, kişileri melankolik bir duyguya sürüklediği söylenebilir.

Yukarıdaki alıntı, aynı zamanda Obeyda'nın yaşam öyküsüyle de kesişiyor. Vitrine konulan eşyaların da bir seçim olduğu ve hangi eşyanın, orada sergileneceği, hangisinin yerinden edileceğinin üzerinde bireyin bir kontrolünün olduğu düşünüldüğünde vitrininin Obeyda'nın kimliğinin bir dışa vurumu olarak değerlendirilebilir. Vitrin, aynı zamanda Goffman'ın (2021) gündelik hayatta benliğin sunumun gerçekleştiği yer olarak ifade ettiği 'vitrin' kavramıyla da örtüşmektedir. Analoji yaparak benzettiği tiyatro sahnesi metaforu ile Goffman burada bireyin nasıl gözükme istediğine odaklandığını aktarır. Obeyda'nın anlatısında söz konusu olan dışarıda değil, evin içinde materyaller üzerinden bir benlik sunumu söz konusudur. Evin içindeki ve vitrin özelinde burada sergilenen eşyalar aynı zamanda dışarıya sunulan benliğin materyaller aracılığıyla performe edilmesidir. Buna göre burada sergilenen materyallerin kimliğin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Obeyda, vitrinin kendisi için öneminden şu şekilde bahsetmektedir:

Benim için anlamı çok değerliydi o vitrinim. Evi biz sıfır yapmıştık. Villa tarzında. Ben o Suriye'nin vitrinlerini sevmezdim. Yalan olmasın. Eşime dedim, Türk reklamları çıkardı televizyonda, dedim eşime, benim annem de Türk, ben bundan istiyorum dedim eşime. Tamam dedi, gel çizelim, özel yaptırayım sana. Çizdik özelde yaptırдық. Hatta yeni çıkan vitrinler onun aynısı şimdi. Hâlâ varlar. İçinde kristal parçalar vardı. Bende işte bardakmış neymiş, bende yoktu onlar hiç. Böyle pırlanta, kristal gibi. Böyle vazo gibi ama ağır ağır parçalar.

Bourdieu (2015) seçimlerin ve beğenilerin kültürel sermaye ile ilişkisi bağlamında belirli sosyal sınıflara işaret ettiğini ileri sürer. Yapılan seçimler, kültürel sermayemizin bir parçasıdır ve bunlara ilişkin zevklerimiz, araçsallaştırılarak nesneleri sınıflandırdığı gibi toplumsal gruplar arasında da bir ayrım yapar. Vitrin'e sergilenmek üzere konulan belirli nesnelerin kullanımının kişileri diğerlerinden ayırdığı göz önüne alındığında, bu açıdan Obeyda'nın eski vitrinine yönelik hatıraları ile bugün neden bir vitrin kurmak istemediği arasında bir bağ kurulabilir.

Göçmenin kim olduğu ve nasıl yaşamasına gerektiğine dair kalıp yargılar da göçmen bireyin, göç edilen yerde ev ile kurduğu ilişkiyi de etkileyebiliyor. Örneğin Obeyda, eve gelen misafirlerin yargılayıcı tavrından dolayı yeni evinde vitrin kurmak istemediğini şöyle aktarıyor:

Şimdi burada bir misafir var ya, kusura bakma, şimdi ayıptır söylemesi, geçen bir teyze ölmüştü. Ayşe abla. Bana bağışladılar [evdeki bir eşyadan bahsediyor]. Misafir geliyor eve. Diyorlar ki siz Suriyelisiniz, fakirsiniz, bunun sizin evinizde ne işi var? Onu açıklamam gerekiyor, anlamıyorlar. Gerek duymuyorum. Ama isterim ki ben kendi vatanıma geri döneyim, o eski düzenimi düzeyim, orada yaşamayı daha çok isterim.

Bu haliyle vitrin, geçmiş yaşamında sahip olduğu statünün, yaşam tarzının bir hatırlatıcı niteliğine bürünmekte ve bir yandan da artık sahip olmadığı olguların yerini almaktadır. Vitrin kurmak, göçmen kimliğiyle birleştiğinde sınıfsal bir mesele haline gelmektedir. Yerlilerin bakışında ise göçmen evi üzerinden, Suriyeli göçmenlere biçilen kimlik, sınıfsal bir nefretle kesişmekte ve böylece nefret alanını da genişletmektedir (Ekinci, 2015: 51).

Obeyda'nın eşi Ammar, ekonomik zorluklardan dolayı yeni vitrinin kurulsa bile hiçbir zaman eski vitrinleri gibi olamayacağını şu şekilde aktarmaktadır: *“Yok. Yani nasıl yapacağız ki durumumuz el vermez. Ancak bardakları kullanmak için alıyoruz şimdi. Orası kendi evimizdi, her şeyi fazladan alırdık. Bir takım mı alacaktık? İki takım alırdık. Şimdi koyacak bir şey yok. Ne koyacağız?”*

Sosyal ve ekonomik kaynaklara mahrumiyetten doğan eşitsizlikler, göçmenin ev duygusunu üretebilmesinde önemli bir etkidir (Boccagni. 2016: 8). Ammar, kendi evinde artık, en azından hakkını vereceği bir vitrin kurana kadar, olmayacağını ifade etmiştir. Ekonomik kaynaklara erişimin sınırlılığı, mahalle sakinlerinin göçmenlere dair bakış açısı gibi nedenlerin bu örnekte olduğu gibi kimi zaman Suriyeli göçmenlerin arzu ettiği bir ev duygusu geliştirmelerine mâni olduğu söylenebilir. Buna göre kimi eşyaların bu duyguyu inşa etmede önemli bir rol oynadığı, bu kaynaklardan mahrumiyetin ise aidiyet duygusuna ket vurduğu söylenebilir.

3.4.2. Bitkiler

Ev bitkileri ve bahçe, evin ve dolayısıyla gündelik yaşamın önemli bir parçasıdır. Hem bir dekorasyon işlevi görür, bir yandan da evin sakinlerini kendileri ile etkileşime sokarak bireyi harekete geçirir. Bitkilerin hem bir dekorasyon malzemesi olmaları hem de kendilerinin merkeziliğinde gelişen bir yapıp etmeler kümesi oluşturmaları, onları ev

içinde ve ev dışında önemli bir yere koymaktadır. Bu nedenledir ki bir ev duygusunun oluşturulmasında onlara ihtiyaç duyulmakta ve kişisel zevklere göre onlara yer açılmaktadır. Bunun bir göç deneyimi ile birleşimi ise onları daha da önemli kılmaktadır zira onlar yardımıyla eski evlerin benzerlerini yapmak, bu etkiyi yaratmak, daha kolaydır. Elbette ki onları göç ederken taşımak oldukça zordur. Bir tohum olarak taşınabilir belki, fakat zorunlu göç deneyiminde bunları düşünecek vakti olmayan bireyler, göç edilen yeni yerde ya bizzat aynı bitkileri bularak ya da çeşitli bitkilerle eski evin atmosferini yeniden yaratarak eski evlerinin bir benzerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda vitrin gibi bitkiler de bir nesne olarak göç edilen yerde, evin kurulması ve ev duygusunun oluşturulması noktasında önemli bir rol oynarlar. Bu durum, ziyaret edilen hemen her Suriyeli göçmenin evinde görülmesinden, evde yaşayanların eski evlerine dair anılarında veya kendilerine sorulduğunda en çok bitkilerden bahsetmesinden anlaşılmaktadır. Suriye evlerinde bitkilerin, bir dekorasyon aracı olarak hem ev içinde hem dışında kullanılması oldukça yaygın bir pratiktir. Aşağıda görüşmecilerden Medhiye ve Fatıma ile yaptığım sohbette eski evlerindeki bir dekorasyon olarak bitkilerin Suriye’de nasıl kullanıldığına dair betimlemelerinde bitkiler oldukça canlı bir şekilde yer bulmaktadırlar:

Medhiye: Orda her evde bitkiler olurdu. Pencerele koyardık. Siddec [evin içindeki bir bitkiyi göstererek] şu işte, orada duran, sonra Çötriye, Çölifle, limon... bak bak evimizde şöyle tavana bir satır asmıştık. Saksılar içinde tavana çakılı. Bir tane burada, bir tane şurada [tavanı tasavvur ederek canlandırıyor ve belirli yerleri gösteriyor] bu dolabın üstünde böyle *hep* bitkiler vardı [evindeki dolabı göstererek].

Fatıma: Bizim orada evler büyük olur. Yazın serin, kışın da sıcak olsun diye taş malzeme kullanılır. O evlerin de büyük pencereleri olur. Pencere baştan sonra hep çiçekler bitkiler kaplar. Daha böyle başka bir manzarası olur, başka bir kokusu vardır ya.

Örneğin Türkiye’de Arapça dersleri veren öğretmen Yaser’in (40) aşağıda eski evindeki bitkilere dair söyledikleri önemlidir. Eski evinde balkonda bitkilerin olduğunu söyleyen Yaser, yeni evinde bitki olmamasına rağmen en çok balkonun kendisine eski evini hatırlattığını söylemiştir. Onun için balkon aynı zamanda ev ahalisiyle beraber oturulan, vakit geçirilen bir alan. Aynı zamanda balkon, bitkilere ev sahipliği yapan bir yerdir. Bu anlamda Yaser için balkon bitkilerle özdeşleşmiştir. Her balkona çıktığında, balkonun eski evini ve Suriye’yi hatırlattığını söyleyen Yaser, sırf bu nedenle evine bitki almadığını şu sözlerle aktarmıştır:

Şuanki oturduğum ev değil ama bir önceki evim çok hatırlatırdı, üzülürdüm o yüzden çıktım o evden. Suriyedeki evim çok güzeldi. Yeni evimde bana Suriye'yi hatırlatan tek şey balkon. Bahçesi var. Benim Suriyedeki evimin de bahçesi vardı. Çiçek ekerdik. Balkona çay içmeye, oturmaya gittiğimizde hatırlarım. Çiçek ekmek isterim balkonda fakat sonra bana Suriye'deki evimi hatırlatacağı için vazgeçiyorum.

Ekmekle ekmemek arasında gidip gelen Yaser, balkonda saksıda bitki koymak istemeyişinin nedeni olarak kendisine hatırlatabileceği 'potansiyeli' nedeniyle vazgeçtiğini söylüyor. Bazıları için ise bu durum, tam tersi geçerli olabilmektedir. Görüşmecilerden Eflin (35) evinin balkonunda sıra sıra bitkiler bulunmaktadır. Yeni evde kalmasına neden olan şeyin balkon olduğunu söyleyerek eklemiştir:

[Balkonu işaret ederek] Bana Suriye'yi en çok hatırlatan yer balkondaki saksı çiçekleri. Bu evi seçmemizin sebebi Suriye'deki evimize benzemesi. Suriye'deki evimiz gibi. Bu yüzden burada çok rahatım. Bu yüzden burada kalmak istedik ve buradan ayrılmayı düşünmüyoruz.

Aşağıda fotoğraflarda da görüldüğü üzere kendilerinden yeni evlerinde eski evleriyle en çok ne ile bağlantı kurduklarını veya fotoğraflamalarını istediğimde en çok karşıma çıkan nesnelerin başında bitkiler gelmektedir. Fatıma, bitkilerin kendileri için bitkilerin yerini şu sözlerle aktarmıştır: *"Dedim ya bizim için bitkiler çok önemlidir. Bizim orada en küçük evin içinde bile mutlaka bitkiler, çiçekler olur. Ev çiçeği, saksı bitkiler deriz bunlara."* Bu bitkiler aynı zamanda bölgeye özgü nitelikler taşımaktadır. Örneğin, limon bir Akdeniz iklimi bitkisidir ve Suriye'de oldukça yaygındır. Bitkiler, her zaman özel saksılarda olmaz, mevcut şartlar gereği kullanılmış bir yağ veya deterjan kutusu saksı olarak işlevsellik kazanır (görsel 12).



Görsel 11: Saksıda bitkiler



Görsel 12: Yoğurt kabında bitkiler

Elbette ki bu ilişki sadece bitkilerin bir dekorasyon aracı olmasından ötedir. Zira görüşmecilerin bitkiler etrafında gelişen birtakım ritüellere dâhil oldukları, onlara dokundukları, bakımını üstlendikleri düşünüldüğünde bu ilişki sadece görmekten ibaret değil, bizzat bireylerin bu nesnelerle etkileşime girdikleri etkinlikler bütünüdür. Bitkiler etrafında gelişen bu pratikler bütünü, aynı zamanda var olmaktır.

Boccagini (2016: 69) ev içinde gelişen gündelik hayat pratiklerinin ev ile bir etkileşim biçimi olduğunu ve bunların, zamana yayılan ritüelistik pratikler olduğunu aktarır. Buna göre çamaşır yıkamak, evi düzenlemek, bitkilerle ilgilenmek gibi aktivitelerin hepsi birer 'ev yapma' (homing) etkinliğidir ve bunlar aynı zamanda yaşanılan yeri aşına, güvenilir ve kontrol edilebilir kılar. Benzer bir şekilde Wardhaugh (1999: 96), cinsiyetlendirilmiş ev ve evsizliği toplumsal ve mekânsal bağlamda kimlikle ilişkili olarak ele aldığı çalışmasında ev içi alanda gündelik rutinlerin zamansal olarak bir 'ev duygusu' yarattığını ifade eder. Buna göre ev bir anlamda kimliğin ve statünün kaynağı olur ve birtakım yerlere ve insanlara, geçmişe ve geleceğe ilişkin bağlılık hissi yaratır. Bu haliyle bitkiler somut bir nesne ve etrafında gelişen pratikler bütünü ile evin bir parçasıdır ve göçmen bireyler için yeni bir çevrede bu hissin yeniden canlandırılması ve üretilmesi için önemli bir araçdırlar. Aslen Mısırlı olup Suriye’de evlenmiş olan Durriya (38), Suriye’deki hayatından bahsederken şu sözleri kullanmıştır:

Bizim oradaki evler daha çok müstakil evlerdir. Apartmanlarda öyle çok oturmayız. Çatıya çıkıp da ikindiden sonra, bitkileri sularız, duvarları sularız, saksıları yıkarız. Nargileyi yakarız, nargile içeriz. Orada oturmak çok hoşumuza giderdi. Bizim orada en küçük evde bile saksıda bitki şeyi çok fazla vardır.

Bitkilerle etkileşim, onları sulamak, onlara bakmak, onları görmek ve tüm bunlar anıları, yeniden canlandırır. Bu bakımdan bitkiler mekânsal olduğu kadar zamansaldır da. Çevrelerinde gelişen anılar, zamana ve yere bağlı anılardır. Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi bitkiler etrafında gelişen uygulamaların zamansal ve mekânsal boyutları vardır. Durriya bitkilerden bahsederken bitkilerle bütünleşen uygulamalardan da bahsediyor. Örneğin çatı kültürü¹³, bitkilerden bahsederken saha araştırmaları sırasında sıkça karşılaştığım bir olgudur. Çatıda sosyalleşme Suriye’de çok yaygın bir aktivitedir. Çatı, bitkilerin de yerleştirildiği bir alandır. Durriya ayrıca bitkileri, günün hangi saatinde suladığından, saksıları ne zaman temizlediğinden ve tüm bunların gerçekleştiği çatıdan da bahsetmektedir.

¹³ Çatı aynı zamanda sosyalleşme alanı olarak işlev görür. Benzer bir iklim tipine sahip Kilis’te de çatı kültürü oldukça yaygındır. Kilis örneği, Suriye’deki çatı kültürü hakkında da bilgi verebilir. Konu hakkında detaylı bilgi için: Reyhanoğlu, G., ve Yavuz, M. (2020). İşlevsel Bakış Açısıyla Kilis’te Dam Kültürü. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13(31), 1118-1140.

Bitkilerin de bulunduğu bu alanlarda, buradaki bakım ve sosyalleşme anlarında veya toplanılan zamanlarda bitkilerin burada bulunması, ev ve çevresinde günlük yaşamda ne kadar yer teşkil ettiğini göstermesi açısından anlamlıdır.

Bedenlerimiz, günlük yaşam eylemlerimizde geçmişini somutlaştırır ve anılar, bedensel eylemler aracılığıyla forma sokar (Jones 2005: 11) ve bu hatırlama şimdide, eylemin içinde gerçekleştiğinden geçmişte kim olduğumuzu hatırlamaktan ziyade şu an kim olduğumuzu hatırlarız (Kaderli 2017: 362). Casey (2000: 312-13) belirli saatlerde kalkma, belirli saatlerde gazete okuma gibi alışılmış beden hafızası olarak tanımladığı alışkanlıkların derinlere yerleştiğini ve bu alışkanlıkları nerede olursa olsun yapmaya eğilimli olduğumuzu belirtmektedir. Bu tür eylemler adapte olmamıza yardımcı olurlar ve uyum hissinin sağlanmasının yolu çevremizi tanıdık hale getirmektir. Buna göre denilebilir ki bu davranış kalıpları olmasaydı, bilmediğimiz bir yerde kaybolurduk.

Bu anlamda bitkilerin, yapıp etmeler yoluyla bedeni bu etkileşime dâhil etmesi göçmenlik deneyimi açısından dikkate değerdir. Bitkilerin bakımı, fiziksel çalışma gerektirir. Eğilme, ayağa kalkma, kesme, sulama, yabancı otları temizleme gibi çeşitli şekillerde vücudu harekete geçiren birtakım fiziksel çabalar ister ve bunlar, bireyi bir etkileşime sokar. Bu eylemler aynı zamanda bireyi yeniden yaratan ve bedenin hafızasını canlandıran faaliyetler olarak göç edilen yerde benlik algısının sürdürülmesinde, süreklilik ve aşinalık duygusunun sağlanmasında rol oynar. Bu açıdan Reyhan (52) ve Hamid (58) çiftinin bitkiler hakkında söyledikleri anlamlıdır:

Reyhan: Bizim için en önemli şeyler saksı bitkileri.

Hamid: Herkesin bir hobisi, merakı var. Benim de hobim bahçe. Buraya taşınalı 12 yıl oldu, ben hep düzenledim. Bahçe ilk geldiğimde çok pisti, tertemiz yaptım.

Reyhan: Bitkiler. Eski evimizde de vardı. Bahçe gibiydi evimiz. Ev çiçeği deriz bunlara.

Reyhan, saksı bitkilerini özellikle vurgularken, kocası ise daha çok bahçeyi vurgulamış ve bahçeyi düzgün bir yere dönüştürmek için verdiği çabaya dikkat çekmiştir. Suriyeli erkeklerin bahçe ile ilgilenmesi yine oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Burada bahçe bitkilerine bağlı pratiklerin cinsiyetlendirilmiş olduğu söylenebilir. Evin uzantısı şeklindeki bahçenin, daha çok erkeklerin kontrolünde olduğunu, evin içindeki saksı

bitkilerinin ise daha çok kadınların kontrolünde olduğunu söylemek mümkün. Suriyeli erkeklerin bahçe ile oldukça ilgili oldukları sorulduğunda bir görüşmecinin verdiği yanıt da bu durumu destekler niteliktedir:

Fatıma: “Köyde mecbur niye biliyor musun? Köyde arazilere genelde erkekler bakar. Erkekler olmazsa kadınlar bir şey yapamaz”.

Fatıma’nın Kızı: “Kadınlar genellikle ev içinde tutulduğu ve yani dışarıya çıkamadığı için kadınlar bahçe ile çok uğraşmazdı”

SG: Ama ev içinde ilgileniyorlar...

Fatıma’nın Kızı: Evet aynen, evin içinde ilgileniyorlar ama dışarıda erkekler ilgilenir”

Bu durum Feminist çalışmalardaki ev içi alan ve kamusal alan tartışmalarıyla da paralellik göstermektedir (Donovan, J. 2016). Buna göre bitkiler etrafında gelişen yapıp etmelerin mekâna göre bölümlenmesi gibi cinsiyet temelli birtakım roller, ev ile kurulan ilişkilere tesir etmektedir. Buna göre ev duygusunun nasıl biçimlendiğinin aynı zamanda cinsiyet temelli bir ilişkilene biçimi de olduğu söylenebilir. Evlerin dışarıdaki uzantısı bahçeler, bu haliyle aynı zamanda evin önünde veya arkasında olabilir ve çoğu zaman eve girerken bu bahçelerin bir pasaj yarattığı göz önüne alındığında bu bahçelerden geçişler, her seferinde bir yeniden hatırlama potansiyeli yaratırlar.

Husna (22) evlenip aile evinden ayrılmasına rağmen ne zaman aile evine gitse bahçeden geçtiğini ve Suriye’deki bahçeyi hatırladığını şu şekilde açıklamıştır:

O bitkiler biz Suriye’deyken bizim evin bahçesi vardı, nane, maydonaz gibi yeşillikler vardı. Buraya gelince Babam, burada da dikelim, işte Suriye’deki gibi olsun, eski adetlerden olsun, daha sağlıklı hem. Hatta şey demişti, ‘gidip marketlerden mi alacaksınız?’ demişti biberler için. O acı biberi çok sever. Ben bahçe ile ilgilenmezdim. Annem babam bakımını yapardı. Ben sadece sulardım onları. Hatırlıyorum çiçekleri koparırdım annemden çok azar yerdim çocukken.

Aile evindeki bahçenin Suriye’deki hayatını en çok hatırlatan şeylerin başında geldiğini aktaran Hüsna’nın (20), çocukken bahçenin bakımını yapamasa da bahçe ile etkileşim halinde olduğunu anlıyoruz zira ‘yaprakları kopardığını’ söylerken aslında bir çocuk

olarak bahçe ile ‘dokunarak’ etkileşime girmektedir. Buna göre bahçenin kendisine Suriye’yi hatırlatması bu açıdan da oldukça anlamlıdır.

Göç deneyiminde yaşanan yeni yerde elbette ki dört duvar ve çatıdan oluşan bir mesken bulmak hayati bir önem taşımaktadır fakat mesken, tek başına bir ev değildir ve onu eve çevirmek ise duygusal ve kimliksel bir ilişkilenebilir bütündür. Eski yerleşim yerinden ve evinden kopan bireylerin bu ilişkiler bütününe meydana getirebilmesi için ise birtakım materyallerden faydalanmaktadır. Bunlar eski yerleşim yerlerinden taşınmış birtakım nesneler olabileceği gibi bunun mümkün olmadığı durumlarda ise eski yaşam biçimini hatırlatacak birtakım nesnelerin arandığı, eski ev ile benzer birtakım dekorasyonların kullanıldığı örnekler oluşmaktadır. Bu bölümde bir dekorasyon malzemesi olarak vitrin ve bitkilere odaklanılmıştır. Tabii bu iki eşya, sadece birer dekorasyon malzemesi değildir. Bunların etrafında gelişen yapıp etmeler, bunların yarattığı mekânsal çağrışımlar, bunlara ilişkin anlamlar ve duygusal ilişkilenebilir göz önüne alındığında bir dekorasyondan çok daha fazlasıdır.

Göç edilen yerin ‘dışarı’ üzerinde bireyin müdahalesi söz konusu olmadığından ‘içerisi’ bireyin kontrol edebildiği, kişiselleştirebildiği, geçmiş yaşantısını ve kültürünü burada yeniden kurgulayabildiğinden ev göçmen bireyin iyi olma hali (well being) için oldukça önemlidir. Lam ve Yeoh (2004: 152), ev ve ulusal kimlik ilişkisini ele aldığı çalışmada göçmen birey için eski evin nostaljik tasavvuru dahi başka bir coğrafyada zor koşullar karşısında bir nevi huzur kaynağı olabildiğini aktarır.

Göçmen, evde tanıdık bir ortam yaratmak için çeşitli nesneleri kullanır. Ev, hayat hikâyemizin başladığı yer olarak benlik algımızın devamlılığı için de önemlidir. Eski evinden bunları getirme şansı olmadığından ya da göç edilen yerde benzerinin yaratımının kolaylığından göçmen, evinde aşinalık kurabileceği bir ortam yaratmak üzere, üzerinde kontrol kurabildiği nesneleri kullanır. Evin tüm bu özellikleri aynı zamanda bireyin benlik algısının devamlılığı içinde önem teşkil etmektedir. Suriyeli göçmenlerin özelinde yapılan ev ziyaretlerinde dekorasyon için kullanılan süslemelerden, Suriye’de kullanılan eşyaların örneğin bardak gibi benzerlerinin kullanılmasına farklı uygulamalar görülmekle birlikte en çok karşılaşılan iki şeyin ya da

kendilerine sorulduğunda eski evleriyle ilişkilendirdikleri materyallerin başında vitrin ve bitkilerin geldiği söylenebilir. Vitrinler, tek başlarına bir eşya iken içindeki kişisel eşyalar, bunların raflarına yerleştirilen aile yadigârı ya da kişisel zevkleri yansıtan objeler bir araya geldiğinde bir kompozisyon oluşturmaktadır. Yeni evde ise elbette ki bu raflara yerleştirilen eşyalar, şimdi yeni evlerinde yok, fakat edinilen türlü eşyaların buraya yerleştirilmesiyle bu ‘kompozisyon’ yeniden elde edilmekte ve eski evdeki vitrinin bir benzerinin yaratılarak ev duygusunun inşası sağlanmaktadır. Bitkilerde de benzer bir durum söz konusudur. Bitkilerin aniden alınan göç kararlarıyla Suriye’den buraya taşınması çoğu zaman mümkün olmamıştır fakat Suriyelilerin, mümkün olduğunca eski evlerindeki bitkilerin aynılarının Türkiye’de temin etmeye çalıştığı söylenebilir.

Bitkiler ve vitrinler, sadece birer dekorasyon malzemesi değildir. Bunlar aynı zamanda bireyi kendileri ile etkileşime sokarak bedeni harekete geçirmekte ve bütün bu pratikler bir ritüel gibi ev içinde yeniden ve yeniden tekrar edilmektedir. Tam da bu yüzden bu materyaller ve bunların merkezinde gelişen pratikler evin gündelik yaşamının bir bileşenidir ve aynı zamanda bireylerin kimliğinin bir parçasıdır. Bazen bu uygulamalar, cinsiyet kimliğine dayalı olabilmektedir. Suriyeli kadınların günlük hayatlarının büyük bir kısmının evde geçtiği düşünüldüğünde, evin uzantısı olan dolapların temizliğinin ve bitkilerinin bakımının kadınlar tarafından, bahçe bakımının ise erkekler tarafından yapıldığı söylenebilir. Bu bakımdan bu alan ve pratikler cinsiyetlendirilmiştir ve bu şekilde roller, yeniden performe edilir.

Göçmenler evlerini terk ettiklerinde maddi kültürel uygulamalardan kimliklerini şekillendiren ve yeniden inşa eden uygulamalara kadar bir takım kültürel anlamları da arkalarında bırakmakta ve dolayısıyla zamansal ve mekânsal bir kırılma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Sonuç olarak, kendilerine sunulan malzemeler yardımıyla yeni yerleşim yerinde, ev duygusunu yeniden yaratma eğilimindedirler. Bir zamanlar oturulan evi taşımak elbette mümkün değil ama evden getirilen portatif malzemelerle ya da ellerindeki malzemelerle eski evi taklit ederek eski evin havasını yeniden yakalamak mümkündür. Buna göre göçmen ya eski evinden aldığı malzemelerle eski yaşam tarzını canlandırmaya çalışır ya da benzerini yaratır. Bazı durumlarda portatif malzemeler, evin

kaybolan önemli bir bölümünün tamamlayıcısı haline gelebilir ve evin yeniden hayal edilmesinde önemli rol oynayabilir. Leslie ve Hunt'ın (2012: 419) ifade ettiği gibi, *“Bireylerin alışkanlıkları, etik kuralları, kimlikleri ve ilişkileri, maddi çevrelerle olan etkileşimleri aracılığıyla hayat bulur ve şekillenir.”* Bu malzemeler sayesinde geçmiş yeniden hatırlanır, aşinalık kurulur ve ev duygusu yeniden üretilir.



4. BÖLÜM

İNANIŞ KÖKENLİ NESNELER

Din ile ilgili yapılmış klasik etnografik çalışmalar, genel olarak nesnelere bir materyal olmaktan ziyade daha çok ‘fetiş’, ‘totem’, ‘ikon’ gibi terimlerle onu kullananların, onu nasıl kullandığına odaklanmıştır. Bu terimler anlamı sabitlemekte ve aynı zamanda onu kullananlarca nesnelerin ritüellerdeki kullanımına ilişkin yargılar bulundurmaktadır. Simgesel bir yöntemle ele alınan bu ilişki, kişiler ile insanlar arasında keskin bir ayırım yaparak bir hiyerarşi kurmakta ve bu durum, modern perspektifte maddi dönüş ile birlikte problematik bir durum arz etmektedir. Durkheim’in (2005) ‘Dini Hayatın İlkel Biçimleri’ kitabında örneğin totemler grup aidiyeti bağlamında çeşitli anlam ve kültürel kodların yüklendiği ve bu sayede grupların kendilerini diğerlerinden ayırdığı yönüyle ele alınmış ve bu çalışmada da nesnelerin maddi veçheleri dikkate alınmamıştır (Houtman ve Meyer 2012: 12). Benzer bir yaklaşım, Mauss’un (2005: 221) klanlar arası hediye alıp verme pratiklerini anlattığı çalışmasında da görülür.

Meyer (2015: 179), dini nesnelerin yalnızca maddi olarak değil aynı zamanda onu, yanında bulunduranlara, korku veya arzu nedenli olsun, manevi olarak da varlıklarını hissettirdiklerini ifade eder. Nesneler, maddi bir aracı olarak ‘burada’ ve ‘şimdi’de yer aldıklarını ve çıplak gözle görülemeyecek, duyuüstü bir etkileşimle başka bir dünya ile temasa işaret ederler. Aracılık perspektifinden bakıldığında, tüm resimler ve nesneler, maddi olarak mevcut olan ve kendilerinin ötesine işaret eden ortamlar olarak hareket eder: hem içkin hem de aşkın, somut ve anlaşılması zordurlar.

Her ne kadar dinin kendisi, anlama ve soyut olana yönelik olsa da materyallerle olan ilişkisi yadsınamaz ve birbirinden ayrılamaz (Hazard 2013; Keane 2008; Braunlein 2016; Immonen 2011). Din, maddi olandan çok ruh ile ilgilenir ve bu uğurda da bedenin kendisinin adanması gerektiği salık verilir. Beden ve maddesel olan her şey, ruhun ve

maneviyatın gölgesindedir. Dinin soyut olanla olan bu bağı, maddi olanın dışlanması gerektiğini de salık verir. İbrahim'in putları yıktığı anlatı da bu çerçevede maddi olanın terk edilmesi gerektiğine bir gönderme yapar. Buna karşın dini pratiklerde olduğu gibi dinin maddesel olanla ilişkisi de göz ardı edilemez. Miller (2005: 7), maddi dönüşün, Hinduizm gibi maddi olanı dışlayan bir inanç sisteminde bile tapınakların ve dini pratik etmede gerekli nesnelerin varlığının bu ilişkiyi anlaşılır kıldığını ortaya koyar.

Bigrit Meyer (2015: 7) dinin maddi veçhesinin, öncelikle şeylerin kullanımının, onlara addedilen değerin ve onların varlığının dine eklenmiş bir şey olmaktan ziyade dine içkin bir şey olduğunu ve bu açıdan bunların birbirinden ayrı tutulamayacağını ileri sürer. Bu bölümde de nesnelerin dini pratik etmede önemli rollerine istinaden kişilerin bu eşyalarla daha yoğun bir etkileşime girdiğini ileri sürmekte ve bu nesnelerin dinin önemli bir parçası olduğunu var saymaktadır. Ayrıca göç yolculuğunda meydana gelen belirsizlikte kişilerin onları yanında bulundurmalarıyla hissettikleri güven, yine nesnelerin dinin önemli bir parçası olduğunu gösterir niteliktedir.

Braunlein (2016) 'Thinking Religion Through Things' başlıklı çalışmasında metodolojik olarak insanların ve şeylerin, kültürün ve diğer her şeyin 'özne'den ayrılamayacağını, insan ve insan olmayan şeylere yönelik maddi kültür çalışmalarındaki eleştirel yaklaşımın din çerçevesinde insan-nesne ilişkisi için de düşünülmesini teklif eder ve bu ontolojik ayrıma karşı çıkar. Matthew Engelke (2011: 209) Bütün dinlerin, aynı zamanda materyal olduğunu ileri sürer ve buna göre bütün dinlere aracılık eden materyallerle olan ilişkisi çerçevesinde düşünülmesi gerektiğini salık vererek bu maddeselliğin zorunlu olarak eylemleri ve kelimeleri de içerdiğini vurgular.

Dinsel pratiklerde kullanılan ikon ve yiyecek sembolizminde görüleceği üzere, dini materyaller aynı zamanda birer duygusal uyarıcılardır (Corrigan 2004: 23). Bu nesneler, dini pratik eden kişileri harekete geçirir, onları bedensel ve zihinsel bir etkileşime dahil eder. Nesnelerin maddi boyutu, göç bağlamında deneyimlenen belirsizlik ve bununla ilişkili olarak ortaya çıkan korku ve kaygı karşısında güven ve rahatlık telkin eder.

4.1. KUR'AN- I KERİM

Suriyeli göçmenlerin kendileri ile beraber getirdikleri nesnelerin başında Kur'an-ı Kerim ve namazın kuranı kerim ile birlikte tamamlayıcısı niteliğindeki seccadenin geldiği söylenebilir. Herhalde hemen hiçbir Suriyeli yoktur ki bu ikisinden en az birini getirmemiş olsun. Bu anlamda dinin ve dine ilişkin pratiklerin Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin hayatında önemli bir yer teşkil ettiğini söylemek yanlış olmaz. Kur'an-ı Kerim, Suriyeli göçmenlerin gündelik hayatının hemen her yerindedir. Örneğin yolculuk sırasında yanlarında bulundurmaları gerekir, bir kız evlendiğinde hediye edilen ilk şey bir Kur'an'dır.

Özellikle göç deneyiminde yoldaki belirsizlikler ve korku ile birleşince sığılacak bir güvence olarak dinsel materyaller, Suriyeli göçmenlerin yolculuk ve sonrası deneyimlerinde oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Yolda Kur'an-ı Kerim ve diğer dinsel pratiklerin tamamlayıcısı niteliğindeki materyallerin yardımıyla namaz kılınıp Allah, zikredilir. Dini pratik etmede gereklilikleri, bu nesneler ile kişileri bedensel bir ilişkiye tabii kılmakta ve bu etkileşimin de onların fiziksel varlığını önemli kılmakta olduğu söylenebilir. Sadece yolculuk süresince değil sonrasında da onlar Suriyeli göçmenlerin sahip olduğu en önemli şeydir.

Her ne kadar din anlam ve soyut olanla ilişkilendirilse de ve bu açıdan maddi olan dinden dışlansa da anlam yine duyular ve materyaller ile vücuda getirilmektedir. İslam özelinde de herhangi bir nesneden yardım beklemek kabul görmemektedir (Özkarlı 2000: 38-42). Buna karşın dini pratikler, materyaller yardımıyla icra edilmektedir ve bu anlamda işitmek, dokunmak ve koklamak gibi duyular önemli rol oynamaktadır. Morgan (2010: 8), koku, dokunmak, duymak gibi duyuşsal niteliklerin insanların din ile ilişkisindeki rolüne değinerek, onların hafıza ve duygulanımı nasıl birbirine doladığına vurgu yapar. Hem bu pratiklerin icrası sırasında araçsallaştırılan materyallerle kurulan ilişki hem de soyut olanın, materyaller yardımı ile 'duyulabilir' forma sokulması onun dinle birlikte düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Kuran-ı Kerim'in farklı kapaklarla daha tercih edilebilir hale getirilmesi, sayfaların niteliği, dizaynı tüm bunlar dini bir

nesne olarak Kuran-ı Kerim'in salt bir içerik olmadığı aynı zamanda onun materyal olarak varlığına vurgu yapmaktadır. Kimi Kur'an-ı Kerimlerin çeşitli kokular yoluyla 'süslenmesi' onun bir diğer materyal özelliğine işaret ettiği söylenebilir. Örneğin Ahmed'un kendisine hediye edilen fakat bir arkadaşı ile İstanbul'a giden bir Kuran-ı Kerim'i anlatırken nasıl koktuğuna dair şunları aktarmıştır:

İçinde böyle otlardan ibaret bir kokusu vardı. Yani böyle açtığımız zaman kitabı, bir kokusu vardı. Çok hoş bir kokuydu. Tütsi diye bir şey var. Türkçe'de de var. Tütsinin farklı bir çeşidiydi. Güzel bir kitaptı. Yani bir ot düşünün. Karanfil. Onu içine koymuş. Onun kağıtlarına sinmiş bir koku. Her Kuran-ı Kerim'i açtığınız zaman bu koku vuruyor yüzünüze. Çok hoş bir kokuydu, onu hatırlatıyor mesela bana. Tam olarak Karanfil de değil ama farklı bir bitki kokusu. Ama çok güzeldi.

Göç deneyiminde belirsizlikle peyda olan kaygının bertaraf edilmesi için onların fiziksel ve manevi varlığı varlığı, bir nevi güvence sağlamaktadır. Bu anlamda Kuran-ı Kerim'in çıkılan her yolculukta bu belirsiz yolculuğa eşlik ediyor olması daha anlaşılır hale gelmektedir. Çocukları ve eşiyle birlikte Suriye'den ani bir şekilde ayrılan Zeynep (35), yanına birkaç fotoğraf ve Kur'an-ı Kerim'i almıştır:

Biz ordan çıkmadan önce yapabileceğimiz bir şey yoktu, tek çaremiz namazımızı kılıp dua etmek o kadar. Bilmediğin bir yere ve bilmediğin bir zamanda geliyorsun. Ben eltimin evindeydim o sıra. Hastaneyi bombaladılar. Duvarlar ve kapılar çatladı yani. O kadar sesin şiddetinden etkilendi ki. Tüp deposunu bombaladılar. O gün yaralananlar ölenler oldu. Eşim kararı verdi. Artık gideceğiz dedi. Maaşı da kesildi. Ne yiyeceğiz ne içeceğiz. Artık bir şeyler hazırla dedi. Ben de dedim ne hazırlayayım. Dedim biz bir karanlığa gidiyoruz. Bilmiyoruz yani ne olacağını. Mesela duyduk birileri kaçmak isterken yakalanmış ve onları neden kaçıyorsun nereye gidiyorsun diye öldürüyorlar. Tanıdıklarımız bile vardı aralarında. Çünkü bizim oturduğumuz yer köy gibi bir yerdi. İşte bir şey al dedi. Kurtuluruz ölürüz bilemiyoruz, her an her şey olabilir dedi. Ben de dedim ki bu Kuranı yanıma alayım dedim. Belki rabbim bizi korur. Kuran sonuçta. Allahın kelamı dedim. O an öyle karar verdim yanıma almaya. Bizi korusun diye.



Görsel: 13: Kur'an-ı Kerim (İbrahim 2023)

Korku ve kaygı, göçmenlerin sınırı geçerken en çok deneyimlediği duygulardır. Bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya savaş koşulları altında gitmeyi Zeynep *'biz bir karanlığa doğru gidiyoruz'* şeklinde ifade etmektedir. Bu karanlık içinde başlarına ne geleceğini bilemedikleri bu yolculuk boyunca, sığındıkları yer inançlarıyla ilişkili olarak Kuran-ı Kerim'dir. Suriyeli göçmenlerin hemen hepsi yanlarına aldıkları dini materyallerle ilgili olarak benzer şeyler söylemiştir.

Kuran-ı Kerim'in materyal olarak bütünlüğü korunmalı, ona hiçbir şekilde zarar gelmemelidir. Bu yüzden kimi görüşmeciler onu geride bırakmanın, onun bütünlüğünü meçhule bırakmak anlamına geldiğinden onu yanlarına aldıklarını ifade etmişlerdir. Böylece yanlarına alarak onun başına bir şey gelmesine de engel olmuşlardır. Örneğin 63 yaşındaki Halil, Kuran-ı Kerim'i geride bırakmak istemediklerini zira kendilerinin yerine gelecek olan kişilerin müslüman olup olmadığını bilemediklerini dolayısıyla ona nasıl davranacağını ön göremediklerini belirtmiş ve bu yüzden Kur'an-ı Kerim'i de yanına aldığını aktarmıştır:

Komple her şeyi bırakıp geldik. Sadece bunları alıp geldik. Kuran-ı Kerim'i destek için aldık. Gelirken Allah bize yardımcı olur, ya da namaz kılacağımız zaman lazım olur diye aldık geldik, seccade ile beraber. Dokuz senedir bizimle. Niye özellikle aldım, evimi bıraktığımda benden sonra gelecek kişi Müslüman olmayabilir ve evde bunu gördüğünde buna zarar verebilir diye düşündüm. Bütün eve bir şey olabilir ama Kuran-ı Kerim'e bir şey olmasın istedim. Bunları Halep'te almıştım. Komşumuz bize başka bir seccade de verdi ama biz bunu kullanıyoruz, bu Suriye'den beri bizimle.

Kuran-ı Kerim'e gösterilen özen onu her şeyin üstünde tutar. Örneğin yerde olması asla kabul edilemez ve ona ilişkin hikâyeler de farklı bir atmosfer içinde anlatılır. Sıradan bir nesne değildir ve bu niteliği, aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere hikâye edilişinde ve tahkiye edilirken gözlemlenen paralinguistik ifadelerde okunabilir. Zeynep asla yanından ayırmadığını söylediği Kuran-ı Kerim'i nasıl ve ne şekilde bulduğunu şu şekilde anlatmıştır:

Bizim komşularımız vardı. Mekke'ye çok giderlerdi. Onlar Mekke'ye giderken hediye getirirlerdi. Evleri her şeyi terk edip çıktılar ya. Çünkü DAES her şeyi mahvetti ya, bir gün biz Türkiye'ye gitmeden bir gün önce onların evine gittik. Çalınmış her şey. Her şey berbat bir durumda. Dolaplar açık. Kıyafetler sarıp sarmalamışlar hepsini. Yerlerde [duraksıyor]. Ben, o an o Kuranı yerde buldum [duraksıyor]. Ve onu ordan aldım. Hiç de bırakmadım o günden beri. Hâlâ yanımda. Çantama koydum. Benim de bir Kuranim vardı ama bunu kullanırdım namaz kılarken, onu okurdum.

Bu dramatik görüntü Zeynep'te güçlü bir duygulanım meydana getirmiş ve o görüntü karşısında ağlamaktan kendini alamadığını anlatmıştır. Duyguların hafıza ile ilişkisine değinen Rapaport (1959: 269-270), yoğun hissedilen duyguların kişilerin hafızasına damga vurduğunu ve hatırlamadaki kritik rolüyle kişilerin hayat öykülerini kurgulamada önemli bir etken olduğunu ileri sürer. Muhtemeldir ki Zeynep, gerçekten de bu sahneyi asla unutmayacak ve yaşam öyküsünün dönemeçlerinden biri olarak yer edinecektir. Zeynep'in sonrasında söyledikleri de bunu destekler niteliktedir. Öyle ki sonrasında Kuran-ı Kerim'in öznesi olduğu bu görüntü onu dünyaya dair birtakım sorgulamalar içine koymuştur:

Ben onu yerde buldum. İnsanlar ne yapmışlar? Her tarafı deşmiş. Alacağını çalacağını çalmış, o Kuranı, yere atmışlar. Ben onu gördüğümde ağlayarak yerden aldım. Dedim

Allahım biz nasıl bir yere geldik böyle. Bugünlere nasıl geldik? Ağladım ben, onu yerden aldığında çok ağladığımı hatırlıyorum. Hayatta olduğum sürece hep benim yanımda olacak. Ben beş ev değiştirdim ve her seferinde onu güzel bir şekilde taşıdım.

Yolculuk sırasında deneyimlenen her şey Zeynep'in ona daha fazla duygusal bir yatırım yapmasına neden olmuştur. Kur'an-ı Kerim, Türkiye'ye kaçarken sınırda yaşadıklarında da yer edinmiştir. Anouk Cohen (2021), Kuran-ı Kerim'in kültürel ve toplumsal yönlendirici ve liderliği dışında onun kapağı, dizaynı ve hattı rengi gibi fiziksel boyutlarıyla da dini pratiklerde bir rol oynadığını, kişilerce bu ve benzeri nitelikleriyle tercih ediliyor olmasından ileri gelen materyal boyutlarına vurgu yapar. Kur'an-ı Kerim'in yere düşmesi, çamur içinde kalması hepsi bir materyal olarak Kur'an-ı Kerim'in sadece bir içerikten oluşmadığını, onun aynı zamanda bir materyal olarak temiz olması ve fiziksel bütünlüğünün korunması gerektiğini gözler önüne serer. Jandarmalardan kaçarken yaşadıklarını ve yine o sırada Kur'an-ı Kerim'in bütün bu olaylara şahitliği onu daha da özel kılmış ve onun ile kendisi arasındaki bağı da güçlendirmiştir:

Onun başka bir şeyi de var. Biz sınırdan geçerken jandarmaya yakalandık. Dört aile idik. Adam, parti parti götürmeye çalışıyordu. Biz zaten açız, hiçbir şey yememiştik. Bazılarını yakalayıp geri göndermişlerdi. Bizi yakaladıklarında Kuran, çanta ile birlikte yere düştük, ne olur yapmayın dedim. Onlar da korkuyorlardı. O çantada ne getiriyorsun bomba mı var dedi? O da haklı. Dediler, siz bugün Rakka'ya geri döneceksiniz. Dedim, abi biz yakma. Bizi burada öldürün ama geri göndermeyin dedim. Biz zaten ölmüşüz dedim. Çok iyi hatırlıyorum. Her taraf çamur. Öldürün dedim. Biz zaten ölmüşüz ki dedim. Ondan sonra bir tane esmer uzun boylu bir jandarma vardı. Ben Kürdüm dedi, Vanlıyım dedi. Biraz muhabbet ettikten sonra, çocuğum sürekli ağlıyordu. Belki annesini hiç böyle zayıf görmemişti. Jandarma oğluma bir sarıldı. Nasıl hüngür hüngür ağladı. O adamın ağlamasını hiç unutmuyorum. Kur'anı Kerim, hep çamur. Onu aldım sildim.

Göç sırasında Kur'an-ı Kerim'in bütün bu olaylara şahitliği ile birlikte Kur'an, Zeynep'in hayatında özel bir yer edinir. Özenle bakımını yaptığını söylediği söz konusu Kur'an'ı, ayrı bir yerde tutmaktadır. Evinde başka Kur'an-ı Kerim'ler bulunmasına rağmen sadece söz konusu Kur'an'ı kullandığını söylemiştir. Onunla dini pratikler sırasında girilen bu etkileşim onda güçlü yoğunlaşmalar uyandırmaktadır. Yine aşağıdaki örnekte Kur'an-ı Kerim ile etkileşiminde dokuma ile temasına vurgu yapması Kur'an-ı Kerim'in bir materyal olarak varlığına gönderme yapar ve etkileşim onda çeşitli hatıralar ve duygulanımlar meydana getirir:

Odamda çekmecenin üstünde tutuyorum hep. Ara ara silerim, toz tutuyor ya. Çok şey hatırlatıyor bana. Çok kötü hissediyorum kendimi elime aldığımda. Yaşadıklarım aklıma geliyor. Hiçbir detayı unutmuyorum, nasıl geldim nerden geldim her şeyi... Her şey aklımda. Silerim sürekli. Başkaları da bana hediye Kuran verdi ama ben sadece bunu kullanıyorum. Bazen ağladığım da oluyor.

Kimi durumlarda ise bu belirsizlik, Kur'an-ı Kerim yerine duaların, boyunda taşınabilir küçük bir cüzdanın içine sıkıştırılmasını gerekli kılmıştır. Muska, bu anlamda dinsel anlamların ve inancın somutlaştırılma pratiklerinden bir örnek olarak görülebilir. Kur'an-ı Kerim'den bazı duaların küçük kâğıtlara yazılarak küçük bir cüzdan içine veya sarılmış bir bez içine sıkıştırılma işlemidir. Muska, İslam dini açısından kabul görmeyen bir olgudur (Özkarslı, 2000: 38). Buna rağmen, anlamın somutlaştırılma ihtiyacı burada da tezahür etmektedir. Flueckiger (2021: 131), anlamın yazı ile uzamlaştırılması ve sonra onun korunmak üzere paketlenmesinin, muskanın sadece bir içerikten ibaret olmadığının göstergesi olduğunu aktarır. Gidilecek yolun uzunluğu, yolda karşılaşılabilecek acil bir durumda koşmak durumunda kalmanın hesabı, daha ekonomik bir yöntem olarak muska taşımaya daha makul bir seçenek yapar. Kur'an'ı komple almak yerine bu yöntem daha taşınabildir. Genel olarak kolye şeklinde boyunda taşınan bu dualar, yine aynı şekilde göç sırasında duyulan korku ve kaygıya karşı bir güvence ve rahatlık hissi sağlar. Bu duaların beden üzerinde olması, bedenle teması onun yine bir materyal olarak varlığına gönderme yapmakta olduğu söylenebilir.

4.2. TESPİHLER VE SECCADELER

Bu nesnelerin birçoğu kutsal topraklardan gelmiş hediyelerdir. Bu açıdan salt bir nesne olmaktan öte aynı zamanda geldiği kutsal topraklarla ilişkili olarak kıymetleri vardır. Hemen herkesin yanlarında getirdikleri tespih ve seccadeyi özellikle umreden getirdiğini belirtmesi, onların aynı zamanda değerlerinin, nereden geldikleriyle ilgili olduğunu ortaya koyduğu söylenebilir.¹⁴

¹⁴ Tespihlerin önemi sadece inanış nedenli olmak zorunda değildir. Suriye'de gençler arasında tespih kullanımı çok yaygındır ve bir görüşmecinin aktardığına göre hemen her gencin bir tespih koleksiyonu

Kutsal mekânlara girmek aynı zamanda duygusal bir tavır takınmayı da gerektirir ve bedensel olarak kişiler buraya girdiği anda bu etkiyi hissederek ve performe eder. Hacca gitmek, Müslümanlar için oldukça önemlidir. Bu mekânlar, mensup olunan dine ilişkin en önemli dini anlatılara ev sahipliği yaptığından hafızaya da bağlıdırlar ve zaman dışıdırlar (Saphinaz-Amal Naguib 2015: 66). Kâbe, Müslümanlar için kutsal bir mekândır ve hatta hac, İslamın yedi şartından biridir. Kâbe'yi ziyaret, tavaf etmek, şeytan taşlamak, bunların hepsi dini pratikler bütünüdür. Kâbe'yi ziyaret tek başına mekânsal ve dolayısıyla bedensel bir eylemdir. Haliyle Hacca gitmek, tek başına duygulanımsal bir etki yaratmaktadır ve aynı zamanda bir performanstır. Kutsal topraklara gidildiği andan itibaren bu etki bedende hissedilir. Kâbe, Müslüman âlemi için kutsal topraklardır (Tatar, 2017: 19). Dolayısıyla buradan gelen her şey de bir o kadar değerli ve kutsaldır. Buradan gelen her nesne, dine ilişkin anlamların materyel yoluyla maddeleştirilmesi demektir ve bu nesneler 'kutsal topraklardan' gelmiş olmaktan dolayı hediye edildiği bireyleri de etkilemekte ve bu nesneler bu yönüyle de özellikle arzulanmaktadır. Umreden gelen hediyelerin başında tespihler ve seccade gelmektedir. Bu anlamda bu bölümde özellikle seccade ve tespih örneklerine yer verilecektir.

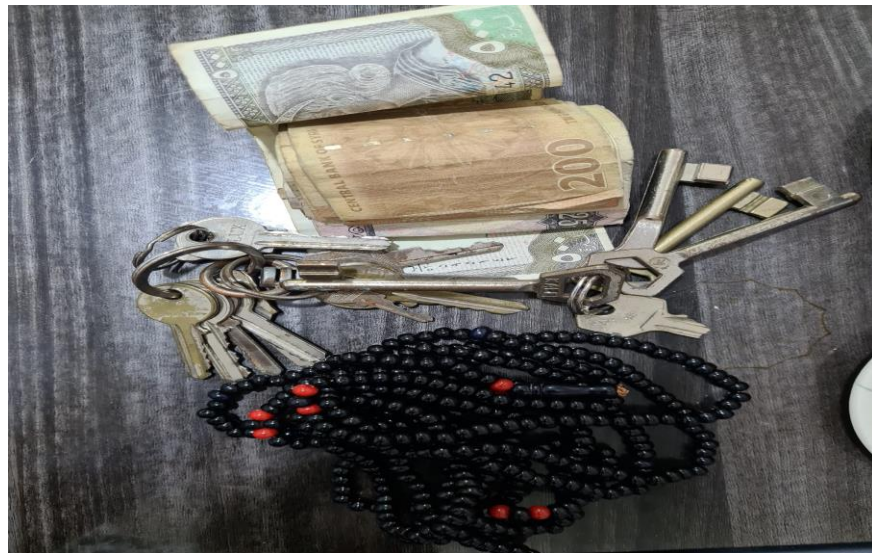
Zikir etmek, tespih ile birlikte düşünülmesi gereken bir eylemdir. Heidegger felsefesinde de el önemli bir yer teşkil eder. Zira bedeninin temsilcisi eldir ve dış dünya ile temas ilk olarak el ile gerçekleşir (Gözel, 2018: 122). Leader (2020: 111), dinin bedeni ilgilendiren fiziksel bir pratik olduğunu ve tespihin de sadece zihinsel bir pratik olan dualara eşlik etmekle kalmayıp aynı zamanda insanın hareket arzusuna cevap veren bir ihtiyaç olduğunu ileri sürer.

Zikir etmek, kelimenin kökeni Arapça olup, hatırlamak, ezberlemek gibi anlamlara karşılık gelir. Tespih ile zikretmek ise Allah'ı güzel isimleri ile anmak anlamına

vardır. Hatta bir görüşmeci, Türkiye'de de büyük bir üne sahip Kurtlar Vadisi dizisine referansla 'Polat Alemdar' gibi tespih taşımayı çok sevdiklerini ifade etmiştir.

gelmektedir. Tespihlerin birçoğu umreden gelmiştir ve birçoğu, tespihi göç sırasında Allah'ı zikretmek için yanlarına almıştır. Suriye savaşında oğlunu kaybeden Nisa (58), umreden hediye olan tespihi zikir etmek için aldığını aktarmıştır: *“Diğer tespihi de aile dostumuz getirmişti yine umreden. Bu oldukça hafif. O yüzden bunu da sakladım. Yolda zikrederim diye aldım. Çok zor durumdaydım. Oğlumu bıraktım geldim, çok zoruma gitti. Cenazesini bile görmedim. 26 yaşındaydı daha.”*.

Tespihin ve dolayısıyla zikrin anlamı, sadece Allah'ın güzel adlarının hatırlanması ile sınırlı değildir. Zikrin kavram olarak anlamı, Allah'ı anmak üzere yapılması veya söylenmesi tavsiye edilen, fiiller ve sözlerdir şeklinde verilebilirse de sadece bundan ibaret olduğu söylenemez. Allah'ı zikretmek; O'nun varlığının bilincine varmak ve bu bilincin etkisi ile O'na kulluk etmek, teslim olmaktır (Yaşar, 2012: 167). Yaşar'ın, Onun aracılığı ile tüm kalbin ve bedeninin, dilin zikri ile birlikte reaksiyona girdiği bir yoğunlaşma olduğunu ifade etmesi bu dini pratiğin duygular ile ilişkisini de net bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre tespihin varlığı, zikirle birlikte bir nevi kişiyi teselli ettiği söylenebilir.



Görsel 13: Suriye parası, anahtarlar ve tespih

Tespihler, genel olarak umreden hediyedir. Bu anlamda birlikte gidilen umre hatıralarının da bir parçasıdır. Kutsal topraklardan gelmenin yanı sıra tespihler, bu hikayelerin anımsanmasına açılan imgelerin de aktörü olarak ona sahip olanlarca daha da kıymetli hale gelirler. Bazen de onu, kendilerine veren kişilerce özdeşleştirilir ve saklanırlar:

El Amra'dan getirdiler. Tesbih. Teyzem verdi bunu bana. Çok iyi bir insandı teyzem. Teyzem geldi buraya benimle. Çok yakındık onunla. Umreye gittiğimizde beraber gitmiştik. Onu ben götürdüm. Tekerlekli sandalyedeydi, ben iterdim onu. En güzel hatıram da elim biraz ağırıyordu o sıra, kırık vardı. Eşim itiyordu arabayı. Dedim ver ben iteyim sen yoruldun. Elim ağırıyordu ya tam olarak hissedemedim herhalde. Terlik satan bir yerin yanından geçiyorduk. Bir baktım o terliklerin içine yuvarlandı. Kaldıracağım, kaldıramıyorum bu sefer de. Herkes gülüyordu. Bunu hep hatırlarım hâlâ [anlatıyorken gülüyor]. Dedi ki ne yaptın sen, gelin değil misin sen beni ayakkabıların üstüne düşürdün. Her hatırladığımda da gülerim (Rabia 2022).

Tespihlerin, hediye olarak verilen eşyaların başında geldiği söylenebilir:

Hamid [Reyyan'ın Kocas]: Biz de öyle özel bir gün olmaz hediye getirmek için. Canı ne zaman isterse. Bunu da yeğenim hediye olsun diye getirmişti. Diğer abimin oğlu da bir tesbih getirmişti, yeşil olan ama o koptu geçen hâlâ boncuklarını saklıyorum. Onu yine kullanacağım yaptırıp. Bizde hediyein manevi bir değeri vardır.

Esmenur: Biz de ya tespih ya saat verilir.

Zühra'nın (46) Suriye'den getirdiği iki tane tespih bulunmaktadır. Biri umrede kendisine hediye edilen ve yukarıda sözü geçen tespih iken diğeri de Kur'an kursunda genç kızken aldığı ve yaklaşık yirmi senedir kendisinde olduğunu söylediği bir diğer tespihtir. Tespihin önemi, onun hayatının bir dönemini temsil etmesinden ileri geldiği göz önüne alındığında, onu her gördüğünde hissettirdiklerinin göç sonrası kaybettiği bir hayata tekabül etmesi anlamlıdır:

Kur'an derslerine başladığımda sadaka karşılığında bana bunu vermişlerdi. Bunları gördüğümde acı duyuyorum. Bir şeyi yitirmiş gibi. Hayatımda o bölümü kaybetmişim gibi. Hatıraları var bunların. Aşiret gibiydik biz. Birbirimize, akrabalarımıza çok bağlıydık.

Emilia Ferraro (2019: 16), dini materyalleri değerli kılan ve onları estetik açıdan hoş gösteren şeyin onların simgelediği kutsal, ahlaki değerlerin yanı sıra, bu anlamları üzerinde taşıyan materyallerin neden ve nasıl yapıldıkları olduğunu ileri sürer. Bu yüzden de görüşmecilerin tespihlerinin neden yapıldığını vurgulaması önemlidir. Kimi görüşmeciler, tespihin süslemelerinden bahsederken özellikle ne'den yapıldığını, örneğin gümüşten olduğunu özellikle vurgulamışlardır (Görsel 14).



Görsel 14: Gümüş işlemleri tespih (İbrahim 2023)

Diğer maddi kültür ürünleri gibi, dini objelerin de neden yapıldığı, nasıl dizayn edildiği ve süslemeleri de önemlidir. Bir materyal olarak bu nesnelerin sadece işlevsel ve anlamları nitelikleri itibarıyla değil aynı zamanda materyal olarak da kıymetini ortaya koyan bir diğer özellikleridir.

Zühra'ya bu tespihleri ne yapılacağı sorulduğunda, çocuklarından birine emanet etmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. Fakat bunun kim olacağının cevabı aynı zamanda sorumluluk ve cinsiyet rolleri ile kesişiyor. Tespihlerin tane sayılarına göre çeşitli versiyonları vardır. Zühra'da 99'lu olanlar mevcut ve bunun sorumluluğunu erkeklerin alamayacağını düşündüğünden onu kız çocuklarından birine bırakmayı düşünmektedir: *“Çocuklarıma bırakacağım ama oğlanlara değil, kızlarıma. Oğlanlar bunu*

kaldıramazlar. Erkek çocuğu alır bunu bir yere atar, umursamaz ama kız çocuğu bunu hatıra olarak saklar”.

Seccade, Suriyeli göçmenlerin getirdiği bir diğer dini nesnelerden biridir. Yine Seccadeler de özellikle umreden gelmiş olmaktan ileri gelen bir kıymete sahiptirler fakat kutsiyetleri sadece bununla da sınırlı değildir. Aynı zamanda bir ritüele eşlik etmesi itibarıyla da önem arz etmektedirler.

Bu nesneler kişileri hatırlattıkları anılar nedeniyle bir yandan üzerken bir yandan da yokluğu var etmesi itibarıyla kişilere fiziksel olarak bir teselli sunmaktadır. Fatıma, seccadenin kendisine hatırlattıklarını ve uyandırdığı duyguları şu şekilde anlatmıştır:

Bu 17 senedir yanımda. Bunu hâlâm yanında hacdan gelince getirdi. Bilmiyorum çok rahat ediyorum bununla. Çıkarken bir bunu almıştım bir de Kur'an-ı Kerim. Başka seccadeler de vardı. 3 tane vardı. Ben bunu aldım. Hatta hâlâm hacdan geldiğinde başka şeyler de vermek istemişti bana, ben hayır sadece bunu istiyorum demiştim, başka bir şey almamıştım. Kur'anı Kerim'i köyde unuttum. Bunu her çıkardığımda hâlâm vermişti, ikizlerime hamileydim zaten, onları hatırlarım. Hâlâm hâlâ hayatta. Yani üzüyor ama yapacak bir şey yok. Hatta arkadaşlar der ki siz yine bir şeyler getirmişsiniz, biz hiçbir şey alamadık. Teselli oluyor.



Görsel 15: Seccade (Fatıma 2022)

Hem seccadeler hem tespihler dini pratik etmenin yardımcıları olarak hem de hacdan gelmeleri itibariyle dini bir kutsiyete sahiptirler. Yolculuk boyunca bir nevi güvence gibi sosyal varlıklarını temas yolu ile duydukları bu nesneler, bu anlamda göç deneyimi açısından oldukça önemlidirler. Bu nesneler, göçmenlerin yolculuğuna da ‘şahitlik’ etmişlerdir. Nitekim onlar sıradan nesneler değildir, dini anlamlarla ilişkili olarak bir güce ve failliğe sahiptirler ve bu nitelikleri itibariyle diğer nesnelerden farklıdır. Zira zaten bir güce sahip olduklarına inanılır ve bu yüzden de kendilerini koruyacağı düşünülmektedir onlarla birlikte yola çıkılır. Bu nesneler aynı zamanda sınırı geçtikten sonra bu başarının da önemli bir aktörü olurlar ve yine bu nitelikleri itibariyle sahip oldukları güç pekişir ve ayrıca bir değer kazanırlar.

5. BÖLÜM

AYRILIK VE ÖLÜM SONRASI NESNELERLE İLİŞKİLENME

Bu bölümde iç savaş ve göçün neden olduğu bölünmeler ve bu ayrışma deneyiminde nesnelerin rolü ele alınmaktadır. Suriye'deki iç savaş kimi zaman aile bireylerinin kaybına neden olurken, kimi durumlarda ise bir türlü bir araya gelemeyen aile ve arkadaşlık ilişkilerinin doğmasına neden olmuştur. Bazen de Suriye'de ikamet eden bir ebeveynin ölümü sırasında orada olamayan ve mezarlarını ziyaret etmek için geri dönemeyen bireylerin hikâyelerinin doğmasına neden olmuştur. Bu 'kesin' ve 'geçici' ayrılıkların yarattığı koşullar, bireylerin bir daha bir araya gelemeyecekleri aile bireyleri, arkadaşları ile materyal üzerinden bir yoğunlaşma içine girmelerine neden olmuştur. Bu hikâyelerin aynı zamanda bazı durumlarda DAES'in saldırılarıyla bazen de iç savaşın yıkıcı taraflarıyla kesişen hikâyeler olduğunu dolayısıyla bu nesnelerin ve serimlediği hikâyelerin aynı zamanda savaşa ve sonrasına dair fotoğraflar sunduğu söylenebilir.

Freud (2014: 18-19), “Yas ve Melankoli” başlıklı çalışmasında yası bir kaybın ardından verilen tepki olarak tarif eder ve yası daha hastalıklı bir süreç olarak değerlendirdiği melankoliden ayırır. Libidonun o nesne ile olan bağını koparması gerektiğini düşünen Freud’e karşı yeni araştırmalar, aslında kayıp sonrası girilen bu yas sürecinin zararsız olmadığı hatta bireylerin bu travmatik süreçle baş edebilmesinin bir yöntemi olduğunu ortaya koymuşlardır. Ölüm ve yoksunluk çalışmalarında bir şekilde ölüyle devam eden ilişkilerin yoksunlukla başa çıkmada gerekli olduğu görüşü artmaktadır¹⁵ (Klass, Silverman ve Nickman, 1996). Bu görüş Freud'un 'Yas ve Melankoli' başlıklı çalışmasındaki bireyin başarılı bir yas süreci yaşaması için ölen kişiyle bağlarını

¹⁵ Hatıra nesneleri sahiplenmenin bireyin yas sürecini atlatmasında rolüne ilişkin farklı bir görüş için bakınız: “Continuing Bonds and Grief: A Prospective Analyses” (Paul A., vd., 2006).

koparması ve onunla olan ilişkisine yatırım yapmayı bırakması gerektiğini ifade ettiği görüşün karşısındadır. Bolwby'e (aktaran Field, 2006: 740-41) göre bireyin dış dünyasında meydana gelen değişime karşılık olarak iç dünyasında da birtakım değişiklikler olacağından kendisine çeki düzen vermesi gerektiğini ve bağıllık davranışlarını da buna göre düzenlemesi gerektiği fikrini kabul ederek başarılı bir yas süreci geçireceğini aktarır. Bolwby'e göre bu ölüyle ilişkinin kesilmesi ile değil, değişim ve ilişkiye yeniden bir biçim verme ile gerçekleşecektir. Buna göre devam eden bağ, yoksunluk ile başa çıkabilme noktasında bu başarılı sürecin bir parçasıdır.

Bu çalışma Suriyeli göçmenlerin bir ölüm veya ayrı düşülen ilişki sonrası deneyimlenen ayrılık sürecini ve maddi kültür unsurların bu sürecin nasıl merkezinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ölüm sonrası deneyimlenen yoksunluk sürecinde bireylerin kayıp sonrası edindikleri maddi kültür unsurlarına ve bunların, bireylerin bu travmatik göç süreciyle baş edebilmelerindeki rollerine ve onlarla ilgili deneyimlerine yer verilecektir. Eşyaların ayrılık sonrası ilişkilerin devamında ve bitirilmesi sürecinde kullanımı çalışmanın odak noktasındadır. Yine çalışmada mevta/ ayrı düşülen yakın ile yaşayanın maddi kültür unsurları ile hangi şekilde bir araya geldiği ya da yakınlık kurduğu ortaya koyulacaktır.

Bazı nesnelerin önemi ve değeri, aileden ayrılan aile üyesine ait olmasından kaynaklanmaktadır. Ölüm veya farklı coğrafyalara göç nedeniyle yeniden bir araya gelemeyen yakınlar veya aile üyeleri kişilerden kalan nesneleri bu ilişkilerin yerine koyarak mevcut bağları korumaya veya devam ettirmeye çalışırlar.

Özellikle, ölen kişilere ait nesnelerle olan ilişki 'devam eden bağlar' şeklinde Klass (1996) tarafından teorize edilmiştir. İlişkiler ve ilgili kişiye ait anılar bir nesne aracılığıyla somutlaştırılmaktadır. Bu sayede kaybedilen veya ayrı düşülen kişiler nesneler aracılığıyla yeniden var edilmektedir. Bazı durumlarda sınır politikaları nedeniyle ayrı düşülen aile bireylerine ait objeler göçmenlerin ilişkilendiği objeler arasında yer alabilmektedir. Nesnelerin, kişileri aşan hayatı, nesnelerin ilgili kişiyle olan bağ/ yakınlığı onların kişilerin yerine ikame edilmesine yol açmaktadır. Kişilerin

kendisiyle bağlar, sınır veya ölüm nedeniyle koptuğunda, onların yerini nesneler tutar. Bu nesneler, kavuşulamayan bedenlere aracılık eder:

Biz ölüsünü göremedik çocuğumuzun. Her şey insanoğlundan daha iyi bak, bir poşet. Bu poşet de benim için değerli. Elbiseler içindeydi ya, kokusu var. Hatta çıkardığımda bile bunları kokusu çıkıyor. Bu da giyilmiş bir çift çorabı. Bir giyilmemiş çorabı vardı onu birine verdim hayrına. Şampuanı var içinde. Her bir paket bir kullanımlık. Burda parfümü var. Başka parfüm kullanmazdı (Reyyan 2022).

Bu çalışmada ilgili hatıra nesneleri ölen kişilerle ya da ayrı kalan yakınlarla kurulan ilişkilerin dolayımlayıcısı olarak ele alınmıştır ve bu nesneler üzerinden Suriye iç savaşının yıkıcı yüzü serimlenmeye çalışılmıştır.

5.1. DEVAM EDEN BAĞLILIK

Nazira: İnsanoğlu gider ama eşyalar kalır.

Bireylerin, toplumsal düzeyde olduğu gibi ölü ile etkileşim içinde kalmaya devam ettikleri, onlarla bağlarını koparmadıkları söylenebilir. Bu bağları kurabilmek için de birey maddi kültür unsurlarını kullanır. Ölünün bir nesneye indirgendiği bu süreçte, ölüye ait herhangi bir nesne aracılığıyla kayıp ile temasa geçilir, diyalog kurulur. Batı merkezli çalışmalar da bu durum ‘Devam Eden Bağlılık’ (Continuing Bonds) olarak kavramsallaştırılmıştır. Devam Eden Bağlılık (DEB) ilk olarak Klass, Silverman, Nickman'ın kolektif çalışması "Continuing Bonds: New Understandings of Grief" kitabında geçer. Bireyler, bir yakını kaybettiklerinde oluşturdukları anılarla, duygularla ve eylemlerle ölen kişiyle bir şekilde bağlı kalmaya devam ederler. Hayal ederek, ebeveyne konuşarak, ebeveynin onu bir yerden izlediğini düşünerek, ona ait bir şeyi tutarak, mezarı ziyaret ederek, ya da sık sık onu düşünerek bu ilişki içerisinde kalmaya devam edilmektedir. Klass ve diğerleri, ölüyle devam eden bağlarının geride kalanın kayıpla baş edebilmesini ve değişikliklere uyum sağlayabilmesine yardımcı

olduğunu ifade eder. Bu bağlantılar bireye rahatlık, destek sağlarken geçmişten geleceğe geçişini de kolaylaştırmaktadır (Klass vd. 1996: XVII).

Geride kalan birey ile yoksunluğunu yaşadığı kişi arasında bağın devam etmesine yardımcı olan yöntemlerin başında mevtta olan kişinin ya da herhangi bir nedenden dolayı yoksunluğunu yaşadığı kişinin bir uzantısı olarak gördüğü, ilgili kişiler ile etkileşime girmiş, fiziksel temasının olduğu nesneleri edinmektir. Bu nesnelerin somut olması, yoksunluğunu yaşadığı kişileri de dışsallaştırmalarını sağladıkları ve onlarla bir süre daha temas halinde olmanın hissini vermekte oldukları ileri sürülebilir.

Klass'ın 'devam eden bağlılık' (Klass, Silvermanve Nickman, 1996) olarak kavramsallaştırdığı bu durum aynı zamanda bireyin yoksunlukla başa çıkabilmesinin bir yolu olarak görülebilir. "Continuing Bonds: New Understanding of Grief" başlıklı çalışmasında Klass, devamlılık bağlarının yaygın ve bir hastalık belirtisinden ziyade travma veya yasla baş edebilme şekli olduğunu göstermiştir. Birçok psikolojik yas modeli güncel çalışmalarda DEB¹⁶'i yasin normal bir aşaması olarak değerlendirmektedir. Bu süreçte birey, kaybın varlığının muhafaza edildiği bağ kuran nesneler, bir başka ifade ile hatıra nesneleri edinmektedir. Yıllar geçtikçe bireylerin daha az bağ kurdukları bu dış nesnelere olan eğilimleri azalmakta çünkü bireyler kaybın varlığını içselleştirmektedirler.

Ölümler ya da farklı sebeplerle biten ilişkiler, maddi kültür unsurları aracılığıyla somutlaştırılarak simgeleştirilmektedirler. Bir başka ifade ile özellikle ölen kişilerin eşyalar aracılığıyla somutlaştırılarak dışsallaştırılması söz konusudur. Parkin (1999: 303-304), kişinin materyale bir anlam atfederek onu dışsallaştırmasını 'sosyo-maddi protez' olarak adlandırmıştır. Beyinde biçimlenen anılar, materyallere aktarılabilir ki ilgili nesneler daha sonra bu anıları temsil eder.

¹⁶ Devam Eden Bağlılık kavramının kısaltılmışı

Yıl dönümlerinde veya bayramlarda mezar ziyaretleri aslında toplumsal düzeyde ölü ile devam eden ilişkilere dayanak olarak gösterilebilir. Buna göre devamlılık bağları toplumsal düzeyde ve gelenekte de desteklenmektedir denilebilir. Anlar, anıtlar, sözler ve eserler, yaşayan kişilerin içsel durumlarının bir parçası olarak algılanan düşünce ve imajları sürdürmeye çalışan dış kültürel formlar olarak anlaşılabilir. Buna göre denilebilir ki ölüye nesneler aracılığıyla görünürlük kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ölüm, ayrılık ve yas gibi süreçler kişilerin somutlaştırarak anı biriktirme ihtiyacı duyduğu yaşam krizlerine dönüşür. Hallam (2001: 4)'a göre dışsal unsurlar ile içsel unsurlar arasındaki bu bağ zamana bağlı olarak değişebilir ya da kültüre göre değişkenlik gösterebilir.

Ölenle devam eden bağlılık, bu kişilerin geçmişte yaşadığı anlamına gelmez. Ölen hem var olarak algılanır hem yok. Yas sürecinde bu algının yarattığı ya da oluşturduğu gerilim yadsınamaz. Bağlar bu süreçte yeni bir biçim kazanarak değişir fakat etkileşim süreklidir. İnsanların ölenler hakkında konuşmaları, anıtsal ritüellere katılmaları ve yaslarının, statik olmayan bir süreç olduğunu anlamaları gerekir (Silverman, 2014). Bu şekilde bireylerin, yoksunluğunu yaşadığı kişinin en çok kullandığı, en değer verdiği eşyalar ile özdeşleştirmesi ve bu nesnelerin hâlâ kullanılabilirliğini sağlamaya çalışması, bu kişilerle bir bağ kurulmaya çalışıldığını gösterdiği söylenebilir. DEB dışavurum biçimleri fiziksel yoksunluğun neden olduğu güvenli yer arayışlarının yansımalarının ya da yas durumunda devam eden bağlılığın kanıtı olarak görülebilir (Field, Gao, ve Paderna, 2005: 281). Bu tür bir devam eden bağ dışavurumu göstermek kaybedilenin tekrar geri kazanma çabası olarak görülebilir.

Kişilerin yerine ikame edilen nesnelerin genellikle ilgili kişilerle en çok temas ettiği nesneler olduğu söylenebilir. Örneğin Ankara'da esnaf olarak çalışan Feyzullah (38), neden babasının tespihini aldığı sorulduğunda sürekli elinde olduğu vurgusunu yapmıştır. Ellerin, bu temasta yer edinmesi önemlidir. Eller, bu anlamda bütün bir beden temsili muamelesi de görmektedir. Bu vesileyle nesne ile özdeşleştirilen mevta ile geride kalanlar arasında sosyal ilişkilerin devam ettiği söylenebilir. Zira biyolojik ölüm sonrası ölünün sosyal hayatı devam eder (Exley, 1999).

Kimi Suriyeli göçmenler, Türkiye'ye aile bireylerinin hediye ettiği nesnelerle gelmiştir ve bu niteliklerinden dolayı hali hazırda bir öneme ve değere sahiptir fakat bu hediye veren kişi vefat ettikten sonra hediye eşya ile kişi arasındaki bu ilişki, farklı bir boyut kazanır. Vefat eden aile bireyi ile kurulan sosyal bağın aracı haline gelirler:

Yani önemli, babamın hatırası. Özellikle babam vefat ettikten sonra bana bıraktığı en küçük şey bile çok değerli. Suriye'ye gittiğimde aldım orda. İşte o zaman belki de o çantam benim için çok değerli bir şey değildi. Sana söylüyüm. Normal çanta. (Mohammed 2022).

Buna göre eşyalara yapılan duygusal yatırımlar, onlara aşıl原因an anılar, kişilerin deneyimlerine, ya da eşyayı hediye verenin yaşayıp yaşamadığı ile ilişkili olarak değişebilir, eşyayla kurulan ilişki yeni bir boyut kazanabilir. Bazen hiçbir anlamı olmayan eşya, sınırı geçtikten sonra sırf kimin verdiğine bağlı olarak bu yüzden anlam kazanır. Bir değer edinir. Geride kalan bu eşyaya duygusal yatırım yapmaya devam eder, etkileşime girer, fakat bu bağ zamanla zayıflayabilir.

5.1.1. Kişilerin Yerine İkame Edilen Nesneler

Nesnenin durağanlığı anının muhafazası ve devamlılığına işaret eder, bu da hatırlamanın bir sürecidir (Forty ve Küchler, 2001: 2). Vefat eden birinin ya da artık yakınlarda olmayan birinin bir nesne ile somutlaştırılması bir nevi yokluğa görsellik kazandırmak olarak düşünülebilir. Bu bakımdan nesneler hem somut oluşu hem de görselliğinin oluşu itibarıyla önemlidir, zira unutkanlığa çok az ihtimal bırakır. Kayıp veya sona erdirilen bir ilişki sonrası maddi kültür unsurlarının kullanımının bu nitelikleri dolayısıyla hafızayı canlı tuttuğu söylenebilir. Dolayısıyla yoksunluk sonrası hafıza uygulamaları, ölüm sonucunda oluşan boşluğa karşılık bulmak içindir, artık olmayan kişiler arasında bağ kurarak onu bugüne taşır. Bunun için de maddi kültür unsurları kullanılır. Her ne kadar mevta devamlı olarak anılar ve düşüncelerin bir parçası olsa da dışsal bir öğenin yardımı olmadan zamanla imgenin silinmesi ve zayıflaması olasıdır.

Bu nesneleri ‘geçiş objeleri’ (Transitional objects) olarak betimleyen Gibson (2010), bu eşyaların hiçlik ile birey arasında aracılık ettiğinden varoluşsal bir boyutunun olduğundan bahseder (2010: 288). Nesneler, salt bireylerin kişilere dair anılarının ve düşüncelerin depolandığı kutular değildir. Buna göre nesnelerin düşünceleri muhafaza eden bir araç olarak kabul edilirse, bu nesnelerin hafızayı dış dünyadan içeriye, zihne transfer eden bir kanal hizmeti gördüğü beri yandan bu etkileşimin de hatırlayanı etkilediği söylenebilir. Nitekim ölen veya ayrı kalınan kişilere ait bu nesneler, çağırışımlar yoluyla bütün bu süreçlere vesile olan nedenlere bir gönderme yapar. Bu anlamda savaş ve göç etmek zorunda kalmış olmak bu hatırlamaların da bir parçasıdır.

Nesneler, kişilerin hayatını aştığı gibi nesnelerin türü de kişilerin yerine tutulan eşyaların seçiminde belirleyici olabilmektedir. Nitekim her bir nesnenin, doğada varlığını sürdürebilmesi aynı değildir. Örneğin Nazira, hapse giren oğlundan mektup ve el işi takılar alır. Nazira, el işleri ile beraber gelen mektubun yerine neden bu el işlerini daha fazla önemseddiğini aşağıdaki şekliyle açıklamıştır: *“Yani hepsini saklamak isterim, ama evrakların ne olacağını bilemezsin. Olur ki suya düştü. Ya da bilirsiz eskir, kâğıdın da bir süresi vardır ama bunları saklarım.”*.



Görsel 16: El işi takılar (Nazira 2022)



Görsel 17: El işi duvar süsü

Elbette ki el işleri ile mektup arasındaki fark materyalin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Aslında bir kâğıdın ömrü de az değildir. Hatta belki de Nazira'nın da oğlunun da ömrünü aşan bir ömre sahip olacak ama el işleri materyal olarak daha uzun ömürlüdür. Zamansallık, bu ilgili nesnenin seçiminde önemli bir değişken hali olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre el işleri, bir kâğıttan daha uzun yaşayacağı gerçeğinden ötürü Nazira için daha değerlidir. Bunun yanında el işleri için harcanan emek, onunla geçirilen zaman, bedenin onunla girdiği etkileşimin de bu seçimde belirleyici bir faktör olduğu söylenebilir.

El işi örmeleri farklı renklere sahip olmakla birlikte genel olarak Suriye'de sıkça kullanılan belirli renklere yer verildiği söylenebilir. Kullanılan renklerin bir anlamı olup olmadığı sorulduğunda şu şekilde cevap verilmiştir:

Fatıma: Biz bu renkleri çok severiz. Mesela siyah, beyaz, kırmızı... sarı, özellikle... bu renkleri çok severiz. Elbise giydiğimizde de bu renkleri tercih ederiz daha çok.

SG: Sarı derken altın rengi değil mi?

Fatıma: Evet altın rengi.

SG: Evet onu farkettim, Manavgat'ta da genelde gelen tepsilerin hepsi altın rengiydi.

Fatıma: Evet aynen. Mesela bir kızı evlendirdiğimizde kırmızı, beyaz renkleri daha çok ararız. Böyle alışverişlerine falan baktığımızda hep kırmızı, beyaz ve altın rengi. Çok seviyoruz bu renkleri.

El işlerinde kullanılan bu belirli renklerin Suriye'de gündelik yaşamdaki kıyafetlerin renklerine, düğünlere uzanan bir hatırası bulunmaktadır.

Dokunmanın öneminden bahseden Gibson, kişiler arası teması ise social touch olarak ifade eder ve bunun, insan hayatı için ne kadar önemli olduğuna vurgu yapar (1966: 132). Ölen yakınların bir nesne ile materyalleştirilmesinin, bu ihtiyacın giderilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Materyal yardımı ile uzantılaştırılan bireyle bu sayede dokunmanın devamlılığının sağlandığı söylenebilir. Locke (1975 reprinted in 1985: 123), dokunma ve maddeden bahsederken gündelik hayatta nasıl dış dünya ile el aracılığıyla temasta olduğumuzu vurgular. Görüşmecilerden Reyhan'ın kocası oğlunun telefonunu sürekli yanında taşıdığını söylemiştir. Neden telefon diye sorulduğunda ise 'sürekli elindeydi' cevabını vermiştir. Bu açıdan Locke'un 'el' e ilişkin açıklamaları doğrultusunda, babanın oğluna ait telefonunu sürekli yanında tutmasına cevaben sürekli elinde olduğu vurgusunu yapması anlamlıdır. Yine aynı şekilde anneye en çok hangi eşyasının kendisi için değerli olduğu sorulduğunda, '*en çok elinin değdiği şeyler değerli benim için değerli*' cevabını vermiştir. Bu anlamda eşyaların bir materyal olarak dokunma ile ilişkisi ve elin buradaki temsil rolü burada da açığa çıkmaktadır.

Bu anlamda sürekli elde bulunuşu itibarıyla tespih de yine en çok hediye edilen nesnelerin başında gelmektedir ve el ile ilişkisinden dolayı hediye eden ile özdeşleştirilen özel bir nesnedir. Suriyeli göçmenler, bir aşamada ülkelerine geri dönme şansına sahip olduklarında genellikle geride bırakılan aile bireylerine ilişkin birtakım hatıra eşyası da beraberlerinde getirmektedirler. Başlangıçta ülkeyi terk ettiklerinde bunu düşünme fırsatı bulamamışlardır ama tekrar gitme fırsatı bulduklarında genellikle bir şeyler getirmektedirler. Örneğin aşağıda Hamid Bey, geri dönmeyebileceğini bildiği için yeğeni ve kardeşinin bazı eşyalarını almıştır.

İşte bu tespihin güzelmiş dedim, o da bana verdi. Bayramda üç yıl önce gitmiştik. O zamandan beri bende. Diğer tespih de büyük abimden. Bir sene olmadı vefat etti abim. 10 sene önce buraya gelmeden evvel vermişti. Bunu çok kullanmıyorum. Abimden hediye, kaybederim diye korkuyorum o yüzden saklıyorum. Bizde hediye çok değerlidir. Bir çöpse de onun değeri biçilmez.

Yukarıdaki örnekte Hamid, abisinin oğlundan ve vefat eden abisinden hediye iki tespihi bulunmaktadır. Hatta birinin ipi kopmuş ve boncukları dağılmış olmasına rağmen boncuklarını saklamaktadır. Tespihin özellikle erkeklere hediye edildiği ve bu nedenle de en çok erkeklerle özdeşleştirildiğini söylemek yanlış olmaz. Tespih hem dinsel hem gündelik hayatın bir parçası olarak hem etnografik bir nesne hem de erkeklikle daha çok özdeşleştirilen cinsiyetlendirilmiş bir imgedir, denilebilir. Özellikle, sürekli ele ile temasından dolayı erkeklere dair en çok muhafaza edilen şey tespihtir. Suriyeli erkeklerin özellikle babalarına ait bir tespihi mutlaka bulunmaktadır ya da almış olmayı diledikleri nesnelerin başında gelmektedir.

Kayıp veya biten bir ilişki sonrası bireylerin en çok, kişiyle özdeşleştirdikleri nesneleri tuttukları görülmüştür. Bunlar, erkeğe eğer, kol saati veya tespih olurken kadınlar söz konusu olduğunda takılar ve baş örtüsünün ön plana çıktığı söylenebilir. Örneğin aynı zamanda bir anne olan görüşmeci, Suriye’den getirdiği baş örtüsüne dair hissettiklerini şu şekilde açıklamıştır:

Ben bununla çok yolculuklar yaşadım. Buraya gelirken de benimleydi. Birçok şehre gittik, hep yanımdaydı. Birçok yere gittik. Bunlar çok zor şeylerdi. Sizi [çocukları için] orada büyüttüm. Her şeyim orada. Bazı insanları kaybettim. Bazıları başka yerlere gitti. Bazen hatırlarken mutlu olurum. Bazen hüzünlenirim. Bu başörtüsü aynı zamanda annemin hediyesiydi. Onunla güzel anıları, annemi hatırlıyorum (Rania, 2023).

Yine bir diğer mülakat yaptığım kadın görüşmecilerden biri de hâlâsının hediye ettiği baş örtüsünü getirmiştir:

Hediye bu bana hâlâmdan. Savaş çıktıktan sonra gelirken getirdim. Suriye’yi hatırlıyorum. Hâlâm vermişti, onu hatırlıyorum, üzülüyorum. Günlük hayatımda kullanıyorum ve sürekli aklımda. Aynı annem gibiydi, onunla büyüdüm. Bana o baktı. Onu aldım özellikle. Birkaç tane vardı ama bunu aldım, çünkü benim için manevi bir değeri vardı (Lale Nur, 2023).

Bu nesnelere ilişkin hatıraların, memlekete dair hatıralar ile iç içe geçtiğini söylemek gerekir. Bu yüzden ki görüşmecileri birçoğu bir yandan eşyanın sahibini hatırlarken bir yandan da memlekerini hatırlar.

Bazen de bu nesneler, kişilerle özdeşleştirdikleri meslekleri ve evdeki uğraşları ile ilgili maddi kültür unsurları olabilmektedir. Hatıra nesneleri olarak ifade edilebilecek bu eşyalar, kullanım durumuna göre hem avunç hem andaç nesnesi olarak işlev görmektedir. Örneğin hemen kayıp sonrası kişinin bu travmatik süreçte yoksunluğunu yaşadığı kişinin fiziksel bir uzantısı olarak gördüğü avunç nesneleriyle kaybın yerini doldurdukları ve bu nesneler aracılığıyla kayıpla ilişki içinde kalmaya devam ettikleri söylenebilir. Kayıp sonrası travmatik sürecin atlatılmasında rol oynayan maddi kültür unsurları kişiye uzun bir süre teselli verir. Bireyin zaman zaman karşılaştığı bu eşya, ona hem eşyanın ait olduğu kişiyi hatırlatır hem de bireyi eşya ile özdeşleştirdiği zamana götürür. Bir eşya, anı olarak farklı bağlamlarda bir durumdan ötekine geçebilir ve anlam değiştirebilir.

Geride bırakılan hatıra nesneleriyle genel ve idealize edilmiş bir tarihe ya da bilgiye dönüşen atalarda olduğu gibi, aile büyükleri de kendilerinden sonra gelen nesle onların üzerinde bir etki bırakacağını düşündüğü nesneler bıraktığı söylenebilir.

5.2. NESNELERİN HATIRLATTIKLARI

Jones (2007: 15-18), işaretlerin işlevlerini üçe ayırır; indeks, ikon ve sembol. Bunlardan en temel olanı konuyla da alakalı olarak indekstir. İndeks maddi kültürün faydalı bir şekilde anlaşılması sürecinde bir işaret olarak görülebilir. Bunu yıldırım ve gök gürültüsü arasındaki ilişki örneğiyle açıklar. Yıldırımı gördüğümüzde gök gürültüsü bekleriz. Bu indeksin anlamı bir fırtınadır. Buna göre maddi kültür unsurları da geçmişin indeksleri olarak okunabilir. Maddi kültür unsurları deneyimlerin, hatıraların iliştilendiği, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran andaç nesneler oldukları söylenebilir.

Hatırlama, insan beyninde oluşan içsel bir süreç değildir, tam aksine, insanların nesneleri izole bir şekilde hatırlamadıkları gibi, insanlar ile şeylerin bedensel olarak karşılaştıklarında ortaya çıkan bir süreçtir. Hatırlama, dış dünya ile beyin arasındaki soyut ve etkileşimsiz bir işlemde ziyade özne ile onun yaşadığı dış dünya arasındaki sürekli ve dinamik bir süreçtir (Jones, 2007: 26). Buna göre hafızayı, insan beyninin işlevsel bir içsel süreci olarak değerlendirmek yerine dış dünya ile insanın karşılaşması sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirmelidir. Bu şekilde nesneleri geçmişin indeksleri veya hatırlatıcıları olarak düşünmenin çok daha kullanışlı olduğu söylenebilir. Silverman, (2014) ölenle devam eden bağlılığın, bu kişilerin geçmişte yaşadığı anlamına gelmediğini, ölenin hem var hem yok olarak algılandığını ve bu süreç içerisinde bu algının yarattığı gerilimin yadsınamayacağını aktarır. Bağlar bu süreçte yeni bir biçim kazanarak değişir ve farklı formlar kazanır fakat etkileşim sürekli. İnsanların ölenler hakkında konuşmaları, anısal ritüellere katılmaları gerekir. Yine Silverman, yas tutmanın, değişiklik göstermeyen statik bir süreç olarak görülmemesi gerektiğinin altını çizer.

Kayıp veya biten bir ilişki sonrası ölüyle sosyal ilişkilerimiz devam eder. Maddi kültür unsurları yoksunluğunu duyduğumuz kişi ile etkileşimimizi sağlayan ve onunla bizim aramızda diyalog kuran araçlardır. Biten bir ilişki veya kayıp sonrası onların hayatımızdaki varlığını düşünürüz, beraber geçirdiğimiz zamana dair anılara geri döneriz. Bu noktada bizi rahatlatan ya da teselli bulmamızı sağlayan kayıptan geriye kalan eşyalardır. Bunlar ‘avunç’ ve ‘andaç’ nesneleri olarak adlandırılabilir. Tabii şu unutulmamalıdır ki bu, maddi kültür unsurlarının pasif olduğu bir süreç değildir, karşılıklı diyalogun kurulduğu bir ilişkidir.

Drazing ve Frohlich’in (2007: 61) çalışmalarında ‘dışsal odak noktaları’ olarak ifade ettiği bu nesnelerin dışarıdan gelenler ile karşılıklı olarak kabul edildiği hafıza işlevine sahip olduğunu ifade eder. Buna göre bu nesnelerin ilişkilerin devam etmesini sağlarken aynı zamanda hafızayı işe koşarak bu ilişkiyi sürdürdüğü söylenebilir. Nitekim her bir duygulanma bir hatıra, bir anı ile belirir. Bu anılar, duygusal bağlılığı beslerken bir yandan bireyi de tekrar geçmişe götürüp şimdide yeniden var eder. Hatırlanan, her zaman iyi anılar değildir. Bazen ayrılmaya neden olan o ilk an, akla gelir. Örneğin

görüşmecilerden Nazira, bir sabah oğluyla kahvaltı yapmayı planlarken Türkiye'ye göçüne uzanan bir hikâyenin içinde bulur kendini. Oğlunun rejim güçleri tarafından esir alınması, Nazira'nın Suriye'den ayrılmasına sebep olan olaylar zincirinin ilk halkasını oluşturmaktadır. Nazira, oğlunun hapishaneden kendi elleriyle yapıp gönderdiği el işlerini bu görüşme için çıkardığında şunları anlatmıştır:

İlk geldiğimde oğlumun kokusunu alıyordum. Koklardım, onun kokusunu alırdım. Yedi buçuk yıl boyunca hiç görmedim. Bunu ben daha henüz Suriye'deyken göndermişti. O yüzden bunu zaten gelirken ben getirdim. Hatta bir mektup göndermişti bana, o mektupla beraber gelmişti bu. Her zaman koklar, çocuğumun kokusunu hissederdim. Şam'da cezaevindeydi. Oğlum bana demişti ki anne çayı hazırla, ben kahvaltılık alıp geliyorum. Bizim her Cuma yediğimiz bir şey var kahvaltıda. Özel bir şey yani. Bir tamirhanemiz vardı. Eşimle birlikte işletirlerdi. Telefonla konuşuyordum. Yarım saat falan oldu, çayını vesaire yaptım, gelmedi. Bu sefer arıyorum, telefonu kapalı, arıyorum, kapalı. Ulaşamadım ondan sonra kendisine bir daha. İki saat sonra bir telefon geldi. İçim sıkılıyordu. Bir şey olduğunu hissettim. Kızım açtı telefonu. Akrabamız sordu, kardeşinin ismi neydi? Soyadı ne? Kaç doğumlu? Kızım dedi ki ne oldu ki? Dediler ki televizyonu açın bir bakın. Televizyonu açtık. Baktık oğlumun fotoğrafı son dakika haberi diye geçiyor. Patlama olmuş. Oğlumun öldüğünü zannettim ilk başta. Bayılmışım zaten orda. Ayıldığımda kızımı gördüm, dedi ki kardeşime bir şey olmamış anne ama yakalamışlar. Esad'ın eline esir olarak düşmüş. İnanmadım ilk başta. İki yıl boyunca haber alamadım. Mesela sabah saat 10.00'da bana haber geldi. Televizyonda okuduk. Akşam saat 16.30 gibi Esad'ın askerleri geldi bize, baskın yaptılar. Biz de olduğumuz gibi elbiselerimizle çıktık. Çıktık çünkü silahları bize doğrulttular, bizi öldüreceklerdi. Hemen hemen 1,5 yıl sonra haber geldi. Bir mektup yazmış, içine de bu annesinin ismini yazdığı el yapımı bu işi koyuyor. 1,5 yıl haber alamadık. Oraya giren sağ mı değil mi belli olmuyor. Oraya girenler, ölü mü, sağ mı... Parası olanlar sağ kalabiliyor. Birini cezaevinden çıkartacaksın tazminat ödüyorsun. Milyon dolarlar veriyorsun. Bir arkadaşı varmış cezaevinde. Annesine haber gönderiyor. Yaşadığına dair. Küçük bir mektup. Bir de bunu içine koymuş. İstersen mektubu da göstereyim. Oğlumun kendi elleriyle yazdığı bir mektup. Mektupta da oğlum buradan gidin diye yazmıştı. Onu da sakladım işte, mektupla beraber bunu da alıp geldim. Bize silahları doğrulttukları zaman evi terk ettik. Halep'te kaldık 2 yıl boyunca. Sonra çıktık geldik işte.

Nazira, uzun süre ayrı kaldığı ve bir buçuk yıl boyunca haber alamadığı oğlunun kendisine hapishaneden gönderdiği el işleri ile olan ilişkisini 'koku' ile vurgulamıştır. Koku, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere kişilerin çok sık başvurduğu bir

duyusal tasvirdir. Denilebilir ki Nazira, bir cisim ile vücuda gelen oğlunu hatırlamakta ve hafızada tutulan koku, nesne ile yeniden uyarılmakta ve güçlü bir duyusal ve duygusal bir tepki göstermesine neden olmaktadır.

Nazira'nın hayatında oğlunun yeri önemlidir. Oğluyla güçlü bir bağı olan Nazira'nın oğluna ait bu el işleri, aile hayatına dair de anılara da ayna tutmaktadır. Bu anılar arasında Suriye'de savaştan önce kocası ile olan ilişkisi de yer almaktadır. Kocasını ile olan ilişkisinin kırılması, onun oğlu ile olan duygusal bağını daha da güçlendirmiştir. Kızı 14 yaşında evlenen Nazira, oğlu, kuması ve kocası ile beraber yaşamaya başlamıştır. Kocasını yeniden evlenip üzerine kuma getirdiğinde Nazira, zor zamanlar geçirmiştir. Kocasını kanser tedavisi görmeye başladığında ise oğlu bir zaman sonra okulu bırakıp işe girmiştir. Nazira, bu zamanları gururla hatırlamaktadır. Zira oğlu büyümüş ve her şeye rağmen babasının tedavi masraflarına katkıda bulunmak üzere yardım etmeye başlamıştır. Buna göre Nazira'nın oğluna ait her bir eşya ile yoğun bir etkileşime girmesi biraz da bu hatıralarıyla ilgilidir. Nazira bu süreci aşağıdaki şekliyle anlatmaktadır:

Suriye'ye geldikten sonra işte eşimle ziyaretlere giderdik. Akrabaları ziyarete giderdik. Evimizde yemeğimizi yapardık, eşimize ne lazım ise gerekeni yapıyorduk. Sonra eşim yeniden evlenince hayat benim için biraz zor oldu. Dayanamadım. Eşim evlendikten sonra bana sahip çıkmadı. Aynı dairenin içinde bir odada çocuklarımla kendimize bir hayat kurduk. Kızım 14 yaşında evlendi. Böyle olunca, baktım artık dayanamıyorum. Bazı şeylere dayanamadım. Gittim kendimi işe verdim. Çalıştım, hayatımı kurtardım. Aynı evde kaldık ama sanki komşu gibiydik. Ne kumama yaklaşırdım ne de eşime. Oğlum da çalışmaya başlamıştı, eve yardımcı oluyordu. Ben evden çıktığımda para için çıkmadım, gözümün önünde [...] dayanamıyordum. Evde kalsaydım tartışacaktım. Sabah 8'de işe gidip akşam 8'de eve dönüyordum, yemeğimi de hazır getiriyordum, ben ve iki çocuğum için. Eşim kanser hastası olunca da çalıştıklarımızın hepsini onun tedavisine harcadık bu sefer de. Hatta oğlum hapse girmeden önce, babasının kanser olduğunu öğrenince okula gitmeyi bırakıp yardımcı olmaya başladı. 13 yaşında çalışmaya başladı.

Suriye savaşı sırasında oğlu ile bağları kopan bir diğer annenin hikayesinde de benzer bir anlatı yer bulmaktadır. Reyryan'ın oğlu savaş sırasında vefat etmiştir. Reyryan, savaş başladıktan sonra eşi ile birlikte Türkiye'ye gelmiş. Çocuklarından birini savaşta kaybetmiş. Suriye'de çıkan iç savaş sonrası çocuklarından biri DAESH'e karşı mücadele etmek üzere milis güçlere katılmış ve annelerine gitmelerini söylemiştir. Anne ve baba Türkiye'ye döndükten sonra oğullarının da dönmesi için ısrar etse de başarılı olamıyorlar ve yıllar sonra ancak çocuğunun bir poşet içerisinde eşyalarına

kavuşabilmişlerdir. Annesi poşeti açarken bir yandan içerisinde neler olduğunu sayıyor [Poşet açıldığı anda duygusallaşıyorlar.]:

“Biz ölüsünü göremedik çocuğumuzun. Her şey insanoğlundan daha iyi bak, bir poşet. Bu poşet de benim için değerli. Elbiseler içindeydi ya, kokusu var. Hatta çıkardığımda bile bunları kokusu çıkıyor. Bu da giyilmiş bir çift çorabı. Bir giyilmemiş çorabı vardı onu birine verdim hayrına. Şampuanı var içinde. Her bir paket bir kullanımlık”



Görsel 18: Reyyan'ın oğlunun eşyaları

Memleketin kokusunu taşıyan nesneler bölümünde, nesneler ile koku arasındaki ilişkiye değinilmişti. İlgili bölümde memleketin kokusunu taşıyan nesnelerden bahsederken bir yandan da bunun gerçekten sadece bir metafor olmadığı aktarılmıştı. Burada söz konusu olan ise kişilerin kokularıdır. Kişilerin de bir kokusu vardır ve bu kişilere ait nesneler bu kokunun yeniden duyumsanması noktasında birer uyarıcı niteliğine sahip olduğu söylenebilir. Nitekim annenin poşeti açarken dahi oğlunun kokusunu duyması sadece bir metafor olmaktan çok daha ötedir. Kokular, hafızada tutulur ve her karşılaşmada hafızada bu kişiye dair tutulan koku açığa çıkar.

Bu da giyilmiş bir çift çorabı. Bir giyilmemiş çorabı vardı, onu birine verdim hayrına. Bunu giymişti ama bu temiz geldi, bu yıkanmıştı. Yıkanmamış olsaydı daha iyiydi. Çorapları yıkanmamıştı. Üzerinde saman parçaları yapışmıştı. Bunlardan birini de ablası almıştı. Dedim neyi varsa gönder. Kız kardeşi gitti, aldı geldi. Hâlâsının yanına bırakmışlardı.



Görsel 19: Çoraplar (Reyyan 2022)

“Yıkanmamış olsaydı daha iyiydi.” ifadesi de kişilerin hatırası olarak tutulan bu nesnelerin kullanılmış olmasına verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Yıkanmış olması, izlerin silinmesi anlamına gelmektedir. Hâlbuki aslolan eşyalara sinen ‘izlerdir’. Jones’un index dediği, çorabın, üzerindeki izlerden hareketle bir bedene kavuştuğu, bedene kavuşan çorabın da anılarda oğlunun bedenine karşılık geldiği bir işaretler ve çağrışımlar silsilesidir. Kullanılmış olması bir geçmişe işaret eder. Bu, kullanım değeri değil, *kullanılmışlık* değeridir. Çorabın kullanılmış olması aynı zamanda kaybedilen kişinin bu çoraba sinen kokusu demektir. Ya da ona dokunmuş olması anlamına gelmektedir ve bu nedenle bu nesneler, kaybedilen kişileri dolayımладыğı söylenebilir. Buna göre kayıplara veya ayrı düşülen yakınlarla ait eşyalar, nasıl geldiyse öyle kalmalıdır. Bir diğer örnekte, Türkiye’de halk eğitim kurslarında Arapça öğretmenliği yapan Yaser, yıllardır görmediği annesinden kalan tek hatıra olan çantası için şunları söylemiştir:

Suriye’ye gittiğim zaman, Annemi gördüğüm zaman diyeceğim ona, bu çanta yıllardır benimle. Bunda senin kokun var anne. Çantada bir yırtık var. Aldığımda da yırtık vardı. O

yırtık hâlâ duruyor. Dikmek istemiyorum. Böyle aldım annemden, böyle kalsın istedim. Değiştirmek istemiyorum. Düşünüyorum, belki mesela, o yırtık ya, yaptırısam mı diye, sonra yok yok, istemiyorum diyorum. Bazen gösteriyorum bak anne çanta burada, hâlâ yırtık duruyor, annem de diyor ki valla gelersen bana verirsin onu, kendine yenisini alırsın [gülüyor].

Yenileme, düzenleme, yıkama gibi pratikler istenmez. Kişinin bu eşyalar üzerinde bıraktığı izler silinmesin istenir ve bu yüzden eşyayı yenileme/ tamir etme, hatıranın da zarar görmesi anlamına gelmektedir. Genelde eşya, başkasına ait olduğunda onu olduğu gibi muhafaza etme temayülü ağır basarken eşya, kişinin kendisine aitse ‘yaşanmışlığın’ korunması gibi bir kaygıdan ziyade sadece eşyanın, kendisinin tutulma güdüsü vardır. Başkasına ait ise eşya kişiye ait olan izlerin silinmesini istememe arzusu daha ağır basmaktadır, denilebilir.

Eşyalara işlenen fotoğraflar da kayıplarla ya da ayrı düşülen kişilerle sosyal bağı devam ettirmenin bir diğer yoludur. Fotoğraflar, bu örnekte olduğu gibi bir kupanın üzerine baskılanır ve bu şekliyle hatıra olarak saklanır. Aşağıdaki örnekte, Sofi (61), Suriye’de bir trafik kazasında kaybettiği torunu ile bir kupa üzerine basılan fotoğraf aracılığıyla bağ kurmaktadır. Yaygın bir hediyeleşme biçimi olduğunu söylediği kupa üzerine sevilen veya kayıp bir yakının fotoğrafı basılır. Acı bir hatıraya ait olduğu için kullanamasa da somut olarak torununa ait bir fotoğrafa sahip olmuştur böylece.

Bir de bu kupalar var, Suriye’den geldi. Babamlar gönderdi. [Kupaların üzerinde iki çocuğun fotoğrafı var]. Bu çocuklar buradaydı, sonra Suriye’ye gittiler ve birisi orda bi kazada vefat etti. Babam yaptırdı bu bardakları.

Bu nesnelerin özdeşim kurarak model alma, problem veya bir sorun karşısında onun rehberliğinde hareket etmek, destek bulma ve dayanak olarak görme gibi birtakım işlevleri vardır (Klass vd. 1996). Feyzullah’nun sıkıntılı zamanlarında babasının tespihini çıkarması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Feyzullah, babasının tespihi aracılığıyla hâlâ babası ile temasını sürdürmektedir. Bu eşya ile en çok etkileşime girdiği zamanların da yaşadığı sıkıntılı zamanlarda olduğunu ifade etmiştir:

SG: Çıkarıp baktığın zamanlar olur mu?

Feyzullah: Tabii ya, çıkarıp bakarım. Arada bakarız. Böyle sıkıştığımız zaman, canım sıkıldığı zaman hatırlarsın işte eski zamanlar...

Feyzullah, babasının hayattayken kendisine her zaman yol gösterici olduğunu ve bir sıkıntısı varsa bunu anlayıp onu motive ettiğini aktarmıştır. Bu anlamda baba ile özdeşleştirilen tespihin baba yerine geçerek onu varlığı ile teselli ettiği ve bu anlamda iyi olma halinin korunmasına yardımcı olduğu söylenebilir.

Nesnelerin kişileri aşan ömrü, kişi vefat ettikten sonra yerine ikame edildikleri kişilerin hatırasını devam ettireceği ve dolayısıyla kalanlarla bu kişiler arasındaki ilişkilerin de devamlılığı anlamına geldiği ileri sürülebilir. Bu nedenle nesneler, bir sonraki nesle emanet edilir. Fakat kime emanet edileceği noktasında eşya sahibi ile emanet edilen kişinin ilişkileri belirleyici konumdadır. Nitekim, emanete ancak bu kişiyle bir bağı olan insanın özenle sahip çıkacağı düşünülür. Örneğin Feyzullah, babasından hatıra olan nesneleri çocuklarına bırakıp bırakmayacağı sorulduğunda, saati kızına verdiğini zira dedesi ile aralarının çok iyi olduğunu aşağıdaki gibi anlatmıştır:

Çok yani, 75'te aldı o saati. Kullanmıyorum. Kızım aldı o saati. Hatıra olarak saklıyor onu. Kızımı babam besledi. Babam ile annem büyüttü. Biz iki katlı bir evde otururduk. Altlı üstlü oturuyorduk. İlk torunu olur kızım. Çok kıymetliydi dedesinin yanında. O yüzden yani. Gece gelirdim ben eve. Bazen aşağıda babamların yanında yatarı. Bir gün saate bakıp, baba dedim benim için çok kıymetliydi, bunu hatıra için ben alacam dedi, tamam dedim.

Buna göre hangi eşyanın kime bırakılacağı, kişilerin ayrı düşülen/ vefat eden kişi ile olan duygusal bağına göre belirlenir. Bu bağı bir eşya yardımı ile geleceğe taşınarak bireyin kişi ile hafızası da canlı tutulur.

6. BÖLÜM

TOPLULUK EMANETİ VE KİŞİSEL EŞYA OLARAK İKİ NESNENİN KARŞILAŞTIRILMASI

İnsanlar nesnelerle ilişkilendirir. İnsanlar, tıpkı belirli insanlarla ilişkilendikleri gibi, nesneler de ilişkilendirir ve nesneler onların hayatlarının bir parçası olabilir, nesneler belirli duyguları tetikleyebilir ve ruh halimizi değiştirebilir. Nesnelere olan bağlılığımızın farklı anlamlar ürettiği farklı durumlar ve bağlamlar vardır. Örneğin bir nesne sevilen birinden kalan bir eşya olabilir ve o kişinin kim olduğuna bağlı olarak farklı duygular uyandırabilir. Göç bağlamında bu öğeler geride bırakılan bir vatan, gelenekler, aile ve bazen de memleketten göç edilen ülkeye yapılan yolculuk gibi anlamlara tekabül eden nesneler olabilmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerle yapılan görüşmelerde bu ilişkilerin farklı anlamlar taşıyan örneklerine rastlanılmıştır. Örneğin Abdullah ailesi Suriye'deki evlerinin anahtarlarını hâlâ elinde tutmaktadır. Bu anahtarlar, geride bıraktıkları evden beslenmelerine kadar pek çok anlamı tasavvur etmelerini sağlayarak onları etkiler:

Misafir odasının. Bu içerideki odanın. Çocukların yattığı odanın. Bu anahtar 2 odanın anahtarıydı, tek anahtar. Mesela şu kapı anahtarıydı (muhtemelen avlu girişi). Bu, üstte balkonun kapısı vardı. Onun anahtarıydı. Burda mesela şey bu şu, umm sizde kiler diyorlar. Bizimki merdivende banyonun üstüne tavan arası dersin. Siz tavan arası deersiniz. Hem tavan arası hem kiler. Bunun anahtarı, erzağımızı korduk. Kimse bazen kedi falan girmesin diye. Erzağımızı bol bol yapardık.

O halde bu anahtarlar, terk etmek zorunda kaldıkları evden beslenme biçimlerine kadar pek çok anlama karşılık gelmekte ve bütün bunlar onları etkilemektedir. Bu örnekte kilerin anahtarları onlara, yiyecekleri saklama şekillerini akla getirmektedir. Bu aynı zamanda yerleştikleri ülke ile göç ettikleri ülke arasındaki beslenme farklılıklarını

ortaya koymaktadır. Buna göre yokluğu yaşanan şey, bir nesne aracılığıyla vücuda gelmektedir. Bu nesneler aynı zamanda duygusal sermaye olarak da görülebilir (Svašek 2012: 22). Anılar ve duygular, nesne ile her etkileşimde yeniden canlandırılabilir ve yeniden yorumlanabilir. Dolayısıyla nesneyle olan ilişkimiz tek yönlü bir ilişki değil, onların bizi etkilediği karşılıklı bir etkileşimdir. Göç de bu bağlamlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Battalnâme adlı geleneksel bir hikâye kitabı ve üzerinde ibadetin icra edildiği seccade örneği ele alınmıştır. Bu örnekler, göçmenlerin nesnelerle kurdukları ilişkiyi açıklamak, onların duygusal rollerini örneklendirmek ve göç öncesi ve sonrasında bu nesnelerle kurulan ilişkinin nasıl bir fark yarattığını göstermek açısından önemli bir vaka çalışması olarak görülebilir.

Battal ve nâme kelimelerinden oluşan Battalnâme, adını Battal isimli bir Arap kahramandan almıştır. Tarihi bir destan olup epik nitelikler taşımaktadır. Battalnâme, Köprülü'ye (1976: 232-235) göre İslam ruhu ile mücehhez Anadolu Türklerinin destanıdır. Çobanoğlu (2011: 319) bu destanın teşekkülünün önce sözlü kültürde, Anadolu'nun VII. yüzyılda İslamlaştırılma süreçlerinde yapılan savaşlarda başarılar elde eden Abdullah adında bir kahramanın adı etrafında gelişen anlatılar ile başladığını, bu anlatıların daha sonra meclislerde okunmak üzere daha geç bir dönemde yazıya geçirildiğini ileri sürer. Köksal'a göre yüzyıllara dayanan bir geleneğe sahip olan Battalnâme, önce sözlü kültürde gelişmiş olup tahminen 15. yüzyılda yazıya geçirilmiştir (Köksal 1983: VI). Sakaoğlu (1992) bu kahramanın aslında bir Arap kumandanı olduğunu fakat İslamiyet'i yayma çabaları ve Bizans savaşlarında gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle Türkler tarafından da benimsendiğini ileri sürer. Kimi araştırmacılar, bu hikâyecilik geleneğinin Orta Asya'da Oğuznâme olarak bilinen Türklerin yarı destansı, yarı efsanevi olarak kabul edilen kahramanlık masallarının İslam'dan etkilenmiş bir versiyonu olduğunu ileri sürmektedirler. Seccade ise Müslümanların namaz kılarken yere serdikleri küçük bir kilimdir.

Bu çalışmada Ahmed'in memleketinden getirdiği eşyalara ve bu objeler üzerinden göç hikâyesine odaklanılmıştır. Ahmed, savaş patlak vermeden önce Türkiye'deydi. Ancak

savaştan sonra uzun bir süre ülkesine dönememiş ve dolayısıyla Türkiye'de kalarak bir yaşam kurmuştur. Ülkesi ile olan bağı savaş nedeniyle koptuğundan bu durum hâlihazırda yanında olan bu nesnelerle ilişkisini yeniden biçimlendirmiştir. Şöyle ki Battalnâme ve seccade zaten yanındaydı ama memleketine dönemeyince bu nesnelerle olan ilişkisi, evden uzakta olmakla bağlantılı olarak farklı anlamlar kazanmıştır. Zira bu nesneler, eviyle ilişkilendirebildiği tek eserlerdi. Kendisinin de belirttiği üzere başka şeyler alabilme fırsatı olmamıştır. Kendi sözleriyle:

Babamdan kalan bir sürü tespih falan vardı keşke onları getirebilseydim. Keşke anneme özgü bir şey getirebilseydim. Bilmiyorum, keşke köyüme ve evime özgü bir şey getirebilseydim. Keşke eski günlere dönebilsem de bana o eski günleri hatırlatacak bir şeyler getirebilseydim.

Göç sonrası terk edilmeye zorlanan ya da değişime uğrayan dinsel pratikler, aile hayatı, vatan gibi kavramlar, bireyin bazı nesnelerle ilişkilendirdiği kişinin kendisini tanımladığı anlamlara dönüşmektedir. Bu açıdan bakıldığında, nesnelerin göç deneyiminde önemli bir yeri ve rolü olduğu söylenebilir. Aslında nesneler kişilerde hafızayı etkilediği ve duygular uyandırdığından göçmen kimliğini şekillendiren araçlar olarak da görülebilirler (Svašek 2012). Spinoza'nın duygulanımın karşılaşmalardan etkilendiğine ilişkin görüşlerine göre, vücutta neşe ya da üzüntüye neden olabilen durumlar, bedenin eylemliliğini artırabilir ya da azaltabilir (Özer, 2016: 39). Nesneler buna aracılık eder, bizi bir duygudan diğerine götürür. Bedenimizi hareket ettirir. Nesneler sadece bir aracılık işlevi görürler; anıların, deneyimlerin ve duyguların taşıyıcılarıdır.

Bu çalışmada göçmenlerin bir nesne aracılığıyla artık hayatta olmayan insanlarla, geleneklerle, kültürle ve geride kalan ilişkilerle kurduğu bağ ele alınacaktır. Bireyler özledikleri anlamları nesneler aracılığıyla yeniden tasavvur ederler. Bu anlamda nesneyle kurulan ilişki, nesnenin yeniden tasavvurunda ortaya çıkan duygular ile düşünülmelidir (Baldassar 2008). Nitekim bu yeniden tasavvurda ortaya çıkan duygular kişilere tesir eder ve onları harekete geçirir (Burrell 2012: 61). Svašek, bu durum için, nesnelerin farklı coğrafyalarda bize kim olduğumuzu hatırlattığı ve göç deneyiminde

kimliğimizi şekillendirdiği görüşüyle “transnasyonel özdeşleşme” terimini kullanır (Milic 2012: 161).

Buradan hareketle bu çalışmada Ahmed'in kendisine emanet olarak bırakıldığını söylediği aile yadigârı bir kitap ve Türkiye'ye yaptığı yolculukta kendisine eşlik eden seccadeden bahsedilecektir.

6.1. TOPLULUK EMANETİ BATTALNÂME’NİN SOSYAL HAYATI

Appadurai, nesnelerin de toplumsal bir yaşamı olduğunu savunurken, özellikle nesnelerin dolaşımına ve bu dolaşım sırasında içinde bulundukları ilişkilere vurgu yapar (Appadurai, 1988: 3). Bu çalışmada da nesnelerin bu ilişkilerdeki rolüne odaklanmaktadır. Bunu yaparken nesnelerin ekonomik/kullanım değerinden ziyade duygusal sermayesine odaklanmaktadır. Buna göre Appadurai'nin 'şeylerin sosyal hayatı' kavramı da bu açıdan bu bölümün temel perspektifini oluşturmaktadır. Burada söz konusu kitap örneğinde görüleceği üzere bazı belirli nesneler, sadece bir kişiye ait olmakla kalmayıp bir ilişkiler ağını da mümkün kılmakta ve nesiller arasında bir bağ oluşturmaktadır. Bu nesnelerin de bir sosyal hayatları olduğu söylenebilir. Bu konuda Appadurai (1988: 5) nesnelerin değerinin “...kuramsal bir bakış açısına göre, insan bir fail olarak şeyleri anlamlı bir şekilde kodlarsa da metodolojik bir bakış açısına göre, onların insani ve sosyal bağlamını aydınlatan, şeylerin hareket halinde” olmaklığından ileri geldiğini aktarır.

Ahmed'in Suriye'deki yolculuğu ve Türkiye'ye göçü sırasında yanında taşıdığı Battalnâme adlı kitap, nesneler etrafında gelişen sosyal hayatın güzel bir örneğidir. Battalnâme, öncelikle geleneğin bir temsilidir. Bu yönüyle aile yadigârı olmaktan daha fazla anlam taşır. Ahmed kitabın önemini şöyle açıklıyor: “... Bu kitabın önemi, bir geleneği temsil etmesidir. Yani cemaatte okunmuştur. Yani aslında bir geleneği temsil ediyor. Bu bir sembol benim için aynı zamanda.”



Görsel 20: Battalname (Ahmed 2021)

Kitap geleneğe bağlı olarak odalarda okunmaktaydı. Bu kitap etrafında gelişen bir hikâye anlatma geleneği var. Destansı hikâyelerin yer aldığı bu kitap, el yazması nüshâları ile köy ve farklı yörelerdeki insanların bir araya geldiği bir topluluk duygusu yaratan bir niteliğe sahiptir. Türkmen geleneğinin önemli bir parçasıdır. Basu ve Coleman (2008: 316) kimi eşyaların, eğer bir diaspora sözkonusu ise, farklı bir anlam kazanarak miras/yadigâr niteliği edinebildiğini ve aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılabildiğini ifade eder. Battalnâme de tam olarak bir yadigâr niteliği taşımaktadır denilebilir. Ahmed'in kendi sözleriyle ifade ettiği gibi: *“Belki dedelerime ait olmayan bir kitaptır bu kitap, ancak onu okuyabilenlerin elinde olduğu kesin. Yani bu bizim kültürümüzle ilgili. Battalnâme, okuyabilmek orada çok önemli.”* Anderson (2006: 77) ‘Hayali Cemaatler’ adlı kitabında yazı dili aracılığıyla kurulan hayali bağlar için şunları söyler:

Birbirlerinin varlığından haberdar olmak için gerekli sebepleri yoktu; tipik olarak birbirlerinin kızlarıyla evlenmezler veya birbirlerinin mallarını miras almazlardı. Ancak

kendileri gibi binlerce ve binlerce kişinin varlığını matbaa dili aracılığıyla genel bir şekilde görselleştirmeye başladılar.

Anderson'un burada bahsettiği gibi, ortak bir okuryazarlık dili, birbirini en azından hiç görme şansı bulamamış ya da birbirinden habersiz bir grup insan arasında hayali bir bağ oluşturur. Benzer bir yorumu McLuhan da yapar. Matbaanın gelişimi ve milliyetçilik arasındaki paralel ilişkiye değinen McLuhan (2013: 305), bunun aynı dili konuşan bireyler arasında ortak bir bilinç oluşturduğunu ileri sürer. Hasan'ın elindeki Battalnâme bir matbaa ürünü değil fakat, bir topluluk arasında dolaşım içindeydi. Bu kapsamda Ahmed de bu kitap sayesinde hiç tanımadığı insanlarla bir tanışıklık duygusu oluşturmuş ve bu duygudaşlık da hayali bir topluluk meydana getirmiştir. Connerton (1999), paylaşılan ortak bir geçmişin ulusal bir kimlik oluşturduğunu savunur.



Görsel 21: Oda (Ayham 2023)

Battalnâme, aynı zamanda bir kültürü aktarımı yapmaktadır. Bu aktarımı sadece içindeki öyküler aracılığıyla sağlamaz, aynı zamanda kitap etrafında oluşturduğu ritüeller ve uygulamalar aracılığıyla da bu aktarımı gerçekleştirir. Örneğin bu kitap, özel bir odada okunmaktadır. Oda, hikâye anlatma geleneğinin sürdürüldüğü yerdir. Halk anlatılarının üretildiği, paylaşıldığı, dinlenildiği ve icra edildiği geleneksel yerlerdir.

Oda hem kitabın hem de kitapla ilişkilenenlerin anlam kazandığı, kitaba özel, belirli bir uzamsal-sosyal ortamdır. Bu odada insanlar bir araya gelerek kendilerini atalarına bağlayan bir gelenek olarak algıladıkları bir eylemi gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla kitabın işlevsel bir rolünün ötesinde, gelenek taşıyan bir anlamı da vardır; her hatırlamada geleneği yeniden yaratan bir eyleyicidir. Barclay (1996: 95), otobiyografik hatırlamayı, benlik anılarımızı başkalarıyla ve çevremizle birleştiren bir aracı olarak açıklayarak, kişiye rahatlık ve kültürel açıdan değerli bir kişisel tutarlılık duygusu verdiğini belirtir. Hatırlama sürecinde kolaylaştırıcı olarak nesneler, dayanıklılığı sayesinde belleğin devamlılığını ve korunmasını sağlar (Forty ve Küchler, 2001: 2). Çocukluğunu yansıtan kitap, bu kitabın okunduğu oda, muhafaza edildiği sandık ve bu odada toplanan insanlarla hayal edilir:

Köydeki evi hatırlıyorum. Köydeki evim, odam, bu kitabı sakladığımız yer. İşte bu sandık dediğimiz, içinde saklanmış. Sandık, bu anlamda dolap olarak kullandığımız dolapları bilirsiniz. Öyle dikdörtgen bir kapağı vardı ki kapağı yukarı doğru açılıyor. [Burada elleriyle kapağı açıyormuş gibi yaparak yeniden yaratıyor] Onu orada tuttuğumuzu hatırlıyorum. Çocukluğumdaki ortamı, kitabı alıp okuduğumu hatırlıyorum. Dahası... en çok da benim köyüm, köydeki evim ve onu sakladığımız sandık.

Bütün bunlar Ahmed'in muhafaza edip sonraki nesillere aktaracağı bir geleneğe ve mirasa tekabül etmektedir.

Bu hikâyeler aynı zamanda sözlü kültürden yerleşik kültürüne geçişin bir ürünüdür (Aça vd. 2015: 164). Ong (2013: 356-57), bilgi aktarımı deneyiminin yazı teknolojisi ile

değiştirdiğini, ancak matbaaya kıyasla el yazısı yazmaların yazarla daha yakın bir ilişki kurmasına olanak sağladığını belirtmektedir. Ong, bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

Buna karşılık, elyazmaları (ki bunlar genellikle sonraki nüshâlarda metne eklenmiştir) kendi sınırlarının dışındaki dünyayla diyalog halindeydi. Sözlü ifadenin alış-verişine daha yakın kaldılar. Elyazmalarının okuyucuları, matbaa yazılarının okuyucularına göre yazara daha az kapalıdır ve yazarla daha fazla bir etkileşim içindedirler.

Ahmed'in "görmediği/göremediği" bir dönemin insanların, bu kitaba dokunmasını önemli bulduğunu söylemesi bu anlamda dikkat çekicidir. Nitekim kitabın kendisi için bir başka öneminden bahsederken 'dokunmak' ve 'el' metaforlarını kullanmıştır: *“Bu kitabı benim için önemli kılan şey, atalarımın ellerinde olması”*. Bu durum, matbaanın icadından sonra bireyselleşen kitap okuma etkinliğinin (Ong, 2013: 155; McLuhan, 2013: 290), Ahmed'in çocukluğunda hâlâ bu kitap etrafında gerçekleştirilen toplumsal bir eylem olduğunu göstermektedir. İnsanları bir araya getiren, tanışıklıklar kuran, dostluklar ve bağlar kuran bir sosyal niteliğe sahipti.

Goody'e göre (2013) sözlü kültürde okuma yazma bilmeyenler, yazılı kültürün gücünün etkisi altına girmektedir. Ahmed'in kitapla olan ilişkisi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Yalnızca eğitimli insanlar okuyabileceğinden, kitap bir sosyal hiyerarşiye işaret etmekte ve okuyucunun statüsünü, dinlemek için odada toplananlara pekiştirir. Ahmed kitaptan bahsederken ve önemini vurgularken, bu kitabı ancak belirli kişilerin okuyabileceğini vurgulamıştır: *“Dedelerimden kaldı. Yani dediğim gibi bu oda yadigârı, gelenek yadigârı. Belki dedelerime ait olmayan bir kitaptır bu kitap, ancak onu okuyabilenlerin elinde olduğu kesin.”*

Bu da kitabın okuyabilenler ile dinleyenler arasında bir hiyerarşi kurduğunu gösteriyor. Ahmed kitabı küçük yaşlarda okumaya başlamıştır. Çocukluğunda bu kitabı okurken yaşadığını söylediği heyecan, göç ederken yanına alınmak üzere seçilen değerli bir eser olarak kitapla ilişkisini daha da anlamlı kılmaktadır.

Aşağıdaki alıntı, nesilden nesile aktarılan bir emanet olarak kitabın önemli bir aile yadigârı ve hatta bir gelenek yadigârı olduğunu göstermektedir. Kendi sözleriyle:

Yani Eski Türkmen aile köylerinde oda denilen bir oda vardır. Bu ne anlama geliyor? Mevcut ev yapısının dışında inşa edilmiş bir kerpiç oda. Bu odalarda sadece misafirler kabul edilmektedir. Yani misafir genelde bu odalarda oturur. Ev üyeleri ile herhangi bir iletişimleri yoktur ve bu odalarda ağırlandırlar. Halk veya köyden insanlar burada toplanır. Okuyanlar, yani Osmanlıca okuyabilenler gelip o Battalnâme'deki hikâyeleri okurdu. Ve babam da bu insanlardan biriydi. O okurdu. Ve tabi ondan önce dedem okurdu. Daha sonra babama devretti kitabı. O da başka birine [kendisine]. Bu gelenek artık hiç yok. Biliyorsunuz modern hayat ve bu tür televizyon, internet gibi gelişmelerden dolayı bu tarz gelenekler artık yok. Bu kitap bana 2008'de verildi. Bana onunla ilgilenmem söylendi. Kitabın tarihini biliyordum dolayısıyla önemini de. Yani orada bırakabilirdim ama bu kitap nesilden nesile aktarıldı ve babamın eline geçti ve bana miras kaldı. Bunu çok önemli bulduğum için yanıma aldım. Sebep bu.

Bu kitap kendisinin de ifade ettiği gibi bir ‘emanettir’. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ‘emanet’, *"Birisine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişi tarafından korunması gereken eşya, şahıs vb."* anlamındadır (Url-7: “Emanet”). Emanet bağlama göre çeşitli anlamlara karşılık gelmektedir. Etik boyutu, dini boyutu ve sosyal boyutu vardır (Url-8: İslam Ansiklopedisi, “Emanet”). Aynı şekilde Türk sözlü kültüründe yer alan ‘Emanete ihanet olmaz’ deyimini de emanet-güven ilişkisini göstermesi ve sosyal ve ahlaki boyutuna dikkat çekmesi itibarıyla anlamlıdır. Bütün bu bilgiler ışığında denilebilir ki kitap, Ahmed'e verilmiştir ama ona ait değildir. Onun özel mülkü değil, aksine onu başkalarına bağlayan ve ondan ilgilenilmesi, korunması talep edilen bir nesnedir.

Sorumluluk, onu atalarına ve aynı geleneği paylaşan diğer ailelere bağlayan ilişkisel bağlar yaratır. Göçmenlerin gittikleri yerde kendi haklarına sahip olma arzuları ile başkalarına karşı sorumlulukları arasındaki gerilimi tartışan Jackson, kendi yolumuzu ve kaderimizi belirlemek istediğimiz kadar hepimizin başkalarına bağımlı olduğunu savunmaktadır (Jackson 2020: 41). Kitap aynı zamanda Ahmed'e, kendisinden sonra ölmüş ya da yaşayacak olan başkalarının hayatlarına olan bağlılığını da hatırlatır. Birinin kaderi diğerine, ölen bir aile üyesine veya doğmamış çocuğunun hayatına bağlı olabilir. Ahmed örneğinde atalarının kendisine emanet ettiği kitap, onun hayatını hayatında hiç görmediği insanların kaderine bağlar. Öte yandan geleceğini çocukları

üzerinden planlar ve yeni bir vefa ilişkisi kurar. Hatta muhtemelen bu kitap sayesinde görme şansı bulamayacağı insanların hayatlarına 'dokunma' fırsatı bulacaktır. Bu bakımdan kitap da onun çocuklarına aittir. Yani geçmişten gelse de geleceğe de aittir. Her şeyi ve herkesi aşan bir geleceği vardır. Nesneler somut bir geçmişe dair izler taşır ve bireyle diyalog kurulmasını sağlar (Jones, 2007: 56-61). Maddi kültürün fiziksel unsurları, insanlar zaman içinde hareket ettikçe genellikle sabit kalır veya hem nesne hem de kişi zamanla değişebilir.

Yazının maddi boyutuna vurgu yapan Hallam ve Hockey (2001: 168), yazının ölüden daha uzun yaşadığını ve zamana direndiğini belirtir. Yazmak, bu maddi kültür unsurunu daha da özel kılmaktadır. Ahmed bu nedenle kitaba kendi notunu yazmaktan çekinmemiştir: "... Tarih yok Mesela Huseyin bin Abdurrahman 1998 diye not almıştım buraya."

İnsanın ileri yönelmişliği ve kendini gerçekleştirme çabası onun süreliliğine gönderme yapar. Bu süreliğin somut vakte dönüştürülmesi de insanın tarihselliğidir (Bilen 2016: 123-141). Buna göre Ahmed'in aile yadigarı olan ve bir şekilde geleceğe de tekabül edeceğini düşündüğü bu kitabın üzerine ismini ve tarihi not düşmesi bu çerçevede okunabilir. Ahmed, aynı zamanda tarihselliğini de not düşmüştür.

Goody'ye (2013: 82-85) göre yazı sayesinde bilgi korunur, geçmiş kayıt altına alınarak bilgiye dönüştürülür ve aynı zamanda mesafe ve zaman sorunu ortadan kalkar. İlk durumda nesneler, zamana direndiği ve insanlar değiştiği için geçmişten gelen bir 'yankı' gibi bizi etkileyebilir. Nesneler elbette maddeselliği bakımından herkesi aşan bir kalıcılığa sahiptir ancak bu kalıcılığın kendisinden sonra gelen insanlarla olan ilişkisi düşünüldüğünde her nesnenin içerik sürekliliği söz konusu olmayabilir. Kişisel eşyalar belirli bir kişiye bırakıldığında, ilgili kişi öldüğünde nesnenin sosyal hayatı sona erebilir. Battalnâme özelinde herkes kitabı bir sonraki kişiye vermek durumundadır zira o bir emânettir. Buna göre kitap, birkaç kişinin hayatından daha fazlasını yaşıyor ya da kişilerin hayatlarının ötesine uzanıyor. Bu anlamda kitap zamansallık ve süreklilik açısından diğer nesnelerden ayrılmaktadır.

Bir aile yadigârı, edebî niteliği, değeri ve içerdği hikâyelerin işlevleriyle birlikte düşünüldüğünde kitap daha da önemli bir nesne haline gelir. Bu açıdan göç sonrası yokluğu yaşanan anlamlar kitap ile yeniden vücuda getirilmekte ve muhafaza edilmektedir. Ahmed, kitabı sakladıkları yeri anlatırken, geçmişi bugüne getirdiği anı anlatırken, odadan sandığın kapağını kaldırmaya kadar her şeyi el hareketleriyle yeniden hayal etmiştir. Ahmed "kitabın okunduğu zamanlar" derken zaman ve mekân iç içe geçer ve Ahmed zamanı bir nesne üzerinden kurgular. Nesne aracılığıyla mekanlaşan zamansallık, varoluşsal bir anlam taşımaktadır. Bu konuda Jackson (2020: 33) şunu belirtir: “...geçen zamana dair bilincimiz, içinde yaşadığımız, aralarında seyahat ettiğimiz ve içinde aktif ve bedensel olarak meşgul olduğumuz yerlere ilişkin fiziksel farkındalığımızla kaçınılmaz bir şekilde bağlantılıdır.” Buna göre Ahmed’in kitabı sandıktan çıkardığı anı tarif ederek yeniden tasavvur edilen somut bir mekâna dönmesi ve bunu yeniden bedensel olarak tekrar etmesi nesnelerin zaman ve mekân arasında dolayımını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ricoeur (1980), zamanda kalıcılık olarak adlandırdığı şeyin zaman içindeki sürekliliğini karakterin 'aynılığı' olarak tanımlarken, 'ben'in bu süreklilik içinde zaman içinde değişen şeylere rağmen farklı bir zamandaki kalıcılığı ifade ettiğini belirtir. Kişi tam da bu şekilde "kendi" kalabilir. Ahmed'in kitabın kendisine emanet olduğunu ve onu koruyacağını söylemesi de zamansallıkta sabitliği koruma iddiasıdır. Ahmed geleneğin taşıyıcısı olma görevini benimsemiştir ve bu kitap onun bu anlamda kimliğinin bir göstergesidir. Bu aynı zamanda Ahmed'in geleceğe olan bağı ve geleceği şekillendirmesidir.

Ahmed'in kimliğini koruma iddiası bir anlamda zamana karşı bir direniş olarak okunabilir. Modernizm ve teknoloji de bu direnişe bir tehdit olarak yorumlanabilir. Ahmed, bu geleneğin bu nedenle tehlikede olduğunu belirtir: “...Bu gelenek artık hiç yok. Biliyorsunuz modern hayat ve bu tür televizyon, internet gibi gelenekler artık yok.” Bu açıdan teknoloji ve modernite karşısında Ahmed, kimliğini koruma kaygısı yaşamaktadır. Kitap ve diğer sahip olduğu her şey, bu açıdan anlamlı birer imleyicidir. Kendilik, somut eylemin kendisi ile ilişkili olup eyleme dair karar ise kişinin gelecekteki veya potansiyel kendisini ve dolayısıyla da kimliğini tasarlaması anlamına

gelmektedir (Vanleene Acar, S. 2011: 34). Ahmed, tüm tehlike ve tehdide karşı zamansal olarak kimliğini tasarlaması geleceğe dair taahhüt içermektedir. Bu açıdan kitap bunun bir hatırlatıcısı işlevi görmekte olduğu ve aynı zamanda onun failliğinin duygusal boyutunu oluşturduğu söylenebilir.

Ricoeur, anlatı kimliğini tartışırken (aktaran: Vanleene Acar, 2011: 143-163), deneyimlerimizi anlatırken, bunu benliği anlamlandırmak için senaryolaştırdığımızı ileri sürer. Benliğin her anlatısı aynı zamanda bir seçme ve düzeltme sürecidir. Dolayısıyla Ahmed'in kitabın sosyal hayatından bahsederken hatırladıkları, onun neye önem verdiğini ve neyi hatırlamayı seçtiğini de gösteriyor. Şimdi geçmişten kopuk değildir. Ahmed, çocukluğuna dönüp kitapla ilişkisini anlatırken duygularını şöyle aktarıyor: *"...Ama sadece seninle konuşurken bile heyecanını hatırladığımda, ortamı hatırladığımda istesen de istemesen de bu hasret yaşıyor."*

Ahmed'in yukarıdaki sözleri, insanların duyguları hatırladığını göstermektedir. Bazen duygular, olaylardan daha net hatırlanır. Bunu hafızanın ekonomisi¹⁷ olarak ifade edebiliriz. Yazar Göle (2007), hatırlamaya çalıştığı kadının imgesini aktarmaya çalışırken, hatırlamada geçicilik kadar duygunun da önemine vurgu yapar. Gördüğü sarışın bir kadının detaylarını hatırlamaya çalışan yazar, hatırladığını sandığı şeylerin gerçek olup olmadığından emin olmadığını ancak bir şeyden emin olduğunu söyler: Heyecan. Buna göre geriye dönük bir ânı hatırlarken duygu da zamansallık kadar önemlidir. J. Robinson'ın (1996: 203), hatırlamada duygunun rolüne ilişkin söyledikleri bu açıdan anlamlıdır: "Hayatımızdaki anlamlı deneyimler hakkında düşünürken ve konuşurken, duygularla hızla yüzleşiriz".

Lefebvre (2016: 206) festivalleri işi hatırlatan her şeyin dışarıda bırakıldığı bir yer olarak tanımlayarak bir mikro kozmosa benzetmektedir. Böylece birey, gündelik hayattan kopar ve kendisini rahat hissettiği bir âna geçiş yapar. Ahmed yukarıdaki

¹⁷ Miller ve Parrott'un (2009: 511) 'ilişkilerin ekonomisi' (economy of relationships) kavramından esinlenilmiştir. Miller, bu kavramı, insanların telefonlarında yer açmak için sahip oldukları fotoğrafları azaltma sürecine atıfta bulunmak için kullanmıştır. Burada mesele telefonda değil hafızada yer açmaktır. Tüm olaylar sadece bir duyguya indirgenir.

sözlerle kitabı okurken o dönemde neler hissettiğini hâlâ hatırladığını ve nasıl hatırladığını aktarmıştır. Elbette Ahmed aynı Ahmed değil ama kitabın aynı zamanda hatırladığı duygular aracılığıyla zamanda istikrar ve dolayısıyla kimlikte istikrar sağladığı söylenebilir. Nesneler bizi zamanda taşırken bir yandan da özlediğimiz, yokluğunu hissettiğimiz zamanlara götürür. Bu anlamda kitap eline her geçtiğinde kitapla etkileşime girmesi gündelik hayattan bir kopuş sağlar. Yaşanılan mekân, arzulanan ya da özlenen duygu ve eylemlerin yeniden yaşandığı bir mikro kozmosa dönüşür.

Oda ve bu odada okunan kitap, Ahmed'in kendini özdeşleştirdiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Ahmed'in flaşbeklerle geri döndüğünde bu kez anlattığı 'Ne oda kaldı ne de bu kitap aracılığıyla tanıştığım insanlar orada' ifadeleri örnek olarak verilebilir. Ancak, elinde kalan tek şey kitap olduğu için kitabın şu anda bu dönemlerin temsilini üstlendiği söylenebilir:

Hani soyut şeyleri hatırladığın zaman özlediğini hissediyorsun, özlemediğinden değil ama sanırım bazı somut şeyler daha da derinleştiriyor bu duyguyu... Her yer bombalandı, oturduğün oda artık yok, o kitabın konduğu sandığı bulamayacaksın artık. Bu kitap aracılığıyla tanıştığınız kimse yok. Neden sadece kitap ama başka bir şey değil diyebilirsiniz. Sadece bu kitap var. Göç ettiğinizde yanınıza çok şey almak istemezsiniz.

Aynı zamanda kitap ona acı veren bir yokluğu hatırlattığı için duygulanımsal bir güce de sahip. Yani kitap hakkında konuşurken Ahmed, bir yandan da artık orada olmayan şeylerden bahsetmek durumunda kalmaktadır. Ona yokluğu, artık olmayan şeyleri hatırlatırken bir yandan da kitabın yokluğunu yaşadığı şeyleri yeniden tasavvuruna getirmesine vesile olarak onları yeniden yarattığı söylenebilir.

Belirli durumlarda yaşanılan belirli duygular hafızayı ve dolayısıyla kimliği de yeniden biçimlendirir. Milton (2020: 34), Lazarus'tan alıntı yaparak, *"kendimizi içinde bulduğumuz durumları, biliş ve duygu arasındaki ilişki aracılığıyla değerlendiririz. Bir durumdan öğrendiklerimiz, bu ve karşılaştığımız diğer durumlar hakkında nasıl düşündüğümüzü etkileyen duygusal bir tepki oluşturur."* Suriyeli göçmenler örneğinde olduğu gibi, ülkelerini ve onları duygulanımsal olarak etkileyen eşyalarını terk etmek zorunda kalıyorlar ve bu anlamda ev, ülke, aile ve her şey kimliklerini şekillendirmede

rol oynuyor. Nitekim bazen bir şey ancak o kaybedildiğine değerli olur (Karaarslan F. 2018: 19). Bu yüzden de bütün bunlar, hayatlarının geri kalanı için en çok hatırlayacakları şeyler olarak hatıralarında kalmaya devam edecektir.

Ahmed, kitaptan bahsederken kitabı ve onu var eden geçmişinden kaçamaz fakat ona göre kitabı muhafaza ediyor oluşu sadece bununla ilgili değildir. Ahmed bu durumu şu şekilde açıklamıştır: *“Geçmişinizi silemezsiniz. Hatırlamama şansın yok. Keşke böyle bir şans olsaydı. Aslında bu kitabı kendime geçmişî hatırlatmak için tutmuyorum. Bu sadece bir bağlantıdır, bir aracıdır.”* Ahmed kitabı kendisine geçmişini hatırlatsın diye değil, kendilerini hiçbir zaman görme fırsatı bulamadığı atalarını geleceğe taşımak için muhafaza ettiğini ifade etmektedir ve bu yüzden ona bir aracı görevi atfetmektedir. Buna göre hem kitap hem de Ahmed, geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurmaktadır denilebilir.

Seccade, Ahmed'le hakkında konuşulan ikinci bir nesneydi. Kitap, çocukluktan aile hayatına oradan da geleneksel hayata uzanan bir dizi pratiklerin ve duyguların kaynağı olurken, seccadenin onun için daha kişisel bir obje olduğu söylenebilir. Günlük hayatında dini ibadetlerini üzerinde icra ettiği seccade, çalışma hayatı ve yolculuğu ile bütünleşik bir anlama dönüşmüştür. Bu ilişkiyi bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

6.2. KİŞİSEL BİR EŞYA: SECCADE

Seccade, üzerinde namaz kılınan üzerinde kimi zaman dua ve çeşitli motiflerin olduğu kilim veya halı türünden dokumalardır. Özellikle yolculuklarda temiz ortam endişesiyle kişiler yanlarında bulundururlar. Ahmed, Türkiye'ye gelmeden önce ilk olarak Suriye içinde seyahat etmiştir. Önce Halep'ten Rakka'ya oradan da Türkiye'ye gelmiştir. Bu anlamda Ahmed'in bütün yolculuklarına eşlik etmiştir.



Görsel 22: Seccade (Ahmed 2022)

Ahmed'in seccade ile kurduğu bağa gömülü bir ilişki denilebilir. Ahmed, Suriye'den seccadeyi getirdiğinde kendisi için öneminin farkında değildi, hatta görüşmelerde fark ettiği bir durumdu. Aslında bir arkadaşından hediye olduğunu söylediği seccade ile farkında olmadığı bir bağ kurduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu aslında arkadaşımın bir hediyydi. O benim arkadaşımdı. İktisat fakültesinde okuyordu. Ondan aldım... Şimdi düşünüyorum da çok uzun zamandır benimle. 2009'dan beri birlikteyiz. Bence bu güzel, bu iyi bir şey [gülüyor]. Sayende bugün kendimle ilgili yeni bir şey öğrendim [gülüyor].

Görüşmenin kendisi için de farklı bir deneyim olduğunu ifade eden Ahmed, eşyayla bütünleştiğini görüşme sırasında fark ettiğini ve onunla bir bağ kurduğunu ifade etmiştir.

Seccade hem Suriye içinde hem de Türkiye'ye göç yolculuğunda her zaman yanında olmuştur. Ahmed, seccadenin serüvenini şöyle anlatmaktadır: “...*Ve bu seccade beş-altı yıldır benimle birlikte gezdi. Otobüslere bindi benimle, uçaklara bindi. Ve bir kez daha, son bir kez daha benimle gel dedim ve hâlâ burada benimle şimdi.*”. Parkin

(1999: 303-304) eşyaların kişilerin birer uzantısı gibi bir nitelik kazandığı durumlar için ‘sosyo-maddi protez’ ifadesini kullanır. Kişilerin eşyalarla kurduğu gömülü bağı anlatan bu ifade, Ahmed’in seccade ile kurduğu ilişki içinde pekâlâ kullanılabilir.

Seccadeden bahsederken, ondan ‘insan’mış gibi bahsetmektedir. Ahmed, adeta bir arkadaşımı gibi anlattığı seccadeyi kişileştirmektedir. Hatta “buraları benimle birlikte göreceği vardı herhalde” diyerek, kendisiyle seyahat etmiş biri olarak onunla yaptığı yolculuğu anlatması dikkat çekicidir. Bu, aralarındaki bağın nasıl gömülü hale geldiğini gösterir. Bu ilişki ona biraz da olsa ona rahatlık hissi vermekte olduğu söylenebilir. Türkiye’ye yolculuğu bir belirsizlik olsa da seccadenin somut varlığı ona bir rahatlama sağlamıştır.

Bir uzuv sayılabilecek seccade, onun yolculuğuna eşlik etmiş ve yaşadıklarının taşıyıcısıdır. Onunla en fazla bütünleştiği dönem, evden ayrılıp Suriye’de başka bir şehirde çalıştığı dönemdir. Ahmed, Türkiye’ye göçü öncesinde Rakka’da bir şantiyede çalışmaktaydı ve seccadeyi özellikle orada geçirdiği günlerle özdeşleştirmiştir. Ahmed, o günleri şu sözlerle aktarmaktadır:

Sadece şantiyedeki oda. Çünkü o her zaman sağ tarafımdaydı. Dolabın üzerinde katlanmış halde dururdu. Çünkü ben Suriye’deyken o seccadeyi kullanıyordum. O oraya ait bir şey, böylece fark edebilirsiniz ama yine de bir kitap gibi değil. Gelmesi gerekiyordu ama neden bilmiyorum ama şu anda evet önemli çünkü orayı simgeliyor benim için. Özellikle, bana daha çok nerede çalıştığımı hatırlatıyor. Orada çalışıyordum. Rakka’da kalıyordum ve orası bana her zaman yanımda olduğunu hatırlatıyor.

Günlük yaşamda nesneye ne kadar yakınsanız, onunla o kadar iç içe bir ilişki kurduğunuz söylenebilir. Bu açıdan seccadeyi nerede tuttuğundan nasıl durduğuna her şeyi canlı bir şekilde hatırlamaktadır. Seccade bu haliyle Suriye’de çalıştığı yere dair hatıralarının yerini tutmaktadır fakat anlamı sadece buna ilişkin değildir. Seccade bir anlam da sınırı geçtikten sonra kazanmıştır. Zira kendisinin yukarıda da ifade ettiği gibi memleketine dair elinde yalnızca iki şey kalmıştır ve iki şeyden biri bu seccadedir. Appadurai (1988), insan-nesne ilişkisinin de dinamik olduğunu, sosyal ve kültürel bağlamdan bağımsız olmadığını savunur.

Daha sonraki görüşmelerimizde bunun üzerine düşünme fırsatı bulduğunu ifade eden Ahmed, bu bağa dair ayrıca şu sözleri de eklemiştir: *“Yani önemini buraya geldikten sonra kazanıyor. Suriye’den buraya sadece iki şey geldi. Bir seccade ve bir kitap geldi. Üzerimdeki kıyafetlerden başka bir şey gelmedi”*. Seccade Suriye'deki yolculuğuna eşlik eden bir nesne iken, sınırı geçtikten sonra seccadeye yeni anlamlar yükleniyor ve onu memleketi ile özdeşleştirmeye başlıyor. Nitekim memleketine dair, geçmişine dair özdeşleştirebileceği elinde sadece iki şey var. Bu sayede göç nedeniyle kayıp bir zaman ve mekâna dönüşen geçmiş bu iki nesne sayesinde somutlaşmaktadır. Ahmed, başka seccadeler de edinmesine rağmen sadece bu seccadeyi kullanmaktadır.

Bugün namaz kılarken o seccadeyi tercih ediyorum. ... çünkü eski. Eski olmasına rağmen kullanıyorum. Eşim yenisini almak istedi. Yok bende kalsın dedim uzun süredir kullanıyorum vs. Yenisini alma diye bir şey yok kalsın dedim. Seccade eskimez, Allah hiçbir seccadeyi eskitmez diyelim [gülüyor].

Önce Suriye’de ona yolculuklarında eşlik eden daha sonra da Rakka’da şantiyede geçirdiği günlerle özdeşleştirdiği ve ona bu deneyimleriyle ilişkili olarak anlamlar atfettiği seccade onun Ahmed’in bir uzvu haline gelmiştir. Daha sonra ise Türkiye’ye seyahati ile başka bir anlam kazanmıştır. Zira Ahmed, uzun bir süre savaş nedeniyle memleketine dönememiştir ve Türkiye’de bir hayat kurmuştur. Buna istinaden de elinde memleketinden kalan iki şeyden biri olan seccade göç deneyimi ile beraber yeni anlamlar kazanmıştır.

Zaman ve mekân genellikle nesnelerle ve çevremizle ilişkilendirilir ve bu şekilde tanımlanır. Burada da görüşmeci geçmişi anımsarken, ilişkilendirdiği nesnelerle birlikte zamanı ve mekânı da betimler. Hatırlama, insan beyninde gerçekleşen içsel bir süreç değildir, aksine, insanlar nesneleri tek başına hatırlamadıkları için, insanlar ve şeyler bedensel olarak buluştuğunda ortaya çıkan bir süreçtir. Hatırlama, dış dünya ile beyin arasında soyut ve etkileşimsiz bir süreç olmaktan çok, özne ile kişinin içinde yaşadığı dış dünya arasında sürekli ve dinamik bir süreçtir (Jones, 2007: 26).

Hem kitap hem de seccade birer zaman ve mekân göstergesidir ve kendisine dair anılarının bu nesnelerle bir araya geldiğini söylemek mümkündür. Bu nesneler

karşılığında belirli duyguları uyandırır ve duygular bizi topluma bağladığı için onun kimliğini şekillendirmeye devam eder (Svašek 2013: 12).

Kitabın sosyal bir hayatı vardı, odada okunuyor, insanları bir araya getiriyor, insanlar ve zamanlar arasında bağlar kurmaktaydı. Öte yandan seccade ise daha kişiseldir. Bu nedenle görüşmeci onun hakkında konuşurken daha kişisel bir dil kullanmıştır. Kitap sadece onunla ilgili değil, bir geleneğe, bir kültüre ve bir aileye aittir. Kendisine verilmiş olmasına rağmen yine de onu bir emanet olarak görmektedir. Bu anlamda seccade onun iken kitabın tam olarak kendisine ait olduğu söylenemez çünkü o, kitap aracılığıyla başkalarının da sorumluluğunu taşımaktadır. Buna karşın seccade hayatının belirli bir dönemine karşılık gelmektedir.

Bu açıdan kitap etrafında gelişen toplumsal ilişkiler, nesilden nesile aktarılmış olması onu seccadeye kıyasla kendisi için daha önemli kılmıştır. Seccade ise önce yolculuk ve çalıştığı yer ile anılmakta fakat göç deneyimiyle birlikte memleketi ile özdeşleştirdiği bir diğer nesne olmuştur. Bu çalışma aynı zamanda Ahmed'in seccade ile kurduğu derin duygusal bağı ortaya koyması açısından önemlidir.

Bir kişinin ilişkilendiği nesneler bağlama göre değişebilir. Sevilen birine ait kişisel bir eşya olabileceği gibi sosyal ve dini hayatı görselleştiren bir obje de olabilir. Bu vaka, özelinde kişilerin göç ettikten sonra başka bir ülkedeki etrafları ile nasıl ilişkilendiğini ve nesnelerin bu deneyimde nasıl bir rol üstlendiğini göstermesi açısından önemlidir.



7. BÖLÜM

ZORUNLU GÖÇ VE FOTOĞRAFLAR

Bu bölümde dijital fotoğraflardan farklı olarak fiziksel fotoğrafların materyal olarak önemine ve aynı zamanda onun göç deneyimleri bağlamında rolüne odaklanılacaktır. Fotoğrafların hem bir mekânda hem de zamanda varlıkları onları aynı zamanda bir içerikten ziyade ‘şey’ yapar. Ulivucci (2023: 7), ‘Fotoğrafların Anlattığı’ başlıklı kitabında fotoğrafın materyal niteliği ve duyular ile ilişkisine dair şunları ifade etmiştir:

Fotoğrafların materyallliği bizim için vazgeçilmez olan başlıca unsurlarından birini teşkil eder. Ne de olsa fotoğraf kendisiyle duyular yoluyla her an temas kurabileceğimiz bir nesnedir. Bir albümde saklansa da bir çerçevede ya da internette sergilense de çantaya da cüzdana da konsa, bilgisayarımızda da arşivlense her halükârda o, fiziksel ve görsel temasa açıktır. Ona dokunabilir, onu gösterebilir, elle oyanayabilir, üzerine not düşebilir, ona sarılıp öpebilir, onu bir tılsım gibi gittiğimiz her yere taşıyabiliriz, aktarabilir, çoğaltabilir, paylaşabiliriz. Temsil ettiği şey elbette şu an geçmiştir, handiyse soyutlaşmıştır, fakat yine de görme, dokunma hatta koku alma yoluyla halihazırda bile kavranabilir.

Bu da neden göçmenlerin geldiklerinde özellikle fotoğrafların fiziksel çıktılarına ihtiyaç duyduklarına bir açıklama olabilir. Konuştuğum birçok Suriyeli gelirken yanlarında mutlaka bir fotoğraf almaya çalışmıştır. Belki de akıllarına gelen ilk şeylerden biri fotoğraflardır denilebilir. Anıların bir materyal yardımı ile içerik haline dönüştürülmesi, onları direkt olarak ‘anısâl’ nitelikleriyle kodlanmasına vesile olduğu söylenebilir ve tam da bu nedenle göç etmeye karar verildiğinde, akıllara gelen ilk şeyin bir fotoğrafın olması şaşırtıcı değildir. En mutlu ve en özel günler, fotoğraflar aracılığıyla somutlaştırılmakta ve geleceğe taşınmaktadır. Düğünler, doğum günleri, ailece bir araya gelinen yemekler gibi özel zamanlar, fotoğraf makinesinin en çok kullanıldığı özel anlardır. Fakat fotoğraflar, bu nitelikleriyle aynı zamanda din ve İŞİD ekseninde kesişen bir kaygının da nedeni olmuştur. Her fotoğraf sınırı geçmemiştir.

Aşağıdaki bölümlerde bir içerik taşıyıcısı olarak fotoğrafların göç deneyiminde nasıl bir role sahip olduğuna değinilecek ve sonrasında bir materyal olarak bu niteliklerinin, kişiler ve hatıraları için ona nasıl bir anlam kattığı aktarılacaktır. Ardından da inanç ve IŞID tehdidi kesişimselliğinde fotoğrafların hikayeleri serimlenmeye ve bu perspektifte Suriyeli göçmenlerin bu fotoğrafları getirirken yaşadıkları kaygı ve korku, örneklerle aktarılacaktır.

7.1. FOTOĞRAFLAR VE DUYGULANIM

Fotoğraflar, salt bir içerikten ibaret değildirler. Onlar aynı zamanda bir ‘materyal’ ve bir ‘şey’dirler. Hans Belting’in (2011: 10) ifade ettiği şekliyle ‘resim bir dolayım ile var olan bir imgedir’. Bakışın ötesinde, imge bir dolayım aracılığıyla bedene kavuşturulur ve bu sayede ‘var olur’. Artık aynı zamanda dokunulabilir bir nitelik kazanır. Belli bir zamanın kesiti olarak fiziksel çıktılardır. Edward ve Hart, (2005: 1-16) fotoğrafların bir zamanda ve mekânda hem imge hem de fiziksel olarak var olduğunu ve bu yüzden de aynı zamanda kültürel ve sosyal bir deneyimin parçası olduklarını savunur. Fotoğraflar birçok anlam barındırdığından anıların daha ekonomik pakete sığdırılmış olması anlamına da geldiği söylenebilir. Sontag (2004: xx), fotoğrafın hatırlamayı yoğunlaşmış bir formda sunduğunu ifade ederek bu haliyle fotoğrafı bir vecize benzetir.

Çok ani bir şekilde yurdun terk edilmesi çok şey almayı mümkün kılmaz. Bu nedenle fotoğraflar kurtarıcı olmaktadır. Aynı zamanda geçmiş ile ilişkisinden hâsıl olan hatıra niteliğinden dolayı bir yere giderken ‘yanınıza alacağınız üç şey’ den ilk akla gelendir. Hatırlanması kolay olduğundan hemen herkes, fotoğrafları almaya çalışmıştır. Çalışmıştır, çünkü fotoğrafların dini kaidelerden ötürü mahrem niteliği ve dini radikal grupların tehdidi ile yüzleşen Suriyelilerin fotoğrafları yanlarına alması birtakım sakıncalar doğurmuştur. Bu bir sonraki başlıkta görüşmecilerin deneyimleriyle birlikte verilerek daha kapsamlı ele alınacaktır. Yurt terk edilirken kimliği oluşturan anlam ve kodlardan belki de uzun bir süre mahrum kalacağını bilen birey ve aileler, kim

olduklarına dair akıllarına gelebilecek en kolay imleyici olarak fotoğrafları düşünmesi, bu açıdan pek tabiidir. Sadece geçmişle ilişkisi itibariyle akla gelebilecek en kolay nesne olması değil, aynı zamanda onun fiziksel varlığı ve bir eşya olarak her yere taşınabilirliği de bir materyal olarak göçmenlerin, onu seçmesinde belirleyicidir.

Baskı fotoğraflar, bir materyal olarak dijital fotoğraflardan farklılık teşkil etmektedir. İmgenin telefon veya baskı kâğıt ile dolayımlanması farklı hislere tekabül eder. Bir imgenin, dijital versiyonu olmasına rağmen kimi görüşmeciler, hâlâ baskı fotoğraf istediklerini dile getirmişlerdir. Örneğin, Reyryan'ın oğlu dini gerekçelerle fotoğraf çektirmemiş fakat arkadaşları ısrarla ancak yarım bir fotoğrafını çekebilmişlerdir. Daha sonra Reyryan'ın oğlu vefat edince, ona ait kişisel eşyaları kendisine gönderilmiştir. Bu eşyalar arasında oğlunun telefonu da bulunmaktadır. Telefonun içinde oğlunun yüzünün yarısının gözüktüğü bir fotoğrafı bulmuşlardır. Aile hemen ardından fotoğrafın fiziksel bir baskısını çıkarmıştır.

Aşağıdaki henüz ilkokuldayken memleketini terk etmek zorunda kalan Asmaa'nın baskı fotoğrafa dair söyledikleri onun materyal niteliğini ve anlamsal zenginliğini ortaya koymaktadır:

Yanımda bir fotoğraf var. 3. Sınıftayken bir fotoğraf çekmiştik. Suriyeden kalan tek şu bu bende. Önemi, memleketimin tek bir fotoğrafı olması. Bütün anılarımı tek bir fotoğrafa sığdırıyorum. Çocukluğumu, köyümü, arkadaşlarımı, her şeyi. Bu fotoğrafı bir kitabın arasında saklamış öyle getirmiştin. Suriye'den çok küçükken çıktım ben ve memleketimden bende sadece anılar kaldı. Somut bir şeye ihtiyaç duyuyorsun, sadece fotoğraf değil. Dokunmak istiyorsun bir şeye.

Fotoğrafa dokunmak, onun materyal niteliğine vurgu yapmaktadır. Sadece bir imgeden öte dokunma yoluyla Asmaa için, anının, 'somut' ve 'gerçek' oluşuna tekabül eden bir hisse vesile olduğu söylenebilir. Dokunma, aynı zamanda tek olmasa da önemli bir dünya ile ilişkilene biçimidir.

Fotoğraflar, toplumsal hafızanın da yansıdığı materyallerdir (Özel 2018: Depeli 2010). Fotoğraflarda yer alan imgeler ortak hafıza, deneyimler, kültürel kodların bir bir açılanmasını sağlar ve bu ortak hafızayı paylaşanlar arasında böylece bir iletişim

başlar. Aynı zamanda bir fotoğrafta tanıdık birini görmek, sıradan bir fotoğrafa bakmaktan farklıdır, nitekim fotoğraftakilerin birbirleri ile olan yakınlıkları ‘bakışı’ farklı kılar (Depeli, 2015). Fotoğrafların bu anlamda ilişkilerdeki yakınlık duygusunun yeniden kurulmasına vesile oldukları, hatta bir riütel nesne olarak işlev gördükleri ileri sürülebilir (Noble 2012: 434). Asmaa’nın fotoğrafı da yıllar sonra Facebook üzerinden, fotoğrafta yer alan bir arkadaşısı ile bağ kurmasına vesile olmuştur:

Bir arkadaşımı buldum o fotoğrafta. Sonra o fotoğrafı paylaştım onunla. Yakın bir arkadaşım var. Aynı elbise ve aynı saçlarımız vardı. Çok araştırdım onu facebook’ta. Buldum sonra. Okulun adını vs sordum emin olmak için. Sonra evet dedim sen o’sun. Fotoğrafını çekip attım. O Suriye’den çıkınca fotoğrafı evde bırakmış ama ben çekip yolladım ona. Çok sevindi tabii. Türkiye’de o da şimdi. Gaziantep’te. Ara ara konuşuruz. Çocukluğumuzu çok konuştuk. Sadece bir fotoğraf birçok şey hatırlattı bize. Şunu hatırladın mı bunu hatırladın mı diye. Çok güldük.

Fotoğraflar, geçmişe aittir fakat geçmişte kalmaz. Bugüne gelir, yarına saklanabilirler. Zamanla beraber yeniden yorumlanır, yeni duygulanımlar meydana getirir. Fotoğraflar dolayımı ile mekânlar, zamanlar, insanlar ve şeyler dondurularak bir çerçeveye sığdırılır. Bir dünya, bir fotoğrafta vücuda gelir. Bu haliyle fotoğraflar, zengin anlamlar barındırır. Fotoğraflardaki imgeler, başka imgelere gönderme yapar ve bu şekilde belirli anlamlar ve duygular üretilir (Falk, 2015: 243). Lee (2016), beden, koku, dokunma ve görme gibi duyular aracılığıyla arşiv taramaları sırasında duygulanımsal olarak uyarıldığını aktarır. Fotoğraflar da birer arşiv ögesidir. Fotoğraf albümleri, geçmişin ve anıların muhafaza edildiği, toplandığı bir nevi arşiv işlevi görürler. Bu albümler ve içindeki fotoğraflarla karşılaşmak tekrar bu fotoğrafların çekildiği zamanlara ve mekanlara gitmek, kişileri bedensel olarak etkiler ve uyarır. Fotoğrafların zamansal niteliği hakkında Ulivucci (2023: 9-10) şunları söyler:

Tam anlamıyla bir uzam-zaman kapsülü olan fotoğraf, geçmişle şimdi arasındaki ilişkide olup bitenleri değerlendirebileceğimiz ayrıcalıklı nesnelerden biridir. Bir fotoğrafa bakarken, tam da o noktada farklı zaman dilimlerinin, geçmişe ve şimdije ait zaman dilimlerinin bir araya geldiğini ve zamanın, paralel bir biçimde hem geçen hem de sürüp giden bir şey olduğunu belli belirsiz algılarız. Fotoğrafik görüntüyü üretmek bizzat zamansallık meselesini sahneye koyar.

Suriye’de, Türkiye’de olduğu gibi yıllık büyük temizlikler yapılır. Evin her tarafı, alt üst edilir. Baharla birlikte her yer yenilendiği gibi evler de temizlenir yenilenir. Bu temizlik sırasında eskiye dair hatıralarla karşılaşmak olasıdır. Bu karşılaşmalar, kişilerde beklenmedik bir anda gerçekleştiği için güçlü bir duygulanım meydana getirir. Bu haliyle hazırlıklı olarak ele alınıp incelenen albüm deneyimlerinden farklıdır. Zeynep, kendisine travmatik göç deneyimini hatırlattığı gerekçesiyle çok sık bakmayı tercih etmediği Suriye’den getirdiği fotoğraflarla bahar temizliği sırasında karşılaşmıştır. Bu karşılaşmaya dair söyledikleri fotoğrafların bireylerde meydana getirdiği duygulanımlar açısından dikkat çekicidir:

Bilmiyorum, çok kötü oluyorum. Çok kötü. Biz neler yaşadık, neler gördük? Gerçekten belki, bir ay konuşsam bitmez. Evimi hatırlatıyor. Oradan çıktığım anlar çocuklarımla. Benim eşim sürekli şehir dışında. Şehir dışında yani. Hiçbir zaman bizimle olmaz. Bazen o gün yaptığım yemeği bile hatırlarım. Fotoğrafları gördüğümde duygulanıyorum. Arada bir görsem yeter.

Zeynep, bu fotoğraflarla karşılaşmanın kendisinde uyandırdığı hisleri betimlerken özellikle savaş ve göç sonrası dünyanın ve kendisinin yaşadığı değişimine vurgu yapması bu açıdan önemlidir:

Benim için ne anlamı var? Neydim, ne oldum? Nerden nereye geldim? Yani şöyle güvendiğim çok insan vardı. Önceden daha safmışım diyorum. Dünyanın daha kötü olabileceğini düşünmemiştim. İnsanın o gerçek yüzünü illaki yeri geldi gördük. Aileden olsun. Fotoğraflar eskinin temizliğini, insanların daha masum olduğunu. Maalesef çok özlüyorum. Ben arkadaş ihaneti mi desem, kardeş abla ihaneti mi desem... Bazen inanmakta güçlük çekiyorum. Böyle değildi diyorum. Bu duruma nasıl geldik, insanlar nasıl değişti böyle. İnsanların böyle masumluğu gitti. Keşke geriye gitmek mümkün olsa ama değil. Bi köy IşID içinde yaşadık biz. Ben daha buraya geldikten sonra elime telefon aldım. 3 tane çocuğum var ve ben telefon kullanmayı bilmiyordum. Kullanmamıştım hiç.

Sontag (2011: 13), fotoğrafı ‘memento mori’ olarak ifade eder ve fotoğraflar ile kişilerin ölümlülüğe ve değişime temas ettiklerini ileri sürer. Fotoğraflar, donmuş bir zaman kesiti olması itibarıyla akışa değil, durağanlığa ve bu nedenle insanın zamansallığa işaret eder. Fotoğraflar kayıp giden zamanın tanığıdır. Bu anlamda Zeynep’in dünyanın hallerine dair söyledikleri insanın zamansallığı ile yüzleşmesi olarak görülebilir.

7. 2. BASKI ALTINDA FOTOĞRAFLARIN ANLAMI

Kimi Suriyeli göçmenler yakalanma pahasına Suriye'yi terk ederken bazı fotoğraflarını yanına almıştır. Kimileri bu fotoğrafları telefonlarıyla yeniden 'fotoğraflasalar' da veya bu bit çözüm olarak karşılarında mümkün olsa da tüm riskleri alıp en özel, en mahrem ve önemli buldukları fotoğraflarının fiziksel baskılarını alıp çıkmışlardır. Bu durum da fotoğrafların sadece bir içerik ve imge değil aynı zaman hem fiziksel varlıkları hem de belli bir zamanda ve mekânda çekilmiş olmaktan gelen zamansallıkları itibariyle bu riske değmiştir. Bu bir risk çünkü Suriyeli göçmenlerin fotoğraflardaki mahrem anlara dair bakışı dinle ilişkili olarak bir sorunsala işaret etmektedir: Ya sınırı geçerken dini radikal gruplar yakalarsa?

Bu başlıkta, Suriyelilerin din ekseninde fotoğrafla ilişkisine değinildikten sonra dini radikal gruplar gölgesinde fotoğrafların nasıl sınırın ötekine tarafına ulaştığına ve bu sürecin göç deneyimlerinde nasıl bir yer edindiğine odaklanılmıştır. Bu bölümde ayrıca fotoğraf özelinde dini radikal grupların yarattığı travmatik tahribata yer verilmiş ve göç deneyiminde sınırı geçme kaygısına ışık tutularak Suriyeli göçmenlerin savaş ve göç deneyiminin fotoğrafı çekilmiştir.

Fotoğrafların çekildiği an ve mekânlar genellikle aile ortamı ve düğünler gibi mahrem zamanlar olduğundan bu fotoğraflarda kimi kadınlar, başları açık olarak poz vermişlerdir. Bu nedenle de fotoğrafları yine aile dışından birinin görmesi nâmahrem kabul edilmektedir. Suriye'yi terk ederken yanlarına alacakları fotoğrafları seçerken yakalanabilecekleri riskini göz önüne aldıklarında, fotoğrafların dini radikal grupların üyelerinin ellerine geçmeleri ile karşı karşıya kalabilirler. Bu durum Suriyeli göçmenlerin göç etme kararı aldıkları anda yüzleştikleri bir tedirginlik nedenidir. Nitekim ne nedenle olursa olsun, kimsenin kendilerinin başlarının açık olduğu fotoğrafları görmesini istemezler. Suriyeli göçmenler yakalanmaları durumunda Dini radikal grupların, kadınların başlarının açık olduğu hallerinin olduğu fotoğrafları ifşa edeceğine dair bir korku duymaktadırlar. Başka bir ifade ile en özel anlarına ait ve belki de geçmişlerinden ellerinde kalan tek şey olan bu fotoğrafları yanlarında götürmek ile

yakalanırlarsa, fotoğrafların ifşa olması arasında gidip gelen bir kaygı duymaktadırlar. Görüşme yaptığım Suriyeli göçmenler bu belirsizliği aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir. Örneğin belirli fotoğrafları alıp gelen Ebra (37), şunları söylemiştir:

Bu fotoğraflar yıkılan evinden çıkarılmış. Bu evin bahçesi. Her hafta köye giderdik. Her şey vardı orada. Havuzumuz vardı. Baktıkça onları hatırlıyorum. Ablası, o Suriye’de. Çıkamadı onlar. Onlar gönderdi. Daha çok fotoğraf vardı ama yaktık. Sadece belirli fotoğrafları alıp geldik. Diğerlerini şey yani hani kimsenin eline geçer de ne bileyim çok korkarız yani. Sürekli gözümün önünde bu fotoğraflar. Nereden nereye geldik diye düşünüyorum... Çok iyi bir durumumuz vardı orada.

Albümünden önemli olan fotoğraflar seçilir ve gerisi yakılır. Genellikle korunması istenen fotoğrafla ya da başka bir ifade ile kendileri için en değerli olduklarını düşündükleri fotoğraflar, kadınlar için düğünler, çocukların fotoğrafları ve erkekler için ise askerliktir. Fotoğraf makinası, bugünkü dijital kameralar kadar yaygın olmadığından baskı fotoğraflar da dijital fotoğraflar kadar çok değildir. Fotoğraf makinasının kullanıldığı anlar, çoğunlukla düğün, sünnet gibi zamanlara aittir. Bu nedenle Suriyeli göçmenlerin yanlarında getirebildiklerin fotoğrafların başında düğün fotoğrafları gelmektedir. Düğünler bir geçiş dönemidir ve bu yüzden de yeni bir hayatın başlangıcıdır. Fatıma kendisi için düğünün önemli bir dönüm noktası olduğunu ve bu nedenle ne pahasına olursa olsun düğün fotoğraflarını yanına aldığını aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Birçok kişi evlerini terk ederken fotoğraflarını yaktı, hani olur da birileri fotoğrafları bulur diye. Herkes yaktı ama ben değil.

Neden?

Çünkü bazı fotoğraflarda kadınlar var, başları açık. Gelinlik fotoğrafları mesela. Herkes bu fotoğraflarını yaktı, fotoğraflardan elbiselerine kadar. Bazıları evlerini bile yaktı. Zaten gidiyoruz, ne olursa olsun deyip yakıp gittiler.

Ahmed: Hani bizde sonra kimse faydalanmasın diye, olur da bizden sonra birileri girer eve ve yağmalarlar diye.

Fatıma: Yapamadım. Ben yakmaya kıyamadım. Bak burada çocukların fotoğrafları, çıktığımızda Suriye’den böylelerdi. Bu Zeynep ve Abdullah... Meryem burada değil. Burada köyde yeğenlerimle beraberim. Bunlar da düğün fotoğraflarım. Düğün fotoğraflarım benim için çok önemli. Hatırası büyük benim için. Biliyorsun bir hayat

yapıyorsun evlendiğinde, Her şeyin bir başlangıcı var. Onun hatırası seninle kalıyor. Anlamı çok önemli benim için.

Evi terk ederken fotoğrafların yakılması gerekmektedir. Kadınların yeni bir hayata adımını attıklarının nişanesi olan düğün fotoğrafları, kadınlar için en değerlileridir ve özellikle bu fotoğrafların bir şekilde kurtarılması istenilir. Örneğin Reyryan'ın kızı Suriye'yi kendisinden önce terk etmiştir. Kızı, Suriye'yi terk ederken fotoğraflarını da birkaç eşya ile birlikte annesine emanet ediyor. Reyryan için artık fotoğrafların uzun süren henüz gerçekleşmemiş bir kavuşma hikâyesinin sembolü olduğu söylenebilir:

10 yıl oldu görmüyorum kızımı. Ona vermek için saklıyorum işte. Elbet bir gün gönderirim diyorum yani. Kızımın gelinlik fotoğrafları. Yakmaya kıyamadık işte. Öbürlerini yaktım, diğer çocukların. Çünkü nasıl getireceğim? Sınıra giderken bazen çantaları alıyorlar. Bunları da işte küçük çantama koyup koynuma koydum getirdim.

Reyryan'ın Suriye'den Türkiye'ye oradan Beyrut'a uzanan fotoğraflarının öyküsü Suriye savaşı sonrası ayrı düşen aile bireylerinin hikayesine hem de fotoğrafların bu öyküde nasıl bir yer edindiğine dair dikkat çekici bir örnektir. Dini radikal grupların tehdidi altında evden ayrılırken yakılan fotoğraflar ve korkuya rağmen yakılmaya kıyılamayan anıların izdüşümü olarak görülebilecek aşağıdaki öykü Suriye savaşına ve kişilerin deneyimlerine de ışık tutan ipuçları barındırmaktadır.

Reyryan da çıkma kararı aldığı anda, kızının ondan tek ricası düğün fotoğraflarını beraber almasıymış. Reyryan ilk başta çıkarken fotoğrafları yakacağını söylemiş fakat kızının bu ricası üzerine Suriye'den çıkarken fotoğrafları da bir poşetle evinin bahçesine gömmüş. Suriye'nin Halep kırsalında kontrol sağlanınca 3 sene sonra tekrar ziyarete gidip fotoğrafları gömdüğü yerden çıkarmış:

İnsan ister her şeyi getirsin... Mesela evli kızımın düğün fotoğrafları vardı. Onları getirdim çantama koyup. Onları ilk başta toprağa gömdüm. İkinci gidişimde çıkarıp getirdim.

Reyryan'ın kendisine fotoğrafları kızına gönderip göndermediği sorulduğunda şu şekilde cevap vermiştir:

Veremeyiz ki, göremiyoruz. 10 yıl oldu görmüyorum kızımı. Ona vermek için saklıyorum işte. Elbet bir gün gönderirim diyorum yani. Kızımın gelinlik fotoğrafları. Yakmaya kıyamadık işte. Öbürlerini yaktım, diğer çocukların. Çünkü nasıl getireceğim? Sınıra giderken bazen çantaları alıyorlar. Bunları da işte küçük çantama koyup koynuma koydum getirdim.

Kızının, Beyrut'taki patlamadan sonra Halep'e geri döndüğünü ifade eden Reyryan'ın buna karşın kızının olduğu yere ulaşma şansı yok, zira kızı rejimin kontrol ettiği bir bölgede yaşamaktadır ve bu yüzden de fotoğrafları hâlâ veremediğini ifade etmiştir. Reyryan'ın kızı ve kocası Halep'e geri döndüğünde kocası da askere alınmıştır. Fotoğrafların anlamı, Reyryan'ın kızı için kocasını Esad güçleri, yakalayıp askere aldıktan sonra başka bir biçim kazanmıştır. Reyryan fotoğrafları telefonuyla yeniden fotoğraflayarak kızına göndermiş fakat buna karşın baskılarını kızına vereceği günü beklemektedir.

Tabii, evet gösterdim de fotoğrafları telefonda çekip ona gönderdim. Sevindi yani, dedim gelince fotoğrafları getirdim buraya dedim. Yakmadın mı dedi? Dedim yok, hepsini yaktım ama senin fotoğraflarını yakmadım gömdüm toprağa dedim. Düğünü onun için önemli çok.

Fotoğraflar, Reyryan için de başka hatıraların kapısını aralarken Suriye'deki gündelik yaşama da ışık tutmaktadır. Ulaşım sıkıntısından dolayı erkenden düğünden ayrılmak zorunda kalan Reyryan, fotoğraflarda neden kendilerinin olmadığını şu şekilde aktarıyor:

Düğünün hepsini görmedim ben. Daha dün başlamış devam ediyordu biz bırakıp geldik çünkü. Gelin gitti ya, bizim evimiz köydeydi. Gittik oraya, daha düğün yeni başlamıştı biz köye geri döndük. Düğünü izleyememiştik. Fotoğraflarını görmemiştik daha. Çektiklerinde biz yoktuk yani.

En mutlu anların 'kanıtı' olarak fotoğraflar, aile bireylerinin göç ederken yanlarına almak istedikleri ve hatırladıkları ilk şeylerden biridir. Hem fiziksel varlıkları hem de geçmişin temsili olmaları itibarıyla Suriyeli göçmenler de geçmişlerine ait, hatıraların sığdırıldığı en ekonomik nesneler olan fotoğraflarını yanlarına almak istemiş fakat bu arzuları onları, sınırı geçerken yakalanmaları durumunda mahrem ve özel anlarının IŞID tarafından ifşa edilmesi tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Kimileri geçmişlerini yakarken, kimileri de fotoğraflarını yeniden fotoğraflamışlardır. Kimileri de bu fotoğrafları her riski göze alıp sınırın diğer tarafına ulaştırmıştır. Bu öyküler bir yandan baskı fotoğrafların önemine işaret ederken bir yandan da Suriyelilerin göç

deneyimlerine ışık tutarak onların anısal ve duygulanımsal veçhelerini ortaya koymaktadır.



8. BÖLÜM

DİJİTAL PAYLAŞIMLAR

Dijital teknoloji, hayatımızı etkilemekte ve değiştirmektedir. Kullanılan iletişim teknolojilerinden, oyun uygulamalarına bugün dünyanın neredeyse tüm çehresi dijital teknolojilerinin tesiri altındadır. Maddi kültür- insan ilişkileri perspektifinden bakıldığında insanı artık kullandığı tarım aletleri değil, kullandığı dijital kültür üretmektedir denilebilir (Horst vd. 2012). Dünyanın, 0 ve 1 binary kodlarına indirgenmesi olarak tanımlanabilecek dijital kültür (Horst vd. 2012), insanın zihinsel süreçlerini etkileyerek insanı yeniden biçimlendirmektedir. Hatta dijital olan ile gerçekliğin artık birbirinden ayrılmaz olduğu söylenebilir (Boellstorff 2012: 39-60). Değiştirdiği şeylerin başında ise iletişim ve insanların birbirileri ile olan etkileşim biçimi gelmektedir. Son dönemde iletişim teknolojilerinde internetle beraber gelişen değişimler gündelik hayatımızın her alanındadır. İnternetle beraber hayatımıza giren iletişim teknolojileri whatsapp, zoom, skype vesaire gibi uygulamalar kültürel ve gündelik hayatımızda değişiklikler meydana getirmiştir ve getirmeye devam etmektedir. Bu yönüyle akıllı telefonlar sadece iletişim kurduğumuz yerler değil aynı zamanda sosyalleştığımız yerlerdir (Miller, Sinanan vd. 2016). İletişimin daha hızlı ve kolay hale getirdiği bu uygulamalar göçmenlerin hayatında ise daha farklı ve anlamlı bir etki yaratmaktadır (Diminescu 2008: 567). Bu telefon konuşmalarının ve paylaşımlarının en büyük ortak noktası geçmiştir. Dijital dünyada olanlar, online olabilir fakat bu durum bu dünyanın da maddi kültürden bağımsız olduğu anlamına gelmez. Dijital fotoğrafçılık, dijital para, meme'ler, bilgisayarlar hepsi bu dünyanın maddi kültür tarafını oluşturmaktadır (Miller 2018: 3). Bununla beraber kültür de aynı zamanda dijital ortamda üretilmekte ve dijital teknolojiler kültürü yeniden üretmektedir (Özdemir, 2012: 388; Özdemir, 2021: 31).

Kişiler göç ettiğinde geride bırakmak zorunda kaldıkları şeyler olmaktadır. Göç, başka bir yerde, başka bir coğrafyada yoksunluk duygusunun peyda olmasına neden olmaktadır. Yoksunluk göçün merkezindedir fakat dijital teknolojiler ve özellikle akıllı telefonlar, bu yoksunluğun bir nebze de olsa giderilmesine vesile olmaktadır. Uzak olan yakınlaştırılırken, gidilemeyen yerler görülebilir kılınmakta ve yoksunluğu yaşanan çevre ile online olarak etkileşim içine girilebilmektedir.

8.1. DİJİTAL ORTAM VE NESNE PAYLAŞIMI: “BUNU HATIRLIYOR MUSUN?”

Hep aynı soru ile başlar diyaloglar: ‘Bunu hatırladın mı?’. Türkiye’de karton toplayıcılığı yapan Ferid (22) hâlâ kendilerinde hatıra olarak tuttukları anahtarı, bir video görüşmesi sırasında gösterdiği amcası ile arasında geçen diyalogu şöyle aktarmıştır:

Evimizin anahtarı duruyor. Savaşın öncesi savaşın sonrası diye bir ayırım yapıyorum artık. Normalde sıradan şeylerdi bu yaptıklarımız. Fakat savaş sonrasında bu zamanlar ne kadar mutluymuşuz diyorum. ...Ev artık yok ama yine de dönüş için bir umut diye tutuyoruz. Her baktığımda acaba bir gün dönecek miyim diye... Amcamla konuşuyorduk. Anahtarı aldığımız güne döndüm. Bu anahtarı yaptırdığımız gün evin kapısı kırılmıştı. Amcam gelmişti o gün. Rahmetli babam yoktu. Onunla beraber gitmiştik çarşıya. Savaşın önce. Beraber çıkartmıştık. Amcamla konuşurken, sordum amca bu anahtarı hatırlıyor musun? Dedim bir ara seninle çarşıya gidip birlikte yaptırmıştık hatırladın mı? Dedim.

Sadece tuşlu bir telefon kullanıyor olsa anahtarı tahayyül edebilirdi fakat akıllı telefonların sunduğu görsel iletişim kanallarından dolayı anahtarın kendisini tahayyül etmek yerine anahtara ilişkin anılarını hatırlar. Bu uygulamalar aracılığıyla görsel iletişim mümkün olmaktadır. Bu sayede duygusal yoğunluk paylaşılr ve çoğaltılabilir bir biçim kazanmıştır.

Bu tür uygulamalar aracılığıyla nesneler de çoğaltılabilir hale gelmiştir ya da aynı anda nesnenin aynı zamanda görüşmeyi sağlayanlarla bir ortamda bulunması mümkün kılınmıştır. Buna göre örneğin kültürel ve ortak deneyimlere dayalı bir fotoğrafı, kimi zaman bir fotoğrafın fotoğrafı, bazen de nesnenin kendisi anlık video görüşmeler

sırasında paylaşılmakta ve hem ailesel bağlar korunmaya devam etmekte hem de objeler üzerinden deneyimler paylaşılarak kolektif hafıza korunmaya devam edilmektedir.

Bu çalışmada göçmenlerin memleketleri ve birbirileri ile olan ilişkilerinde nesneler özelinde akıllı telefonların nasıl bir role sahip olduğuna odaklanılmış ve kişilerin sosyal ve kültürel değerlerinin vücut bulduğu nesnelerin bu mecralarda nasıl kullanıldığı analiz edilmiştir. Göçmenler akıllı telefonlar aracılığıyla iletişim kurabilmekte, kişilerin birbirilerini görmelerine imkân tanımakta ve memleketlerinden fotoğraf paylaşılmasını mümkün kılmaktadır. Bu çalışmada akıllı telefonların konuşma ve mesaj yazma odaklı iletişim aracılığından ziyade fotoğraf paylaşımlarına ve görüntülü konuşma olanağı sağlayan niteliklerine odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra video görüşmelerinde nesnelerin o anda orada olmasına da değinilecektir. Bir iletişimin başlangıcını ve uzun vadede de bir ilişkinin aracılığını sağlayan nesnelerin bu rolü akıllı telefonlar aracılığıyla dolayım lanmaktadır. Bu anlamda birbirilerinden uzaklarda yaşayan bireylerin birbirileri ve aynı zamanda memleketleri ile olan ilişkileri nesneler aracılığıyla dolayım lanırken bunun paylaşımı, muhafazası ve çoğaltılması da akıllı telefonlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. ‘Bunu hatırlıyor musun?’ diye başlayan bu iletişim kişilerin geleceğini de tayin etme potansiyeline sahip olabilmektedir. Bu nesnelerde cisimleşen ortak geçmiş, ortak hafıza akıllı telefonlar aracılığıyla geleceği de biçimlendirmektedir. Buna göre akıllı telefonlar göç deneyiminde nesnelerin paylaşımı ve konuşma sırasında orada kişilerle birlikte olması açısından en az nesnelerin kendisi kadar önemlidir ve telefonun kendisi de bu anlamda bir materyaldir.

Yoksunluğu duyulan anlamların yerine ikame edilen nesnelerin dijital uygulamalar aracılığıyla paylaşımı, çoğaltılması ya da bir video görüşme sırasında orada görüşmeyi yapanların yanında olması göçmenlerin kendi aralarındaki ilişkilerinde sıkça rastlanılan bir durumdur. Yoksun kalınan anlamlar göçmen bireyde kimlik sel anlamda biyografik bir kopuş yaratmaktadır. Kimi zaman kişiler farklı ülkelere göç etmiş olabilecekleri gibi bazı durumlarda ise aile bireylerinden bazıları memlekette kalmaya devam etmektedir. Buradan uzakta olan aile bireylerine akıllı telefonlar aracılığıyla fotoğraf göndererek onların memleketleri ile olan bağını korumasını sağlamak, iyi hissetmesine vesile olmak ve bir nebze de olsa hasret gidermelerini sağlamak gibi etkileşimlere aracılık

etmektedirler. Bu anlamda akıllı telefonlar ve nesnelerin transnasyonel aileler arasında üçüncü aktör işlevi üstlendikleri ileri sürülebilir.

8.2. AKILLI TELEFONLAR VE PAYLAŞIM

Üretilen ilk telefonlar, birer iletişim aracı idi. Sonra bu telefonlara çeşitli nitelikler eklendi. Fotoğraf çekmeye başladı, telefonların interneti oldu. İletişim teknolojisi sadece iletişim kurduğumuz bir aygıt olmakla kalmayıp yaşamımızı kolaylaştıran eylemlerin yapıldığı bir materyale dönüşüp gündelik hayatımızın önemli bir parçası haline geldi. Telefonlara uygulamalar yüklendi. Bu uygulamalar aracılığıyla mesafeler gösterilmeye başlandı ve örneğin date uygulamalarında bu kiminle romantik ilişki yaşayabileceğinizin bir kriteri oldu (tinder), başka uygulamalarda ise kişiler arasında fiziksel mesafeler kayboldu. Herkes birbirileriyle nerede olursa olsun iletişim halinde olmaktan öte bir de birbirilerini görsel olarak görmeye başladı. Bunun yanı sıra sadece ayrı düşünülen kişiler değil ayrı düşünülen ‘şeyler’ le olan mesafeler de belirsizleşmeye başladı.

Farklı iletişim teknolojileri, farklı iletişim biçimleri meydana getirmiş, bu da nesilleri yeniden biçimlendirmiştir (Özdemir, 2019: 129). Miller’ın (2021: 219) belirttiği üzere, akıllı telefonların fotoğraf çekme özelliği ile birleşen anlık olarak ‘anların’ ve fotoğrafların paylaşımı ile mesafe kavramı bu anlamda anlamını yitirmiştir.

Uygulamaların insanların şeylerle olan mesafelerini kaldırması göçmenler için ise ayrı anlamlar taşımaktadır. Akıllı telefonların transnasyonel aileler için nasıl anahtar bir role sahip olduğu tartışılmıştır (Panagakos and Horst 2006). Sıradan bir insanın mesafeye yüklediği anlam ile göçmek etmek zorunda kalan bireylerin mesafeye yüklediği anlam elbette aynı şeye karşılık gelmemektedir. Bu anlamda akıllı telefon ile kurulan deneyim de sıradan insanın akıllı telefon kullanımından farklılık arz etmekte ve buna göre özlemi duyulan ve paylaşılan nesneler de aynı değildir.

Akıllı telefonlar, bir arşiv olarak nasıl deneyimlerin duygulanımsal deposu gibi işlevsel kullanıldığı ve daha sonra bu arşivin onunla etkileşime giren kişileri nasıl etkilediği üzerine çalışmalar bulunmaktadır (Cifor and Gilliland 2016: 2). Miller (2021: 254) çalışmasında akıllı telefonlardaki uygulamaların görsel iletişime izin vermesinin metin ve sese dayalı iletişimle karşılaştırıldığında daha farklı sonuçlar doğurduğunu ifade eder. Buna göre örneğin, görsel iletişim ve ayrıca görsel paylaşım, nesnelerin görseelliği daha fazla duygulanımsal bir iletişim kapasitesine ve daha verimli bir benlik sunumuna olanak sağlamaktadır. Georgiou, M., ve Leurs, K. (2022) akıllı telefonu, materyal, duygulanımsal ve sembolik yönleriyle, bilgi ve öz yapım kaynağı olarak ele almıştır.

Bu çalışmada spesifik olarak akıllı telefonlar, göçmenlerin memleketleri, aileleri, kültürleriyle olan bağını nesnelerin uygulamalar üzerinden paylaşarak kurlarındaki rolü üzerinden ele alınmıştır.

Telefonlar, hafızaları ile birer hatıra deposu niteliği, hem de sosyal ve romantik ilişkilerdeki merkeziliği niteliği sayesinde aynı zamanda bireylerde birtakım duygular uyandırarak hareket ettirdiği gibi aynı zamanda duyguları yönetmemizi de sağlayan önemli bir materyaldir. Akıllı telefonların, sunduğu olanaklar sayesinde kişilerin aidiyet hissiyatını etkilemekte olduğunu söylenebilir. Örneğin bir görüşmeci, Suriye'yi terk ettiğinde henüz çocuk olduğunu ve bir şey hatırlamadığını söylemiş fakat Google Earth üzerinden 'nasıl bir yer acaba' diye merak ettiği memleketine sanal ziyaret yapmıştır: *"Google Earth'ten baktım Suriye'ye. Nasıl bir yer diye merak etmişim. Hüzünlendim. Keşke savaşlar olmasaydı da orada olsaydım diye düşündüm."* Bu anlamda dijital bilgi teknolojileri ve ilişkiler karşılıklı olarak birbirilerini inşa eder ve dönüştürür (Madianou and Miller 2013: 150).

Akıllı telefonlar, kişilere nesneleri fotoğraflama, saklama ve paylaşma ve aynı zamanda video görüşmeleri sırasında nesne ile anlık olarak birlikte olma imkânı tanımaktadır. Paylaşma ve görüntülü konuşma olanakları kişilerin hem iletişim halinde kalmalarını, ortak bir geçmişi yeniden üretmelerine imkân tanırken aynı zamanda kaybedileni, geride bırakılanı yeniden canlandırma ve hatırlama yoluyla biyografik bütünlüklerini korumalarına imkân tanımaktadır. Geçmiş yeniden üretilirken

memleketleri, aileleri ve vatanları ile olan bağlarını ve dolayısıyla bütün bu kültürel kategorilerin bütününün meydana getirdiği kimlikleri de yeniden biçimlendirilmektedir.

Paylaşmak, burada objeye sahip birinin nesnenin varlığını başka biriyle özellikle mesafelerden dolayı bir araya gelinemeyen biriyle görüntülü konuşma sırasında paylaşması anlamını taşımaktadır. Zira söz konusu sadece nesnenin fotoğraf ile çoğaltılıp paylaşılması değildir, aynı zamanda konuşma sırasında nesnenin kişilerle birlikte orda bulunması anlamını taşımaktadır. Bu tür paylaşımlar için daha çok Skype, Whatsapp, Zoom gibi uygulamalar kullanılmaktadır ve bu uygulamaların nitelikleri itibarıyla bu etkileşim daha özel ve yakındır (Miller, Abed Rabho vd. 2021 :182).

Akıllı telefonların materyal ve duygulanımsal özelliğine değinen Georgiou ve Leurs (2022: 675) konu ile ilgili şunları söylemiştir:

Görüşmelerde bilgi verenlerimin genellikle vurguladığı telefonun iletişim veya mesajlaşma nitelikleri değildi, daha çok materyal nitelikleri vurgulandı. Bu kişisel, somut ve taşınabilir cihazların önemi onların varlığında, sınırın ötesinde önceki hayatlarının kanıtı niteliğinde kendi üzerlerinden taşıyıp getirdikleri kişisel eşyalardı bunlar.

Aslında görüşmecilerden bazılarının da ifade ettiği şeyler telefonun maddeselliğine de gönderme yapıyordu. Kimi telefonlar, bir iletişim aracının olmasının ötesinde arkadaşlarıyla, sevgilileriyle ilişkilerindeki aracılığı ve işlevselliği nedeniyle veya tüm bu ilişkilerin materyal hafızası olarak görülmesi nedeniyle muhafaza ediliyordu denilebilir. Örneğin Reyhan (52), Suriye savaşında oğlunu kaybetmiş. Türkiye'ye geldiğinde orada yakınlarından çocuğuna dair ne varsa istemiştir. Bunlar arasında bir de akıllı bir telefon vardır. Dini nedenlerden dolayı fotoğraf çekilmeyen oğullarına ait tek bir fotoğrafı bu telefonun içinde bulurlar:

Babası kimseye vermiyor telefonu. Geçen biraz bozuldu. Götürdü tamire. Dedi dikkat edin yaparken. Neden dediler, dedi hatıra çünkü. Kimin hatırası dediler, dedim bu fotoğrafın sahibi. Ne oldu dediler oğluna, dedim şehit oldu. Ondan hatıra yani. Dedim bozulmaz inşallah ondan. Bu fotoğrafı da arkadaşları çekmiş. Böyle kısa kol giymezdi. Telefonun içinde bulduk fotoğrafı. Haberimiz yoktu. Hafıza kartı vardı. Onun içindeydi. İyi ki de çıkartmışız. Sonra hafıza kartını kaybettik. Peçeteye sarmıştım. Kız peçeteyi çöp sanıp alıp atmış.

Dijital fotoğraf, telefon hafızasında muhafaza edilmekte ve babanın oğlundan geriye kalan bir materyal ihtiyacına cevap vermektedir. Bu yönüyle dijital içerik ve materyalin nasıl iç içe geçtiği örneklendirilebilir.

SG: Peki, zor olmuyor mu bu telefonu gündelik hayatında sürekli yanında tutmak?

Fatıma: Zaten unutmamak için kullanıyor.

Aziz: Oğlumu unutmamak için bu telefonun fiyatının üç katı tamir parası verdim buna. Diğer şeyler elde taşınmazlar. Telefon sürekli elimde.

Dijital olan da aynı zaman da maddeseldir (Blanchette 2011; Miller 2018). Dijital olanın maddiliği, nesnenin devamlılığı, hareket edeceği ve üzerinde hareket edilebileceğinin de belirleyicisidir (Allen-Robertson 2017: 267). Dijital içerik aynı zamanda bir materyaldir zira bir telefon aracılığıyla mevcudiyet kazanmaktadır. Kişiler onlara bu aygıtlar aracılığıyla ulaşabilir. Telefon aracılığıyla görünür ve dokunulabilir hale gelmektedir. Yukarıdaki örnekte baba, oğlunun fotoğrafının aynı zamanda fiziksel bir çıktısını almıştır fakat buna rağmen telefonun ekranında oğlunun telefonu bulunmaktadır. Oğluna ait dijital fotoğraf telefon aracılığıyla somutlaştırılmıştır. Ayrıca telefonu uzun süre oğlu kullanmıştır. Bu sayede baba unutmanın önüne geçerek telefonu yanından ayırmamaktadır.

Paylaşım burada sadece bir fotoğrafın bir diğer kişiye gönderilmesi, uygulamalar üzerinden paylaşımı demek değildir. Anlık olarak canlı yapılan görüntülü video konuşmalarında da nesne üzerinden bir paylaşım söz konusudur. Nesneye sahip olan, video görüşmesi sırasında nesneyi yanında bulundurarak, karşıdaki kişinin de nesne ile bir etkileşime girmesine olanak tanır. Nesne birinin yanında fiziksel olarak bulunurken diğerinin yanında online olarak bulunur.

Kişiler arası bu şekilde bir nesne paylaşımı karşılıklı olarak ilişkileri kurmakta ve yeniden biçimlendirmektedir. Uygulamalar sayesinde paylaşım mümkün hale gelmekte

ve bu da kişiler arası kurulan bağa katkıda bulunmaktadır. Öncelikle akıllı telefonlar nesnelerin fotoğraflanmasını ve daha sonra da akıllı telefonlarda bulunan uygulamalar aracılığıyla paylaşılabilmesini mümkün kılmaktadır. Ya da telefonlarında bulunan Google Earth gibi uygulamalar üzerinden memleketlerini ‘sanal’ olarak ziyaret etme imkanına sahip olmuşlardır. Bazen de sadece görüntülü konuşmalar sırasında nesnenin karşıdaki kişiyle anlık olarak paylaşılması mümkün olmaktadır. Görüntülü video konuşmaları ile anlar ve o anda orada olanlar paylaşılır hale gelir. Nesne konuşmanın üçüncü aktörü olur ve konuşmanın merkezi haline gelir.

Bu iki paylaşım türü farklı duygulanımlara ve deneyimlere karşılık gelmektedir. Öncelikle nesnelerin fotoğraflanarak nasıl göçmenler için ‘ev hissinin’ çoğaltımı ve dolaşımının sağlandığı aktarılacaktır. Diğer bölümde ise canlı telefon görüşmelerinde ilgili nesnenin orada aynı anda kişilerle birlikte mevcudiyetinin fotoğraf paylaşımından farkı ortaya konulacaktır. Aşağıda bu iki farklı paylaşım türüne dair örnekler bulunmaktadır.

8.2.1. Dijital Ortam ve Nesne Fotoğraflarının Paylaşımı

Telefonun artık bir uzvumuz gibi olduğunu söylemek abartılı olmaz. Bu telefonla içe içe geçmişlik göçmenler için ise farklı bir durum teşkil eder. Göçmenler evlerini yurtlarını geride bıraktıklarında bunları yerine ikame ettikleri nesneleri yanlarına alırlar. Kimi zaman ise telefon bütün bu nesnelere, anlamlara ve anlara ev sahipliği yapar. Bu bölümde Miller'ın ‘Taşınabilir Ev’ (transportal home) analogisi üzerinden göçmenlerin telefonla ilişkisinde evlerine/yurtlarına ait nesnelerin muhafaza edilmesine akıllı telefonlarda muhafaza edilmesi açısından bakılmaktadır. Ev/yurt kavramının zaten birinin diğerinin genişletilmiş hali olduğunu ve göç deneyiminde iç içe geçtiği İkinci Bölümde anlatılmıştı. Burada ise bu ev/ yurda ait nesneler, ‘taşınabilir ev’ (transportal home) diye tabir edilebilecek, göçmenlerin geçmişi telefonlarında muhafaza etmesi ve akıllı telefonların bunların dolaşımını mümkün kılması açısından ele alınacaktır.

Sosyal medyada fotoğraf dolaşımının bir nevi bir iletişim sürecini başlattığını ifade eden McCay (2016: 55), bazen de fotoğrafların kişiler arasında sembolik bir değere sahip nesnelerin dolaşımında araçsal bir işlevselliğe kavuştuğunu aktarır. Nesneler uygulamalar üzerinden yapılan görüşmelerde kişiler arasında bir nevi aracılık görevi üstlenir. Birbirlerinden kilometrelerce uzaklıkta olan bireyler arasındaki sürekli mevzu bahis olma potansiyeli taşır ve sık sık konuşmalara dâhil edilir. Kurye olarak çalışan Abbas (31), Suriye'ye özgü bir bitki çayına dair anılarından bahsederken şunları aktarmıştır:

Tek başıma içmezdim zaten, başa kişilerin evinde de içmezdim. Hep alışmıştık yani, hep bizim evde dört tane arkadaşım. Toplamda beş kişiydik benle birlikte. Ortaokuldan daha öncesine dayanır, o zamandan beri beraberiz yani. Geçen mesela arkadaşım konuşurken mesela, fotoğraf attım ona bu çayı içerken.

Bazı nesneler sosyal ilişkilerle bütünleşmektedir. Nesne ile her karşılaşmada ilgili nesne fotoğraflanarak bu sosyal ilişkilerin tarafları ile olan kişilerle her telefon konuşmasında geçmişi yâd etmek üzere anlık olarak paylaşılabilmektedir. Geçmişe dair anılardan bahsederken telefonundaki uygulamadan arkadaşına Suriye'deyken beraber içtikleri bu çay bardağını fotoğraflayıp attığını söyleyen Abbas, bardak ile özdeşleştirdiği sosyal ilişkilerini ve arkadaşlıklarını hatırlamış ve bunu arkadaşıyla da paylaşarak onun da bunu deneyimlemesine vesile olmuştur. Konuşma sırasında nesnenin uygulama üzerinden paylaşımı nesneyi görüşmenin merkezine taşımaktadır. Örneğin burada Abbas, damda oturup sosyalleştiği arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin cisimleştiği bu çay kaşığıyla paylaşmasıyla hem memleketine, ortak kültürüne dair duygularını da paylaşmış hem de bu duyguyu çoğaltmıştır. Netice de arkadaşı da bu nesneyi görerek bir duygulanış içine girmiş ve geçmiş bir etkileşim içinde yad etmiştir.

Yapılan bu görüşmeler ve ilişkinin ortak nesnesinin paylaşımı elbette sadece o günü bağlamaz. Geleceğe dair de bir umuttur. Yapılan telefon konuşmalarında her seferinde araya dâhil edilen bu nesneler kişiler arasındaki bu ilişkinin geleceğinin de teminatı olur. Planlara dâhil edilir, gelecekle bağ kurulur. İki kişi arasındaki aracı rolündeki bu

nesne geçmiş, bugün ve gelecek ile arasında da bir aracı işlevi görür. Bu da kişilerin eyleme geçme potansiyellerini biçimlendirmektedir.

Furkan, Türkiye'ye, Suriye'deyken çok yakın arkadaşı olan fakat şimdi Hollanda'da yaşayan arkadaşının çantası ile gelmiştir. Arkadaşı çantayı belki bir gün tekrar geri almak umuduyla, Suriye'den ayrılırken, Furkan'a hediye etmiştir. Bundan sonraki bütün konuşmalarının merkezinde bu çanta yer almaktadır. Furkan bazen çanta ile karşılaştığında arkadaşını hatırladığını ve fotoğrafını çekerek ona attığını aktarmıştır.

Özellikle dolabımı düzenlediğim zamanlar olur. Örneğin dolabımı temizlemek için dolabın kapağını açıyorum ve çantayı görüp çıkarıyorum. İçinde neler var onlara bakıyorum. Çantayı bana verdiği günü ve o gün neler olduğunu hatırlıyorum. Bir fotoğrafını çekiyorum çantanın ve arkadaşşıma gönderiyorum. Bak bana verdiği çanta! 'Hâlâ burada ve benimle' diyorum.

Bu telefon görüşmeleri, fotoğraf paylaşımları hatırayı ve iletişimi canlı tutarak bu ilişkinin geleceğini de teminat altına almaktadır. Bu yönüyle bütün bu paylaşımlar geleceğe yatırım anlamını da taşımaktadır:

Bana verildiğinde çok şaşırmıştım zaten. O kız bana dedi ki bu çanta sende hem emanet olacak hem hediye. Bir gün gelirim belki Suriye'ye. Bir gün görebilirim belki bu çantayı sende. Ama onlar artık Hollanda vatandaşı oldu, gelemeyeceklerini söylediler ama belki ben gidebilirim oraya, çantayı alırım belki kendisine veririm tekrardan. Sonuçta abisinin kokusu da var. Yani şöyle söyleyeyim, bunu aldıktan sonra kan vardı çantanın üstünde. Yıkayıp bana öyle verdi.

Bu paylaşımlar, kişilerin kaybettikleri şeylere dair anılarını canlı tutmaktadırlar. Kişi, bir fotoğrafta sadece odak noktasında olanı ya da sadece fotoğrafı çekilen kişileri ve nesneyi göstermekle kalmaz aynı zamanda fotoğrafta bulunan her bir şeye dair çağrışımlar yapar. Nitekim yokluğu yaşanan şeylere dair insanların farkındalıkları daha yüksektir. Aşağıdaki alıntı bu duruma dair önemli bir alıntıdır. Üniversite öğrencisi Rasul (24), kendisine whatsapp yoluyla ulaşan abisinin çocukluğuna dair bir fotoğraftan bahsederken sadece fotoğrafta yer alan abisinden bahsetmekle kalmaz. Fotoğrafta yer alan diğer aile bireyleri, arkadaşlar, orada bulunan ağaçlar ve hatta toprak bile şimdide fotoğraf karesine girer. Rasul, whatsapp üzerinden kendisine abisi tarafından gönderilen fotoğrafa dair şunları aktarmıştır:

Geçenlerde Suriye'deki teyzem abimin ve kuzenlerimin çocukken beraber çektiydikleri fotoğrafı abime atmış, bak burada nasıl duruyorsun diye. Çok eski bir fotoğraf. Teyzemde duran baskı bir fotoğraf. Onun fotoğrafını çekmiş. Abim de bizimle paylaşmıştı. Bir ağacın altında diğer kuzenlerimde duruyorlar, dedemin yanında. Toprak kıpkırmızı. Dedem o toprağı sürekli işlerdi. İncecikti o toprak. Taş falan asla olmazdı içinde.

Sadece aile bireyleri arasında değil aynı zamanda memleket ile olan bağları da pekiştirmektedir. Fotoğrafların burada memleket ile bireyler arasında bir dolayım işlevi görmekte olduğu söylenebilir. Örneğin Rasul, kuzenlerinin olduğu fotoğrafa bakarak kuzeniyle dedesinin toprağı hakkında konuştuğunu anlatmıştır. Fotoğraflar, bu anlamda anlık bir iletişim başlatarak hem aile bireyleri arasında bir hatırlatıcı işlevi görürken aynı zamanda memlekete uzanan geçmişe yönelik uzun diyalogların da başlatıcısı niteliği kazanmaktadır. Burada paylaşılan fotoğraflar, bazen bir fiziksel fotoğrafın fotoğrafı olurken bazen de memleketten getirilen bir nesnenin fotoğrafı olabilmektedir. Akıllı telefonlardaki uygulamalar aracılığıyla dolaşıma sokulan bu fotoğraflar, duygulanımın dolaşımını sağlamakta ve hem aile bireyleri arasında hem de memleketleri ve kültürleri arasında bir bağın kurulmasına veya mevcut bağın devamlılığın sağlanmasına vesile olan önemli bir motivasyon kaynağıdır (McKay 2016: 62).

Akıllı telefonlar bu sayede göçmenin evini muhafaza etmekte ve aynı zamanda nereye giderse gitsin onu da yanında taşıyabilmesine olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda bu anların paylaşımı ile de duyguların birbirinden uzakta aile bireyleri arasında dolaşımını sağlamaktadır.

Aslında yukarıda Rasul'un bahsettiği fotoğrafı ilk olarak teyzesi albümde görüyor, fotoğraflıyor ve fotoğrafta yer alan abisine atıyor. Daha sonra abisi de fotoğrafı diğer aile bireyleri arasında paylaşıyor. Bu sayede fotoğraflarla beraber hem o güne dair anılar hem fotoğrafta yer alan her bir şeye dair bilgiler ve bunların uyandırdığı duygular konuşmalara girmekte ve dolaşıma sokulmaktadır. Bu sayede fotoğraflarla hem ailenin geçmişine dair hem ortak hafıza oluşturulmakta hem de yeni duygulanımlar üretilmektedir.

Fotoğraf bir hafızayı ve özlemi yeniden uyandırır. Rasul, fotoğrafı gördükten sonra ayrıca uydudan tarlanın olduğu yere baktığını söylemiş ve ilgili tarlanın olduğu yere dair şunları aktarmıştır:

Telefondan uydu üzerinden tarlanın olduğu yere baktık. Güncel haline. Şimdi o toprak mahvolmuş durumda. Bakımsız. Üzerinde başka şeyler gözükiyordu. O incecik toprak kalmamış. Dedem o taşları tek tek temizlerdi. Şimdi ise harap halde. İncecik ve kızıl bir topraktı. Yapısı bozulmuş.

Akıllı telefonlar bu sayede bireye kaybettiği yeri sanal yoldan tekrar ziyaret edebilme imkânı sunmaktadır. Bu örnekte her ne kadar bu ziyaret pek olumlu duygular uyandırmasa da göçmen bireylerin bir nebze olsun özlemini giderme noktasında yardımcı oldukları ileri sürülebilir.

Akıllı telefonlar bu anlamda hem eskinin hafızasını tutarken aynı zamanda göçmenlere memleketlerine sanal yolculuk yapılmasına kapıları da açmaktadır. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi bu bazen bir burukluğa neden olmaktadır. Elbette buna karşın akıllı telefonların bu özelliği göçmenlere bu imkânı tanınması onlar için oldukça önemlidir zira özlemini hissettikleri bir zamanda onlara memleketlerine gitme imkânı tanımakta ve bir nebze de olsa bu hasretlerini gidermelerine vesile olmaktadır. Örneğin bir başka görüşmecim yakınlarıyla ne zaman konuşsa onlara, özlemini duyduğu belirli yerlere gitmesini ve bu yerleri kendisine göstermesini istediğini ifade etmiştir. Bu yerler arasında özellikle bayramlarda gidilemeyen aile mezarlıkları vardır (Ayham, 2023).

Nesnelerin yaygın bir şekilde aile bireyleri ve akrabalar arasında dolaşıma sokulması aile bireyleri arasında coğrafi uzaklıktan kaynaklı zayıflayan bağların yeniden güçlendirilmesini sağlamaktadır. Rasul'nin kız kardeşi Duha (19) bu telefon konuşmaları ve fotoğraflar üzerinden devam eden bu iletişim için şunları aktarmıştır:

Çok sık fotoğraf paylaşıyor geçmişe dair. Başka bir ortaklığımız yok ki artık? Birbirimizi ne görüyoruz ne ziyaret edebiliyoruz artık. Aramızda kalan tek şey geçmiş. Sadece geçmiş konuşuyoruz. Paylaşacak hiçbir şeyimiz yok artık. Kimi Suriye'de kaldı, kimi başka yerlerde.

Göçle beraber farklı coğrafyalara dağılan aile bireyleri bu fiziksel yakınlıktan yoksun kaldıklarından ve tekrar beraber bir deneyim üretemediklerinden mevcut bağlarını devam ettirmek üzere geçmişin sermayesinden beslenmektedirler. Bu haliyle nesneler, geçmişin konuşulduğu iletişimin tetikleyicisi durumundadırlar. Akıllı telefonların fotoğraflama yoluyla nesneleri kaydetmesi de hafızası ile ilişkilidir. Fotoğraflar, telefon hafızasında tutulur, paylaşılır dolaşıma sokularak çoğaltılır. Kişi hâlâ fotoğrafı kendinde tutar ama aynı zamanda çoğaltarak başkasının da bu duyguyu ve deneyimi yaşamasına izin verir. Bu aynı zamanda duygulanımların da paylaşımı ve çoğaltımıdır.

Akıllı telefonların Suriye savaşı sonrası en çok işe yaradığı durum ise fiziksel fotoğrafların fotoğraflanmasına izin vermesidir denilebilir. Fotoğraflar bölümünde daha derin ele alınmış olan fotoğrafların fotoğraflanması durumu sık karşılaşılan bir durumdur. Dini radikal grupların saldırıları sonrası memleketlerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli göçmenler belki de geçmişlerine dair en önemli belgeler olan fotoğraflarını yakmak zorunda kalmıştır. Sınırı geçerken yakalanma ve fotoğrafların ellerinden alınması korkusuyla yüzleşen Suriyeliler fiziksel fotoğrafların fotoğrafını çekerek anları tekrar anlaştırmışlardır:

Tabii, evet gösterdim de fotoğrafları telefonda çekip ona gönderdim. Sevindi yani, dedim gelince fotoğrafları getirdim buraya dedim. Yakmadın mı dedi? Dedim yok, hepsini yaktım ama senin fotoğraflarını yakmadım gömdüm toprağa dedim. Düğünü onun için önemli çok.

Fiziksel fotoğraflar savaş öncesi sadece eskiye ait kareler, eskinin yaşam biçimlerinin belgeleri iken akıllı telefonlar aracılığıyla tekrar fotoğraflandıklarında anlam katmanlaşır ve yaşam biçimleri tarihlerine bir de savaşın tarihi, fotoğrafların yakılması eklenir, bu trajedinin verdiği acı yeniden deneyimlenir.

8.2.2. Görüntülü Video Konuşmaları: Nesnelerle Birlikte Mevcudiyet

Fotoğraf paylaşımı iletişimi başlatan bir hamle olduğunu yukarıda ifade edilmişti. Aynı şey anlık video görüşmeleri için de geçerlidir. Anlık olarak bir nesne bir hatıra, anı

hatırlatır ve bu anının tarafları bireylerle anlık video görüşmesi yapılarak hem birey hem de nesne o ana dâhil edilir.

Dolayısıyla akıllı telefonun bu iki farklı işlevinin bireylerin nesnelerle olan ilişkisini farklı şekillerde belirlemesi nedeniyle farklı şekilde ele alınacaktır. Burada Miller'ın telefon ile ev arasında kurduğu analogiden yola çıkılmış ve telefon 'taşınabilir ev' olarak ele alınmıştır. Telefonda bulunan uygulamaların verdiği olanaklar sayesinde nesneler paylaşımını mümkün kılması, bireyin onlarla aynı ortamda olmayı sağlaması açısından göçmenler için önemli bir işleve sahiptir. Nesnelerin anlık görüşme sırasında sosyal mevcudiyeti ve bu mevcudiyetin telefon aracılığıyla paylaşımı, duygulanımsal ve etkileşimsel anlamda fotoğraf paylaşımından farklılığını anlamak için televizyon izleme seçeneklerinden hareket edilebilir. Televizyonların video kayıt yayınları ve canlı yayınları ile anlık video konuşmaları arasında bir analogi kurulabilir.

Televizyonlar hafızası sayesinde filmi kaydeder ve daha sonra filmi, kayıttan seyircinin izlenimine sunar. Burada aslolan hafızadır. Beri yandan bazen de televizyon canlı yayın yapar ve o an-orada, aynı anda her şey seyircinin izlemesine sunulur. Canlı yayın esnasında nesneler ile kişiler aynı anda hep birlikte bir araya gelir. Burada nesnenin diğerleriyle beraber aynı anda, eş zamanlı olarak gerçekleşmesi söz konusudur. Bu yüzden televizyonlardaki canlı yayınlar, kayıttan izlemeden farklı bir olgudur ve farklı duygulanımlar uyandırır. Duygulanım, canlı yayınlanan bir programın verdiği gibi daha yoğundur.

Buna göre görüntülü konuşmalar aynı zamanda diğer tür iletişim biçimlerine nazaran daha güçlü bir 'bağlaşık varlık'¹⁸ (connected presence) (Licoppe 2004) hissi sağlar. Görüntülü anlık konuşmalar aracılığıyla birlikte mevcudiyet hissi sağlanır. Akıllı telefonlar, nesnenin ve kişilerin aynı anda- aynı ortamı paylaşmasını sağlayarak daha güçlü bir etkileşim yaratır. McLuhan (2013: 387), teknolojik gelişmelerin duyu ve işlevlerinin yüzyıllardır süren ayrılığını sona erdirdiğini ifade eder. Video

¹⁸ Çeviri bana aittir

görüşmelerinde, yazılı ve statik bir fotoğraf paylaşımından daha fazla duyuların işe koşumu gerçekleşir ve dolayısıyla daha fazla duygulanımsal bir etkileşim söz konusudur. Zira görüşmeciler, video görüşmeleri aracılığıyla karşısındaki bedenin ve şeylerin sürekli olarak farkındadır (IJsselsteijn, van Baren vd. 2003). Birlikte mevcudiyet aynı zamanda sosyal mevcudiyet hissini de arttırmaktadır (Bulu 2012: 159). Zira telefon konuşmalarında sosyal olarak birliktelik aynı zamanda daha fazla yakınlık ve daha az dolaysızlık ifade etmekte ve bu da iletişime zenginlik katmaktadır (Kim, J. vd. 2020: 5; Lombard ve Ditton, 2006). Ang vd. (2018: 2077) görüntülü konuşmalarda diğerlerin sosyal varlığının birinin düşüncelerini ve duygularını etkilediğini ve hatta onları değiştirebileceğini söyler. Nesneler de bir eyleciliğe sahiptir. Bu anlamda görüntülü konuşmalarda varlığı önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de bir okulda Arapça öğretmenliği yapan Yaser (40) yaprak sarmasını çok sevdiğini ve annesi her bu yemeği yaptığında kendisini arayarak “Yaser, bak bugün ne yaptım!” dediğini ifade etmiş ve eklemiştir *“O yaprağı ben çok seviyorum. Benim özel yemeğim o. Onu ne zaman yapsa beni arar.”*.

Oğlu Suriye’de kalan Yaser (40), oğlu ile sürekli telefonda görüntülü konuştuğunu söylemiştir. Suriye’deki oğlu ile konuşmaları sırasında oğlunun oyuncaklarını sorduğunu aktaran Yaser, şöyle devam etmiştir:

Burada elbiseleri var, resimleri var, oyuncakları var. Hâlâ saklarım mesela oyuncaklarını. Günde neredeyse beş altı defa konuşuyorum. Soruyor bazen, baba benim elektrikli bisiklet ne oldu? Telefonda konuşurken gösteriyorum. Burda, çalışıyor!

Nesneler, ortak geçmişin anahtarı gibi çalışırlar. Hafızada saklı tutulan geçmiş, anılar, ortak deneyim ve yaşamlar video görüşmeleri sırasında, konuşma arasında getirilerek mevcut bağın pekiştirilmesi ve aynı zamanda ortak hafızanın yeniden üretilmesi sağlanmaktadır. Bir önceki başlıkta Furkan’ın hikâyesinden bahsedilmişti. Furkan, çanta ile her karşılaştığında arkadaşını ve çantanın kendisine verildiği günü hatırlar. Kimi zaman fotoğraflanarak paylaşılan ve bir etkileşimi başlatan çanta, bazen de görüntülü video konuşmalarının bir parçasıdır:

Bana bunu veren kişiyi çok seviyorum. Kendisi zaten şu an Avrupa’da yaşıyor. O yüzden ne zaman konuşsak, bunu gösteriyorum işte. Bak bana hediye ettiğin çanta burada diye. Aslında bu çanta abisinin çantası. Onun abisi öldü Suriye’de. Sonra bana dedi ki sen benim kardeşim gibi oldun. Bunu sana hediye ediyorum ve bana bunu bir emanet gibi verdi. Konuştuğumuz zaman işte, böyle telefonda zoom ya da başka bir şeyde hep gösteriyorum.

Zira en başta görüşmeciler bu uygulamalar eş zamanlı konuşma ve görmeye imkân tanıdığından birbirlerinin ve o anda orada bulunan her şeyin farkındadır. Örneğin savaş sonrası Türkiye’ye gelip burada doktorluk yapmaya başlayan Suriyeli bir Türkmen olan Ayham (53), görüntülü video konuşmaları sırasında karşıdaki kişiye belirli yerlere gidip ordan konuşmasını istediğini şu sözlerle anlatır:

Her babamın ölüm tarihi geldiğinden mezarlığa gittiklerinde babamın mezarını gösterin derim. Ya da amcalardan birini hatırladığımda, odanın yanına git ordan çek. En azından kendi kendimi orada hissediyorum. O kişi canlı gösterdiğinde zannediyordun ki köydeyim gibi geliyor. İşte odada bir eşya görüyorsun. Bi şey görüyorsun.

Ayham’ın konuşmasında yer alan oda, Türkmen geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Oda, gelenek aktarımının gerçekleştiği bir nevi mektep gibidir ve birçok Suriyeli Türkmen grupların yaşam öykülerinin en önemli mekanlarından biridir. Bu yüzden ki Ayham, görüntülü telefon konuşmaları sırasında sık sık burayı görmek ister. Bu görüşmeler sırasında o anda, odada yer alan her şey onda bir çağrışım yapmakta ve bütün bunlar memleketine dair özlediği her şeyi yeniden tasavvur etmesi açısından tetikleyicidir. Yakınından odaya gidip oradan konuşmasını ister, zira bu odaya dair anıları ve bir bağı vardır. Oda aynı zamanda onun için sosyalizasyonun gerçekleştiği, kendi kültürüne dair birçok şeye vakıf olduğu kendi deyimiyle bir ‘mektep’tir.

Büyükler otururlardı. Türkmenlerin Horasandan gelip sonra Halepe gelmeleri vs. Odalarda konuşulurdu. Mektep deriz biz onlara. Hayat okulu. Büyükler konuşur biz derlerdi. Mırra derler bizim orda, mırra içilirdi. Odaların ortasında boş bir alan olur, orada çalınır oynanırdı. Ölülerimizin taziyelerini yapardık. Misafirler için çadır kurulurdu. Keçe çadırlar. Dedemin odasıydı bu. Dedem Türkmen aşiret lideriydi. Arap aşiret liderleri gelirdi bu odalara. Uzun çadırlar kurulurdu odalar yetmezdi. Kurbanlar kesilirdi. Dedemin odasını görmek isterim çünkü bütün bunları hatırlarım. Babamı hatırlarım. Onun cenazesine gidememiştim. Babamla amcalarla dedemlerle orada oturduğumuzu sohbetlerimizi hatırlıyorum.

Sadece kendi hatırlamakla kalmaz aynı zamanda kendi çocuklarına da bu hatırladıklarını anlatır. Dolayısıyla buraları telefon aracılığıyla her ziyaret ettiğinde yeni

hatıralar açılır ve geçmişe dair hatırladığı bu zamanlar ve mekanlara ilişkin her şey bir bilgiye dönüştürülüp bunları görme şansı olmayan bir sonraki nesile aktarılır. Kendisine de babasının anlattığını söylediği bu anlatılar, kuşaklararası bir aktarım ve etkileşimler bütünü olarak kültürün de özünü oluşturmaktadır (Özdemir, 2019). Farklı bir coğrafya ve tarih ile birlikte bu aktarım ve etkileşimlerin, değişimi ve dönüşümü kendi içinde saklı tuttuğu söylenebilir.

Oradan aklımda kalanları çocuklarıma anlatıyorum. Babam bir zaman Türkmen Beydilleri nasıl geldikleri, Arap aşiretleriyle savaşlarını anlatırdı bize. Türkmenler iskân olduklarında Araplar orada Türkmenleri kabul etmezlerdi. Onun için yapılan savaşlar. Osmanlı zamanında olan bu olaylar. Rakka'da sürüyorlar Türkmenleri.

Akıllı telefonlardaki görüntülü aramaların en yoğun kullanıldığı zamanların, bayramlar olduğu söylenebilir. Bayramlarda aile ziyaretleri ve mezar ziyaretleri oldukça önemlidir ve bayram geleneğinin önemli bir parçasıdır. Bu pratikler, toplum tarafından yapılması gereken davranışlar olarak kodlanır. Bunları yerine getirememek ise kültürel kimliğin kaybı gibi bir kaygı yaratır. Görüntülü konuşmalar ile uzakta olan bireyler bu sayede mezarları ve aile büyüklerini, yakınlarını ziyaret edebilmektedir:

Arıyorsun canlı görüyorsun. Bayramda gittiklerinde aradılar. Namaza gidersin sonrasında mezara giderler. Üzülüyorsun ama en azından bayramda orada hissetmek gibi bir duygu oluyor. En azından görünüyorsun. Bayramda orada değilim. Köyde bayramların nasıl geçtiğini bildiğim için burada bayram yaşamıyoruz. Ama o köyde bayramlar farklı geçirdi. Tek tek evleri gezerdik. Hatta düşmansan da yine de ziyaret ederdik. Çünkü bayramda herkes barışırdı. Aşağı yukarı bana 100 tane fotoğraf atıldılar. Gittikleri herkesi atmışlardı. Bayramı bana yaşattılar.

Canlı görüşmeler sırasında iletişim daha yoğun bir etkileşim içerir. Diğer türlü sadece paylaşım bir söz konusu ve etkileşim daha azdır. Elbette fotoğraf paylaşımı yoluyla da birey geçmişe döner ve yeniden hatırlamadan kaynaklı duygulanım söz konusudur fakat aynı ortamda olmanın verdiği duygu yoğunluğu ile benzer olduğu söylenemez. Nitekim bireyler karşılıklı eş zamanlı olarak bir iletişim halinde ve ortamda bulunan her şey konuşma sırasında sosyal olarak kişilerle beraber oradadır.

Görüntülü konuşmalar, kişiler arasında fotoğraf paylaşımı ile mümkün olmayacak bir bütünleşme sağlayarak kişilerin ortama katılımını daha yoğun hale getirmeyi mümkün

kılmakta olduğu söylenebilir. Örneğin aşağıdaki konuşmada Junaid (32), Suriye’den getirdiği evinin anahtarını, ailesiyle görüntülü konuşmaları sırasında bir nevi evine kapısını açan sihirli bir anahtar gibi kullandığını anlatmıştır:

İki anahtarım var. Biri bana ait ve diğeri de bir akrabama ait. Anahtarım bana bir gün geri dönebileceğimin mümkün olabileceğini hatırlatıyor, yani bir gün gidebileceğim demek benim için. Şey gibi değil işte bir anahtarım var ve bugün gideceğim gibi değil tabii. Fakat anahtarı eline alıp ailemle bir video görüşmesi yapabilirim. Bu şekilde onları gerçekten gitmeden ziyaret edebiliyorum. Adeta sihirli bir anahtar gibi. Anahtarı alıp görüntülü konuşabilirim onlarla. Muhtemelen memleketimi en çok özlediğim zamanlar. Gördüklerinde, bu anahtar neden hâlâ sende dediler. Ben de şey dedim tutmak istediğimi söyledim. Onlara dedim ki bu anahtar benim için sihirli bir anahtar. Sizi ne zaman görmek istesem, onu kullanıyorum ve kapıyı açıyorum. Onlara bu hikâyeyi anlattım. Bir şaka gibi başladı ve bir tür sihirli bir anahtara dönüştü. Biliyorlar ki bu yüzden arıyorum. Onlar da artık onu sihirli bir anahtar olarak biliyorlar.

Buna göre ortama sokulan ortak geçmişe ait bir anahtar, online iletişim üzerinden evin kapısını açan sihirli bir anahtar gibi kullanılmış ve fiziksel bir bütünleşmenin, bir nevi simülasyonunun gerçekleşmesine vesile olmuştur. Buna göre görüntülü konuşmaları sırasında bu eşyaların kişilerle aynı ortamı paylaşması iletişim biçimini ve etkileşimi değiştirmektedir. Akıllı telefonlar ve uygulamalar aracılığıyla göç ile beraber araya giren mesafelerin kaybolduğu söylenebilir. Buna göre akıllı telefonların yokluğu yaşanan her şeyin ‘oradaymış’ gibi yeniden deneyimlendiği bir alan açmakta olduğu söylenebilir. Bazen bu telefonların kameraları aracılığıyla bu yerlere ziyaretler yapılmakta ve bu ziyaretler sırasında görülen her bir nesne bir hatırayı canlandırırken bazen uzakta olan kişi, memleketten getirdiği bir nesne aracılığıyla memleketine ‘hayali’ bir yolculuk yapmaktadır.

Akıllı telefonlar göç nedeniyle ayrı düşen, farklı coğrafyalarda yaşayan bireylerin birbirileri ile olan iletişiminde, ortak hafızayı oluşturan nesnelerin paylaşımında ve bunlar aracılığıyla geçmişin yeniden üretilmesi ve yeni duyguların yaşanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sadece iletişim yoluyla birbirilerinin sesini duyan göçmenler akıllı telefonlar aracılığıyla farklı şekillerde iletişim kurma ve paylaşım yapmanın yollarını bulmuşlardır.

Denilebilir ki akıllı telefonlar hafıza gibi bir işlev görmektedirler (Ozkul 2015: 356) ve buna bağlı olarak akıllı telefonların kaybı bireylerde kimlik ve kişisel tarihin kaybı gibi

bir kaygı oluşturmaktadır. Bireyler kendi ürettikleri içerikleri arşivlediklerinde, telefonları, duyguların da depoları niteliği kazanır Cvetkovich (2003: 244). Burada saklanan geçmiş, paylaşılan nesneler bireyleri anlık olarak memleketlerine götürmekte, ortak hafızayı yeniden oluşturmaktadır.

Akıllı telefonların olmadığı, sadece, salt iletişime aracılık eden telefonlar fotoğraf paylaşımına ya da anlık video görüşmelerine olanak tanımadığından bunlar ile kurulan iletişimde etkileşim haliyle görece sınırlıdır. En basitinden görme duyusu bu etkileşimde yer almaz. Kameraların akıllı telefonlara entegre edilmesi ve fotoğraf paylaşımını mümkün kılan uygulamalar aracılığıyla paylaşım biçimleri çeşitlilik kazanmış, sadece salt bir nesnenin üzerine konuşmaktan ziyade onun paylaşımını ve çoğaltımını mümkün kılmıştır. Bu sayede anılar nesnelerin paylaşımı aracılığıyla yeniden deneyimlenebilir hale gelmiştir. Nesneye sahip olan telefon aracılığıyla onu paylaşabilmekte ve bu da duygunun paylaşımına da olanak vermekle beraber, çeşitlenmesini ve yoğunluğunu da arttırmıştır.

SONUÇ

Nesneler, hayatın içindedir ve yaşamın önemli bir parçasıdır. İnsanlar nesnelerle ilişkilendirir, onlara bir anlam atfeder ve onlardan etkilenir. Bu yönüyle insanın kendisini anlamlandırma süreçlerinin ve dolayısıyla varoluşunun tamamlayıcısıdır. İnsan sadece nesneleri üretmekle kalmaz, aynı zamanda nesnelerin tarihinin bir sonucudur. Onları kullanma biçimlerimiz, gündelik yaşamdaki rolleri, bireylerin yetkinlikleri üzerindeki değiştirici ve geliştirici etkisi uzun süredir tartışılmıştır. Bu işlevleriyle beraber nesnelere yüklenen anlamlar, onları kullanım biçimlerinin uyandırdığı hatıra ve duygulanımlar, tesirler yaratır. Bu çalışma özelinde nesnelerin hafıza ile ilişkisinde duygulanımsal veçhelerine ve onun bireyin kimlik ve aidiyet duygusu üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Buna göre nesneler onlara atfedilen anlamlar, aşılana duygular ve hatıralar ile kişilerde çeşitli duygulanımların açığa çıkmasında rol oynamakta ve bu etkileşim de kişilerin kimlik ve aidiyet duygusunu etkilemektedir.

Nesnelerin roller üstlendiği, anlam kazandığı çeşitli bağlamlar vardır ve göç bunlardan bir tanesidir. Göç, bu çalışma özelinde zorunlu göç, insanların memleketlerini bırakıp başka bir yerde hayat kurmak zorunda kaldıkları bir deneyimdir. Kişiler, sadece bir mekânı terk etmekle kalmazlar, aynı zamanda kendilerini var eden gelenekleri, alışkanlıklarını, çevreyi, kültürü ve bunlarla ilişkili bütün anlamları geride bırakmak zorunda kalırlar. Bu anlamda yoksunluk göç deneyiminin merkezindedir. Bireyler, kimliklerini meydana getiren bütün referanslardan mahrum kalırlar. Yoksunluk telafisinin ise nesnelerle yapıldığı söylenebilir. Göçmenler geride bıraktıkları anlamları, memleketlerinden getirdikleri veya gelirken üzerlerinde olan herhangi bir eşya ile ikâme ederler. Bu bir açıdan aidiyet duygusunun yamanmasıdır.

Nesnelerin kişilerin biyografileri ile birlikte bir kültürün ve tarihin de özetinin bir parçasını meydana getirmekte oldukları ileri sürülebilir. Bu yönüyle bu çalışmada yer alan nesneler, içine yerleştikleri öykülerle bir yandan savaşın tarihine açılan bilgiler aktarırken bir yandan da kendilerini aşarak toplum ve kültür hakkında bilgiler veren araçlardır.

Nesne ile kurulan ilişki, aslında göstermektedir ki bu ilişkinin belirleyenin sadece bir anlam meselesi değil aynı zamanda insanın varoluşsal olarak çevresi ile duyular üzerinden kurduğu ilişkiden ileri gelmektedir. Aynı zamanda nesnenin, insan ömrünü aşan niteliği onun yine bir materyal olarak insanın zamansallığına işaret etmektedir. Nesnelerin seçiminde, özellikle taşınabilir olması ve yer kaplamaması önemli bir kriterdir. Önemli olan somut bir şeyin olmasıdır. Zira somut şeyler, kişilerin biyografilerine, geçmişlerine gönderme yapar.

İnsanlar çevreyi duyuları ile algılar, dünya ile duyuları aracılığıyla ilişki kurar. Bu noktada göçmenlerin, yoksunluğu, nesneler üzerinden dokunmak ve koku gibi duyular aracılığıyla telafi ettikleri söylenebilir. Bunun içindir ki nesneler, göçmenlerin deneyimlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak bu şekilde memleketlerine ‘dokunabilir’ ve ‘kokusunu’ alabilir olabilmektedirler. Kimi zaman duyular arası bir aktarım söz konusudur. Bazen baktıkları bir görselden ‘dokunma’ hissini duydukları, bazen de ‘kokusunu’ aldıkları söylenebilir. Bu nesnelerin uyandırdıkları duygular ise göç deneyimi özelinde özellikle memleket, aile ve ev gibi kültürel kategorilere karşılık gelmektedir. Bir anahtar, eve tekabül ederken bir ev ise göç deneyimi özelinde yurda, vatana gönderme yapmaktadır.

Suriyeli göçmenler özelinde bu eşyaların neler olduğu, inanç kökenli nesnelerden gündelik hayatta kullandıkları işlevsel nesnelere çeşitlilik göstermektedir. Suriyeli göçmenlerin deneyimi bir zorunlu göç deneyimidir ve bu açıdan her zaman yanlarına aldıkları eşyaları uzun uzun düşünme fırsatı buldukları söylenemez. Genellikle göç kararı bir gecede, bazen bir anda alınmıştır. Suriyeli göçmenlerin yanlarında getirdikleri eşyaların başında inanç kökenli nesnelerin geldiği söylenebilir. Bu anlamda Kur'an-ı

Kerim ve inancı pratik etmede önemli bir tamamlayıcı/ yardımcı nesne olan seccade Suriyeli göçmenlerin ilişkilendikleri anlamlardır, denilebilir.

Suriyeli göçmenlerin yanlarına aldıkları eşyaların taşıyabildikleri veya çok fazla yer kaplamayan nesneler oldukları söylenebilir. Suriyeli göçmenlerin bu açıdan yanlarına aldıkları inanç kökenli nesnelerin dışında en fazla karşılaşılan nesneler, anahtarlar, tespihler, tülbentler gibi hafif ve taşınması kolay nesneler olmuştur. Bu tip taşınabilir küçük nesnelerin mahiyetinin mahrum kalan bireylerin el ile temasından ileri geldiğini söylemek yanlış olmaz. Tespih ve tülbent gibi nesnelerin özellikle vefat eden veya ayrı düşülen aile bireylerinden birileri ile nesne üzerinden temasta kalmak üzere kalmak üzere kullanıldıkları söylenebilir. Bu açıdan bu nesnelerin, kimi zaman cinsiyet ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, tespihlerin erkekler ile tülbentin ise kadınlarla özdeşleştirildiği söylenebilir.

Fotoğraf albümleri de yine Suriyeli göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri nesnelerin arasında yer aldığı söylenebilir. Düğün, askerlik gibi belli başlı anlara ilişkin sayılı fotoğraflar en çok saklanan fotoğraflardır. Geçiş dönemleri Suriyeli göçmenlerin, en çok fotoğrafladıkları anlardır ve özellikle Suriye’den gelen bu fotoğrafların büyük bir bölümünün kadınlar tarafından getirildiği ve bunların özellikle düğün fotoğrafları olduğu söylenebilir.

Bunların dışında bir de kişilerin sınırı geçtikten sonra anlam yükledikleri ve daha sonra onları kendileri için birer kimlik imleyicisine dönüştürdükleri nesneler bulunmaktadır. Bunlar örneğin bavullar, çantalar, resmi evrak ve dökümanlardır. Bu nesneler, Suriye’de işlevsel olarak kullanılırken Türkiye’de, Suriye’den başka hiçbir şey ellerinde olmadığı için, birer duygusal ikmal niteliği kazanmışlardır. Bu anlamda her zaman arzu ettikleri nesneleri alabildikleri söylenemez fakat buna karşın geçmişe ilişkin bir ‘kanıta’ ihtiyaç duymalarından ileri gelen arzuları, ellerinde sahip oldukları nesnelerin fonksiyonlarını değiştirmelerine yol açmaktadır. Böylece, Suriye’den gelirken üstlerinde yer alan yemek fişleri, askerlik belgeleri, nüfus kağıtları gibi belgeler, birer hatıra ve duygusal eyleyici niteliği kazanır.

Geleneksel giysiler, fotoğraflar gibi eşyalar bir anlamda daha çok göç nesneleri olarak düşünülebilir. Muhtemeldir ki karşılaştırmalı bir araştırma yapılacak olsa diğer göçmen gruplarında da bu tür eşyalara rastlanabilir ve ortak nesneler, birer göç nesnesi olarak kavramsallaştırılabilir. Yalnız kimi eşyaların, kişilerin daha sonra tekrar memleketlerine gitme fırsatı bulduklarında beraberlerinde getirdikleri eşyalar oldukları unutulmamalıdır. Bu açıdan örneğin sonradan alınan geleneksel bir giysi ile memleketi terk ederken alınan anahtar hem anlamsal hem de uyandırdıkları duygulanımlar itibariyle birbirinden farklıdır. Diğer eşyalar ise, özellikle yanlarına alınmadıkları ve sadece göç deneyimi ile ilişkili olarak bir anlam kazandıkları göz önünde bulundurulduğunda, başka bir ifade ile sınırı geçtikten sonra bir anlam kazandıkları düşünüldüğünde geleneksel giysi ve fotoğraflardan farklı oldukları söylenebilir.

Kimi durumlarda ise Türkiye’de, memleketlerini hatırlatan eşyaların benzerlerini bulurlar ve onları evlerinde kullanmaya başlarlar. Bardaklar, kilimler, nevresim takımları gibi eşyalar ya üzerlerindeki motifler ya da biçimleri itibariyle Suriye’deyken kullandıkları eşyalara benzedikleri için satın alınmıştır. Bu durum ile en çok ev dekorasyonlarında karşılaşmıştır. Suriyeli göçmen evlerinde vitrin ve bitki iki önemli ev dekorasyonu olarak kullanılmaktadır. Elbetteki Suriye’den vitrin ve bitkileri taşıyamacakları için, benzerlerini Türkiye’den temin etmişlerdir. Vitrinlerde kimi zaman Suriye’den getirilen eşyaların sergilendiği söylenebilir. Vitrin ve bitkiler etrafında gelişen pratikler, aynı zamanda bedensel hafızanın da yeniden harekete geçtiği alanlar açmaktadır.

Bu eşyalar, özlemde hüzne, hatıralarda yer alan sevinçli anlara uzanan çeşitli duygular uyandırmaktadır. Bazen de adı konulmamış yoğunluklar hissetmelerine neden olur. Nesneler birer eyleyici olarak kişilerin deneyimleriyle ilişkili olarak duygulanımlar uyandırır ve bu duygulanımlar da göçmen öznelliğini yeniden biçimlendirir. Yokluğu yaşanan her bir anlam, nesne aracılığıyla bir duygulanıma yol açmaktadır. Bütün bu duygulanımlar çalışma içerisinde sınıflandırılarak memleket, aile, inanç, ev gibi kategorilerde ele alınmış ve açılmıştır. Nesne ile olan etkileşimde açığa çıkan bütün anlam ve olgular Suriyeli göçmenlerin duygulanımlar haritasını ortaya koymaktadır. Denilebilir ki kaybedilen memleket, yıkılan ev, vefat eden aile bireyleri bu nesneler

aracılığıyla canlı tutulmakta ve bu da kişilerin kimliklerini hayatlarının geri kalanında etkilemeye ve biçimlendirmeye devam edecektir. Nesnelerle birlikte paylaşılan anılar, yoğunluklara dönüşüp bedenler arasında dolaşır. Çeşitli anlamlara tekabül eden bu duygulanımlar, göçmen öznelliğini yeniden biçimlendirir, göçmenlerin kendilerini var eden anlamlarla ilişkisini perçinler. Kimi zaman onları güçlü kılarken kimi zaman da bir melankoliye sürükler. Nesnelerle her karşılaşma, duygulanımlar arasında bir geçişlilik hali yaratma kapasitesine sahiptir.

Kimlikler, duygulanım ve bu geçişlerin temsil bulduğu duygular içinde şekillenir. Suriyeli göçmenlerin kimliğini, bu duygulanımlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Elbetteki kişilerin nesnelerle kurduğu ilişki, memleketleri ile kurduğu ilişkide olduğu gibi değişime, dönüşüme açıktır. Özlemleri artabilir, azalabilir ama bu nesnelerle her karşılaşma, onlarda belirli duygulanımlar uyandırmaya devam edecektir. Suriyeli göçmenlerin bu eşyalar sayesinde biyografik bütünlüklerini korudukları söylenebilir. Nitekim göçmenler gittikleri yeri yerlerde geçmişlerine dair referanslar ararlar. Bu referansı bulacakları en kolay yöntem ise yanlarında getirdikleri veya gittikleri yerde benzerini buldukları eşyalardır.

Kimi zaman aranan referanslar o an, orada bulunmadığında ise telefon gibi teknolojiler aracılığıyla bu nesneler ulaşılabilir kılınır. Örneğin bir nesnenin fotoğrafı aile bireyleri arasında dijital paylaşım uygulamaları üzerinden paylaşılır ya da anlık video görüşmeleri sırasında ilgili nesnelerin kendilerine gösterilmesi istenir. Bu sayede dijital teknolojiler aracılığıyla bu nesnelerle eş zamanlı olarak bir ortamda sosyal mevcudiyet hissi deneyimlenir.

Bu nesnelerle Suriyeli göçmenlerin kurduğu ilişkinin seyri, geleceği, başka çalışmaların konusu olabilir ve bir karşılaştırma yapılabilir. Aile bireyleri, çalışma genelinde de görüleceği üzere, ilgili eşyaları gelecek nesillere bırakmayı istediklerini ifade etmişlerdir. Buna göre gelecek nesillerin, bu nesnelerle kurduğu ilişki ele alınabilir. Yapılacak araştırmalarda gelecek nesiller arasında ne tür eşyaların Suriyeli kimliği özelinde bir sembole dönüşüp diaspora nesnesi niteliği oluşturacağı ve bu nesnelerin

onların kimliğini nasıl biçimlendireceği, onlar etrafında sosyal medyada kurulan ilişkiler, yeni çalışmaların konusu olabilir.

İnsan-nesne ilişkisi ve duygulanım çalışmaları, Batıda oldukça yeni bir çalışma alanı olup Türkiye’de henüz yaygınlaşmamıştır. Bu çalışma, bu anlamda örnek bir çalışma niteliğindedir. İnsan-nesne ilişkisi ve duygulanım, farklı ilişkiler bağlamına uyumlanabilir. İlerleyen zamanlarda yapılacak benzer çalışmalar ile göç bağlamında nesnelerin bir tasnifi de ortaya konabilir. Zorunlu göç yerine, gönüllü göç gruplarında kişilerin ne tür eşyalar ile neyi hatırlamayı seçtikleri ve bu eşyaların onların kimliklerini nasıl etkiledikleri ortaya konarak zorunlu göç deneyimi ile karşılaştırılabilir. Nesnelerin öyküleri çıkarılarak bir bağlam içerisinde, müzelerde yer alabilir ve bu şekilde müze çalışmalarına katkıda bulunulabilir. Göçmenlik deneyiminin hafızasının oluşturulacağı bu mekanların kentin hafızasını biçimlendireceği ve böylece daha demokratik ve birlikte yaşamı mümkün hale getirecek olan göç politikalarının ilk adımlarını oluşturabileceği düşünülmektedir. Nesnelerin öykülerle birlikte bir duygulanımsal etkileşim oluşturacağını ileri sürmek mümkündür. Bu tür bir çalışmanın empati duygusu oluşturmak üzere göç çalışmaları ve müze bağlamında önemli bir rol üstlenebileceği düşünülmektedir.

Son olarak duygulanım çalışmaları metodolojik olarak insanla arasındaki mesafeyi kısaltan bir niteliğe sahip olup göçmenlik çalışmalarında deneyimi daha görünür ve somut kılacak araçlara sahip bir yaklaşım modeli sunar. Bu anlamda fenomenolojik metodolojinin duygulanımsal dönüş ile göçmenlik deneyimini diğer yöntemlere göre daha içeriden serimlediği, bireyleri daha gerçek ve daha yakın kıldığı söylenebilir. Maddi kültür çalışmaları da bu anlamda duygulanımsal yaklaşımla birlikte göçmenlik deneyimi araştırmalarında göçmen hikayelerini somutlaştıran ve görünür kılan bir niteliğe sahiptir. Göçmenlik araştırmalarında makro yapılara odaklanan araştırmalar yerine deneyimin anlaşılmasını mümkün kılan bu tür çalışmalara daha sık yer verilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Bu açıdan bu çalışmanın literatürde eksikliği gözlemlenen deneyim araştırmaları için bir örnek teşkil edeceği umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acuner, D. (2023). Akalın (Ed). Kumaştan/İp (lik)ten objelerle hatırlamak: Hrispime Sarkisyan'ın nakışları. *Temasın imkânları* içinde. Metis.
- Aça, M., Ekici, M., ve Yılmaz, A. M. (2015). Oğuz M.Ö (Ed). Anonim halk edebiyatı. *Türk halk edebiyatı el kitabı* içinde 133-238.
- Ahmed, S. (1999). Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International journal of cultural studies*, 2(3), 329-347.
- Ahmed, S. (2010). Gregg and Seigworth, (Ed). Happy Objects (pp. 29-51). *The Affect Theory Reader* içinde. Duke University Press.
- Ahmed, S. (2019). Duyguların kültürel politikası (3. Baskı). S. Komut, Çev.). *Sel Yayıncılık*. (Özgün eser basım 2004).
- Akalın, A. (2007). Duygulanım ve duygulanımsal emek üzerine notlar. *Birikim*, 217, 114-121.
- Akalın, Ayşe (2023). *Temasın imkanları*. Metis Yayınları.
- Allen, S. (2008). Finding home: Challenges faced by geographically mobile families. *Family Relations*, 57(1), 84-99.
- Allen-Robertson, J. (2017). The materiality of digital media: The hard disk drive, phonograph, magnetic tape and optical media in technical close-up. *New Media ve Society*, 19(3), 455-470.
- Alpsoy, İsa (2016). *Açıklamalı Kur'an- ı Kerim meali*. Umran: İstanbul.
- Anderson, B. (2006). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. Metis.

- Ang, T., Wei, S., ve Anaza, N. A. (2018). Livestreaming vs pre-recorded: How social viewing strategies impact consumers' viewing experiences and behavioral intentions. *European Journal of Marketing*, 52(9/10), 2075-2104.
- Anthropological Institute, 20(3), 545-563.
- Appadurai, A. (1988). *The social life of things: Commodities in cultural perspective*. Cambridge University Press.
- Assman, J. (2001). *Kültürel bellek, Eski yazılı kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. İstanbul: Ayrıntı.
- Baker, U. (2010). *Kanaatlerden imajlara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balanuye, Ç. (2023). *Spinoza'nın sevinci nereden geliyor?* İstanbul: Ayrıntı.
- Baldassar, L. (2008). Missing kin and longing to be together: Emotions and the construction of co-presence in transnational relationships. *Journal of intercultural studies*, 29(3), 247-266.
- Barclay, C. R. (1996). Autobiographical remembering: Narrative constraints on objectified selves. *Remembering our past: Studies in autobiographical memory*, 94-125.
- Basu, P., ve Coleman, S. (2008). Introduction: Migrant worlds, material cultures. *Mobilities*, 3(3), 313-330.
- Baş, S. (2007). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun öykülerinde nesne-insan ilişkisi. *Erdem*, 17(49), 341-352.
- Beatty, A. (2014). Anthropology and emotion. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 20(3), 545-563.
- Belting, H. (2011). *An Anthropology of Images: Picture, Medium, Body*. Princeton: Princeton University Press.

- Bilen, O. (2016). *Çağdaş yorumbilim kuramları felsefi ve eleştirel hermeneutik*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bilgin, N. (2011). *Eşya ve insan*. Gündoğan yayınlar.
- Blanchette, J. F. (2011). A material history of bits. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(6), 1042-1057.
- Boccagni, P. (2016). *Migration and the search for home: Mapping domestic space in migrants' everyday lives*. Springer.
- Boccagni, P. ve Baldassar, L. (2015). Emotions on the move: Mapping the emergent field of emotion and migration. *Emotion, Space and Society*, 16, 73-80.
- Boellstorff, T. (2020). Rethinking digital anthropology. In *Digital anthropology* (pp. 39-60). Routledge.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım*. Heretik.
- Boym, S. (2008). *The future of nostalgia*. Basic books.
- Bratram, D., Poros, M. V., ve Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. Hece Yayınları ve Dergileri.
- Bräunlein, P. J. (2016). Thinking religion through things. *Method ve Theory in the Study of Religion*, 28(4-5), 365-399.
- Bräunlein, P. J. (2022). Moving things: objects, emotions and relatedness in (forced) migration: Introduction. *Material Culture and (Forced) Migration: Materializing the transient*. UCL Press.
- Bruchac, M. (2017). Object matters: considering materiality, meaning, and memory.
- Bryant, R., ve Knight, D. M. (2019). *The anthropology of the future*. Cambridge University Press.

- Bulu, S. T. (2012). Place presence, social presence, co-presence, and satisfaction in virtual worlds. *Computers ve Education*, 58(1), 154-161.
- Burrell, K. (2012). Svašek (Ed). The objects of christmas. *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*, 1, 55 içinde. Berghahn Books.
- Carswell, K., Blackburn, P., ve Barker, C. (2011). The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers. *International journal of social psychiatry*, 57(2), 107-119.
- Casey, E. S. (2000). *Remembering: A phenomenological study*. Indiana University Press.
- Chambers, I. (1995). *Göç, kültür, kimlik (Migrancy, Culture, Identity)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Christianson, S. A. (Ed.). (2014). *The handbook of emotion and memory: Research and theory*. Psychology Press.
- Cifor, M., ve Gilliland, A. J. (2016). Affect and the archive, archives and their affects: an introduction to the special issue. *Archival Science*, 16, 1-6.
- Cohen, A. (2021). The Quran in practice in Morocco. *Material Religion*, 17(1), 124-127.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun simgesel kuruluşu*. (Çeviren: Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar?* Ayrıntı.
- Conradson, D., ve McKay, D. (2007). Translocal subjectivities: mobility, connection, emotion. *Mobilities*, 2(2), 167-174.
- Corrigan, J. (Ed.). (2004). *Religion and emotion: Approaches and interpretations*. Oxford University Press.
- Csordas, T. (2002). *Body, meaning, healing*. Springer.

- Cvetkovich, A. (2003). *Archive of feelings* (Vol. 2008). Durham, NC: Duke University Press.
- Çüçen, A. K. (2015). *Martin Heidegger: Varlık ve zaman*. Sentez Yayıncılık.
- Çobanoğlu, Ö. (2011). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Damasio, A. R. (1999). *The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Damasio, A., ve Dolan, R. J. (1999). The feeling of what happens. *Nature*, 401(6756), 847-847.
- De Boeck, F., ve Lovell, N. (1998). The rootedness of trees: place as cultural and natural texture in rural southwest Congo. In *Locality and Belonging*.
- Dégh, L. (1996). Approaches to folklore research among immigrant groups, *Journal of American Folklore*, 79(314).
- Degh, L. (1995). Narratives in society: A performer-centered study of narration, (Folklore Fellows' Communications, No. 255). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Deleuze, G., Baker, U., ve Kovanlıkaya, A. (2008). *Spinoza üzerine onbir ders*. Kabalcı yayınevi.
- Deleuze, G. (2022). *Spinoza, pratik felsefe*, çev. Alber Nahum. İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Depeli, G. (2010). Görsellik ve kültürel bellek ilişkisi: Göçmenin evi. *Kültür ve İletişim*, 13(26), 9-39.
- Depeli, G. (2015). Looking at family photographs: Reading camera lucida with Merleau-Ponty. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (48), 25-38.

- Diminescu, D. (2008). The connected migrant: An epistemological manifesto. *Social science information*, 47(4), 565-579.
- Donovan, J. (2016). *Feminist teori*, (Çev. Bora A. ve diğerleri) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dörtkaş, F. (2019). Eşya bize ne anlatır? *Birikim Dergisi* (367).
- Blunt, A., ve Dowling, R. (2022). *Home*. Taylor ve Francis.
- Drazin, A., ve Frohlich, D. (2007). Good intentions: Remembering through framing photographs in English homes. *Ethnos*, 72(1), 51-76.
- Drazin, A., ve Küchler, S. (2015). *The social life of materials: studies in materials and society*. Bloomsbury Publishing.
- Dudley, S. H. (2010). *Materialising Exile: Material culture and embodied experience among Karenni refugees in Thailand* (Vol. 27). Berghahn Books.
- Durkheim, E. (2005). *Dini hayatın ilkel biçimleri*. Çeviren: Faruk Aydın, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal iş bölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem
- Eker, G. Ö. (1998). *Türk düşün geleneği içinde Karakeçili Türk düşün*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- Eker, G. Ö. (2010). Futbolun dayanılmaz çekiciliği, büyülenen taraftar portresi, fanatizm ve beşiktaş. *Milli Folklor*, 22(85).
- Ekinci, Y. (2015). 'Misafirlik dediğin üç gün olur': Suriyeli sığınmacılar ve sosyal dışlanma. *Birikim dergisi*, 311, 48-54.
- Ekinci, Y., Hülür, A. B., ve Deniz, A. Ç. (2017). Yabancı ve marjinal olarak öteki: yerleşik ve yabancı ilişkisi bağlamında Suriyeli sığınmacılar. *Tarih Okulu Dergisi*, 10(30), 365-392.
- Elias, N. (2000). *Uygarlık süreci*, çev. Ender Ateşman, 1, 9.

- Engelke, M. (2011). Material religion. *The Cambridge companion to religious studies*, 209-229.
- Erdoğan, H. N. Ö. (2022). The status of women in the Syrian migrant family structure: example of ankara province. *Turkish Academic Research Review*, 7(1), 50-74.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi: SB 2017*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Exley, C. (1999). Testaments and memories: negotiating after death identities. *Mortality*, 4(3), 249-267.
- Falk, F. (2015). Flam ve Kleres (Ed). Evoking emotions: the visual construction of fear and compassion. *Methods of exploring emotions* (pp. 260-266) içinde. Routledge.
- Ferraro, E. (2019). Coins, Beads, and Necklaces: On Light, Brilliance, and Sacredness in the Northern Andes. *Material Religion*, 15(5), 577-598.
- Field, N. P. (2006). Unresolved Grief and Continuing Bonds: An Attachment Perspective. *Death Studies*, 30(8), 739-756.
- Field, N. P., Gao, B., ve Paderna, L. (2005). Continuing Bonds in Bereavement: An Attachment Theory Based Perspective. *Death Studies*, (29), 277-299.
- Flueckiger, J. B (2021). Bigelow (Ed). The agency of the material taviz (amulet) in a South Indian healing room. *Islam Through Objects* (127-143) içinde. Bloomsbury Publishing.
- Fortier, A.-M. (2020). *Migrant belongings: Memory, space, identity*. Routledge.
- Forty, A., ve Küchler, S. (2001). *The art of forgetting*. Berg Oxford.
- Frederic, L. (2019). *Spinoza mucizesi* (Çev. Aslı Sümer), Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Yas ve melankoli*. İstanbul: Telos.

- Frevert, U., Eitler, P., Scheer, M., Hitzer, B., ve Schmidt, A. (2014). *Emotional Lexicons: continuity and change in the vocabulary of feeling 1700-2000*. Oxford University Press.
- Fuglerud, Ø., ve Wainwright, L. (2015). *Objects and Imagination: Perspectives on Materialization and Meaning* (Vol. 3). Berghahn books.
- Gell, A. (1998). *Art and agency: an anthropological theory*. Clarendon Press.
- Georgiou, M., ve Leurs, K. (2022). Smartphones as personal digital archives? Recentring migrant authority as curating and storytelling subjects. *Journalism*, 23(3), 668-689.
- Gibson, J. J., ve Carmichael, L. (1966). *The senses considered as perceptual systems* (Vol. 2, No. 1, pp. 44-73). Boston: Houghton Mifflin.
- Gibson, M. (2010). Melancholy objects. *Mortality*, 9(4), 285-299.
- Gillis, J. R. (1994). *Commemorations: The politics of national identity*. Cambridge University Press.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, SN Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Goody, J. (2013). *Yazılı ve sözel arasındaki etkileşim*, (Çev. Osman Bulut). İstanbul:
- Göle, M. (2007). Doğru olmadığımı biliyorum ama öyle hatırlıyorum. *Cogito*, 50, 23-30.
- Graham, B. (2016). *Death, materiality and mediation: An ethnography of remembrance in Ireland* (Vol. 7). Berghahn Books.
- Gregg, M., ve Seigworth, G. J. (Eds.). (2010). *The affect theory reader*. Duke University Press.
- Grønseth, A. S. (2012). Moving Tamils, moving amulets: Creating self-identity, belonging and emotional well-being. *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*, (s.117-136) içinde. Berghahn Books.

- Gülerce, H. vd. (2022). *Göçmen bavulu*. Lejand.
- Haas, H. D., Castles, S., ve Miller, J. M. (2022). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri*, 1. Baskı, Ankara, GAV Perspektif Yayınları.
- Hall, S. (2017). *Kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları*. (İ. Dündar, Çev.). Pinhan Kültürel Araştırmalar Yayınları.
- Hallam, E., ve Hockey, J. (2020). *Death, memory and material culture*. Routledge.
- Hazan, J. C. (2012). İhlamur-Öner, SG ve Şirin Öner NA (der.). Geçmişten geleceğe zorunlu göç: Mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde, 183-197. İletişim.
- Hazard, S. (2013). The material turn in the study of religion. *Religion and Society*, 4(1).
- Hecht, A. (2021). Home sweet home: Tangible memories of an uprooted childhood. In *Home possessions* (pp. 123-145). Routledge.
- Henare, A., Holbraad, M., ve Wastell, S. (2007). Thinking through things. *Theorising artefacts ethnographically*. Routledge.
- Highmore, B. (2010). Gregg ve Seigworth (Ed). Affect, food, and social aesthetics. *The affect theory reader* İçinde, (118-37). Duke University Press.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American journal of sociology*, 85(3), 551-575.
- Hochschild, A. R. (2009). Introduction: An emotions lens on the world. *Theorizing emotions. Sociological explorations and applications*, 29-37.
- Horst, H. A., ve Miller, D. (Eds.). (2020). *Digital anthropology*. Routledge.
- Hoskins, J. (2006). Tilley vd. (Ed). Agency, biography and objects. *Handbook of Material Culture* içinde. Sage Publications.

- Houtman, D., ve Meyer, B. (2012). *Things: Religion and the question of materiality*. Fordham Univ Press.
- IJsselsteijn, W., vd. (2003). Staying in touch: Social presence and connectedness through synchronous and asynchronous communication media. *Human-Computer Interaction: Theory and Practice (Part II)* 2(924): e928.
- Illouz, E., Gilon, D., ve Shachak, M. (2014). Stets, J. E., ve Turner, J. H. (Ed). Emotions and cultural theory. *Handbook of the sociology of emotions: Volume II* içinde (pp. 221-244). Springer.
- Immonen, V. (2011). Artifacts, iconology, and the visual process: liturgical objects in finland and beyond, c. 1350–1550. *Material Religion*, 7(2), 194-219.
- İnce, C., (2018). *Uluslararası göç bağlamında Türkiye’dek Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması*. İksad.
- Jackson, M. D. (2020). Kirtoglou ve Simpson (Ed). Migrant imaginaries, multiple selves, and the varieties of temporal experience 1. *The Time of Anthropology: Studies of Contemporary Chronopolitics* içinde (pp. 31-44). Routledge.
- Jasper, M. A. (2005). Using reflective writing within research. *Journal of research in nursing*, 10(3), 247-260.
- Jones, A. (2007). *Memory and material culture*. New York: Cambridge University Press.
- Kabachnik, P., Regulska, J., ve Mitchneck, B. (2010). Where and when is home? The double displacement of Georgian IDPs from Abkhazia. *Journal of Refugee Studies*, 23(3), 315-336.
- Kaderli, Z. (2008). *Bulgaristan göçleri bağlamında Türk kadınlarının göç anlatıları* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Kaderli, Z. (2016). Çobanoğlu vd. (Ed). Her Bulgaristan Göçmeninin Evinin bir yerlerinde saklı bir gofreti vardır: Göç Deneyiminin ve Göçmen Folklorunun Yorumcul Çerçevesi Bağlamında “Göçmen Gofretinin- Vaflasının” Anlam ve İşlevleri. *IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu*. Kazan Belediyesi.
- Kaderli, Z. (2017). Tarihsel ve sosyo-kültürel bağlamı içinde beden ve bedenleşme deneyiminin teorik çerçevesi. *Ankara: Grafiker*.
- Karaarslan, F. (2019). *Toplumsal hafıza: Hatırlamanın ve unutmanın sosyolojisi*. Ketebe.
- Kaufman, D. D. (2016). Gascho, L. (Ed). Humanity from the Humus. *Rooted and Grounded: Essays on Land and Christian Discipleship* içinde, 218. Pickwick Publications.
- Kaur, R. (2017). Skipping memories on partition and the intersensory field in subcontinental britain. *Third text*, 31(2-3), 387-418.
- Kaya, Ö. S. (2021). Suriyeli üniversite öğrencilerinin göç nedenleri ve deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(2), 969-979.
- Keane, W. (2008). The evidence of the senses and the materiality of religion. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14, S110-S127.
- Kensinger, E. A., ve Schacter, D. L. (2008). Memory and emotion. *Handbook of emotions*, 3, 601-617.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve zor: Diyarbakır örneğinde göç ve zorunlu göç*. Ütopya.
- Kim, J., Merrill Jr, K., ve Collins, C. (2020). Touchdown together: Social TV viewing and social presence in a physical co-viewing context. *The Social Science Journal*, 1-15.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1987). The folk culture of Jewish immigrant communities. *The Jews of North America*, 79-84.

- Kirtsoglou, E., ve Simpson, B. (2021). Chapter Introduction: The time of anthropology: studies of contemporary chronopolitics and chronocracy. *The Time of Anthropology* içinde. Taylor ve Francis.
- Klass, D., Silverman, P., ve Nickman, S. (2014). Continuing bonds: *New understandings of grief*. Philadelphia: Taylor ve Francis.
- Knapp, J. A., ve Pence, J. (2003). Between thing and theory. *Poetics Today*, 24(4), 641-671.
- Kopytoff, I. (1986). The cultural biography of things: commoditization as process. The social life of things: Commodities in cultural perspective, 68, 70-73.
- Köprülü, F. (1981). Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, 4. baskı. *Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*.
- Kümbetoğlu, B. (2016). Göç çalışmalarında “Nasıl” sorusu. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar ve Tartışmalar*, 49-88.
- Ladd, B. (1998). *The ghosts of Berlin: Confronting German history in the urban landscape*. University of Chicago Press.
- Larsen, J. T., Berntson, G. G., Poehlmann, K. M., Ito, T. A., ve Cacioppo, J. T. (2008). The psychophysiology of emotion. *Handbook of emotions*, 3, 180-195.
- Leader, D. (2020). *El. İthaki*.
- Leavitt, J. (1996). Meaning and feeling in the anthropology of emotions. *American ethnologist*, 23(3), 514-539.
- Lee, J. A. (2016). Be/longing in the archival body: eros and the “Endearing” value of material lives. *Archival Science*, 16, 33-51
- LeDoux, J. E., ve Phelps, E. A. (2008). Emotional networks in the brain. *Handbook of emotions*, 109, 118.

- LeDoux, J. E. (1998). *The emotional brain: The mysterious underpinnings of emotional life*. Simon and Schuster.
- Lefebvre, H. (2016). *Gündelik hayatın keşfi I*, Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Leslie, D. ve Hunt, M., 2012. Home environments: aesthetics, fashion, status. *international encyclopedia of housing and home*, 2, pp.419–423.
- Levinson, S. (2018). *Written in stone: Public monuments in changing societies*. Duke University Press.
- Licoppe, C. (2004). ‘Connected’presence: The emergence of a new repertoire for managing social relationships in a changing communication technoscape. *Environment and planning D: Society and space*, 22(1), 135-156.
- Locke, J., ve Nidditch, P. H. (1975). *An essay concerning human understanding: Edited with an Introduction, Critical Apparatus and Glossary by Peter H. Nidditch*. Clarendon Press: Oxford University Press.
- Lombard, M., ve Ditton, T. (1997). At the heart of it all: The concept of presence. *Journal of computer-mediated communication*, 3(2), JCMC321.
- Löfgren, O. (2016). Povrzanovic Frykman, M., ve Frykman, J. (Ed). *Emotional baggage. Sensitive objects içinde* 125. Nordic Academic Press.
- Lutz, C., ve White, G. M. (1986). The anthropology of emotions. *Annual review of anthropology*, 15(1), 405-436.
- Madianou, M., ve Miller, D. (2013). *Migration and new media: Transnational families and polymedia*. Routledge.
- Marcoux, J. S. (2021). Miller (Ed). *The Refurbishment of memory 1. Home possessions İçinde*, (pp. 69-86). Routledge.

- Marschall, S. (2019). 'Memory objects': Material objects and memories of home in the context of intra-African mobility. *Journal of Material Culture*, 24(3), 253-269.
- Massumi, B. (2019). *Duygu politikası*. (Çeviren. Hakan Erdoğan). İstanbul: Otonom.
- Mauss, M., Lévi-Strauss, C., ve Korkusuz, Ş. (2005). *Sosyoloji ve antropoloji*. Doğu Batı Yayınları.
- McKay, D. (2016). *An archipelago of care: Filipino migrants and global networks*. Indiana University Press.
- McLuhan, M. (2013). *Gutenberg galaksisi*, (Çev: GÇ Güven). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2016). *Algının fenomenolojisi*. İthaki.
- Meyer, B. (2015). How Pictures Matter. *Objects and imagination: Perspectives on materialization and meaning*, 3, 160.
- Milic, E. M. (2012). Svašek (Ed). Artefacts as Mediators through Time and Space. *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*, 1, 159 içinde. Berghahn Books.
- Miller, D. (1998). Why some things matter. *Material cultures: Why some things matter*, 3-21.
- Miller, D. (2001). *Home possessions: material culture behind closed doors*. Berg Oxford.
- Miller, D., ve Parrott, F. (2007). Gordon vd (Ed). Death, Ritual and Material Culture in South London. *Death Rites and Rights* içinde (s. 147-162). Portland: Hart Publishing.
- Miller, D., ve Parrott, F. (2009). Loss and material culture in South London. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 15(3), 502-519.

- Miller, D., Abed Rabho, L., Awondo, P., de Vries, M., Duque, M., Garvey, P., Haapio-Kirk, L., Hawkins, C., Otaegui, A., ve Walton, S. (2021). *The global smartphone: Beyond a youth technology*. UCL Press.
- Miller, D., vd. (2016). *How the world changed social media*, UCL press.
- Miller, D., Meskell, L., Rowlands, M., Myers, F. R., ve Engelke, M. (2005). *Materiality*. Duke University Press.
- Miller, D., Sinanan, J., Wang, X., McDonald, T., Haynes, N., Costa, E., Spyer, J., Venkatraman, S., ve Nicolescu, R. (2016). *How the world changed social media*. UCL press.
- Miller, D., Stein, F., Candea, M., Lazar, S., Diemberger, H., Robbins, J., Stasch, R., ve Sanchez, A. (2018). Digital anthropology. *Cambridge Encyclopedia of Anthropology*.
- Milton, K., ve Svašek, M. (Eds.). (2020). *Mixed emotions: Anthropological studies of feeling*. Routledge.
- Mollaer, F. (2014). *Kimlik politikaları: Tanınma, özdeşlik ve farklılık*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Morgan, D. (2010). *Religion and Material Culture: The Matter of Belief*. New York: Routledge.
- Moutu, A. (2007). Henare, A., vd. (Ed). Collection as a way of being. *Thinking through things* İçinde (pp. 103-122). Routledge.
- Naguib, S. A. (2015). Fuglerud, Ø., ve Wainwright, L. (Ed). Materializing Islam and the imaginary of sacred space. *Objects and Imagination: Perspectives on Materialization and Meaning* (Vol. 3) İçinde. Berghahn books.

- Navaro- Yashin, Y. (2012). *The make-believe space: affective geography in a postwar polity*. Duke University Press.
- Navaro-Yashin, Y. (2009). Affective spaces, melancholic objects: ruination and the production of anthropological knowledge. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 15(1), 1-18.
- Neyzi, L., ve Yetkin, S. (1999). *İstanbul'da hatırlamak ve unutmak: birey, bellek ve aidiyet* (Vol. 85). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Noble, G. (2012). Home objects. S. Smith (Ed.), *International encyclopedia of housing and home*, İçinde. London: Elsevier.
- Nohl, A. M. (2018). Eşya ve insan. *Özden Saatçi (Çev.)*. İstanbul: Ayrıntı.
- Nora, Pierre. *Hafıza mekânları* (Çev. Mehmet Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi (2006).
- O'Neill, M. (2012). Svašek (Ed). Making connections. *Moving subjects, moving objects: Transnationalism, cultural production and emotions*, 1, İçinde. Berghahn Books.
- Orhon, G. (2020). Cisimleşmiş bellek, yaşayan nesne: Eşya, ev, müze. *Birikim*. 367.
- Ong, W. J. (2013). *Orality and literacy*. Routledge.
- Öner, A. Ş. (2012). Göç çalışmalarında temel kavramlar. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İstanbul: İletişim*.
- Örnek, V. S. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özdemir, N. (2019). Kuşaklararasılık ve kültürel değişim. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 125-149.
- Özdemir, N. (2012). *Medya kültür ve edebiyat*. Grafikler.

- Özdemir, N. (2021). *Kültür bilimi araştırmaları*. Akademi Kültür.
- Özel Sağlamtimur, Z. (2018). Kültürel Bellek ve fotoğraf. *Gelenekselden Dijitale Uluslararası Medya Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 164-173.
- Özer, A. U. (2016). Sosyal bilimlerde duygulanımsal dönüşün felsefi arka planından bakarak duygulanımı anlamak. *Ethos: Dialogues in Philosophy and Social Sciences*, 9(1).
- Özkarlı, Ş. Y. (2000). *Türk kültüründe tılsımlı objeler*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- Özkul, D., ve Humphreys, L. (2015). Record and remember: Memory and meaning-making practices through mobile media. *Mobile Media ve Communication*, 3(3), 351-365.
- Özturan, E. (2015). *Bir nesnenin değişen anlamları üzerine tarihsel bir inceleme: maddi kültür bağlamında fesin biyografisi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Panagakos, A. N., ve Horst, H. A. (2006). Return to Cyberia: Technology and the social worlds of transnational migrants. *Global Networks*, 6(2), 109-124.
- Parkin, D. (1999). Mementoes as transitional objects in human displacement. *Journal of Material Culture*, 4(3), 303-320.
- Parkinson, B. (1996). Emotions are social. *British journal of psychology*, 87(4), 663-683.
- Parkinson, B., Fischer, A. H., ve Manstead, A. S. (2005). *Emotion in social relations: Cultural, group, and interpersonal processes*. Psychology press.
- Parrott, F. R. (2012). Materiality, memories and emotions: A view on migration from a street in South London. *Moving subjects, moving objects: transnationalism, cultural production and emotions* İçinde. Berghahn Books.

- Paul, A. Boelen, Stoebe, S. Margaret, vd. (2006). Continuing Bonds and Grief: A Prospective Analysis, *Death Studies*. 30 (8), 767-776.
- Porter, M., ve Haslam, N. (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a meta-analysis. *Jama*, 294(5), 602-612.
- Povrzanovic Frykman, M., ve Frykman, J. (2016). *Sensitive Objects: Affect and Material Culture*. Kriterium.
- Rapaport, D. (1959). *Emotions and memory*. International Universities Press.
- Reinders, L., ve Van Der Land, M. (2008). Mental geographies of home and place: Introduction to the special issue. *Housing, Theory and Society*, 25(1), 1-13.
- Reyhanoğlu, G., ve Yavuz, M. (2020). İşlevsel bakış açısıyla Kilis'te dam kültürü. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(31), 1118-1140.
- Ricoeur, P. (1980). Narrative time. *Critical inquiry*, 7(1), 169-190.
- Ricoeur, P. (2004). *Memory, history, forgetting*. University of Chicago Press.
- Ritivoi, A. D. (2002). *Yesterday's self: Nostalgia and the immigrant identity*. Rowman ve Littlefield Publishers.
- Robinson, J. A. (1996). Perspective, meaning, and remembering. *Remembering our past: Studies in autobiographical memory*, 199-217.
- Rosenwein, B. H., ve Cristiani, R. (2017). *What is the history of emotions?* John Wiley ve Sons.
- Rykwert, J. (1991). House and home. *Social Research*, 58(1), 51-62.
- Sakaoğlu, S. (1992). Battal-nâme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 40(1992), 67-74.

- Salman, A. (2018). *Göç ve kimlik: Kargaşa, sağaltım ve dönüşüm*. İstanbul: Sfenks Kitap Yay.
- Scheer, M. (2012). Are emotions a kind of practice (and is that what makes them have a history)? *A Bourdieuan approach to understanding emotion*. History and theory, 51(2), 193-220.
- Scott, J. W. (1991). The evidence of experience. *Critical inquiry*, 17(4), 773-797.
- Sert, D. Ş. (2012). Uluslararası göç yazınında bütünleyici bir kurama doğru. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 2, 29-47.
- Shouse, E. (2005). Feeling, emotion, affect. *M/c journal*, 8(6).
- Silove, D., Sinnerbrink, I., Field, A., Manicavasagar, V., ve Steel, Z. (1997). Anxiety, depression and PTSD in asylum-seekers: associations with pre-migration trauma and post-migration stressors. *The British Journal of Psychiatry*, 170, 351.
- Silverman, P. R., ve Klass, D. (2014). Introduction: What's the problem? *Continuing bonds* (pp. 3-27) İçinde. Taylor ve Francis.
- Smith, S., ve Watson, J. (2010). *Reading autobiography: A guide for interpreting life narratives*. U of Minnesota Press.
- Sontag, S., ve Akinhay, O. (2011). *Fotoğraf üzerine*. Agora Kitaplığı.
- Solomon, R. C. (2008). The philosophy of emotions. M. Lewic ve Haviland, *The Handbook of emotions*, 3.
- Svašek, M. (1996). What's (the) Matter? Objects, Materiality, and Interpretability. *Etnofoor* (1), 49-70.
- Svašek, M. (2010). On the move: Emotions and human mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(6), 865-880.

- Svašek, M. (2012). Affective Moves: transit, transition and transformation. *In Moving subjects, moving objects: Transnationalism, cultural production and emotions* (pp. 1-40). Berghahn.
- Svašek, M. (2013). Emotions and human mobility: *Ethnographies of movement*. Routledge.
- Svašek, M., ve Skrbiš, Z. (2007). Passions and powers: Emotions and globalisation. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 14(4), 367-383.
- Şahin-Mencütek, Z., Gökalp-Aras, N. E., Kaya, A., ve Rottmann, S. B. (2023). *Syrian refugees in Turkey: Between reception and integration* (p. 160). Springer Nature.
- Tarlow, S. (2015). *The archaeology of death in post-medieval Europe*. Walter de Gruyter GmbH ve Co KG.
- Tatar, B. (2017). ‘Kutsal Mekân’: Fenomenolojik bir analiz. *Milel ve Nihal*, 14(2), 8-22.
- Tilley, C., Keane, W., Küchler, S., Rowlands, M., ve Spyer, P. (2005). *Handbook of material culture*. Sage.
- Tönnies, F. (2000). A. Aydoğan (Ed). *Gemeinschaft ve gesellschaft. Şehir ve Cemiyet* içinde. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Traverso, E. (2019). Geçmiş kullanma kılavuzu: Tarih, politika, bellek, çev. I. Ergüden, *İletişim Yayınları, İstanbul*.
- Tyng, C. M., Amin, H. U., Saad, M. N., ve Malik, A. S. (2017). The influences of emotion on learning and memory. *Frontiers in psychology*, 8, 1454.
- Ulivucci, C. (2023). *Fotoğrafların Anlattığı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Usta, İ. (2015). *İslam öncesi Arap mitolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2.
- Uslu, A. (2020). Duygu, his ve duygulam ayırımına etkinleşimci çözüm. *Feminist Tahayyül*, 144-184.

- Vanleene, S. M., ve Meltem, S. (2011). *Paul Ricoeur'de kendiliğe ilişkin bir sorgulama olarak "anlatısal kimlik" sorunu. Ankara Üniversitesi (Doktora Tezi).*
- Volkan, V. D. (1972). The linking objects of pathological mourners. *Archives of General Psychiatry*, 27(2), 215-221.
- Wardhaugh, J. (1999). The unaccommodated woman: Home, homelessness and identity. *The sociological review*, 47(1), 91-109.
- Wetherell, M. (2012). *Affect and emotion: A new social science understanding*. Sage Publications.
- Williams, S. J. (2000). Emotion and social theory: corporeal reflections on the (ir)rational. *Emotion and Social Theory*, 1-176.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yaşar, B. (2019). *Göçün dini ve sosyal hayat üzerindeki etkisi (suriye göçü-harran konteyner kent örneği). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).*
- Yaşar, Ü. N. A. L. (2012). Tesbih kavramı üzerine. *Dini Araştırmalar*, 15(41), 163-184. Yayınevi.
- Yi-Neumann, F., Lauser, A., Fuhse, A., ve Bräunlein, P. J. (2022). *Material Culture and (Forced) Migration: Materializing the Transient*. UCL Press.
- Zengin, A. (2023). Akalın (Ed). Ölülerle Temas: Gassallar, cenazeler ve tutula (maya)n yaslar. *Temasın İmkânları İçinde*. Metis.

Elektronik Kaynaklar

Url-1: "90'lar evi" görenleri zamanda yolculuğa çıkarıyor". (2019, Ağustos). <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/90lar-evi-gorenleri-zamanda-yolculuga-cikari-41311564> (Erişim Tarihi: 14.03.2023)

Url-2: Besim Can Zırh, Lülüfer Körükmez, Didem Danış ve Gülbin Özdamar Akarçay, Göç Araştırmaları Derneği Göç Yollarında Nesneler Atölyesi. (2022, Mayıs). *Youtube*. <https://www.youtube.com/watch?v=nAf6KJGP43M>. (Erişim tarihi: 15.10.2022).

Url-3: Çiftçioğlu, Çetin "Hava Satıyorum Hava". *Youtube*. <https://www.youtube.com/watch?v=90jarCr-gdU>. (Erişim Tarihi: 15.10.2022).

Url-4: Dixon. (2023, Haziran). T. The History of Emotions: The Very Short Introductions Podcast -Episode 69 <https://open.spotify.com/episode/3mUwwmv31xn6Jh4xemUcFD>. (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

Url-5: Migrant, "Birleşmiş Milletler". <https://refugeesmigrants.un.org/definitions>, (Erişim tarihi: 20.08.2023)

Url-6: Mülteci (Refugee), Birleşmiş Milletler. <https://refugeesmigrants.un.org/definitions>. (Erişim tarihi: 20.08.2023).

Url-7: TDK Güncel Türkçe Sözlük "Emanet". <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 19.09.2023).

Url-8: Toksari ve Aktan İslam Ansiklopedisi "Emanet". <https://islamansiklopedisi.org.tr/emanet>. (Erişim: 19.09.2023).

Url-9: TDK, Güncel Türkçe Sözlük "Vitrin". <https://sozluk.gov.tr/> . (Erişim tarihi: 14.08.2023).

Url-10: Uslu, Ayşe. (Ekim 2022). Duygu, Duygulanım ve Emek. *İstanbul Tabip Odası Felsefe Etkinlikleri*. <https://open.spotify.com/episode/7lu6qC3EmOplCsC4CUuwB6>. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).



Kaynak Kişiler

1. Fatıma (38), kadın ortaokul, tercüman.
2. Reyhan (52), kadın, tahsil yok, ev hanımı.
3. Halil (58), erkek, ortaokul, serbest çalışan.
4. Atıfa, 66, kadın, tahsil yok, ev hanımı.
5. Ahmed (36), erkek, doktora, inşaat ustası.
6. Aziz, (40), erkek, ortaokul, ayakkabıcı.
7. Durriya, (38), kadın, ortaokul, ev hanımı.
8. Obeyda (33), kadın, ortaokul, ev hanımı.
9. Mohammed, (31), erkek, lisans öğrencisi.
10. Abbas (31), erkek, lisans öğrencisi, kurye.
11. Yazan, (39), erkek, lisans, avukat.
12. Hassan, (33), erkek, lisans, muhasebeci.
13. Furkan, (25), erkek, lisans, sosyal hizmetler uzmanı.
14. Medhiye, (65), kadın, tahsili yok, ev hanımı.
15. Hamid (58), erkek, ortaokul, işçi.
16. Hüsna (20), kadın, lisans öğrencisi.
17. Zeynep (35), kadın, lise, ev hanımı.
18. Feyzullah (38), erkek, lise, esnaf.
19. Ferid (22), erkek, lise, atık toplama işçisi.
20. Ayham (53), erkek, lisans mezunu, doktor.
21. Nazira (47), kadın, lise mezunu, işçi.
22. Ebra (37), kadın, ilkokul, ev hanımı.
23. Rasul (24), erkek, lisans öğrencisi.
24. Sümeysa (28), kadın, ortaokul, ev hanımı.
25. Eflin (35), kadın, ilkokul, ev hanım.
26. Nisa (58), kadın, ortaokul, işçi.
27. Rabia, (41), kadın, lise, ev hanımı.
28. Esmanur, (42), kadın, lise, ev hanımı.
29. Zühra, (40), kadın, lise, ev hanımı.
30. Rania (59), kadın, ortaokul, ev hanımı.

31. Lale-nur (35), kadın, ortaokul, ev hanımı.
32. Sümeyye (19), kadın, lisans öğrencisi.
33. Sofi (61), kadın, ilkokul, ev hanımı.
34. Junaid (32), erkek, lisans, sağlık personeli.
35. Haydar (38), erkek, ortaokul, işçi.
36. İbrahim (62), erkek, ilkokul, esnaf.
37. İsmail: (26), erkek, lise, işçi.
38. Raghad (57), kadın, ortaokul, ev hanımı.
39. Yaser (40), erkek, lisans, öğretmen.
40. Raci (30), erkek, lisans, öğretmen.
41. Ammar (40), erkek, lise, esnaf.
42. Azimet (33), kadın, ilkokul, ev hanımı
43. Abdurrahman (39), erkek, ortaokul, işçi

EKLER

EK-1: GÖRSELLER



Görsel: Nevresimler.



Görsel: Vitrin



Fotoğraf notu: Ev ziyaretlerinde sıkça rastladığım altın sarısı süsler.



Görsel: Bitki



Fotoğraf notu: Cemdeniyye. Reyyan'ın vefat eden oğlundan kalan eşyalardan.